

FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS TIDSKRIFT XXXIV: 3

KARELSKA JÄRNÅLDERSSTUDIER

AV

C. A. NORDMAN

HELSINGFORS 1924

HELSINGFORS 1924
K. F. PUOMIES BOKTRYCKERI A.-B.

Till

Sophus Müller

Läraren och vännen

Inledning.

Under det senaste årtiondet har Finlands stenålder varit föremål för några omfattande undersökningar, vilka gjort bilden av vår stenålderskultur långt rikare och mer nyanserad än den fordom varit. Bronsålders- och järnåldersproblem ha däremot upptagits till behandling blott i en serie mindre uppsatser. Ett undantag utgör dr J. Ailios nyligen utkomna arbete om de karelska ovala spännbucklorna¹, ett arbete, som var så mycket mera välkommet som den rika kulturen under järnålderns slut hittills i viss mån försummats av forskningen. Medan fynden från den äldre järnåldern underkastats en detaljerad analys och deras ställning till den samtida kulturen utanför vårt lands gränser ingående be-lysts, har materialet från den yngre järnåldern — och detta gäller såväl folkvandringarnas tidevarv² som vikinga- och korstågstiden — ej i samma grad studerats. Visserligen ha talrika fynd och flere problem dryftats i mindre uppsatser, och några rätt anse-liga materialpublikationer ha sett dagen, men vi sakna fortfarande ett sammanfattande arbete över den yngre järnåldern. Förelig-gande studie är ett av de förarbeten till ett dylikt verk, som äro av nöden, innan den slutliga bilden kan givas.

Få perioder i vår forntid erbjuda forskaren ett så lockande material som järnålderns sista skeden, vikingatiden och kors-tågstiden. Fynden avspegla djupgående förändringar i lan-dets kulturella förhållanden. Vid sidan av de västfinländska centra, inom vilka tidigare tyngdpunkten för våra fynd legat, träder södra Karelen, där gravar och lösfynd nu för första gån-

¹ *Karjalaiset soikeat kupurasoljet*, FFT XXXII, 1922.

² I denna avhandling upprätthålles ej den traditionella, vid 700 e. Kr. lagda gränsen mellan äldre och yngre finländsk järnålder; tidsindelningen är den i Skandinavien vanliga.

gen visa sig i större antal. Men icke nog härmed. Den karelska kulturen har drag, som tillsvidare icke återfunnits i de delvis samtida fynden från västra Finland och vilka till en del få sin förklaring i Karelens förbindelser öster- och söderut, med karelarna bortom Finlands gräns och med de finska stammarna i Ingermanland och längre inåt Ryssland, men även med de svenska kolonier, som uppstodo söder om Ladoga efter det ryska rikets grundläggning genom Rurik. I vilken mån den kultur, som de karelska fynden visa oss, bygger på östliga impulser och i huru hög grad den västfinländska folkvandringens kulturen bildar den grundval, varpå den uppvuxit, är ännu ej i detalj påvisat. Lika litet veta vi, om de karelska centra varit bebyggda redan under folkvandringstidens början och, i fall av jakande svar, vilken den kultur varit, som härskat här. Och vidare: huru starkt färgade under järnålderns slut den karelska kulturformen de i inre och västra Finland boende finnarnas materiella kultur? Kontrasten mellan Karelén—Savolax och Tavastland—Satakunda—Eg. Finland m.m. kunde tänkas vara blott skenbar, och man kunde antaga, att den berodde på en genom den i västra Finland tidigare inträngande kristendomen åstadkommen förändring i gravskicket; till följd av denna förändring skulle vi ej känna i nämnvärt antal västliga fynd av de fornsaksformer, som äro så vanliga i de karelska gravarna. Dessa problem vänta på en definitiv utredning, och jämte dem kräva sin lösning frågorna om det svenska inslagets betydelse för den karelska järnåldern, den särpräglade ornamentikens ursprung, de orientaliska och bysantinska förbindelsernas omfattning och många flere.

Grunden till kännedomen om den karelska järnåldern lades genom de stora, av A. O. Heikel, Th. Schvindt och Hj. Appeltgren behandlade fynden från Tuukkala vid S:t Michel¹ — alltså i Savolax — Sakkola, Räisälä, Kaukola, Kexholm² och Kronoborg³ socknar, länge det enda tillbudsstående materialet för bedömandet av hithörande frågor. Schvindts publikation sprängde ramen för en ren fyndbeskrivning; den omfattar, som bekant, en

¹ A. O. Heikel, *Tuukkalan löytö*, i *FFT* X, 1889.

² Th. Schvindt, *Tietoja Karjalan rautakaudesta*, i *FFT* XIII, 1893.

³ Hj. Appeltgren, *Suomen muinaislinnat*, i *FFT* XII, 1891.

skildring av de kulturella förhållanden fynden belysa: dräkter, vapen och redskap, näringar, gravskick och tro behandlas i särskilda avsnitt. Men den jämförande undersökning, på grundval av vilken fynden kunnat inställas på sin plats i den samtida kulturen, utkom icke. Schvindts verk förblev en torso som så många andra arbeten av nordiska arkeologer.

Luckan i vårt vetande har blott till en del fyllts av andra forskare. Av dessa har statsarkeologen Hj. Appelgren-Kivalo inlagt en särskild förtjänst om den karelska järnåldersforskningen genom att försöka en analys av vissa element i den intressanta ornamentiken¹. Redan i det stora deskriptiva arbetet över Finlands fornborgar offentliggjorde han även en mängd karelskt material, och hans undersökning av ett antal skelettgravar i västra Finland² var ägnad att kasta ett indirekt ljus över fynden från Ladogatrakten.

I den för Atlas över Finland 1910 skrivna redogörelsen för våra fornfynd behandlar dr A. Hackman järnåldern och ger en knapp men klar översikt även av Karelens järnålder³. Ungefär samtidigt blev denna föremål för ett par mindre, sammanfattande artiklar av J. R. Aspelin och A. M. Tallgren⁴. Aspelins uppsats gäller förhållandena och fynden i Olonets och Fjärrkarelen; som ett supplement till den kan man uppfatta Tallgrens *Fornsaker från Olonets på Historiska Museet i Helsingfors* i *FM* 1916.

De nämnda forskarna äro, utan att dock förebringa egentliga bevis, ense om att hänföra de rika karelska fynden till tiden c. 1100—1350, synbarligen dock i främsta rummet till början av detta avsnitt. Tallgren utgör ett undantag i det han i en av sina uppsatser tyckes antaga, att fyndens huvudmassa härstammar från 12- och 1300-talen⁵). En annan datering ges av Ailio i hans redan

¹ *Romansk ornamentik*, i *FM* 1910.

² *Finnische Trachten aus der jüngeren Eisenzeit* I, 1907.

³ *Atlas över Finland*, texten till kartbladen 50 och 51; även i *FFT* XXV, 1911.

⁴ *Karjalan kirja* I, ss. 121 ff., 135 ff., 1910.

⁵ A. a., s. 130. I strid med denna datering står Tallgrens yttrande i *FM* 1916, s. 35, där han daterar den karelska kulturen till 10—1200 talen, men även till 1100—1300 och slutligen framkastar antagandet, att Karelen befolkats efter 1100. Fynden från Olonets dateras däremot till 800—1000 talen, men det bör observeras, att till några av dem höra fornsaksformer, vilka återfinnas i Schvindts fynd, som enligt Tallgren skola vara yngre.

omnämnda monografi över de ovala spännbucklorna. Huvudsakligen på grundval av i många fall nya och värdefulla typologiska och stilistiska iakttagelser hänför han de flesta karelska fynden till tiden från c. 900 till inemot 1100 e. Kr.

I dateringsfrågan står således mening mot mening. Enär en fast tidsbestämning är nödvändig, för att en riktig bild av de karelska fyndens kulturella ställning skall kunna givas, torde det vara skäl att undersöka, vilken av de anförda dateringarna träffar det rätta. Emellertid måste även i en studie, som främst gäller fyndens och formernas kronologi, en mängd andra omständigheter beaktas. Jag får i själva verket i det följande anledning att återkomma till flere av de problem, som skisserats här ovan och delvis även behandlats av andra forskare. Som följd härav kan resultatet av denna avhandling måhända bli något mer än blott ett sifferschema.

Den närmaste uppgiften är emellertid att försöka fastslå de karelska fyndens tidsställning, och det torde härvid vara skäl att först undersöka, om några fasta hållpunkter kunna vinnas, med vilkas hjälp fynden därpå kunde inordnas i en bestämd serie. Att här följa en rent typologisk metod torde icke vara tillrådligt: typologin, som i gynnsamma fall med största framgång låter sig använda för uppställande av en ideell tidsföljd inom olika grupper av fornsaker, kan — t. ex. då det är fråga om en snabbt försiggående utveckling eller om segt fasthållna former — lätt föra till vilseledande resultat. Emellertid tyckes det ej vara omöjligt att på grundvalen av daterbara fynd fastställa tiden för vissa inom det karelska materialet förekommande fornsaksformer. Det förefaller sannolikt, att på detta sätt ett par av de nödvändiga fixpunkterna kunna erhållas.

Runda silverspännen.

De ovala spännbucklorna ha senast ställts i förgrunden, då det gällt att avgöra frågan om de karelska fyndens tidsställning. Därför är det måhända lämpligast att här utgå från andra fornsaksformer och att på en annan väg försöka nå till klarhet om kronologin.

Till utgångspunkt för den följande undersökningen har jag valt en hittills föga beaktad grupp silversmycken av en form, som förekommer icke blott i Finland utan även i angränsande länder på båda sidor om Östersjön. Dessa smycken bestå av en rund, välvd silverskiva, vid vars nedre kant i regeln finnes en ögla med en ring, som burit något nu oftast försvunnet föremål, antagligen ett kedjesmycke. På baksidan av flere av dessa silverskivor finnas spår efter nålfästen — i några undantagsfall är även nålen bevarad — och vi få därför uppfatta skivorna som spännen, ej som hängprydnader eller som smycken avsedda att sy på dräkten¹.

Bland dessa spännen kunna en serie varianter särskiljas, kännetecknade av olikheter i den dekoration, som oftast täcker hela den välvda ytan. Men innan vi företaga en granskning av de olika typerna — för att nu använda detta lätthanterliga om också här något oegentliga ord — bör fyndmaterialet framläggas. Förteckningen på de följande sidorna upptager, ordnade efter fyndort, alla de smycken av ifrågavarande slag, som kommit till min kännedom, jämte en till det väsentliga inskränkt redogörelse för fyndens övriga innehåll.

---

¹ Den sistnämnda åsikten hos Hans Hildebrand, *Månadsbladet* 1888, s. 10. Senare uppfattade Hildebrand dessa smycken som spännen, se *Sveriges medeltid* II, s. 377.

Finland.

Karelen.

1. Suotniemi i Kexholms sn. S. grav 3, s. 6. Brända ben och fonsaker synbarligen nedlagda i ett träkärl. Kvinnograv. Gravgoods: Runt silverspänne av ringkorstyp med bladrankor, NM 2487: 50, S. 232, skadat och med spår av att ha varit utsatt för eld; diam. 5,6 cm., fig. 36; vid nedre kanten refflad ögla med hopklämd ring; spår av nålfäste. — Skadat ov. sp. m. djuornament A 66, fragment av ov. sp. m. »kräftornament» A 67; fragment av ov. sp. av osäker typ A 68; utanför graven ov. sp. m. bandornament A 69. Kniv m. slida S. 1, fragment av ornerat benskaff fig. 133, örslev av järn; utanför graven järnslev S. 62, sax, skära S. 67.
2. Kulhamäki, Koverila, Kaukola sn. S. s. 13, grävning 1888. Förstörd kvinnograv, obränt lik. Gravgoods: Runt silverspänne av korstyp m. utåtvända palmetter, NM 2596: 4, skadat, ornamenten till stor del utplånade; diam. 7,2 cm.; vid nedre kanten refflad, sliten ögla; spår av nålfäste, fig. 35. — Skadat ov. sp. m. djuornament A 98; två bronsrör m. fyra öglor, jfr S. 271; två kedjehållare, jfr S. 277; örslev S. 279; mittstycke av hästskoformigt silverspänne fig. 127; fragment av två hästskof. silverspännen.
3. Kekomäki, Koverila, Kaukola sn. S. grav 1, s. 16. Stor grav, i vilken fyra obrända lik tyckas ha gravlagts med huvudena mot N, två män vid sidan av varandra i gravens östra del, två kvinnor på varandra i den västra. Fyndomständigheterna tyckas tala för, att någon lång tid ej förflutit mellan gravläggningarna, såframt de ej äro fullständigt samtidiga: alla gravarna hade gemensamma ändbjälkar, och ett gemensamt lock tyckes ha täckt dem. Till gravgodset i den dubbla kvinnograven hörde, av fyndplatsen att döma (sakligt bleve fördelningen i vissa detaljer en annan), bl. a.:

Runt silverspänne av lejontypen, NM 2489: 106, S. 233, ornamenten delvis utplånade; diam. 4,6 cm; flat kant mot vilken det svagt välvda mittpartiet faller brant; spår av nålfäste; en del av detta och nålen anträffades i närheten. — Fyra ov. sp. m. djuornament A 71—74, fyra bronsrör m. två öglor S. 266 o. 270, fyra kedjehållare jfr S. 275 o. 277, två örslevar S. 285, tre fingerringar jfr S. 296 samt 302 o. 304, bältesölja S. 316, hästskof. sp. S. 190, två nålar m. spiralhuvud S. 186, fyra remdelare S. 417—418, tre knivar m. slida S. 10 o. jfr S. 13; tygrester m. påsydda spiraler bl.a. i form av hakkors S. 349 o. 355 m.fl., skära jfr S. 67. Hit hörde antagligen även det utanför graven anträffade hästskof. spännet S. 255.

Till den västra mansgraven hörde bl.a.: Krucifix S. 226, halsband m. fälågda silverbleck S. 196, hästskof. sp. S. 248, två fingerringar jfr S. 301 samt S. 303, tre bronspärlor S. 204 o. 210, två bronsringar S. 328 o. 330,

¹ I fråga om tidigare offentliggjorda fynd uppräknas, för vinnande av utrymme, endast den del av gravgodset, som har betydelse för undersökningen.

två bronshängsmycken S. 334 o. 335, två bältesöljor S. 315 o. 322 a, tvåsidig benkam S. 170, eldstål jfr S. 87, spjutspets jfr fig. 164, svärd m. rund fästeknapp jfr fig. 165.

Från den östra mansgraven härstamma: Krucifix jfr S. 226, silverbleck från halsband S. 195, silverhakar S. 194, silverringspanne med AVE MARIA GT S. 239, silver- o. bronspärlor S. 310 a samt jfr S. 204 o. 210, bronshängsmycken S. 331 o. 333, bronsbeslag jfr S. 324, tygrester med bronsspiraler, pilspetsar S. 38 o. 38 a, spjutspets jfr fig. 164, lås S. 61.

4. K e k o m ä k i, S. grav 3, s. 34. Dubbelgrav med obrända lik; man och kvinna gravlagda med huvudena ungefär i N, mannen österom kvinnan. Det förefaller sannolikt, att båda gravläggningarna ej ägt rum samtidigt — mansgravens botten låg nämligen c. 10 cm djupare än kvinnogravens — men båda tyckas dock ha varit omgivna av en gemensam träram.

I den tidigare till stor del förstörda kvinnograven anträffades bl.a.:

Runt silverspanne med korsformigt ställda treblad, NM 2489: 375, S. 231, med refflad ögla, vari ring; spår av nålfäste; diam. 4,9 cm, fig. 39. — Kniv m. slida S. 9, bronsspiraler, sax jfr S. 70.

Till gravgodset i mansgraven hörde:

Krucifix m. delar av kedja S. 225, beslag till halsband S. 197, hästskof. sp. jfr S. 252, ringspanne jfr fig. 157, örring S. 187, två fingerringar S. 299, två öljor o. delar av bälte S. 319, 409 o. jfr S. 316, silverinlagt svärd m. doppsko fig. 165, två knivar m. slida S. 12 o. S. 408, spjutspets jfr fig. 164, pilspetsar S. 38 b, etc.

- 5—6. K e k o m ä k i, S. grav 5, s. 41. Grav m. obrända lik, omgiven av en träram; i graven troligen tre personer gravlagda med huvudena ungefär i N. I gravens västra del en kvinna, i den östra troligen en man och en flicka.

Till kvinnograven hörde bl.a.:

Runt silverspanne med rosettornament, NM 2595: 14, S. 236, med refflad ögla, nålfäste o. nål lösa men bevarade; diam. 6,2 cm, fig. 40. — Två hästskof. sp. S. 250 o. 256, två ov. sp. m. »kräftornament» A 92 o. 93, två bronsrör o. kedjehållare S. 275, örslev S. 282, kniv m. slida S. 3, två fingerringar S. 296, bronsnål m. spiralhuvud S. 184, tygrester m. bronsspiraler bl.a. hakkorsmotiv S. 350—51.

Till flickans gravgods hörde åtminstone följande:

Runt silverspanne av korstypen med inåtvända palmetter, NM 2595: 78, S. 237; öglan bortfallen, men ett hål borrat vid öglans plats, nålfäste o. nål lösa men bevarade; dåligt arbete; diam. 4,8 cm, fig. 30. — Hästskof. sp. S. 258, två små ov. sp. m. bandornament A 94 o. 95, två kedjehållare S. 258, silverfiligranpärla S. 258, fågelberlock m. två huvud S. 339.

Till godset i mansgraven hörde åtminstone:

Krucifix jfr S. 227, pilspets jfr S. 38 b, svärd S. 27; möjligen även kniv m. slida S. 7.

7. Tontinmäki, Hovinsaari, Räisälä sn. S. grav 1, 1886, s. 52. I denna grav skall ha hittats bl.a. ett runt spänne av tenn, NM 2491: 29, som enligt Schvindt s. 113 hör till den här behandlade typen. Spännet är numera försvunnet, varför uppgiften ej kan kontrolleras.
8. Tontinmäki 1888. S. grav 1, s. 61. Kvinnograv med obränt lik, huvudet i N. Bland gravgodset:

Runt silverspänne NM 2592: 4, med profil som S. 233 ur Kekomäki grav 1; alla ornament utplånade, spår av nålfäste och ögla. Diam. 5,7 cm. — Hästskof. sp. jfr S. 250 o 252, d:o S. 191, del av hårsmycke av flätad silvertråd jfr S. 185, två ov. sp. m. djuornament A 86 o. 87, två kedjehållare jfr S. 277, örslev jfr S. 285, kniv m. slida jfr. S. 12¹.

9. Linnasaari (även Tiurinsaari) i Tiuri fors i Vuoksen, Tiurinkylä, Räisälä sn. Skattfynd², anträffat i sotblandad jord under en stor sten, se Schvindt s. 88. Här hittades:

Runt, välvt silversmycke, orientalisk? särtyp, NM 2740: 17, S. 234, med 5 pålödda små silverplåtar, av vilka fyra med växtmotiv; fragmenterat, spår av ögla och nålfästen ej synliga; diam. s. 8,5 cm, fig. 25. — Hårsmycke av flätad silvertråd, V. A. a. F. pl. 45: 12, kedja S. 224, elva filigranpärlor S. 213—222, hängsmycke S. 223, två tackor S. 305, allt av silver, slutligen två arabiska dirhmer S. 211—12 präglade resp. 894—902 o. 976³, sländtrissa S. 72, brända o. obrända ben⁴.

10. Leppäsenmäki, Lapinlahti by, Sakkola sn. S. grav 4, s. 83. Kvinnograv m. obränt lik, huvudet i SO. Bland gravgodset:

Något mer än hälften av runt silverspänne, NM 2494: 35, med del av refflad ögla o. spår av nålfäste; ornamenten till stor del utplånade: randbård med glatt zigzaglinje mellan trianglar, vilkas botten utfyllts medels punsning, mittpartiet med stora vegetabla ornament, vilkas detaljer ej äro synliga⁵. Diam. 8,6 cm. — Hästskof. sp. S. 189, d:o S. 254, nål m. spiralhuvud S. 183, två ov. sp. m. djuornament A 78 o. 79, två bronsrör S. 271, två kedjehållare jfr S 267 o. 272, örslev S. 280, kniv m. slida S. 4. m.m.

Savolax.

- 11—13. Tuukkala by, St Michel sn.

Förrän den systematiska undersökningen av gravfältet vid Tuukkala kaserne började, hade talrika fornsaker anträffats, om vilkas fyndomstän-

¹ Ett i Tontinmäki grav 5 funnet, som spänne använt hängsmycke, fig. 67, vilket av Schvindt s. 113 föres till den här behandlade smyckegruppen, är avvikande typ, jfr nedan s. 86.

² Fyndupplysningarna oklara.

³ Mynten bestämda av mag. H. Grenman. Prof. A. Hjelt har haft vänligheten meddela, att såvitt han kunnat finna mynten antagligen präglats åren 282 eller 292 och på 360-talet, möjligen 366 eller 367, vilket praktiskt taget är en bekräftelse av mag. Grenmans uppgift.

⁴ Alla silverföremålen avb. även V. A. a. F. pl. 45: 12—33.

⁵ Schvindts hänvisning till S. 237 är ej berättigad.

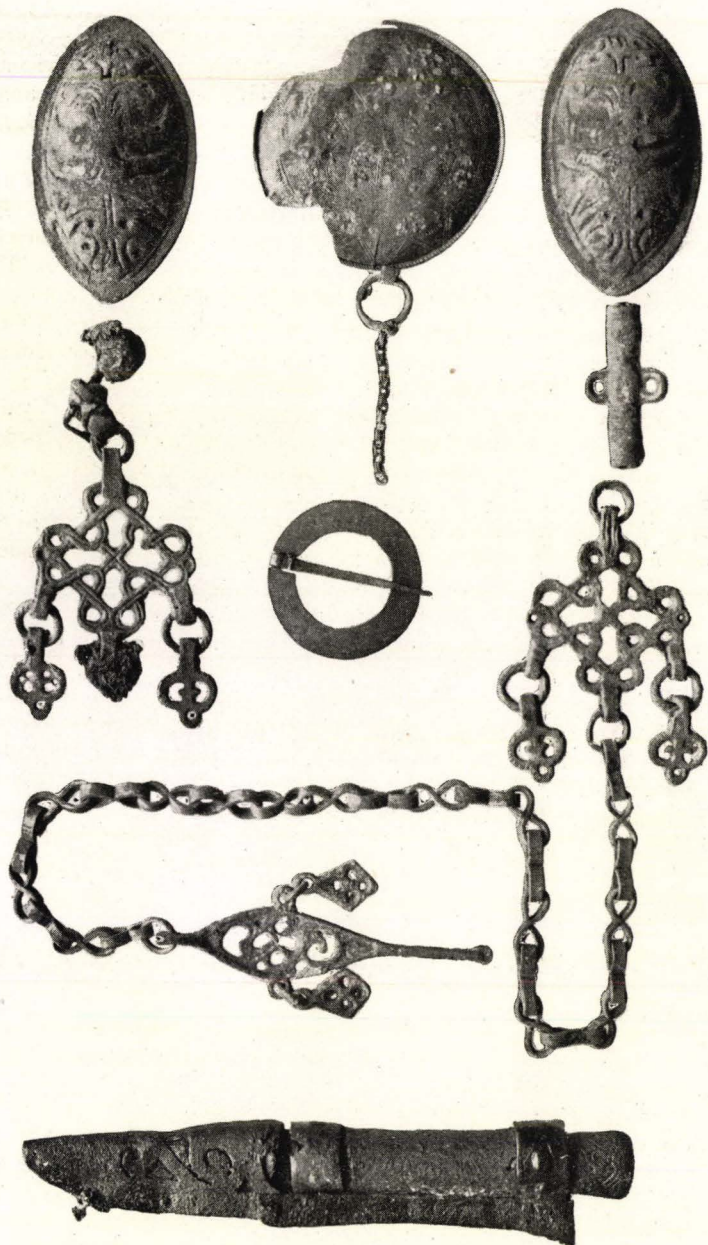

Fig. 1. Fynd ur grav 9 i Tuukkala.

digheter vi icke äga närmare kännedom. Till dessa föremål, vilka således måste behandlas som lösfynd, höra bl.a. fyra runda silverspännen, H. s. 197, nämligen NM

11. 2481: 82, H. 46, med korsformigt ställda inåtvända »palmett-träd», något skadat, med djurhuvudformad ögla, som bär en ring med vidhängande kedja; spår av nålfäste, 8 cm i diam., fig. 28.
12. 2481: 83, H. 45, av ringkorstypen med utåtvända palmetter, något skadat, med ögla i form av djurhuvud o. spår av nålfäste; 7,7 cm i diam. På baksidan i runskrift orden **ΒΑΙΝΙ**, och **ΗΝΗΥΙΥ**, jfr Ailio s. 25; fig. 31.
13. 2481: 84, H. 41, av livsträdstypen, med spår av ögla och nålfäste; 6 cm i diam., fig. 15.
14. Tuukkala grav 9, H. s. 203. Kvinnograv m. obränt lik, huvud i V. Gravgoods bl. a.:

Runt silverspänne av korstypen med utåtvända slutna palmetter, NM 2481: 155, H. 43, nål o. nålfäste lösa men bevarade, spår av ögla; diam. 7,3 cm; glatt ögla med bronsring, vid vilken en tunn bronsked är fäst, hittades ett stycke från spännet men hör till detta, fig. 34. — Två ov. sp. m. kräftornament A 45—46, ett bronsrör m. två öglor, kedjehållare m. hängsmycken o. lång kedja vid vilken örslev H. 69, dylig kedjehållare m. hängsmycken o. bronspärla, glatt enkelt ringspänne, kniv m. slida H. 15, bronsspiraler m.m. Det väsentligaste av gravgodset här avbildat i fig. 1.

15. Tuukkala, grav 16, H. s. 206. Kvinnograv m. obränt lik, huvud i SV. Gravgoods bl.a.

Runt skadat silverspänne, av korstypen med »palmett-träd», NM 2481: 188, H. 42, m. rest av ögla o. spår efter nålfäste, diam. 6,1 cm, fig. 37. — Två ov. sp. m. »kräftornament» A 50—51, två bronspärlor jfr H. 57 nederst, två kedjehållare jfr H. 63, hästskof. sp. H. 40, kniv m. slida H. 16.

16. Tuukkala, grav 26, H. s. 211. Kvinnograv m. obränt lik, huvud i V. Gravgoods:

Runt silverspänne med bladrankor, NM 2481: 224, H. 44, m. refflad ögla, fig. 23, vari ring vid vilken en bronsked hänger, vars andra ända är förenad med ett fyrörat bronsrör med »bjällror»; vid röret är fäst en kedjehållare med kedja; nål o. nålfäste lösa men bevarade; diam. 7,6 cm. — Skadat hästskof. sp. m. växtornament, fragment av annat hästskof. sp., två ov. sp. m. kräftornament A 54—55, fyrörat bronsrör m. »bjällra» m.m. jfr S. 273, kedjehållare m. hängsmycken jfr H. 69, hängsmycke i fågelform H. 73 o.s.v.

Tavastland.

- 17—20. Harakkamäki, Peltola, Ruuhijärvi by, Nastola sn. Skattfynd, anträffat c. 20 cm djupt i backslutning. Några 10-tal m. från silversakerna ha hittats några föremål, som tyda på att ett

gravfält från den yngre järnåldern funnits på platsen. Fyndet består av fyra runda silverspännen nämligen NM

5408: 1, av lejon typen med refflad ögla, som slutar i ett djurhuvud och bär en ring; nålfäste ej synligt, diam. 6,6 cm, fig. 13.

5408: 2, av korstypen med »blomkolvar» med refflad ögla och ring, spår av nålfäste, diam. 6,3 cm, fig. 38.

5408: 3, av trädtypen med refflad ögla och ring, nålfäste ej synligt, diam. 6,3 cm, fig. 16.

5408: 4, av bladrosett-typen med refflad ögla och ring, spår av nålfäste, diam. 6,3 cm, fig. 21.

Dessutom höra till fyndet tre silverpärlor med filigran i olika gruppering, bl.a. i korsform.

Sverige.

Okänd fyndort.

- 21—23. Tre runda silverspännen, St. H. M. 121, alla med refflad ögla och ring samt spår efter nålfästen, diam. resp. något över 5 cm, med bladrankor, fig. 22; något över 6 cm, av ringkorstypen med utåtvända palmetter fig. 33; och okänd diam., av bladrosett-typen jfr fig. 21.
24. Skadat runt silverspänne av trädtypen St. H. M. 122, förgyllt, med refflad ögla och ring samt spår av nålfäste; diam. c. 6 cm, fig. 17.

Södermanland.

- 25—27. Rickelsta, Bringetofta sn. Skattfynd, se *Fornvännen* 1916, tillägghäfte s. 2 o. fig. 28—30. Tre runda silverspännen med refflad ögla, vari å två hänga ringar; spår av nålfäste; diam. resp. 6,8 cm och 6,5 cm (två varianter av korstypen med inåtvända palmetter) och 5,8 cm, med kors och fåglar.

Västergötland.

28. Klockhem, Åsaka sn. *Teckningar* II, s. 9, pl. 7: 1 a—1 c. Skattfynd, som — utom runt silverspänne av lejon typen m. bred ögla, vari ring med fin kedja, fig. 10; spår av nålfäste o. en diam. på 3,8 cm — skall ha innehållit ett filigranornerat silversmycke, vari en bergkristall varit infattad, ett silverhängsmycke m. djuornamentik från 900-talet och en mängd mynt, varibland främst talrika av Knut Eriksson samt några av Henrik III i England. — Fyndomständigheterna beträffande detta år 1739 gjorda fynd äro fullständigt opålitliga; hvarken Knut Erikssons eller Henrik III:s mynt, vilka skulle datera fyndet till 1200-talet, kunna ha hittats tillsammans med t.ex. ett 900-tals smycke. Samhörigheten mellan de tre silversmyckena är även problematisk, i det tvenne av dem tidigast kunna ha förfärdigats c. 1100, medan det tredje som sagt är dekorerat i avsevärt äldre stil.

Småland.

- 29—30. B a d e b o d a , Å s h e d a s n. *Mbl* 1888 s. 1. Skattfynd anträffat i ett litet röse. Till fyndet höra bl.a.: Runt silverspänne av trädtypen med ring i refflad ögla slutande i ett djurhuvud; spår av nålfäste, diam. 8,2 cm. D:o m. ring i refflad ögla, spår av nålfäste, diam. 4,8 cm. Diadem, ett antal lilje- och rosformiga beslag, stort spänne med bilder av lejon och vingade fantasidjur, allt detta av förgyllt silver. Vidare ett par fingerringar, bl.a. en bestående av två snodda tenar, örring m.m. Ett beslag av förgyllt silver m. rik växtornamentik, en kopia av ett bysantinskt mynt, slaget för Basilius II och Constantin VIII.
31. T i n g b y , D ö r b y s n. *Teckningar* II, s. 9, pl. 6. Skattfynd, bestående av bl.a.
Runt silverspänne av lejon typen m. ögla, spår av nålfäste, diam. 5 cm. Vidare tre runda silverspännen m. filigrandekoration, två ringspännen, fingerringar bl.a. av två vridna tenar m. mellanlagd tråd, två örringar m.m. En mängd mynt bl.a. av Knut Eriksson.
- 32—34. M ö n s t e r å s s n. Skattfynd, se *Medd. f. Norra Smålands fornminnesförening*, II, s. 84, bestående av bl. a.:
Runt silverspänne av ringkorstypen med ring i refflad ögla, som slutar i djurhuvud spår av nålfäste, diam. 8,8 cm, fig. 32. D:o med kors och »stråla» m. ring i refflad ögla spår av nålfäste, diam. 7,5 cm. D:o av trädtypen spår av ögla och nålfäste, diam. 5,7 cm fig. 14. Fyra fingerringar bl.a. bestående av två snodda silvertenar med mellanlagd tråd, 2 örringar. Tio av Knut Erikssons mynt.

Öland.

- 35—37 A l f v i d s j ö , H ö g b y s n. Skattfynd se *Teckningar* II, s. 8, pl. 5.
Runt silverspänne med kors och palmetter, ögla o. ring, spår efter nålfäste, diam. 5,9. D:o med fantasidjur m. ring i refflad, pånitad ögla, spår efter nålfästen diam. 6 cm. D:o med Guds lam, ring i flat ögla, spår efter nålfästen, diam. 4,6 cm. Ytterligare: tre runda filigranornerade spännen, två fingerringar, talrika filigranpärlor. Talrika mynt av Knut Eriksson.
38. H a l l n ä s , P e r s n ä s s n. Lösfynd? i ett stenröse.
Runt silverspänne med scen ur Erikslegenden, ring i ögla som slutar i ett djurhuvud, spår efter nålfäste, diam. 6,8 cm, fig. 41.

Gotland.

39. S u d e r b y s , B r o s n. St. H. M. 5435. Runt silverspänne av korstypen med inåtvända slutna palmetter med ring i bred refflad ögla av ovanlig form, spår av nålfäste, diam. c. 4,5 cm, fig. 29.
40. S k o l p l a n e n v i d S p r o g e f ö r s a m l i n g s k y r k o g ä r d . St. H. M. 9310. Runt silverspänne med korsfästelsescen, rest av ögla o. spår efter nålfäste. Förgyllt. Diam. 5,2 cm, fig. 42.

Gotland eller Skåne.

41. Okänd. fyndort. St. H. M. 520 eller 117. Runt silverspänne av trädtypen, pånitad ögla, spår efter nålfäste, diam. 4,8 cm; se Hildebrand, *Sveriges medeltid I*, s. 987.

Skåne.

42. Espinge, Hurfva sn. Stort skattfynd, St H. M. 6620, till vilket bl.a. hör ett runt silverspänne av lejon typen m. spår av nålfäste och flat rand mot vilken den flata bilytan är brant avsatt, fig. 9. Enligt uppgift av dr Sune Lindqvist, som givit mig ett utdrag ur inventariet, höra till fyndet c. 8700 mynt, bland vilka $4\frac{1}{2}$ kufiska, 3 bysantinska, slagna för Basilius II och Constantin VIII (976—1025), 3053 anglosachsiska av vilka de yngsta slagna för Edvard Confessor¹, 6 irländska Sihtric och resten tyska samt danska. Av de 45 tyska mynt, om vilka närmare uppgifter föreligga, härstamma de flesta från förra hälften av 1000-talet, men 10 mynt uppges tillhöra typen Dannenberg 457, som slagits i Koblenz under perioden 1102—1124 för Bruno, ärkebiskop i Trier; denna uppgift är jag dock benägen att upptaga med reservation.

Estland.

- 43—44. Pühla, Ösel. Se Kruse, *Necrolivonica* 1842, pl. 49: g. & h. Två runda spännen av lejon typen med resp. glatt, pånitad och refflad fastlödd ögla. Alla närmare upplysningar om fyndförhållandena saknas. Avbildade i figg. 11—12 efter fotografier som prof. A. M. Tallgren ställt till mitt förfogande.
45. Taggamois, Ösel. Se Holzmayer, *Osiliana III i Verh. d. gel. estn. Ges. X*, s. 20. Gravfynd, anträffat i kolblandad jord under röse: bronsföremål samt följande saker av silver: Runt spänne med halvpalmetter, ring i refflad ögla, diam. 7,3 cm fig. 24; enl. meddelande av prof. A. M. Tallgren skola inga spår av nålfäste finnas; hästskof. sp., örring, fingerring bestående av snodda tenar m. en mellanliggande tråd.

Ingermanland.

46. Puolakainen gård, Voiskorovo, Inkere sn, Tsarskoe-Selo härad. Fynd bestående av ett antal fornsaker, ett par kranier m.m. i mörk, askblandad jord; troligen gravfält med obrända lik? Bland fornsakerna:

NM 5411: 5 ungefär hälften av stort runt silverspänne med korsformigt ställda utåtvända palmetter, bevarat i fragment, ögla av fyrkantig ten, ej spår av nålfäste, diam. c. 10,8 cm, fig. 26. Ytterli-

¹ Salin, *Några krucifix och kors i statens historiska museum, Sv. F. F. T.* 8, s. 306 uppger, att Espingefyndets yngsta anglosachsiska mynt präglats för Harald II, 1066.

gare: brottstycken av tunnt silverbleck med stora vegetabilia ornament i samma teknik som på 5411: 5, även punktfyllda trianglar; litet, ornerat, ryggat hästskof. sp. av silver; stort d:o av tunn silverplåt; fragment troligen av tre ingermanländska örringar av typ *Матеріальні* 20, pl. I: 7 m.fl.; av två tenar vriden halsring av dåligt silver, på de smala ändplattorna små cirklar instämplade; skadad spjutspets jfr S. 33; d:o yxa jfr S. 40; mörkblå glaspärla m. vita våglinjer. — Om fyndens samhörighet finnas inga uppgifter; de torde härstamma från flere gravar.

I den nu meddelade fyndförteckningen har blott angetts, vilken variant av de runda silverspännena de omtalade exemplaren tillhöra; den närmare beskrivningen har reserverats för det följande. Emellertid torde vissa iakttagelser rörande smyckenas allmänna karaktär vara på sin plats före skildringen av de på grundval av de skiftande ornamenten uppställda varianterna.

Alla de smycken av ifrågavarande art jag undersökt bestå av en tunnhamrad, välvd silverplåt, vid vilken en oftast refflad, bandformig ögla är fastlödd; blott i undantagsfall, och synbarligen sekundärt, är ögla pånitad. Kring smyckets kant löper en pålödd silvertråd, en »pärltråd», och den ring, som ofta är fäst vid ögla, är av samma slag. På smyckets glatta baksida ha nålfäste och nålhållare varit fastlödda; de ha, som de karelska fynden visa, ofta, om icke alltid, varit av brons eller av sämre silver än själva smycket, och detta gäller även nålen. Skivans mittparti upptas i regeln av ett stort ornamentmotiv, som fyller största delen av ytan och mot randen begränsas av ett eller flere smala, glatta eller ornerade bälten. Huvudmotivets konturer äro kraftigt utförda, men så när som på en i regeln sparsamt använd inre dekoration äro dess ytor glatta. Härigenom uppnås en konstnärligt effektfull kontrastverkan, enär botten omkring huvudmotivet är fylld med graverade eller punsade ornament. Att döma av den regelbundenhet, varmed de enskilda punkterna, trianglarna och tandornamenten följa bestämda räta eller böjda linjer, tyckes denna dekoration icke sällan ha utförts med hjulstämpel eller något liknande redskap, ibland i s.k. tremolérstick, men även en oregelbunden punktörnering eller gravering förekommer i en del fall. Stundom har niello använts för att ytterligare framhålla huvudmotivets konturer, och någon gång äro smyckena förgyllda.

Spännena ha, som dekorationen på flere av dem och deras

plats de karelska gravarna lära oss, burits med öglan nedåt¹, och från öglan har väl i regeln utgått en bronskedja, vars uppgift ej är fullt klar. I några fall är kedjan eller en del av den bevarad, och i ett fynd var dess motsatta ända förenad med kedjehållaren under den ovala spännbucklan på den dödas högra skuldra. De finländska gravfynden ge oss upplysning om, att dessa runda spännen, i motsats till så många andra spännetyper, ej använts parvis: de voro, åtminstone i Karelen och Savolax, utpräglade kvinno-smycken, som användes till att sticka ihop linnet (som var av ylle) vid halslinningen. Att spännena även bland svenskarna varit kvinnosmycken, visas av det i det följande omtalade exemplaret från Tuukkala, som på baksidan bär ett svenskt kvinnonamn. En antydan om att de ej heller i Sverige burits parvis, ges av de svenska skattfynden: spännena anträffas ej två och två, och då flere än ett exemplar föreligga i samma fynd visar det sig, att de tillhöra olika typer.

Frågan, var alla dessa smycken förfärdigats, skall senare upptagas till diskussion, men det förtjänar redan i detta sammanhang påpekas, att de ha föregångare i skandinavisk vikingatidskultur. Man kunde hänvisa till den stora mängden runda spännen av brons och silver, stundom av guld, utförda i olika teknik och deko- rerade i olika stilar, som kommit i dagen i alla de nordiska länderna. Också dessa ha på baksidan, ofta pålödda, nålfästen och nålhållare och ytterligare ett fäste för en ring, från vilken en kedja utgår, men det bör bl.a. observeras, att ringfästet ej är placerat vid smyckets kant och dessutom att spännena ofta använts parvis: kedjan förenar då de båda spännena. Ett undantag i detta avseende utgöra bl.a. de runda, dosformiga gotländska spännena; den gotländska uppsättningen — två djurhuvudformade spännen vid skuldrorna och ett dosformigt vid halslinningen — motsvaras av den karelska: två spetsovala spännbucklor och ett runt silverspänne. Välvda spännen av silverbleck, vilka kunde uppfattas som de närmaste föregångarna till de yngre smycken, som här intressera oss, äro däremot sällsynta, men några exemplar känner man dock. Som det äldsta i denna serie inbördes olika spännen kunde nämnas ett smycke från Vaalse på Falster, härstammande från det be-

¹ Spännena ha ej sällan uppfattats som hängsmycken och afbildats upp och ned, se t.ex. V. A. a. F. pl. 45.

römda omkring år 1000 nedlagda skattfyndet¹. En rätt noggrann datering tillåter även ett fynd från Westerland på Sylt, som ej gärna kan ha kommit i jorden före 1040. Till denna skatt hör ett defekt spänne av silverbleck, flackt välvt och med en skarp begränsningslinje mellan rand och mittparti; dekorationen består av en bandflätning, som ej kan utredas i detalj på grund av smyckets skadade skick². I viss mån jämförbara med detta äro tvenne smycken från Willie i Lilla Slågarps socken och ett från Assartorp i Gärdslöfs socken i Skåne samt ett exemplar från Lilla Vastäde i Hablingbo socken på Gotland (fig. 2). Att döma av de i litteraturen tillgängliga knappa uppgifterna³ äro de båda förstnämnda fynden nedlagda under förra delen, det gotländska efter mitten av 1000-talet. Till samma kategori torde även kunna räknas ett par smycken från det berömda, hittills tyvärr icke i sin helhet offentliggjorda offerfyndet från Gråträsk i Västerbotten.

Fig 2. Spänne från Hablingbo, Gotland.

Alla dessa relativt små spännen skilja sig emellertid i storlek, proportioner och ornamentik från den grupp, som förtecknats i det föregående. Man kunde i själva verket vara frestad antaga, att impulser österifrån legat till grund för utformningen av de typer, som här närmast intressera oss. Förkärleken för de tunna silverblecken, kontrastverkan mellan glatta och ciselerade ytor m.m. kunde leda tanken österut, och det vore ju ej heller omöjligt, att även bland de i Skandinavien anträffade äldre silverbleckspännena funnes sådana av östlig härkomst. Med en viss grad av sannolikhet kunde

¹ *Annaler f. nord. Oldkyndighed* 1842—43, pl. II, fig. 8. Till ett fynd från Traaen, Rollag socken, Busk, i Norge hör en välvd silverskiva med ett ornament som liknar Vaalse-smyckets; fyndet kan dateras till tiden omkring år 1000, se *Oldtiden* VI, s. 284 ff. och *Sproglige og historiske avhandlinger, viede Sophus Bugges minde*, s. 232 ff.

² E. Nöbbe, *Münzfund von Westerland auf Sylt*, i *Mitteilungen des anthropologischen Vereins in Schleswig-Holstein* 19, 1911.

³ Nöbbe, a. a.; H. Hildebrand, i *Mbl.* 1886, s. 123, 182, och 1887, s. 20.

detta göras gällande ifråga om ett i Nore i Wamlingbo socken på Gotland funnet runt spänne med bevarat nålfäste; dess dekoration, vars huvudmotiv utgöres av en fågel över ett ormliknande djur, är till stor del utförd i niello¹. Hela uppfattningen av djurfigurerna är fullkomligt olik den nordiska djuornamentikens, men det förefaller dock troligt att smycket är ett nordiskt arbete utfört av en silversmed, som starkt påverkats av östlig konst. Niellotekniken pekar österut: tack vare vikingatidens starka förbindelser med Ryssland fick den nytt liv i Skandinavien², särskilt på Gotland; i jämförelse med folkvandringstidens ganska få niellerade arbeten³ äro smyckena med niellodekoration från järnålderns slutskede talrika. Till Norefyndet höra dessutom — utom en flätad silverarmring med niello-ornerade ändplattor, en typ vilken, som Arne framhållit, är vanlig i Dnjeprområdet⁴ — inemot 650 västeuropeiska mynt, med vilkas hjälp fyndet helt säkert skall kunna tidfästas med stor noggrannhet. Före mitten av 1000-talet kan det ej vara nedlagt, ty det innehåller bl.a. mynt av Edward Confessor, som tillträdde regeringen år 1042, men det är ej uteslutet, att några av de tyska mynten äro ännu yngre⁵.

I vilken mån östliga element faktiskt spelat en roll i fråga om de yngre, låt oss för korthetens skull t.v. säga karelska spännena, skall för några detaljers vidkommande beröras i det följande.

¹ Stjerna, *Ant. tidskr.* 18, fig. 163.

² Härmed vare ej sagt, att alla i Skandinavien funna niellerade arbeten från vikingatiden direkt återginge på östliga impulser; bl.a. Fejö- och Ribebågarna — från tiden inemot 800 och början av 800-talet av resp. sydengelsk och karolingisk härkomst, se Brøndsted, *Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden*, 1921, s. 45 f. och 116 — ge exempel på västeuropeiska niellerade arbeten.

³ Från Finland känner man knappast andra niellerade arbeten från denna tid än det stora likarmade spännet från Tytterskär—Hackman, *Atlas över Finland* 1910: 49—51, fig. 76 — och ett svärdsfästebeslag från Vesilaks i Satakunda, se Hackman anf. arb. fig. 99. Dessa arbeten äro i utpräglat skandinavisk stil, men beslaget kan måhända likväl vara ett inhemskt svenskt arbete. Den specifikt finska kulturen har däremot ej upptagit niellotekniken.

⁴ En ring av samma form anträffad även i Finland, i Reso socken nära Åbo.

⁵ Arne, *La Suède et l'Orient*, 1914, s. 206. Arnes uppgift, att till fyndet höra mer än 600 anglosaxiska och några arabiska mynt, är vilseledande: utom dessa myntslag finnas i Norefyndet tyska, danska m.fl. mynt.

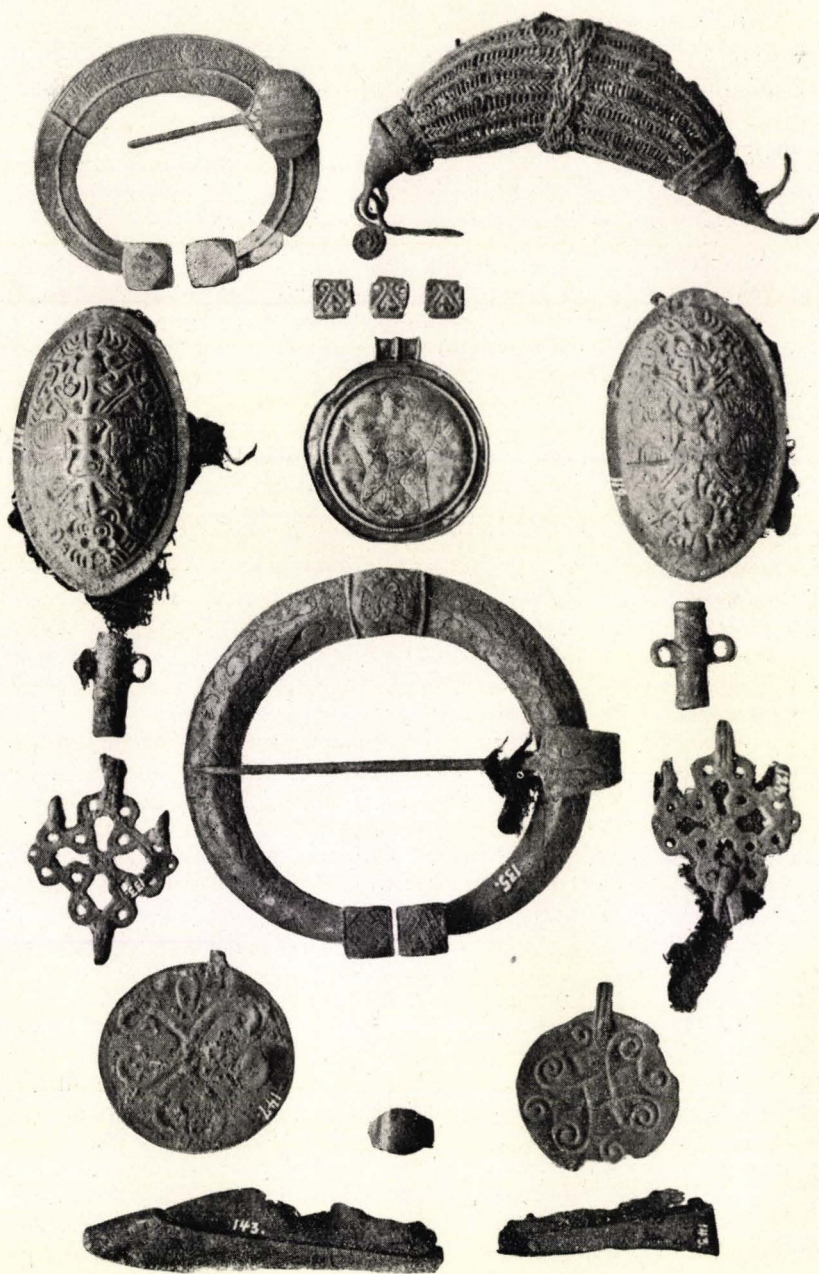

Fig. 3. Fynd ur grav 6 på Kekomäki.

Innan vi komma så långt, måste vi dock ägna uppmärksamhet åt en liten grupp välvda silversmycken, vilka trots påtagliga skiljaktigheter stundom sammanförts med de runda silverspännen. Denna lilla grupp består av tvenne inbördes avvikande typer av hängsmycken, den ena företrädd av ett enda exemplar från Kaukola i Karelen, den andra av tvenne smycken från Karelen och Västerbotten.

A. *Karelen, Kaukola, Kekomäki, S. grav 6, s. 47.* Kvinnograv m. obränt lik, huvud ungefär i N. Gravgods bl.a.:

Runt hängsmycke m. graverad mänskofigur, NM 2595: 114, S. 235, i övre kanten trefryggad rörformig ögla; apterat till spänne, på baksidan lödspår av nålfäste; uppges av S. ha varit förgyllt, men förgyllningen nu försvunnen, diam. 5,9 cm (fig. 5). — Två hästskof. sp. S. 253 och 257, hårsmycke av flätad silvertråd S. 185, del av halsband m. beslag fig. 140, två spetsov. sp. m. djuornament A. 96—97, två bronsrör o. kedjehållare S. 272, filigranpärla S. 207, kniv m. slida S. 6, två flata, runda hängsmycken fig. 65—66, fingerring S. 298, sax, skära etc. Det väsentligaste av gravgodset här avbildat i fig. 3.

B 1. *Karelen, Hiitola sn, Kilpola by.* Skattfynd, anträffat under en sten o. bestående av: Runt hängsmycke, NM 3641: 2, m. kors o. bladdekoration; dubbelkonisk, trefryggad ögla vid övre kanten; apterat till spänne; lödspår av nålfäste; diam. 8,7 cm, fig. 7. — Hästskof. sp., (fig. 68) hårsmycke av flätad silvertråd (fig. 113), fragment av kedja.

B 2. *Västerbotten, Nederkalix sn, Töre.* Skattfynd, se *Fornv.* 1916, tillägghäfte s. 40 o. fig. 33. Runt välvt hängsmycke m. kors o. bladdekoration, trefryggat dubbelkoniskt rör vid övre kanten, förgyllt; diam. c. 7,5 cm. — Till fyndet höra ytterligare tre ringspännen bestående av halvcirkelformiga bågar som sluta i händer, ringspänne m. bilder av lejon o. tranor samt ansiktsmasker, hakar m. fantasidjur, sked.

Dessa tre smycken ha utan tvivel utförts efter förebilder från Ryssland, som i sin tur återgå på bysantinska original. Man kunde visserligen i fråga om Kaukolasmyleket hänvisa till ett par i Tyskland och Danmark funna föremål och med hjälp av dem försöka vindicera ett annat ursprung för detta smycke. Ett av dem tillhör det stora skattfyndet från Leissower Mühle nära Frankfurt a. d. O., som härstammar från c. 1015. På en svagt välvd silverskiva ses i konturteckning en mansfigur, knästycke, med uppräckt händer. Nedtill på den vida dräkten finnes ett litet kors. För övrigt är ytan ornerad och »pärlranden» saknas, lödspår på baksidan omnämnas ej

heller. Leissowfyndets övriga smycken äro till största delen östliga — slaviska, bl.a. sydryska, bysantinska o.s.v. — men var den runda skivan förfärdigats undandrar sig vårt avgörande¹. Emellertid går det ej an, att i detta smycke se en förebild för exemplaret från Kaukola: likheten inskränker sig till att på båda finnes en mänskofigur med uppräckt händer, men f.ö. äro alla detaljer olika. Detsamma kan sägas om det danska fyndet, som härstammar från Harrendrup vid Middelfart på Fyen och torde böra dateras till förra hälften av 1000-talet. Här ha bl.a. hittats tvenne runda

Fig. 4. Smycke från Fyen.

välvda »hängsmycken» av silver med en pärltråd kring kanten och en ring av samma art fäst i en pålödd refflad ögla. På det exemplar som avbildats (fig. 4) ses en mansfigur, bröstbild, med uppräckt händer; från huvudet utgå tre små kors, och ögla med ringen finnes under figuren. Smycket, som mäter 3 cm i diam. har varit förgyllt². Trots fyndbeskrivningens »hängsmycke» ha vi här synbarligen att göra med ett litet spänne, som bör sättas i samband med de svenska och finländska runda spännena, men däremot ej med det sekundärt som spänne använda hängsmycket från Kaukola, vars rörformiga ögla är placerad ovanom

figurens huvud.

En granskning av Leissow- och Harrendrupsmuckena ger således vid handen, att dessa ej kunna uppfattas som förebilder för Kaukolasmycket. Däremot ger en genomgång av det ryska materialet ett positivt resultat.

Till ett år 1865 i Vladimir anträffat skattfynd hör — utom emaljerade örhängen av ryskt arbete, smuckena av genombrutna filigranornerade guldpärlor, serpentinkors m.m. — även ett par hängsmycken, bestående av en välvd, förgyllt silverskiva på vars yta ses en ärkeängel i bysantinsk dräkt, åtminstone delvis utförd i niello; runt bilden löper, på något avstånd från varandra, tvenne

¹ *Hervorragende Kunst- und Altertumsgegenstände des märkischen Provinzialmuseums. I. Die Hacksilberfunde*, pl. III: 1.

² Engelaard, *Udsigt over Museet for de nordiske Oldsagers Tilvaekst i Aarene 1863—67*, fig. 21, i *Aarb.* 1868, s. 143 f.

»pärltrådar» av filigran¹. Medaljongerna ha synbarligen, tillsammans med sex förgyllda silverpärlor, utgjort ett hals- eller kanske snarare bröstsmykke. Från det gamla Rjasan härstamma tvenne hängsmycken, av vilka det ena, vad figurframställningen beträffar, står ännu närmare exemplaret från Kaukola. I den bekanta skatt, som blev funnen 1868, ha vi nämligen jämte en mängd andra föremål, av vilka ett par skola nämnas i det följande, två välvda silvermedaljonger av samma art som Vladimirsmycket: på den ena ses en Kristus-, på den andra en Mariabild; bottnen, åtminstone kring Kristusbilden, är fylld med zigzaglinjer, och tvenne pärltrådar löpa kring smycket². Ehuru tydligt påverkade av bysantinsk konst äro dessa smycken likväl lokala arbeten.

Det har ovan påpekats, att de nämnda medaljongerna från Vladimir och Rjasan ha en dubbel pärlrand — på Kaukolasmcket motsvaras den yttre pärlranden av silverskivans uppböjda kant — medan de svenska och finländska silverspännena ha blott en enda. Denna skenbart obetydliga detalj är icke utan intresse. Den förråder, tyckes det mig, i själva verket, huru smycketypen uppkommit: dessa smyckens mittparti med människofiguren är en efterbildning av vissa sydryska emaljerade runda skivor, som ofta användes fästa på ett underlag, vars rand skjuter ut över den emaljerade skivans. Det smala randpartiet mellan emaljens rand och smyckets yttre kant fylldes i regeln med en dekoration utförd i filigran eller annan teknik och begränsades av tvenne pärltrådar. I några fall hörde antagligen den inre pärltråden — stundom togos t.o.m. äkta pärlor i bruk — till själva emaljsmycket.

En hänvisning till några i litteraturen tillgängliga avbildningar bekräftar denna tolkning. Man kan nämna de stora emaljerade guldhängsmyckena i den rjasanska skatten av 1822³ och de likartade om också mindre praktfulla smyckena från den år 1880

¹ Tolstoj & Kondakoff, *Русские древности* V, s. 109 f., fig. 157, Kondakoff, *Русские клады*, s. 109 ff.

² Tolstoj & Kondakoff, s. 110 f., fig. 160; *Русские клады*, s. 111 f. Jag har ej sett någon avbildning av smycket med Mariafiguren.

³ Tolstoj och Kondakoff, a. a. 102 ff.; Kondakoff, *Русские клады*, pl. XVI—XVII; dens., *Geschichte u. Denkmäler des byzantinischen Emails*, s. 355. Bland dessa även ett smycke med en Maria orans.

vid Schitomirska gatan i Kiev framgrävda skatten¹, vidare hängsmycken från Sahnovka i Kanevska kretsen nära Kiev² m.m., slutligen även ett ståtligt bröstsmücke från Kamenny-Brod i kretsen Radomir³. Dessa smycken äro genomgående ryska arbeten, antagligen utförda i trakten av Kiev, där flertalet av dem hittats, men naturligtvis stående under stark bysantinsk påverkan. Flere bysantinska original av den art, som tjänat till modell för de ryska guldsmederna, finnas avbildade t. ex. i det praktfulla verk, vari Kondakoff beskriver Svenigorodskojs samling⁴.

Det förefaller på sätt och vis som stode hängsmycket från Kaukola närmare de ryska emaljerade smyckena än vad fallet är t.ex. med den avbildade silvermedaljongen från Rjasan: botten kring Mariabilden på Kaukolasmycket är glatt och oörnerad som på emaljskivorna, medan Rjasansexemplarets bottenyta är dekorerad. Det är icke ens h.o.h. uteslutet, att Kaukolasmycket skulle vara förfärdigat direkt efter en bysantinsk förebild. Ett bysantinskt originalarbete är det icke: både i detaljer och i sin helhet avviker det från bysantinska arbeten, men trots alla förvanskningar är den bysantinska stilen rätt väl bevarad — se t.ex. Marias dräkt — och en jämförelse t.ex. med ett hängsmycke ur den Kievska skatten av 1824, som att döma av den avbildning jag sett måste vara ett bysantinskt original⁵, visar, att de båda smyckena ha några detaljer — t.ex. spiralerna i glorian — gemensamma, som ej återfinnas på de ryska smycken, som avbildats i den mig tillgängliga litteraturen.

Vi få således bestämma hängsmycket från Kaukola med framställningen av Maria orans som en i Ryssland förfärdigad efterbildning av hängen med graverad dekoration eller av emaljerade smycken av sydryskt eller måhända bysantinskt arbete; i Finland har smycket slutligen apterats till spänne och använts i analogi med de övriga runda silverspännena.

Det vore fördelaktigast att redan i detta sammanhang kunna fastslå Kaukolasmyckets ålder, men detta låter sig ej göra. Utan

¹ Tel-toj och Kondakoff, a. a. p. 127; *Русские клады*, pl. I.

² *Collection Khanenko V*, pl. XXXII; jfr även pl. XXVII, nr 1007.

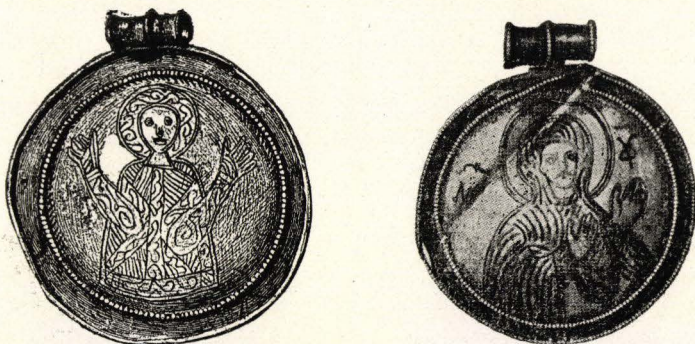
³ *Отчетъ имп. арх. коммисси 1903*, pl. VI.

⁴ *Geschichte u. Denkmäler des byzantinischen Emails*, pl. I—XII.

⁵ Gol-toj och Kondakoff, a. a., p. 107, fig. 152; *Русские клады*, s. 101, fig. 57.

en noggrann genomgång av det ryska materialet är det omöjligt att bilda sig en definitiv uppfattning fråga om de enskilda fyndens tidsställning. De ryska emaljerade smyckena antagas tillhöra tiden från c. 1000 till början av 1200-talet, men en skarpare datering är svår att giva. Det förtjänar dock framhållas, att det ovanciterade fyndet från Sahnovka i guvernementet Kiev, som innehåller ryska emaljerade och pärlsmyckade hängprydnader av nu i fråga varande slag, tack vare ett par bysantinska mynt kan dateras till mitten av 1100-talet¹. Till 1100-talet torde även de starkt filigranornerade

Figg. 5—6. Hängsmycken från Kaukola och guv. Kiev.

smyckena i Rjasanskatten av 1822 böra hänföras, och från samma tid härstammar antagligen ett vackert fynd från Staraja Bud, i Svenigorodska kretsen av guvernementet Kiev². Till denna skatt höra några väl utförda niellerade medaljonger à la Kaukolasmcket, prydda med bilder av Frälsaren, Maria (fig. 6) och Johannes; på ett fjärde smycke finnes ett kors med akantusrankor av en form, som vi senare komma till. Några örringar av samma art som en del av Sahnovkafyndets gör dateringen till 1100-talet sannolik. Men å andra sidan antar man, ehuru bevisande fynd ej föreligga, att de bysantinska medaljongerna i Svenigorodskojs samling — alltså sådana smycken som varit förebilder för de syd-

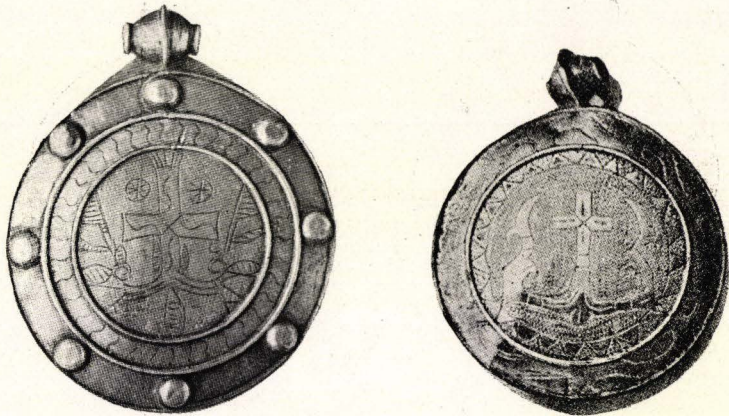
¹ *Collection Khanenko V*, s. 21, nr IX och X. Det är möjligt, att vi här ha att göra med två fynd, men deras innehåll är synbarligen inbördes likartat, varför båda fynden kunna dateras med hjälp av mynten; felkällan kan ej vara av nämnvärd betydelse.

² *Отчетъ* 1908, s. 177.

ryska — förfärdigats under början av 1000-talet¹. Dessa gränsvärden må i detta sammanhang vara nog. Det skall visa sig, att vi på andra vägar vinna en något noggrannare datering av Kaukolasmyleket.

En av dessa vägar leder via de båda hängsmyckena från Kii-pola i Hiitola (fig. 7) och Töre i Nederkalix, av vilka det förra blivit omändrat till spänne. I bådas dekoration bildas huvudmotivet av ett kors, från vars fot akanthusblad växa fram; på båda smyckena äro ornamenten rätt oskickligt graverade och

Figg. 7—8. Hängsmycken från Hiitola och Bolgar.

växtmotiven missuppfattade. Korstypen med akanthusrankor är ett gammalt bysantinskt arv och alltför bekant, för att vi här skulle vara tvungna att försöka följa den tillbaka till dess ursprung: från 600-talet framåt är den vanlig i bysantinsk och senare i russo-bysantinsk konst. Men det är likväl nödvändigt att peka på de närmaste förebilderna för de båda i Norden funna smyckena. Vi finna dem i Ryssland: en hel serie hängprydnader av samma slag och försedda med en likadan dekoration, men i många fall långt skickligare utförd, av mästare, som varit förtrogna med denna halft vegetabiliska ornamentik. Bland de ryska fynden kan främst nämnas en skatt från det gamla Bolgar i guv. Kasan: här anträffades flere

¹ För kronologin, se — utom Kondakoff, *Geschichte u. Denkmäler* — Dalton, *Byzantine art and archaeology*, s. 530 f.

dylika hängsmycken, förgyllda och delvis niellerade, med inbördes något varierande dekoration¹. Kors och akanthus äro genomgående säkrare tecknade och fullt klart uppfattade, men likheten med de nordiska exemplaren är likväl, t.o.m. i detaljer, oförtydbar. Karaktäristisk för Töre- och Kilpolasmyckena är sålunda t.ex. den överdrivet stora, som ett hopslaget blad formade »roten» under korset, men den återfinnes även, om än i mindre format, på smyckena från Bolgar (fig. 8)². Likaså äro den graverade bottenytan, den dubbelkoniska ögla eller pärlan m.m. gemensamma för alla dessa hängsmycken.

Bolgarfyndet är som bekant icke ensamt i sitt slag, ehuru det, tack vare de goda avbildningar, som offentliggjorts, är det bäst kända. I sidan av en kurgan vid byn Isad i kretsen Suzdal, har anträffats en skatt bestående av sex silvermedaljonger och tolv silverpärlor, alla förgyllda. Fem av medaljongerna voro prydda med graverade och nielloinlagda kors, den sjätte med en bild av — som man antar — Boris eller Gleb³; den sistnämnda hör således till den grupp, som behandlats i samband med exemplaret från Kaukola. Av vilken art de fem medaljongen äro, som hittats vid byn Seltsy i guv. Novgorod⁴, har jag mig icke bekant. Däremot är ett likartat silversmycke från Tschernigovskatten av 1850 prytt med ett kors med rankor⁵. Av vikt är dessutom, att till den redan omtalade, år 1868 funna skatten från Rjasan, utom tvenne medaljonger med bilder av Kristus och Maria, hörde icke mindre än tre liknande med korsdekoration och rankor; åtminstone en av dem har en rysk korstyp med tre tvärramar, som avviker från både Bolgar-, Hiitola- och Nederkalixsmyckenas⁶. Detta fynd visar emellertid, liksom skatten från Suzdal och det s. 23 omnämnda fyn från Svenigorodska kretsen, att figur- och korstyper samtidigt varit i bruk. Slutligen böra vi fästa oss vid att ståtligt silverfynd

¹ *Отчетъ имп. арх. коммисси* 1889, s. 92; Tolstoj och Kondakoff, a. a., s. 129.

² På åtminstone ett av Bolgarsmyckena är emellertid även själva korset vegetabiliskt ombildat.

³ Tolstoj och Kondakoff, a. a., s. 128. Ett av hängsmyckena, med vegetabiliskt kors, avb. i N. D. Polonskaja, *Историкокультурный Атласъ*, pl. XXV: 29.

⁴ Tolstoj och Kondakoff, s. 128.

⁵ A. a., s. 127; *Русскіе клады*, p. 108.

⁶ Tolstoj och Kondakoff, a. a., s. 110, fig. 161; *Русскіе клады*, s. 111.

av 1903 från Michailovska klostret i Kiev. Hit hör bl.a. ett runt, niellerat och förgyllt silverhängsmycke, dekorerat med samma korstyp som det avbildade exemplaret ur Rjasanskatten, och ytterligare ett litet hängsmycke med ett kors, som att döma av en otydlig avbildning möjligen haft mer än en tvärm, men även en akanthusdekoration med samma »rot» som ovan omtalats i samband med Bolgarfyndet ¹.

Kievfyndet har för en nordisk arkeolog ett särskilt intresse, därigenom att det tillåter en kronologisk jämförelse med skandinaviska fynd. Till skatten från Kiev höra nämligen 7 filigranornerade korsformiga hängsmycken av en art, som ingalunda är okänd i Norden ². Två äldre och tekniskt sett långt mer fulländade varianter av denna typ finnas i flere exemplar i det praktfulla fyndet från Hiddensoe, som förvaras i museet i Stralsund ³. Denna skatt härstammar från mitten av 900-talet. Som utgångspunkt för en datering av det ryska fyndet kan den emellertid ej användas. Detsamma gäller — för att nu hålla oss till de få publicerade fynden — den danska skatten från Tolstrup i norra Jylland, som tyckes tillhöra slutet av 900-talet: dess hängsmycken av ifrågavarande typ äro, formellt sett, äldre än de kieviska ⁴. Närmast dessa står i stilistiskt hänseende ett likadant föremål i ett fynd från Hejslunds hemman i Hafdhems socken på Gotland, och detta fynd kan, tack vare andra föremål, hänföras till mitten av 1000-talet eller ett obetydligt senare datum ⁵.

Denna datering är för oss av vikt, enär den utan större modifikation torde kunna överföras på fyndet från det Michailovska klostret ⁶. Vi kunna således konstatera, att redan kort efter mitten

¹ *Археологическая летопись Южной России* 1903, s. 296, pl. XV, *Отчетъ имп. арх. комиссiи* 1903, s. 184, pl. V: 26, 10.

² *Археол. летопись* 1903, pl. XV, *Отчетъ* 1903, pl. V: 23; Marc Rosenberg, *Geschichte der Goldschmiedekunst, Granulation*, s. 129.

³ Rosenberg, a. a., s. 112 f.

⁴ Neergaard, i *Aarb. f. nord. Oldk.* 1892, s. 340. — Enligt dr A. Hackmans anteckningar från Statens historiska museum i Stockholm finnes ett liknande smycke i ett 900-tals fynd från Lackalånga i Torna härad, Skåne.

⁵ H. Hildebrand, i *Mbl* 1882, s. 106 ff.

⁶ Fyndet kan måhända härstamma från 1100-talet — härpå kunde andra fynd tyda, vilka innehålla väsentligen samma fornsakstyper och kunna dateras till detta sekel.

av 1000-talet runda hängsmycken av silverbleck med korsdekoration voro i bruk i Ryssland. Och ytterligare: tack vare Suzdalfyndet och Rjasanskatten av 1868, som innehålla korsprydda hängsmycken och sådana med helgonbilder kunna vi fastslå, att även den senare gruppen, åtminstone delvis, tillhör samma tid. Men å andra sidan visar fyndet från Svenigorodska kretsen, att vardera typen var i bruk även under 1100-talet. Härigenom få vi en utgångspunkt för datering även Kaukolasmylet med Mariabilden: get finnes ingen anledning antaga, att det förfärdigats före mitten av 1000-talet; en datering till c. 1100 år måhända den sannolikaste. Vi få tillsvidare för Kaukolasmylet fasthålla denna hypotetiska tidsbestämning. Den kan emellertid ej utan vidare tillämpas på spännet från Hiitola. Detta är visserligen, liksom Töresmylet, utan tvivel utfört i Ryssland; bl.a. kan man påminna just om den omständigheten, att Hiitola-hängsmycket omändrats till spänne: ett säkert tecken på att den karelska ägaren velat av det främmande hängsmycket åstadkomma en med de runda spännena överensstämmande typ, som kunde användas på det sätt den karelska dräkten krävde. Det bör emellertid observeras, att, även om Hiitolaspännet är ett ryskt arbete, det likväl har ett drag, som saknas på alla de omtalade korsornerade smyckena från Ryssland, nämligen den yttersta bården med de sex pålödda bucklorna. Vi ha här, som statsarkeologen Appelgren-Kivalo först torde ha påpekat, att göra med en imitation av de infattade ädla stenar, som pryda en hel serie av de ryska emaljerade hängsmyckena, isynnerhet de yngre av dem. Detta drag återkommer även på Töresmylet, och då även graveringen visar en förgroving, i jämförelse med flertalet av de ryska medaljongerna, kunna vi ej utan vidare hänföra alla smyckena till samma tid.

Fyndet från Töre ger dock en upplysning, som bör tagas med i räkningen vid bedömning av kronologin. Det omfattar, som angivet i fyndlistan s. 19, även några soljor och häkter och en sked, allt typer av sen karaktär. Fynden från Kristevik i Bohuslän och Kyrkoköpinge i Skåne, som delvis innehålla samma fornsakstyper¹, ge oss ett stöd för uppfattningen, att Törefyndet i intet fall kan

¹ *Teckningar* II, pl. 9—10; jfr även H. Hildebrand, *Sveriges Medeltid* II, s. 372.

härstamma från en äldre tid än 1200-talet, men detta utesluter ju ej att något av föremålen kunde vara förfärdigat avsevärt tidigare. Emellertid kunna vi, till följd av att Törefyndet tillhör en så sen tid ej våga påståendet, att Hiitolasmycket skulle ha förfärdigats tidigare än under 1100-talet. Men denna datering är dock så svävande, att inga säkra slutsatser rörande själva fyndets tidsställning kunna byggas på den. Vi få tillsvidare uppge försöket att datera Hiitolafyndet, men det är icke uteslutet, att den fortsatta undersökningen skall leda till ett resultat, som möjliggör ett tidfastande även av detta fynd. Tillsvidare få vi nöja oss med det ovanstående, men redan detta ger anledning att påpeka, att det ovan omtalade bortre gränsvärdet för Kaukolasmycket — förra delen av 1000-talet, — icke kan upprätthållas: Kaukola- och Hiitolafynden innehålla fornsaker av samma former, ornerade i en och samma stil, och om engång det senare fyndet drages ned till 1100-talet eller följande sekel måste man även antaga att det förra härstammar från denna tid; de sid. 23 citerade ryska fynden visa, att smycken som det från Kaukola ej voro okända under det 12:te århundradet.

I förteckningen över de 46 runda silverbleckspännena har redan genom typbeteckningar antytts, att flere, genom olikheter i ornamentiken åtskilda varianter finnas. I stort sett dominera visserligen vegetabla ornament, och även i de fall, då djurbilder, människofigurer, kors m.m. ingå som beståndsdelar i dekorationen, tränga sig oftast växtmotiv in. En mera ingående granskning av de olika varianterna eller typerna är emellertid av nöden, om vi vilja vinna en säkrare uppfattning om smyckenas kulturhistoriska och kronologiska ställning.

Fig. 9. Spänne fr
Espinge, Skåne.

Vi kunna då börja med lejon typen. Till denna höra två spännen från Finland, tre från Sverige och två från Estland. Bland dem intar spännet från Espinge i Skåne (nr. 42) en särställning: fig 9 visar, att spännets profil är en annan än den vanliga och att det stora djuret med bakåtvänt huvud, som fyller hela mittytan, avviker från de övriga djurframställningarna. Men denna djurtyp är f.ö. ej sällsynt: vi ha här att göra med en typisk

exponent för djuornamentiken under 1000-talets förra hälft sådan den återfinnas på flere minnesmärken i sten och metall. Bl.a. kan man hänvisa till den ryktbara runstenen från c. 1030 på St. Pauls kyrkogård i London¹. Föremålets datering kan således givas på stilistiska grunder, men om uppgiften, att till Espingefyndet höra flere i Koblenz under ärkebiskop Bruno av Trier, 1102—1124, slagna denarer, är riktig, skulle ju detta visa, att fyndet nedlagts i jorden avsevärt senare. Mot detta antagande talar likväl, att inga engelska mynt från de båda Wilhelmarnas tid höra till fyndet, vilket man kunde vänta om det nedlagts i början av 1100-talet. De yngsta anglosaxiska mynten i fyndet äro präglade antingen för Edvard Confessor, 1042—1066, eller Harald Godwinson, som ju stupade redan 1066.

Espingespännet är således ett arbete i typisk nordisk stil: vi se här »det stora djuret», som under slutet av 900-talet, synbarligen tack vare inflytanden från England, vinner insteg i vikingakonsten². Något oklarare ställer sig förhållandet beträffande smycket från Klockhem i Västergötland (nr. 28, fig. 10). I motsats till Espingespännet, som aldrig tyckes ha haft någon ögla och på vilket botten omkring djuret ej är utfylld med gravering, ansluter sig Klockhemspännet närmare till de övriga inom gruppen. Det står utom allt tvivel, att även detta är ett nordiskt arbete: den dubbla konturen, huvudets och ögats form m.m. bära vittne därom; här finnes även ett »mänderband» som på Espingespännet. Det förtjänar anmärkas, att en

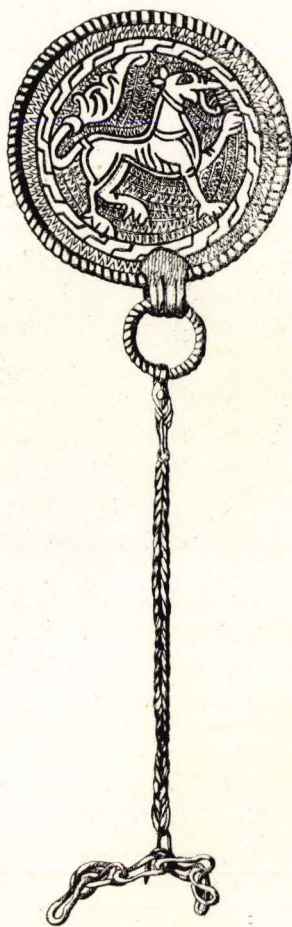

Fig. 10. Spänne från klockhem i Västergötland.

¹ Se t.ex. Wimmer, *De danske Runemindesmærker* I: 1, s. CXXXV.

² Brøndsted, *Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingatiden*, s. 85 ff.

del av dekorationen är utförd i niello. I samband med Klockhemspännet kunna de båda spännena från Pühla på Ösel (nr 43—44, fig. 11—12) nämnas: lejonet på dem är av samma typ med höjd framtass, dubbel konturlinje, bladsvans m.m.; på det ena spännet har lejonet även en lång, hängande tunga; randdekorationen utgöres av trianglar. Också det niellerade Tingbyspännet från Småland (no. 31) hör synbarligen hit, men det står tekniskt sett lägre och betecknar en degeneration; ett drag, som

Fig. 11—12. Spännena från Pühla, Ösel.

tyder på en senare tillkomsttid är även frånvaron av den inre konturlinjen.

Klockhemspännet kan icke helt lätt exakt tidfästas. Dess ringa storlek — ett drag som vi senare skola återkomma till — och stilistiska egendomligheter tyda på, att det är relativt gammalt, men då de mer än tvivelaktiga fyndupplýsningarna ej ge någon pålitlig utgångspunkt för dateringen få vi söka en sådan på annat håll.

Själva lejonbilden ger vissa antydningar, ehuru frågan om dess ursprung måhända kunde ge anledning till diskussion. En enkel hänvisning till »det stora djuret» från tiden efter år 1000 är ej tillfylles, här spela andra element in. Vi veta, tack vare Shetelig, Lindqvists och Brøndsteds undersökningar, huru »det stora djuret» under loppet av 1000-talet ombildas i den riktning, som

betecknas t.ex. av de yngre svenska runstenarna och träskulpturerna från Urnes. I denna utveckling kan djurfiguren på Klockhem-spännets ej inpassas: de i slingverk upplösta eller av bandflätningar omslutna djurbilderna med drag både av Jellingestilen och »det stora djuret» stil skilja sig för mycket från det organiska lejonet på Klockhemspännets. Snarare kunde man då hänvisa till de äldre monumenten, från början av 1000-talet, med »det stora djuret», t.ex. till djurbilden på en av de försvunna runstenarna från Hunnestad i Skåne¹, som faktiskt i många hänseenden påminner om Klockhemspännets lejon. Men också här brister jämförelsen: viktigt är bland annat, att lårspiralerna, som ständigt återfinnas på minnesmärkena från början av 1000-talet, saknas på vårt spänne. Den enda möjliga förklaringen tyckes vara, att lejonfigurerna av Klockhemspännets typ bero på en ny konstnärlig impuls, som satt in vid en tidpunkt, då den äldre nordiska konstens livskraft var så ringa, att den icke helt förmådde omforma det nya elementet i enlighet med sina krav, men dock kunde giva det en i viss mån nordisk prägel. Denna tidpunkt kan knappast ha infallit tidigare än under de sista årtiondena av 1000-talet, då den nordiska djurornamentiken s.a.s. låg i sina dödsryckningar. Vi få härigenom en terminus post quem för Klockhemspännets. Att smycken, som ansluta sig till detta — som vi genast skola se — voro i bruk under 1100-talet styrker yttermera dateringen. Arne har pekat på likheten mellan Klockhemspännets djurbild och en niellerad lejonfigur i botten av en silverskål från Gamla Upsala², men denna likhet förklarar måhända icke huru lejontypen uppstått: för min del anser jag det nämligen icke uteslutet, att också lejonfiguren från Gamla Upsala är utförd av en nordisk mästare. Gamla Upsala-fyndet har emellertid i detta sammanhang en kronologisk betydelse: det kan, som de mycket sena djurhuvudformade ändstyckena på ett par silverkedjor visa, icke ha nedlagts i jorden förrän under 1100-talet och ger således ytterligare ett stöd för uppfattningen, att vår lejontyp ej kan tillhöra en tidigare period än slutet av 1000-talet; det är dock sannolikare, att själva spännets är ett 1100-tals arbete. Synnerligen viktigt är, att en rätt likartad lejontyp före-

¹ Wimmer, a. a., III, s. 25.

² Arne, *La Suède et l'Orient*, s. 171 och fig. 322; H. Hildebrand, i *Mbl* 1891, s. 142 f., 156 f.

kommer på tvenne silverskålar från Elfkarleby i Upland, vilka synbarligen med allt skäl uppfattas som orientaliska arbeten¹. På dessa skålar ha vi, inkomponerade i runda fält, flere lejonfigurer, vilkas hållning och utseende påminner om lejonen på våra spännen: det förefaller antagligt, att dylika orientaliska lejonfigurer tjänat som förebilder för de nordiska guldsmeder, vilka förfärdigat våra spännen. Av en viss betydelse är härvidlag, att även Elfkarleby-skålarernas lejon stå glatta mot en medels punsning dekorerad botten. Elfkarlebyfyndet kan ej direkt dateras, men tack vare en skatt från Haraldsborg på Själland stå vi dock ej alldeles hjälplösa. Till denna skatt hör ett silverlock i drivet arbete, vars orientaliska karaktär för länge sedan påpekats² och som står i ett visst stilistiskt samband med Elfkarlebyskålarerna. Dateringen av Haraldsborgfyndet till den andra fjärdedelen av 1100-talet kan anses säker: det innehöll, utom ett par av konung Nils' (1102—1139) mynt, flere hundratal, som kunna hänföras till Erik Emune, 1134—1137³. Silverlocket kan således ej vara förfärdigat senare än under början av 1100-talet och det är sannolikt, att det i själva verket är ett arbete från 1000-talet. Denna datering ger ett gränsvärde för Elfkarlebyskålarerna, vilkas stil dock tvingar till antagandet att skålarerna äro något yngre än locket från Haraldsborg. Ett annat gränsvärde ger en dopfunt från Voer i Randers amt på Jylland: en i sten, troligen under senare delen av 1100-talet, utförd kopia av en metallskål av Elfkarlebykårlens art⁴.

Man kunde framkasta antagandet, att de nya impulser, som ledde till utformande av lejontypen på Klockhemspännet m.fl., givits av väster- eller söderifrån inkomna »romanska» motiv, men så länge tillräckligt gamla föremål, som skulle företräda en dylik konst, icke äro kända från Sverige, torde det vara berättigat att i främsta rummet tänka på orientaliska arbeten, vilka liksom Elfkarlebyskålarerna kunna hänföras till tiden omkring 1100.

De båda spännena med lejonfigurer från Ösel torde vara yngre än Klockhemsmylet — deras fyndomständigheter äro

¹ Arne, a. a., s. 169 f., fig. 320—21; Hildebrand, a. a., s. 158 f.

² Sophus Müller, *Dyreornamentiken i Norden*, s. 196 och fig. 81.

³ J. Olrik, *Drikkehorn og Sølvtoj*, s. 55; P. Hauberg, *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*, s. 178, nr 177.

⁴ Roosval, *Die Steinmeister Gotlands* fig. 74, s. 46—52.

okända — och detta gäller med full säkerhet det småländska Tingbyspännet. Tingbyfyndet kan tidfästas till slutet av 1100-talet eller tiden omkring 1200: ett par tusen av Knut Eriks-sons, 1167—1196, mynt, antagligen slagna under den senare delen av hans regering, bära ojävbart vittne därom. Vi befinna oss här i en period, som bokstavligen vimlar av inbördes mer eller mindre likartade »romanska» lejonfigurer. Man kan — för att blott nämna ett par exempel — hänvisa till Knut Erikssons brakteater¹, till en mängd dopfuntar — bl.a. till alstren av den gotländskt påverkade fastlandsskola, som Roosval sammanfört under beteckningen Bestiarusgruppen² — till »Olof Skötkonungs grav» från tiden före 1150³ eller till en numera försvunnen bräda från Norrbo kyrka i Helsingland⁴. Tingbyspännet, som genom sin form, sin teknik — niello och graving — och lejonfigur knytes till Klockhemspännet, hör till detta romanska djurvimmel, och om smycket från Klockhem verkligen bygger på direkta orientaliska förebilder innebär ju detta, som ovan antytts, att bland de romanska lejonerna finnas sådana, vilkas anor leda till Orienten, icke på omvägen över Väst- eller Mellaneuropa — eller eventuellt Italien — utan vid direktare, med Gotland som mellanliggande etappstation; och gäller det sagda en detalj som lejonspännena så har det ävensingiltighet i fråga om en mängd andra drag i Nordens romanska konst⁵. Huru de orientaliska lejonerna även i länderna öster om Östersjön bevarade sin livskraft till relativt sena perioder visa t.ex. av en vacker relief från S:t Georgios' kyrka i Jurjev-Polski⁶.

Lejonbilden på brädan från Norrbo har ett visst intresse för

¹ Hildebrand, *Sveriges Medeltid* I: 2, fig. 463 ff.

² Roosval, a. a., s. 136 ff.; se f.ö. anf. arb., passim.

³ E. Fischer, *Västergötlands romanska stenkonst*, fig. 54.

⁴ H. Cornell, *Norrlands kyrkliga konst*, fig. 119.

⁵ Det förefaller sannolikt, att de direkta orientaliska inflytandena gjort gisi mera gällande i den profana konsten och konsthantverket än i den religiösa konsten, med dess starka beroende av den romersk-katolska kyrkan — här spela England, Frankrike, Italien och Tyskland, i ringa grad Bysanz och Ryssland, rollen av kulturförmedlare.

⁶ L. Reau, *L'art russe*, s. 218 ff., pl. 47; från c. 1230. Se även S:t Dmitri i Vladimir, från c. 1195, a. a., pl. 46.

oss, när dess svans slutar i en palmett, som påminner om lejonets svans på spännet från Kekomäki grav 1 (nr 3). Detta spänne är f.ö. så starkt slitet, att en närmare jämförelse icke är möjlig, men det låter sig dock säga, att Kekomäkilejonet icke — som man måhända vore benägen att tro på grund av spännenas i viss mån likartade profil — ansluter sig till Espingespännets nordiska djurtyp, utan till den yngre 1100-tals grupp, vars äldsta representanter snarast tillhöra 1100-talets början¹.

Fig. 13. Spänne från Nastola, Tavastland.

Av spännena med lejonbilder återstår nu blott att nämna det vackra exemplaret i Nastolafyndet (nr 17, fig 13), ett stort flackt välvt spänne av typisk form. Fyndomständigheterna tillåta ingen direkt datering, men framställningen har en otvivelaktigt sen karaktär; en inordning under den svävande rubriken österländsk-bysantinsk stil och en datering till 1000-talet låter ej försvara sig². Vi skola senare se, att en stilistisk jämförelse med andra föremål tillåter oss att hänföra detta smycke till 1200-talet och att alla tecken tyda på, att det från Sverige, ej österifrån, införts till Finland.

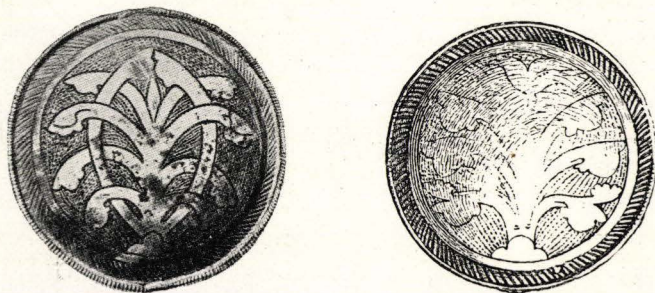
I samband med lejonspännena kunna tvenne niello prydda spännena av avvikande typer omnämnas; båda tillhöra det präktiga skattfyndet från Alfvidsjö i Högby socken på Öland, som med hjälp av en mängd av Knut Erikssons mynt kan dateras till slutet av 1100-talet eller något årtionde senare. Det ena smyckets bildyta är utfylld med en nästan lejonliknande korsbärande *Agnus Dei* med bakåtvänt huvud (no. 37), det andras med ett i bandflikar och blad utlöpande fantasidjur omslutet av en trehövdad bandslinga (nr 36). En liknande framställning återfinnes på ett ståtligt filigranornerat spänne i samma fynd, men före

¹ Kekomäki 1 spännets profil återkommer på nr 8 från Tontinmäki, men dettas ornament äro fullständigt utplånade.

² J. Ailio, *Hämeenlinnan esi- ja rakennushistoria*, s. 20.

1100-talet torde dylika fantasidjur vara okända i nordisk konst¹. *Agnus Dei* uppträder däremot avsevärt tidigare. Till de äldsta exemplen kan man räkna bilderna av Guds lam på Hardeknuds Lundamynt². Det torde dock icke vara av nöden att här närmare ingå på denna senare ytterst vanliga bildtyps historia; för vårt syfte är det nog att fastslå Alfvidsjösmyckenas tidsställning.

Bland spännena med enbart vegetabil mittdekoration finnas några exemplar med två olika trädtyper, den ena med en rak stam, från vilken symmetriskt ställda bladbärande grenar

Figg. 14—15. Spännena från Mönsterås, Småland, och Tuukkala, Savolax.

utgå, den andra med tvågrenad stam, vars armar i sin tur förgrenas. Den förra typen, som är företrädd av 4 spännena, visar äldre drag, och den kan dateras utan svårighet, ej blott på stilistiska grunder, utan även och främst tack vare jordfynd. Viktigt är härvidlag fyndet från Mönsterås i Kalmar län. Till detta hör ett spänne av ifrågavarande typ (nr 34, fig. 14): trädet växer fram ur en trebladformad figur, och det omslutes av tvenne långa bladstänglar, som skjuta fram från dess rot; bladen äro treflikiga, ställvis med en

¹ Söderalflöjelns djurbild m. fl. erbjuder oss på sätt och vis analogier, i en helt annan och äldre stil, till Alfvidsjödjuren.

² Hauberg, a. a., pl. IV, Hardeknud 4—6. — I detta sammanhang kan hänvisas till ett skattfynd från Gullunge, Skederids sn, Uppland, med bl. a. en silverskål i vars botten ingraverats — utom några vegetabila ornament — ett fyrfota djur, under vars höjda framtass finnes en rektangulär skiva med bokstäverna AOA, *Fornvännen* 1919, tillväxten fig. 4. Vi ha här synbarligen att göra med en missuppfattad replik av *Agnus Dei* med »bibeln», jfr Aethelreds och Hardeknuds mynt. Gullungefyndet har i intet fall nedlagts före slutet av 1000-talet.

inre linje, som antyder en fjärde flik. Dateringen ges av ett tiotal av Knut Erikssons mynt: skatten kan knappast ha nedlagts i jorden nämnvärt senare än c. 1200, och spännet har således med all sannolikhet förfärdigats under 1100-talets senare del. Detta datum ger den kronologiska utgångspunkten för granskningen av de övriga fynden. Bland dem ha vi framför allt den skatt, som anträffats å Badeboda ägor i Åsheda sn, Småland. Två spännen i detta fynd leda omedelbart tanken till Mönsteråsmycket. På det ena (nr 29) ses ett träd av samma typ men med något avvikande detaljer: bladens form är ej helt densamma och grenverket delvis skiljaktigt; dessutom är randbården en annan, men Badebodasmyckets randbård och djurhuvudformade ögla återfinnes på ett av de övriga spännena från Mönsterås. Det andra, tyvärr skadade, Badebodaspännet har ett träd med tvågrenad rot och symmetriskt ordnade grenar med stora blad; huru toppen sett ut kan ej avgöras. Även här är bladens form i någon mån avvikande från bladen på Mönsteråsspännets träd.

Badebodafyndet kan ej direkt dateras genom mynt eller dylikt, men på rent stilistiska skäl kan man säga, att det måste vara något yngre än Mönsteråsskatten. Olikheterna mellan spännena i de båda fynden äro så små, att jag vore benägen antaga, att även Badebodaspännena förfärdigats omkring 1200 eller något tidigare. Hans Hildebrand, som synbarligen först hänförde fyndet till 1100-talet, antog senare, troligen med tanke på det stora med lejonfigurer, vingade fantasidjur och infattade stenar prydda spännet, som är en av fyndets ståtligaste prydnader, att det nedlagts under 1300-talet¹; denna datering låter sig dock icke upp-rätthålla i fråga om de runda silverspännena.

För de båda Badebodaspännena, som här närmast intressera oss, fasthålla vi emellertid, att de med all sannolikhet förfärdigats inemot eller omkring 1200. Denna datering kan omedelbart överföras på det enda spänne med ifrågavarande dekoration som vi känna från Finland: bland de lösfunna föremålen från Tuukkala finnes ett smycke med ett träd, i vars topp en fågel sitter (nr 13, fig. 15). Bladform och grenverk inbjuda omedelbart till en jäm-

¹ Hildebrand i *Mbl* 1888, s. 8 ff.; *Sveriges Medeltid* II, s. 373; s. 377 hänför han de runda silverspännena till 1200-talet, vilket måhända är en för sen datering i fråga om deras tillverkning men riktig i fråga om deras användning.

förelse med Badēbodaspännena, och den trebladsformade roten lika väl som fågeln, vilka båda gå igen på spännen från Mönsterås, visa att Tuukkalaexemplaret ej kan vara avsevärt yngre än dessa. Men det går ej heller an att under hänvisning till ett par nordiska framställningar av träd, i vilkas topp en fågel sitter, föra Tuukkalaspännet längre bakåt i tiden. Själva motivet — fågeln i trädtoppen — är visserligen äldre. Det förekommer ju på den berömda runstenen från Ockelbo i Gästrikland och tolkas ofta som återgivande världsträdet med fågeln Vidofner¹. Trädet med fågeln åter-

Figg. 16–17. Spännen från Nastola, Tavastland, och Sverige.

kommer även på tvenne av bonaderna från Överhogdal i Härjedalen, vilka måhända förfärdigats under 1100-talet², och på en gravsten från Ugglum i Västergötland, av Hildebrand hänförd till samma sekel³. Tuukkalaspännet kan dock ej dateras med hjälp av dessa framställningar, dess närmaste stilistiska fränder finnas på Badeboda- och Mönsteråssmyckena.

¹ Se senast Erik Salvén, *Bonaden från Skog*, s. 136 ff. och där anförd litteratur. Salvén antar att en liknande framställning funnits på en sten i Åsunda i Gästrikland.

² Salvén, a. a., s. 18 f., pl. I. Den omständigheten, att trädet med fågeln finnes på Tuukkalaspännet, försvagar avsevärt Salvéns försök att bevisa Överhogdal tapeternas norrländska härkomst med hänvisning till att träd med fågelmotiv under vikinga- och äldre medeltid blott skulle förekomma i Norrland.

³ Hildebrand III, s. 420.

Spännena med tvågrenat träd äro egentligen blott två till antalet: ett vackert exemplar i Nastolafyndet (19, fig. 16) och ett annat, tyvärr rätt skadat, från okänd fyndort i Sverige (24, fig. 17). Här ger en stilkritisk undersökning en datering, som är av intresse. I skandinavisk konst från 1200-talet finna

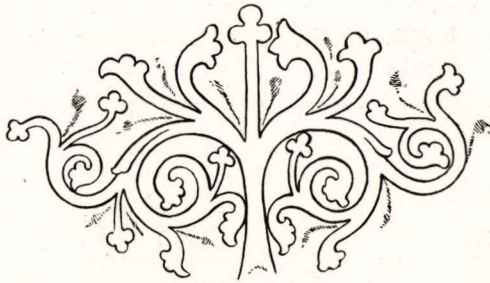

Fig. 18. Ornament i Torup kyrka, Själland.

vi nämligen på sina ställen en vegetabil dekoration, som erbjuder slående likheter med spännenas. En av jämförelsepunkterna ges av en kalkmålning i Torup kyrka på Själland. Ovanom ett par figurframställningar, bl.a. en S:t Olof, finnes här ett träd av samma typ som på spännena och med nära överensstämmelse i många detaljer: man fäster sig vid de treflikiga »blommorna», bladhölstren som omsluta några av grenarna m.m., fig. 18¹. Bladen ha dock en något avvikande form; de äro på spännena större och växelvis vända åt var sin sida. Torupmålningarna dateras av Magnus Petersen, främst på grund av stilen i figurbilderna, till c. 1230, och dr Meinander har meddelat mig, att han för sin del finner dateringen acceptabel². Det kan dock framhållas, att S:t Olofs krona och yxa kunde tillåta en tidigare datering, men då man vet, att åtminstone yxtypen konventionellt fasthålls t.o.m. i avsevärt senare målningar³, kan icke synnerligen stor vikt fästas vid detta faktum: den allmänna stilkaraktären måste tillmätas större vitsord.

Torupmålningen är emellertid knappast, tagen för sig, nog för en exakt bestämning av spännenas tid. Lyckligtvis ha vi

¹ Magnus Petersen, *Kalkmalerier i danske Kirker*, s. 12, 98, pl. XII:7.

² Dr A. Lindblom har i brev haft vänligheten meddela, att han finner dateringen mycket tilltalande, men att man dock även kunde tänka sig, att målningen skulle vara något yngre.

³ Se t. ex. Trondhjemantemensalet, Harry Fett, *Norges Malerkunsts i Middelalderen*, s. 150; A. Lindblom, *La peinture gothique en Suède et en Norvège*, pl. 25. — Kronor av samma typ som Olofbildens på Torupmålningen förekomma i Danmark på Valdemar II:s mynt, men även tidigare.

några andra konstverk att hänvisa till. Vi behöva icke i detta sammanhang taga vår tillflykt till den bild av Maria med en gren i handen, som finnes på en norsk målning i ett ciboriealtare från Aardal kyrka på Vestlandet¹; grenen här påminner dock mycket om trädet på Torupmålningen. Däremot bör det ståtliga antemensalet från Hitterdal i Telemarken framhållas: grunden mot vilken figurerna teckna sig är försedd med en inristad växtdekoration, som kommer spännas rätt nära (fig. 19)². Hitterdalantemensalet hänföres, synbarligen på fullgoda stilistiska grunder, till tiden omkring 1250³. Till en senare tid torde ett svenskt arbete föra oss: ett väggskåp av trä i Halla kyrka på Gotland med gotisk gavel och rik växtdekor; det starkt förgrenade trädets detaljer äro andra än dem vi lärt känna hos träden på

Fig. 19. Ornament på Hitterdalantemensalet, Norge.

silverspännena, men grundtypen är densamma⁴. Detta skåp kan knappast ha tillverkats förrän tidigast under den senare hälften av 1200-talet. Här bör emellertid en omständighet beaktas som docenten A. Lindblom i brev till mig starkt understryker: den konservatism varmed den ifrågavarande växtornamentiken på Gotland fasthålls å enklare föremål. Under hänvisning till denna sega traditionsbundenhet hänför doc. Lindblom Hallaskåpet till förra hälften av 1300-talet. Slutligen kan i detta sammanhang hänvisas till den graverade tympanondekorationen på Eskelhem kyrkas tornportal, som enligt Roosval är utförd under 1270-talet⁵.

De här anförda konstverken ha alla givit oss skäl att tro att de båda spännena icke förfärdigats tidigare än under 1200-talet.

¹ Fett, a. a., s. 45; Lindblom, a. a., s. 79.

² Lindblom, a. a., s. 68.

³ Fett, a. a., 49 ff. hänför, utan att ange en exakt datering, Hitterdalantemensalet till Håkan Håkanssons tid (1218–1264); Lindblom, a. a., 115 antar, att det förfärdigats inmot mitten av seklet.

⁴ Hildebrand a. a. III, fig. 186.

⁵ Roosval, *Die Kirchen Gotlands*, s. 154, 211.

Ett par vackra metallarbeten från Sverige ge oss ytterligare stöd för ett dylikt antagande. Särdeles viktig är en av Hildebrand avbildad skål¹ från det berömda gotländska Dunefyndet (fig. 20). På denna återfinna vi spänneas dekorationsprincip — glatta blad på punkterad bakgrund — och till iden-

Fig. 20. Silverskål från Dune, Gotland.

titet samstämmade bladformer. Dunefyndet är som bekant nedlagt under 1300-talet, måhända under den oroliga tiden omkring 1361, då Visby erövrades, men fyndets innehåll är heterogent: medan en del av föremålen härstamma från 1300-talet äro andra avsevärt äldre, några dateras t.o.m. till 1100-talet². Skålen, som närmast intresserar oss torde böra hänföras

¹ A. a. I: 2, fig. 183; II, fig. 62.

² Hildebrand, *Mbl* 1882; dens., *Sveriges Medeltid* I: 2, s. 539 ff. m. fl. st.; Lindblom, *Vägledning i Medeltidsavdelningen v. Statens historiska museum*, s. 16; O. Rydbeck, *Bidrag till Lunds domkyrkas byggnadshistoria*, s. 125.

till 1200-talet¹. Formellt betecknar den en utveckling av en skåltyp i Elfkarlebyfyndet², och bladornamentiken ansluter sig på det närmaste t.ex. till de citerade ornamenten på Hitterdalantemensalet. I detta samband kunna nämnas två praktfulla kalkar från resp. Linköpingtrakten och Dragsmarks kyrka i Bohuslän. Denna förra har en reliefdekoration bl.a. med flere växtmotiv, vilkas blad något påminna om spännenas³. På den rikt indelade kalken från Dragsmark finnes åter en graverad vegetabil ornamentik med blad och blomkolvar och hela träd, som närma sig Nastolasmylekets⁴. Enligt A. Lindblom är Dragsmarkkalken ett engelskt arbete, förfärdigat 1225—1250 av Nicolaus av Hertford.

De nu anförda skandinaviska arbetena ha, på något undantag när, nästan ingenting kvar av 1100-talet ornamentala former; de visa en långt mera rörlig och levande vegetabil ornamentik, som bebåda gotiken. Flere av dem kunna t.o.m. anföras som exempel på gotisk konst. I överensstämmelse härmed måste vi fastslå Nastolaspännets och det svenska spännets plats i stilutvecklingen. Däremot kan man ej med samma bestämdhet uttala sig i fråga om kronologin: en skarp datering kan icke givas utan en ingående undersökning av 1200 och 1300 talens ornamentik; de här omnämnda skandinaviska konstverken äro rätt tillfälligt valda med hjälp av lätt tillgänglig litteratur. Frågan kompliceras isynnerhet på grund av den av Lindblom påpekade konservatismen i den gotländska ornamentiken, som i detta fall är av betydelse, emedan Nastolaspännena, som jag hoppas kunna visa, äro gotländska arbeten. Om jag likväl vågar uttala mig för en datering av Nastolaspännet till 1200-talet sker det dels på grund av, att de bästa analogier till dess ornament, såvitt jag kan se, finnas på konstverk som kunna dateras till 1200-talet — Torup-

¹ Hildebrand, a. a. II, s. 255 daterar skålen till 1300-talet, vilket förefaller osannolikt; I s. 547 sammansätles den med Linköpingkalken, som dateras till början av 1200-talet. Lindblom säger: omkring 1300 m.en är rätt svår att bestämma.

² *Mbl* 1891, s. 161, fig. 46.

³ Hildebrand, a. a., I: 2, fig. 291; III, fig. 538. III s. 651 dateras kalken till början av 1200 talet; Lindblom hänför den till århundradets slut.

⁴ Hildebrand, a. a., III fig. 539 a och b.

målningen, Hitterdalantemensalet, Eskelhemornamentet, dessutom Dunefyndets skål vars ålder dock icke kan fastslås med bestämdhet — dels på grund av det nära sambandet mellan ornamentiken på detta spänne och de redan behandlade Mönsterås-, Badeboda- och Tuukkalaspännenas dekoration; de sistnämnda måste, förefaller det mig, tillhöra tiden omkring 1200 och kunna ej föras fram till seklets mitt eller slut. Vi få genom denna datering även ett ungefärligt datum för Nastolafyndet och för tillverkningen av det redan behandlade lejonspännet, vars

Fig. 21—22. Spännen från Nastola, Tavastland, och Sverige.

bladdekoration är av samma karaktär som trädspännets: vi kunna förslagsvis hänföra dem till senare hälften av 1200-talet.

Till den lilla gruppen av runda spännen med tvågrenat träd kan ytterligare föras ett exemplar, som hittats på Gotland eller i Skåne (41), men stilistiskt sett skiljer det sig från de redan omtalade. Själva smycket är flatare, punktorneringen är grövre och trädstängeln, grenarna och de smala bladen äro tecknade med tredubbla linjer. Hela ornamentiken verkar torftigare, den är som ett stelnat schema utan liv; dess karaktär är mera »romansk» än de senast omtalade smyckenas. Någon direkt datering vågar jag emellertid icke ge: fyndomständigheterna äro okända och daterande paralleler svårifunna. Hildebrand daterar för sin del smycket till 1100-talet ¹.

¹ Hildebrand, a. a. I, s. 24.

I detta sammanhang kunna ytterligare några smycken med enbart vegetabilisk dekoration omtalas. Två av dem äro av en och samma typ, det ena från Nastolafyndet (20, fig. 21), det andra från okänd ort i Sverige (23). Smyckenas mitt upptas av en rosett av hopvikta blad¹, och kring denna är lagd en polygon av stänglar med treflikiga blad; även vid fyra av polygonens spetsar finnas treblad. Bladen på dessa spännen ha en något äldre prägel än de tidigare behandlade Nastolasmyckenas och ansluta sig kanske närmare till bladformerna på de trädornerade spännena från Mönsterås m.fl., men i själva kompositionen finnes det något som påminner om gotiska rosetter eller »rosor»; det förefaller sannolikt att de båda spännena ha förfärdigats under förra hälften av 1200-talet eller något senare. Till samma århundrade kan ett svenskt spänne från okänd fyndort (21, fig. 22) hänföras, måhända anträffat tillsammans med det ovan anförda. Från ett treblad växer fram en tvågrenad, slingrande ranka; bladformen visar drag av de något äldre spännenas, men den rörligare, om också slappa, rytmen påminner om spännenas med tvågrenad träd. Däremot är jag ej fullt på det klara med om även spännet från grav 26 i Tuukkala (16, fig. 23) skall dateras på samma sätt. Ornamenten äro något slitna och bladformen därför ej alltid lätt att iakttaga, men de båda rankornas allmänna karaktär, blomkolven och särskilt de bladgrenar, som omsluta denna, äro dock så lika dem vi hittills behandlat, att en väsentligen annan datering knappast kan ges.

Slutligen ha vi smycket från Taggamois på Ösel (45). Att döma av de avbildningar, som varit mig tillgängliga — särskilt originalteckningen till Holzmayers figur i *Osiliana* efter vilken fig. 24 förfärdigats — ha vi här att göra med en dekoration bestående

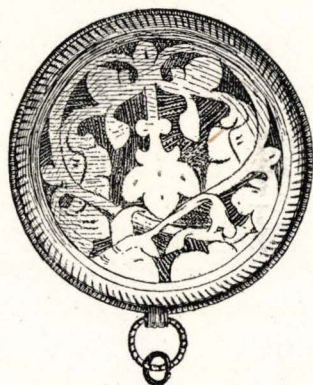

Fig. 23. Spänne ur grav 26 i Tuukkala, Savolax

¹ Som av fig. 21 framgår utgöras de kortare rosettflikarna av inåtböjda fyrflikiga blad medan de längre överensstämma t.ex. med de slutna mittbladen å Ricketstaspannet, *Fornv.* 1916, tillväxten fig. 30.

av tvenne från ett treblad framväxande, halvpalmettliknande rankor, som upptill förenas i en liten helpalmett. Det är icke alldeles lätt att fastslå Taggamoisspännets och -fyndets tidsställning. Det hästskoformiga spännet, finger- och örringen ställa inga avgörande hinder i vägen för en datering vare sig till 1000- eller 1100-talet; ett senare datum är man däremot à priori icke benägen att antaga. Det runda spännet leder i viss mån tanken till den berömda kejsar Otto-skålen från Fellintrakten¹, nu i museet i Riga,

Fig. 24. Spänne från Taggamois, Osel.

men det är måhända snarare båda föremålens estländska proveniens än en verklig stilistisk samhörighet, som frestar till denna sammanställning. På skålen finnas dock fyra segmentformade ornamentfält med två halvpalmetter, vilka på sätt och vis påminna om växtmotiven på spännet, men denna likhet, som icke utesluter skiljaktigheter, kan ej tillmätas en avgörande betydelse. Bland annat saknas treblad som det, från vilket Taggamoisspännets rankor växa fram och som vi noterat på flere av de redan omtalade smyckena från slutet av 1100-talet och 1200-talet. Några av de ornamentala dragen tyckas även återfinnas på kalken från Dragsmark i Bohuslän². Då man härtill lägger det faktum, att spännet i dimensioner, form och ornamentik avviker från de få 1000-tals smycken av liknande art, som omtalats i det föregående, och att det

¹ Bäst avb. av M. Ebert i *Präh. Zschr.* 1913 pl. 24; här s. 555 den äldre litteraturen anförd. Skålens tidsställning omstridd, Bruiningks datering till slutet av 900-talet omfattas av Sauerlandt i *Hallischer Kalender* 1914 och J. Brøndsted. Enligt Brøndsteds meddelande i brev hör skålen till en grupp metallarbeten som efter Max Creutz allmänt hänföres till Reichenau. Menadier har antagit att Magdeburg vore fabrikationsorten, och M. Sauerlandt tolkar fyndet av en liknande skål i Halle som ett stöd för denna hypotes. Brist på litteratur förhindrar mig att bilda mig ett omdöme i dessa frågor.

² Hildebrand, a. a., III, fig. 539 b.

både i fråga om storlek, profil och randdekoration ansluter sig till spännen från Knut Erikssons och hans efterföljares tid kan man knappast värja sig för intrycket, att det är samtidigt med dessa och att Taggamoisfyndet — om det verkligen är *ett* fynd — nedlagts i jorden inemot eller omkring år 1200.

En jämförelsevis stor och mycket heterogen grupp av våra spännen har en dekoration, som består av kors eller korsliknande figurer med palmetter — utåt- eller inåtriktade — i vinklarna. I denna intar smycket från Tiurinsaari i Räisälä (9, fig 25) en ställning för sig. Det är tyvärr starkt skadat: inga direkta indicier visa, att det använts som spänne, också ögla med ring saknas, men den allmänna karaktären tvingar dock till antagandet, att det varit ett sådant. Hypotesen, att smycket ursprungligen varit en del av ett silverkärl, t.ex. mittparti av ett lock, måste tillbakavisas: silvertråden, som löper kring det, och framförallt den snedstreckade bården innanför tråden visa, att det är en avslutad helhet. I motsats till de övriga spännen är exemplaret från Tiurinsaari icke förfärdigat av en enda silverskiva: palmetterna eller »palmett-träden» och kretsornamentet består av silverbleck, som vart för sig äro fastlödda vid bottenkivan. Härigenom åstadkommes en reliefverkan, som eljes saknas och som ytterligare accentueras genom att palmetterna stå i svag relief och ej som vanligt graverats. Häri ansluta sig dessa palmetter till den vegetabila ornamentiken på en mängd föremål inom den »post-sassanidiska» delvis iranska fornsakgrupp, som Arne sammanställt i sitt arbete om Sveriges förbindelser med Orienten under vikingatiden. I själva verket har Tiurinsaari-smycket en i viss mån orientalisk prägel: vi ha här måhända att göra med ett orientaliskt arbete, — en uppfattning för vilken

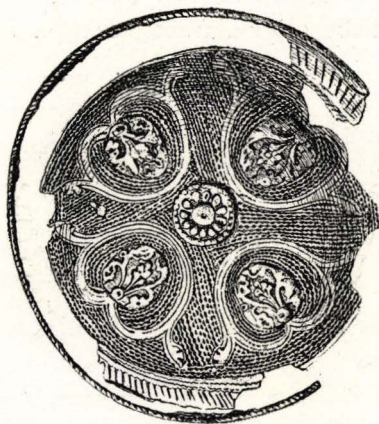

Fig. 25.

Smycke från Tiurinsaari, Karelen.

professor F. Sarre gjort sig till tolk — men exakta motsvarigheter äro t.v. icke kända. På stilistiska grunder kan en noggrann datering ej givas, men själva Tiurinsaarifyndet gör sannolikt, att smycket använts under 1100-talet: det yngre samanidmyntet, använt som smycke och så starkt slitet, att varken härskar- eller stadnamn kan läsas, härstammar ju från 970-talet och bland fyndets övriga silverföremål finnas sådana som tillhöra typer från tiden kring 1100.

Tiurinsaarismycket kan således möjligen vara ett orientalistiskt originalarbete, och på flere av de övriga spännena möta vi drag, som utan tvivel gå tillbaka på orientalistiska förebilder.

Fig. 26.

Spänne från Inkere, Ingermanland.

Detta gäller t.ex. det fragmentariska spännet från Inkere kyrkoby i Ingermanland (46, fig. 26). Vi ha här utåtvända palmetter med inböjda bladspetsar; vid de större bladens rot finnas, som bilden visar, snett inåtriktade små blad. Dessa palmetter stå i ett visst samband med hela den grupp ursprungligen orientalistiska, men synbarligen flerstädes efterbil-

dade palmetter, varav några exempel från olika håll — Perm, Vjatka, Gnezdovo vid Smolensk, trakten söder om Ladoga, Ungern, etc. — avbildade av Arne i *La Suède et l'Orient* fig. 164—166, 169—172, 174—176, 178—179 m.fl.¹ I detta sammanhang bör även ornamentiken på dryckeshornsbeslagen från Tschernigov nämnas: också här ha vi orientalistiskt präglade palmetter av en med de nämnda jämförbar typ²; se vidare det vackra svärdfästet från Kiev i Khanenkos samling³.

¹ Jfr Smirnoff, *Восточное серебро*, fig. 84, 109, 110, 117, 149, 157; Hampel, *Alterthümer* II, s. 700 ff., III, pl. 338, 360, 439; *Мат. по арх. России* 18, pl. VI: 1 etc.; 20 pl. V: 3, XIII: 6; Arne, *Fornvännen* 1918, s. 38, fig. 8; m. fl.

² Samokvasoff, *Основания хронологической классификации и каталогъ коллекцій древностей* pl. V.

³ *Collection Khanenko* V, pl. XX.

Vi ha således en hel serie delvis orientaliska arbeten med palmetter, som synbarligen äro föregångare till palmetterna på det ingermanländska spännet. De äldre orientaliska silverkärlen, om vilkas nationella ställning Strzygowski uttalat sig¹, kunna ej genom fynd exakt tidfästas. Hornen från Tschernigov, vilkas ornerade beslag tyckas vara orientaliska arbeten, ha däremot använts efter mitten av 900-talet: ett par bysantinska mynt — det yngsta antagligen slaget 945—959 — visa, att fyndet tillhör denna tid; till 900-talet föras vi även av det kieviska svärdet med ornamentik i samma stil. T.ex. av Gnezdovofynden framgår, att smycken med

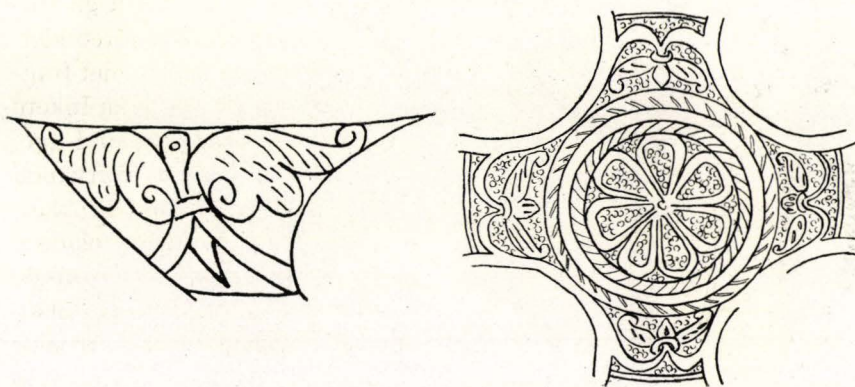

Fig. 27. Detaljer från Elfkarleby-skälarna.

s.a.s. naturaliserade palmetter varit i bruk redan omkring 900: bl.a. dubbelgraven 86², i vilken beslag med dylika palmetter hittats, kan dateras tack vare ett par nordiska föremål i Borrestil.

Intet av de nu citerade föremålen kan emellertid användas som utgångspunkt för en datering av spännet från Inkere: de ha anförts blott för att visa, inom vilka fyndgrupper föregångarna till dettas palmetter kunna sökas. Men vid sidan av likheter visar jämförelsen även betydande olikheter, som omöjliggöra ytterligare slutsatser: fixpunkten för dateringen måste vinnas på annat håll. Det vore t.ex. icke oberättigat att hänvisa till de tidigare omtalade

¹ *Altai-Iran und Völkerwanderung*, s. 103, 168 etc.; dels sassanidiska, dels fornturkisk-sakiska.

² Spitzyn, *Извѣстія имп. арх. комм.* 15, s. 50 f. Obs. dock att föremål i samma stil hittats i gravar från en sen del av 900-talet, t.ex. grav 74, a. a., s. 46.

Elfkarlebyskålarna: i deras ornamentik finnas palmetter (fig. 27) som tydligt visa stilistisk frändskap med Inkerespännets.¹ T.v. måste vi dock avstå från en närmare tidsbestämmelse: den omständigheten, att vi i Inkere ha att göra med skelettgravar, tyder dock på att fyndet i varje fall måste vara relativt ungt. Det före-

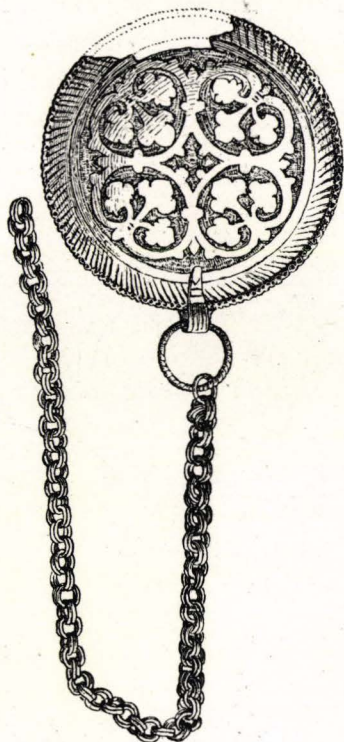

Fig. 28.
Spänne från Tuukkala, Savolax.

faller sannolikt, att de östliga reminiscenserna i spännets dekoration lättast förklaras under hänsytagande till den romanska ornamentikens i sista hand östliga härkomst.

En komposition, som påminner om Tiurinsaari och Inkere-smyckenas se vi på ett lösfunnet spänne från Tuukkala i Savolax (II, fig 28); både i fråga om palmetterna, som äro vända inåt, och helheten finnas dock stora olikheter. Med skiftande detaljer återkommer en liknande sammanställning på två av spännena från Rickelsta i Södermanland (25—26) och på det gotländska exemplaret från Suderbys i Bro socken (39, fig. 29). Gentemot Tuukkala-spännets bilda de tre sistnämnda på sätt och vis en sluten grupp, för så vitt på dem alla finnes ett slags hjul- eller palmettkors: det fyrbladformade mittornamentet saknas således här.

Kompositionen på ifrågavarande smycken är ju ytterst vanlig: inskrivna palmetter, korsformigt sammanställda, och kors med palmetter i vinklarna användas som bekant flerstädes, då det gäller att dekorera ytor med cirkelformig begränsningslinje. Ett par exempel må anföras. På pl. LXIX i Smirnoffs planschverk över orientalska silverarbeten avbildas i fig. 121 ett silverkärl från guv. Vjatka, vars bottenornament påminner om Tuukkala-

¹ Hildebrand, *Sveriges Medeltid* I: 2, fig. 247; Arne, fig. 320 a, 321 a.

eller, om man så vill, i ännu högre grad om Inkerespännets, men själva de inåtvända palmetterna likna snarast palmetterna på Suderbys- och det ena Rickelstaexemplaret. Bottenornamentet på ett kärl från Semiretschensk¹ påminner även om de sistnämndas dekoration. I russo-bysantinsk konst återfinna vi samma komposition t.ex. i den kieviska Sophiakyrkans rika dekor² eller i 1000- och 1100-tals manuskript från Novgorod och Galitsch³; man kunde även hänvisa till målningarna — från c. 1200 — i Garda kyrka på Gotland⁴. I fråga om de sistnämndas palmetter är en jämförelse med Tuukkalamycket ej ur vägen. De bysantinska och russo-bysantinska exemplen kunde mångfaldigas, men å andra sidan kunde liknande framställningar återfinnas på västliga, romanska konstverk; brist på litteratur förhindrar emellertid en undersökning i denna riktning.

En datering med ledning av de nu framdragna analogierna är emellertid ej möjlig; de orientaliska och bysantinska framställningarnas ålderställning skiftar med en latitud av några århundraden. Ej heller fynden ge i detta hänseende data, men i och med konstaterandet, att Tuukkala-spännet har en djurhuvudformig ögla av samma art som smycken i Mönsterås, Badeboda och Nastolafynden få vi stöd för påståendet, att Tuukkalaexemplaret icke härstammar från en avlägsnare tid än 1100-talets senare del eller möjligen 1200-talet. Till tidigast samma period torde det vackrare Rickelstaspännet kunna hänföras: bladen på dess palmetter påminna om bladornamentiken på spännen från Badeboda och Mönsterås. Som konsekvens härav måste det andra Rickelstaspännet hänföras till samma tid; Suderbys-

Fig. 29. Spänne från Suderbys, Gotland.

¹ Smirnoff, a. a., CVI: 236.

² Древности русского государства. Киевский Софійскій соборъ, pl. 42: 27.

³ Stasoff, Ornament slave et oriental, pl. XLIV: 1, LIII.

⁴ Arne, Rysk-bysantinska målningar i en Gotlandskyrka, fig. 2, Fornv. 1912, s. 59.

spännet förefaller stilistiskt sett att representera ett något yngre stadium än detta.

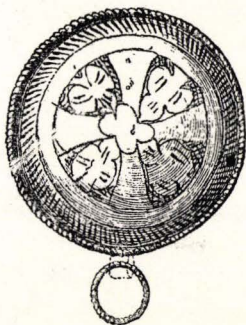

Fig. 30. Spänne från grav 5 på Kekomäki, Karelén.

— ett från Tuukkala (12, fig. 31) och ett från Mönsterås (32, fig. 32) — ha talrika gemensamma drag. På Tuukkalaspännet upptages bildfältets mitt av en ring, inom vilken finnes ett litet kors, som ej organiskt hör till det stora korset. Palmetternas mittblad

Till gruppen med inåtvända palmetter i korsvinklarna hör ytterligare det lilla spännet från grav 5 i Kekomäki (6, fig. 30), ett tekniskt och konstnärligt sett ytterst ringa exemplar, vars palmetter fullständigt lösgjorts från korset. Dess ålder kan knappast vara större än de senast nämnda smyckenas, snarast tvärtom.

Utom det sällsynt stora Inkerespännet känner man 6 exemplar med utåtvända palmetter; alla dessa äro i motsats till det redan nämnda dekorerade med ett stort kors som fyrdelar bilytan. Två av dem

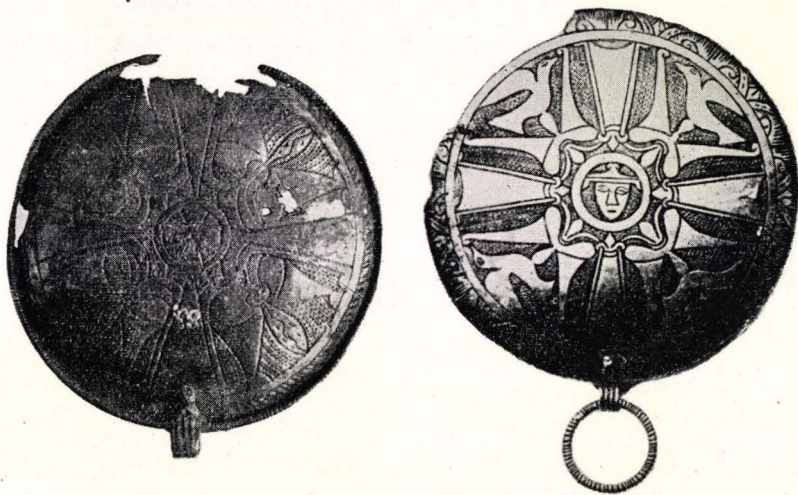

Fig. 31-32. Spännen från Tuukkala, Savolax, och Mönsterås, Småland.

är slutet, de yttre bladens spets är inböjd; observera, att det stora korsets armar avslutas med liknande men utvikta flikar.

Ögla har djurhuvudform; på baksidan finnes en inskrift med stungna runor, en skrifttyp som uppstår under 1100-talet. Mönsteråsspännets ögla är även djurhuvudformad, men randbården är en annan; palmetterna, som äro fästa vid korsarmarna med iriska koppel, ha inböjda bladflikar, och samma flikar återfinnas på de konkavt avslutade korsarmarna. På palmetternas mellersta, slutna blad sitta fåglar, och bildfältets mitt intages, inom en krets, av ett nytt motiv: ett människohuvud ifört en egenomlig huvudbonad.

På arbeten av östlig härkomst få vi söka förebilderna även till dessa spännens palmetter: vi få återigen hänvisa till ornamentiken på den ena Elfkarleby-skålen, i vilken palmetter av i viss mån liknande art, om än friare behandlade, förekomma (jfr. fig. 27). Som tidigare framhållet är skålen möjligen utförd omkring 1100, men Mönsteråsfyndet kan ju, tack vare ett antal av Knut Erikssons mynt, dateras tidigast till slutet av 1100-talet. Före detta århundrades senare del är således spännet ej förfärdigat, en slutsats som harmonierar med den antydning om Tuukkalaspännets ålder runinskriften ger.

I påtagligt samband med de senast omtalade spännena står det i fig. 33 avbildade från okänd fyndort i Sverige (nr 22). Här är ringen dock lagd över det stora korsets armar, och det lilla korset utgör således en integrerande del av detta. Korsarmarna äro konkavt avslutade, och detsamma gäller de starkt missuppfattade palmetternas mittblad. Överhuvud är den konkava avslutningen på korsarmarna ett vanligt drag. Den återkommer t.ex. på spännet ur grav 9 i Tuukkala (14, fig. 34), vars palmetter visa en långt gången degeneration; stilistiskt vore man benägen att ställa detta smycke sent i raden av spännena: det tillhör väl 1200-talet. Det starkt skadade spännet från Kulhamäki (2, fig. 35) härstammar antagligen likaledes från tiden efter 1200: en jäm-

Fig. 33. Spänne från okänd fyndort i Sverige

förelse t.ex. med ornament på den från 1200-talet härstammande Linköpingskalken ger vid handen att en betydande likhet finnes¹. Det stora korset på spännet med dess i två konkava bågar ändande armar och de delvis utplånade palmetterna, visa dock att spännet rätt nära sammanhänger med de övriga i gruppen. Av dessa återstår att nämna ett spänne från Alfvidsjö (35): dess palmetter äro starkt missuppfattade, och vissa drag kunna tydas som reminiscenser av en ring lagd över korsarmarna. Fyndets datering till slutet av 1100-talet — c. 1200 är given genom de talrika under Knut Eriksson slagna mynten.

Av de vegetabiliskt ornerade spännena återstå ännu fyra att omtala, vart och ett representerande en egen variant. Ett av dem

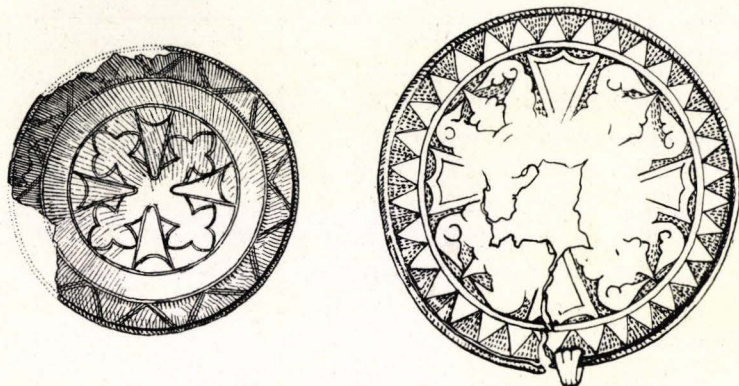

Fig. 34—35. Spännena från Tuukkala, Savolax, och Kulhamäki, Karelen.

härstammar från Suotniemi (1, fig. 36). Det tillhör »ringkors-typen», men i stället för palmetterna finnas här i korsvinklarna asymmetriska rankor av samma art som det trädornerade Tuukkalaspännets eller det större Badebodasmyckets; de konkavt avslutade korsarmarna ha samma karaktäristiska utböjda flikar, som vi noterat på de båda spännena med kors och palmetter från Tuukkala och Mönsterås. Vi kunna således utan att tveka hänföra även Suotniemispännet till dem som varit i bruk in på 1200-talet. Spännet, fig. 37 från Tuukkala (15) är knappast heller äldre, snarare då något yngre; dess kors med de i två konkava bågar ändande armarna kan jämföras med korset på Kulhamäkispän-

¹ Hildebrand, a. a., I: 2, fig. 291.

net, medan »palmett-träden» i korsvinklarna ej ha fullständiga motsvarigheter på övriga spännen. Visserligen påminna de förvanskade »blomkolvarna» på Nastolaspännet fig. 38 (18) i någon mån om dem; närmare »blomkolvarna» står »blomkolven» på Tuukkaspännet fig. 24. Med utgångspunkt i stilistiska jämförelser har tidigare påpekats, att ett par av de övriga Nastolaspänna måste tillhöra 1200-talet; mot denna datering talar ej heller det senast omnämnda exemplaret.

Blomkolvarnas treblad — snarast degenererade palmetter — återfinnas korsformigt sammanställda på spännet fig. 39 från grav 3 i Kekomäki. En tidig föregångare till decorationen på detta spänne ha vi på det lilla spännet från Vastäde på Gotland. Men själva Kekomäkispännet måste på stilistiska grunder — bl.a. är ornamentens vegetabla karaktär nästan helt försvunnen — placeras sent: det är ingalunda osannolikt, att det tillhör 1200-talet.

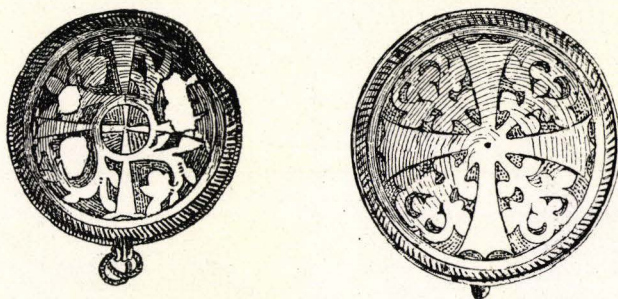

Fig. 36—37. Spännen från Suotniemi, Karelen, och Tuukkala, Savolax.

På de få återstående spänna saknas de vegetabla elementen i decorationen. Detta gäller t.ex. originalet till fig. 40 från Kekomäki (5). Men även dess stora rosett är synbarligen, likt ofta växtornamenten, ett motiv av östlig härkomst. Man kan återigen gripa till den ena Elfkarlebyskålen, vars botten upptages av en dylik rosett¹, andra orientaliska arbeten att förtiga. Huru dylika motiv vunnit insteg i kulturen söder om Ladoga visar t.ex. ett hängsmycke från trakten av Gdov². En direkt datering av Kekomäkispännet vågar jag ej ge; det finnes dock ingen anledning antaga, att det kronologiskt skulle i högre grad skilja sig från de öv-

¹ Fig. 27. Samma motiv t. ex. på ett sassanidiskt kärl från guv. Perm, Smirnoff LXXX: 134.

² *Материалы* 29, pl. XXIV: 22.

riga karelska spännena. Däremot låter sig det unika Mönsteråsmycket, vars översida upptages av ett likarmat kors med hörnstrålar» (33) omedelbart datera: fyndet tillhör ju tiden omkring 1200, spännet således sannolikt 1100-talets slut. Dess ornament

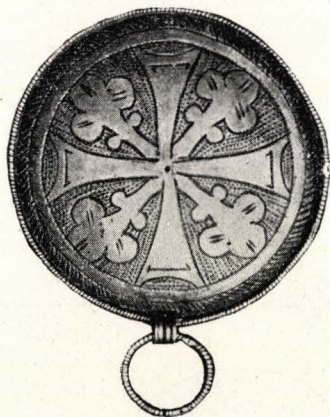

Fig. 38. Spänne från Nastola, Tavastland.

påminner på sätt och vis om reversen av Aethelreds s. k. strålhjälmmynt (fig. 57), men mera berättigat är måhända att sammanställa det medt. ex. bottendekorationen på en av bronsskålarna i Gamla Upsala fyndet, ett nordiskt arbete, som åtminstone i fråga om käriformen och randbårdens växtmotiv bygger på östliga förebilder¹.

I fråga om Rickelstaspännet med korset, i vars vinklar fåglar sitta (27), få vi åter lita till formella sammanställningar. Icke blott fåglarna, som leda tanken till ett av Mönsterås- och ett av Tuukkalaspännena, utan även korset, vars konkavt avslutade armar ha små utböjda flikar, ge oss anledning att hänföra spännet, och fyndet, till slutet av 1100-talet—början av 1200-talet, en datering

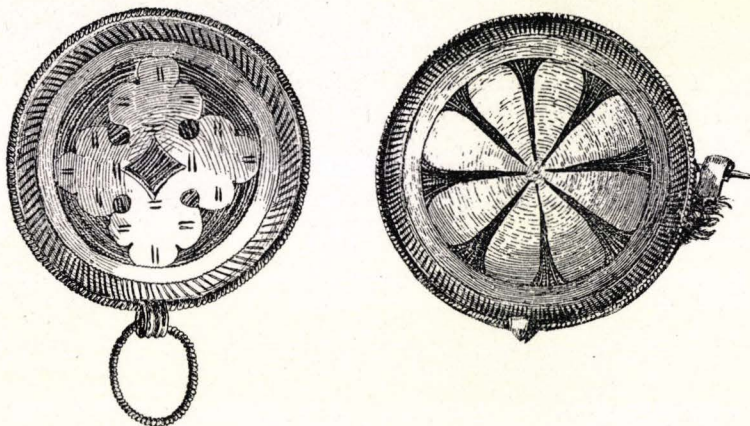

Fig. 39-40. Spännena ur gravarna 3 och 5 på Kekomäki, Karelen. som harmonierar med den vi ovan s. 49 funnit för fyndets två övriga spännena.

¹ *Mbl.* 1891, s. 144, fig. 30.

Hallnäs- och Sprogesmyckenas framställningar skilja sig från alla de övrigas. Intressantast är det figurrika spännet från Hallnäs på Öland (38, fig. 41). Nederst på bildytan ses en huvudlös manskropp mellan tvenne änglar, som synas vara i färd med att bära bort den livlösa kroppen. Smyckets mitt upptas av ett krönt huvud inom en ring, som här torde bära uppfattas som en gloria. Ovanom huvudet ses åter tvenne änglar, som sträcka ena handen nedåt, mot huvudet, medan den andra pekar uppåt mot Guds hand, som välsignande sträcker ned ur en båge vid bildfältets övre kant.

Vissa drag förena detta spänne med några av de redan behandlade och möjliggöra en datering. Randbården och den djurhuvudformade öglan återfinnas på det största Badebodasmycket och på ett av Mönsteråsspännena. Mänskohuvudet inom glorian ger ytterligare en anknytningspunkt till det sistnämnda; i denna detalj ansluter sig Hallnässpännet i viss mån även till de övriga ringkorsspännena. Tack vare dessa analogier kunna vi fastslå Hallnässpännets tidsställning: spännet tillhör tiden omkring 1200. I annat sammanhang¹ har jag något närmare utvecklat detta och tolkat den egendomliga framställningen som återgivande en scen ur Erikslegenden. Här är det icke nödvändigt att ingå på denna tolkning, som, förutsatt att den — och smyckets datering — är riktig, ger ett starkt stöd för uppfattningen, att Erikslegendens skildring av helgonkonungens död bygger på en gammal svensk tradition.

Från Sproge på Gotland härstammar det sista av våra spännen (40). Det återger synbarligen en korsfästelsescen, men framställningen är rätt missuppfattad (fig. 42). I mitten står Kristus, iförd kort kjortel, med uppräckt händer och korsgloria, på vardera sidan en mindre figur med ena handen uppräckt, den andra

Fig. 41.
Spänne från Hallnäs, Öland.

¹ C. A. Nordman, *Ett arkeologiskt bidrag till Erikslegenden*, särtryck ur *Finska kyrkohistoriska samfundets årsskrift 1917—1921*.

lagd på bröstet; figuren t.v. om Kristus har korsgloria. Tekniskt är detta spänne, som är förgyllt, rätt svagt; formatet är litet, de stilistiska anknytningspunkterna för få för att tillåta en säker datering; uteslutet är dock ej, att smycket är gammalt d.v.s. tillhör 1000-talet eller möjligen början av 1100-talet. I viss mån ansluter det sig till de s.20 omtalade smyckena från Harrendrup i Danmark. Om det är en kopia efter ett bysantinskt eller västligt original vågar jag ej avgöra.

På de föregående sidorna har givits en mer eller mindre ingående behandling av de enskilda spännevarianterna. En kort sammanfattning av de viktigare synpunkterna torde likväl vara av nöden.

Fig. 42. Spänne från Sproge, Gotland.

sjön. Enär de ingen betydelse ha för frågan om de karelsk.) fyndens tidsställning, kunna vi här lämna dem ur räkningear Detsamma gäller det skånska spännet från Espinge (42, fig. 9n ehuru avvikande i stilistiskt hänseende står det de nämnda smyckena nära i tid: dess djurbild företräder vackert 1000-talets nordiska ornamentik.

I fråga om de yngre spännena ha vi blott få hållpunkter i fynden: Mönsterås-, Alfvidsjö- och Tingbyskatterna dateras tack vare mynt till c. 1200. Deras spännena ha således varit i bruk under 1100-talets senare del och kring sekelskiftet, en datering, som icke strider mot de kronologiska antydningar spännenas ornamentik ger.

Viktigast bland dessa fynd är för oss otvivelaktigt det, som härstammar från Mönsterås. Till dess trädornerade spänne (fig. 15)

Först kronologin! En liten serie fynd visar, att under 1000-talet i södra Skandinavien små, högt välvda silverbleckspännena varit i bruk, om ock relativt sparsamt (s. 15 f.). En representant för dem ses i fig. 2; avbildningen ger vid handen, att dessa spännena väsentligen skilja sig från de övriga. Intet av dem härstammar från Finland eller andra länder öster om Öster;

ansluta sig stilistiskt de båda Badebodaspännena (29—30) och Tuukkalaspännet med träd och fågel (fig. 16). Bladformerna på ett av Rickelstaspännena (25) och antagligen även Taggamois-smycket (fig. 25) visa frändskap med dess ornamentik, och av Nastolafyndets vackra smycken foga sig de med lejon, träd och bladrosett ornerade fig. 14, 17, 22 som yngre element till gruppen; detsamma gäller ett par spännen från okänd fyndort i Sverige (21, 23, 24, fig. 17, 33). Till denna något yngre grupp hör synbarligen även det med bladrankor prydda spännet ur Tuukkala-graven 26 (fig. 23), vidare Nastolaspännet med »blomkolvar» i korsvinklarna (fig. 38), smyckena från Kulhamäki (fig. 35) och från gravarna 9 och 16 i Tuukkala (fig. 34, 37), antagligen även spännet med trebladsrosett från Kekomäki, grav 3 (fig. 39). Så långt kunna vi nå med utgångspunkt i det trädornerade Mönsteråsspännet. Spännet med ringkors, i vars vinklar finnas palmetter med fåglar (fig. 32) tillför bilden nya drag. Genom många detaljer knyts till detta det lösfunna Tuukkalaspännet av samma typ (fig. 31), Suotniemismycket med ringkors och bladrankor (fig. 36), det fågelprydda Rickelstaspännet (27) och ett svenskt spänne från okänd fyndort (fig. 33), slutligen även det intressanta S:t Eriks-spännet från Hallnäs fig. 41). Om man ytterligare vill sammanknyta de båda serierna kan man påpeka, att Suotniemispännets (fig. 36) blad ha samma form som ett av Badeboda- (29) och Tuukkalaspännena (fig. 16), att fågeln på det sistnämnda liknar Mönsteråssmyckets (fig. 32), att detta har samma randbård som det stora Badebodaspännet (29) och som Hallnässpännet (fig. 41), slutligen att djurhuvudformade öglor förekomma på ett av spännena i Badeboda- (29), Mönsterås- (fig. 32), Tuukkala- (fig. 31) och Nastolafyndens (fig. 14). Den sistnämnda detaljen för oss över till Tuukkalaspännet fig. 28, vars palmetter f.ö. icke sakna beröringspunkter med några av de redan omnämnda spännenas bladornamentik. Detsamma kan sägas om det lilla spännet ur barngraven 5 i Kekomäki (fig. 30) och om det återstående Rickelstaspännet (26) som ju redan genom fyndkombinationen hänvisas till denna grupp. Det gotländska spännet från Suderbys (fig. 29) står ju rätt nära det sistnämnda; om man kan tala om absolut samtidighet är dock ovisst. All sannolikhet talar även för att det stora smycket från Inkere (fig. 27) bör inordnas i detta sammanhang; hit hör väl

även Leppäsenmäkismycket, vars bladornament äro nästan helt utplånade (10).

Vi ha således här en icke oansenlig serie spännen, som bilda en fast sluten kronologisk enhet. Fixpunkter ges av de tre svenska fynden från Mönsterås, Alvidsjö och Tingby från c. 1200. Till dessas spännen ansluta sig de övriga, och det finnes ingen anledning att antaga någon synnerligen stor åldersskillnad mellan dem. Om vi säga, att spännena använts under senare delen av 1100 och förra delen av 1200-talet torde vi icke misstaga oss i väsentlig grad; för våra syften än en tidsbestämning till perioden 1150—1250, med iakttagande av att intetdera årstalet är absolut, i varje fall tillräckligt noggrann. Intet tyder för närvarande på, att något av de omtalade spännena vore äldre (ehuru det naturligtvis icke är fullkomligt uteslutet), medan däremot några — t.ex. Nastola-spänna — förfärdigats och använts senare.

Den här givna dateringen är av största vikt för frågan om den karelska järnålderns kronologi. Flere av fynden fastläsas till denna period: under århundradet 1150—1250 ha Tuukkalagravarna 9, 16 och 26, Suotniemigraven 3, Kulhamäkigraven, Kekomäkigravarna 3 och 5 anlagts. Då denna datering i framtiden rubbas torde det snarast ske genom påvisandet, att en del av gravarna äro några årtionden yngre; sannolikheten talar för att alla de nämnda Tuukkala-, Kulhamäki- och Kekomäkifynden och Suotniemigraven höra till avsnittets senare del, medan de lösfunna Tuukkalaspännena 12 och 13 antagligen höra till de äldre inom gruppen och snarast böra hänföras till 1100-talet. Yngre är Nastolafyndet: det spränger antagligen, liksom kanske ett par av de yngre gravarna, avsnittets gräns; det har nedlagts efter mitten av 1200-talet. Att intet av de savo-karelska fynden kan härstamma från en senare tid än 1300-talets första årtionden, få vi i det följande se.

I det föregående har ett antal jämförelsevis små spännen från 1000-talet flyktigt berörts; till dem ansluter sig kronologiskt det djurornerade Espingspännet, som kanske använts ännu under 1100-talets början. Å andra sidan står en sluten grupp av spännen från slutet av 1100-talet och förra delen av följande århundrade. Frågan blir då, om luckan mellan de båda grupperna kan fyllas

med andra spännen. Man kunde måhända vid försöket att avgöra frågan låta sig leda av en sats, som senast förfäktats av Ailio¹: regeln att i en smyckeserie de äldsta typerna äro de minsta och att föremålets storlek står i omvänd proportion mot deras ålder. Satsen bygger på en otvivelaktigt riktig iakttagelse, som synnerligen ofta kan göras på förhistoriskt material, och själva företeelsen låter sig lätt förklara under hänvisning till psykologiska faktorer. Då linjen : små spännen från 1000-talet — större från c. 1200 ytterligare kan förlängas — jämför de stora estländska hängblecken från senare medeltid, vilkas samband med våra spännen är oförtydligt² — tyckes ju detta visa, att regeln icke utan skäl kunde tillämpas på våra smycken³. Man kan och får dock icke prässa materialet för hårt. Låt vara att saken grovt taget håller streck, inom den yngre spännegruppen variera dock måtten mellan drygt 4,5 cm och inemot 9 cm — för att nu icke tala om det ännu större Inkeresmycket — och inom ett och samma fynd skifta dimensionerna mellan 4,8 och 8,2 cm (Badeboda), 5,7 och 8,8 cm (Mönsterås), 4,6 och 6 cm (Alvidsjö). Att under sådana förhållanden inom denna grupp räkna med millimetrarna är tämligen lönlöst. Det bör emellertid påpekas, att det lejonornerade Klockhemspännet (fig. 10) med sina 3,8 cm i storlek faller under minimigränsen för den yngre gruppens spännen; ovan s. 30 f. har på andra grunder gjorts sannolikt,

¹ Ailio, a. a., s. 12, 66.

² Se t. ex. fyndet från Klein-Ruhde, S:t Martens sn, Wieck, i Revals museum. Ornamentiken sammanhänger åtminstone delvis med decorationen på våra spännen med kors eller korsformiga figurer och måhända palmetter. Estländska fynd av denna art gå stundom ned i 1500-talet. — Sirelius, *Suomen kansanomaista kulttuuria* II, s. 422, antar att ornamentiken på vissa ännu under början av 1800-talet använda genombrutna karelska silverbleckspännen återgår på 1100—1200-tals spänneas dekoration. Emellertid tyckas mig de sena spänneas ornament både i stilkaraktär och detaljer skilja sig från de här behandlade. Den karelska växtornamentiken utvecklas under järnålderns slut icke i en riktning, som skulle kunna leda till ornament lika dem på 1800-talsspänna; vilka linjer den följer visas av några bland de yngre runda spännen från 1200-talet, av en del hästskoformiga silverspännen och av de estländska hängblecken. Bakom 1800-tals spänneas dekoration torde ligga andra konstnärliga impulser: den har sina förutsättningar i barock rank- och palmettornamentik, jfr t. ex. Sirelius, a. a., II fig. 548 a med fig 577. Även själva spännetypen är en annan.

³ Inom vissa serier — lejon- och trädtyperna — kan måhända en tillväxt i storlek konstateras hos de yngre spänna.

att detta spänne är tämligen gammalt: det är sannolikt att vi här ha att göra med ett smycke från c. 1100 eller början av 1100-talet. De öselska spännena från Pühla äro antagligen sena 1100-tals arbeten eller yngre (fig. 11—12), och torde liksom lejonspännet från Kekomäki (3) böra hänföras till den yngre gruppen från c. 1200, dit även rosettspännet från Kekomäki (fig. 40) hör. Huruvida spännet från Sproge (fig. 42) med korsfästelsescen och det trädornerade spännet från Gotland? (41) kunna nämnas i sammanhang med de äldre smyckena skall jag icke här avgöra; i fråga om det senare spännet måste man dock ställa sig tvivlande.

Den datering av de finländska silverbleckspännena som givits i det föregående strider mot de kronologiska resultat Ailio kommit till: enligt honom voro spännena i bruk från förra hälften av 1000-till början av 1100-talet¹. Det gäller då att undersöka, huruvida hans argument äro av den art, att de kunde kullhäva de dateringar, som vi funnit².

Till stöd för sin uppfattning framför Ailio egentligen blott tvenne omständigheter. Han ställer Suotniemispännet med ringkors och bladornamentik (fig. 36) i närmaste samband med ett i en Björkögrav³ funnet bronsspänne, vars ornamentik »tyckes vara en blandning av skandinaviska drag och främmande bladslingor». Då Björköspännet ej kan tillhöra en senare tid än början av 1000-talet vore konsekvensen, att även Suotniemispännet förfärdigats före mitten av detta sekel. Emellertid brister förutsättningen för detta antagande. Björköspännet visar nämligen icke några stilistiska beröringspunkter med Suotniemismycket. Det hör till den stora gruppen gjutna runda bronsspännen med djurhuvud — här ytterligt degenererade — vid kanten. Korset och den skurna, fördärvade ornamentiken förekomma på flere spännen av samma art; ovanliga äro blott de fyra egendomliga hakkorsformigt ställda djurhuvudena i korsets vinklar⁴. Dessa djurhuvud ha av Ailio

¹ Ailio, a. a., s. 24 ff.

² S. 34 har redan påpekats, att Ailios karaktäristik och datering av ett par av Nastolaspännena icke kan försvaras.

³ Enligt Ailio efter Hackman grav 567, enligt Lindqvist, som visat mig en avbildning av spännet, grav 968.

⁴ Ett spänne av detta slag avb. av P. Olsson, *Jämtland och Härjedalen under hednatiden*, fig. 26.

tolkats som växtornament, och den i någon mån likartade kompositionen har givit anledning till sammanställning med Suotniemi-smycket, vars stilistiska fränder dock böra sökas på helt annat håll.

I och med att detta fastslagits, bortfaller den väsentligaste grunden för en datering till 1000-talet, men det andra argumentet bör dock nämnas. Det är en typologisk sammanställning av Tuukkalaspännet 15 (fig. 37) med det kors- och palmettornerade spännet från Alfvidsjö (35), vilket säges beteckna ett yngre stadium. Då Alfvidsjöspännet antages vara förfärdigat under förra hälften av 1100-talet kan följaktligen Tuukkalaspännet icke ha framställts senare än c. 1100. Emellertid stå icke de båda anförda spännena i ett dylikt typologiskt sammanhang; deras ornamentik tillhör två olika dekorationsvarianter, och dateringen strandar f.ö. även på den omständigheten, att — åtminstone såvitt vi kunnat finna — kors- och bladtyper som Tuukkalaspännets icke i något fall kunnat föras så långt tillbaka i tiden som till c. 1100. Vi få således fasthålla den ovan givna dateringen till c. 1150—c. 1250. Med denna harmonierar icke illa Tuukkalaspännets (12, fig. 31) inskrift i stungna runor, vilka kommo i bruk under 1100-talet¹. Senare få vi tillfälle att se, vilka konsekvenser denna tidsbestämning får för uppfattningen av Karels yngsta järnålder.

Här måste vi emellertid ett ögonblick sysselsätta oss med frågan om de runda silverbleckspännenas härkomst.

På de föregående sidorna har flerstädes uppmärksamheten fästs vid till synes östliga drag i våra spännens dekoration: detaljer hos vissa palmetter, hos någon av lejonfigurerna m.m. och i ornamentens anordning på det cirkelformigt begränsade bildfältet. Niellotekniken på några av spännena och förkärleken för glatta, vita ornament mot mörkare botten, kanske också för de tunna silverblecken kunde man betrakta som beroende på österifrån kommande konstnärliga impulser. Men härmed är ännu ingenting sagt om själva smyckenas härkomst. Blott ifråga om det unika exemplaret från Tiurinsaari har jag vågat tänka på östlig proveniens. De övriga äro utan tvivel nordiska arbeten. Därom vittnar deras allmänna stilkaraktär: bland spännena från 1100- och 1200-talen igenkänna vi åter och åter vanliga romanska och t.o.m. gotiska motiv. Om iakttagelsen rörande ett östligt inslag

¹ Hultman hos Ailio, s. 25.

på några av spännena är riktig, innebär den således blott, att vid den nordisk-romanska stilens tillkomst, sådan stilen visar sig på våra smycken, östliga element spelat en roll. Ett vackert exempel på orientaliska arbeten med dylika element ges av tvenne silverfat som funnits i Bulgarien¹ (fig. 43). De äro ett bevis för att både den konstnärliga kontrastverkan som bygger på motsatsen mellan ljusa, glatta ornament och graverad, mörk bakgrund och

Fig. 43. Detalj av silverfat från Bulgarien.

ofta även kompositionen, både som helhet och i detaljer, gå tillbaka på orientaliska impulser. Orneringstekniken som kommit till användning på faten, är densamma som de nordiska silverarbetenas, och flere detaljer i ornamentens sammanställning påminna om t. ex. Inkerespännets (fig. 26) och ett av Tuukkala-spännenas (fig. 28); men på faten finnas i stället för inskrivna palmetter grip- par och vingade lejon.

Vi konstatera alltså, att spännena äro nordiska arbeten. Men kunna vi närmare bestämma, var de förfärdigats? Helt säkert icke i fråga om de små högt välvda 1000-tals spännena: deras vidsträckta utbredning — från Gotland till Norge, från Sle vig måhända ända till Västerbotten — omöjliggör f.n. detta. Var det djurornerade Espingespännet förfärdigats vågar jag ej heller avgöra — kanske i Skåne, där det funnits — ty djurtypen förekommer både på gammaldansk och svensk botten.

Beträffande de yngre spännena ställer sig saken något annorlunda. Fyndens utbredning ger härvidlag värdefulla anvisningar. Vi ha å ena sidan fyndgruppen i Sydkarelen — Kexholm, Kaukola, Räisälä och Sakkola socknar — och Savolax — Tuukkala

¹ Migeon, i *Syria* 1922, s. 142 ff., pl. XXIX.

vid St: Michel —, å den andra ett fyndområde, vars centrum ligger på de svenska Östersjö-öarna, Gotland — Bro och Sproge socknar, troligen även 41 — och Öland — Högby och Persnäs socknar —, och den angränsande småländska kusten i Kalmar län — Dörby och Mönsterås socknar, något in i landet Åsheda socken —, medan blott enstaka utlöpare sträcka sig västerut — Klockhem i Västergötland — och norrut: Rickelsta i Södermanland. Mellan dessa grupper — den finländska och den svenska — ligga, likt etapper vid handelsvägar, de estländska och ingermanländska fynden. Nu är det ju omedelbart klart, att spännena icke, måhända på något enstaka undantag när, kunna ha förfärdigats i sydöstra Finland. Talrika bronssmycken och hästskoformiga spännen av silver visa, huru växtornamentiken vid denna tid behandlades i Karelen; vi återfinna icke på de bevisligen inhemska arbetena den stilkänsla, varom t.ex. Nastola-, Suotniemi- och en del av Tuukkalaspännena vittna. Och för övrigt: 11—1200-talens kulturella förhållanden tillåta icke att antaga en export av dylikt silversmide från sydöstra Finland till Gotland eller Öland och Kalmartrakten. Lika litet kunna områdena söder om Finska viken komma ifråga som spännenas egentliga hemland, fastän de här under den senare medeltiden ha en efterblomstring utan motstycke på andra håll. Således återstå blott de angivna områdena i Sverige: det står utom allt tvivel att vi ha att göra med s v e n s k a s m y c k e n. Men även på denna punkt kan ett antingen eller formuleras. Ha smyckena förfärdigats på Gotland eller på Öland—Småland eller inom hela det område, där de varit i bruk. Måhända kan frågan ej avgöras, men det är dock önskvärt att anföra argumenten pro et contra. Trots att vi även torde få räkna med möjligheten av en fastlandsproduktion, särskilt i fråga om äldre exemplar som t.ex. Klockhemspännet, tyda vissa tecken enligt min uppfattning på att Gotland varit centrum för fabrikationen av de yngre spännena. I vad mån denna uppfattning har fog för sig skall jag här söka ådagalägga.

Det är härvid lämpligt att, om också kortfattat, omtala de mynt, som i några av fynden — Mönsterås, Tingby, Alfvidsjö — anträffats tillsammans med våra spännen. De tillhöra alla den grupp, som i den svenska numismatiska litteraturen i regeln gå under benämningen *Knut Erikssons Kalmarmynt*,

små tunna mynt — dels tvåsidiga, dels brakteater — med »hjul och kyrka». Attributionen till konung Knut Eriksson, på vilken vi i det föregående byggt, är utan tvivel riktig: de på annat sätt daterbara fynd, i vilka dylika mynt ingå, ha alla nedlagts under slutet av 1100- eller början av 1200-talet. Viktigast bland dessa äro fynden från Öggestorp i Jönköpings län, nedlagt efter 1180¹; Dælie, Naes sn, Hedemarken, med bl.a. några av Knuts övriga mynttyper försedda med hans namn, nedlagt efter 1194²; Bünstorff, Hütten amt, Slesvig, nedlagt efter 1216³. Härtill kommer ett stort fynd, vars gränsår jag icke känner, från en fornborg »Bauerberg» på Moon⁴, förstörd år 1227 av tyska ordensriddare, och ett vackert skattfynd från samma lokalitet, innehållande bl.a. ett av våra mynt; detta fynds gränsår är 1208⁵. Alla dessa data visa å ena sidan, att mynten med allt skäl kunna hänföras till Knut Eriksson, å den andra att dateringen av Alvidsjö-, Tingby- och Mönsterås-fynden till c. 1200 är på sin plats⁶.

Däremot är det ingalunda sagt, att mynten präglats i Kalmar. I överensstämmelse med ett äldre antagande av Hildebrand, men i motsats till hans senare, av den svenska forskningen knäsatta åskådning, hänför Hauberg mynten till Visby.

Myntskatternas utbredning i Sverige lägger ej hinder i vägen för vare sig det ena eller andra antagandet: de anträffas på Gotland och Öland, i Småland — särskilt i södra delen av Kalmar län — och i ringa antal i delar av Väster- och Östergötland⁷. Inom

¹ Hildebrand I, s. 805 f.

² C. A. Holmboe, *De prisca re monetaria Norvegiae* 1841; G. Galster, i *Fornvännen* 1917, s. 97 f.

³ G. Galster, *Der Bünstorffer Brakteatenfund*, särtryck ur *Berliner Münzblätter* 1917—18.

⁴ F. Kruse, *Necrolivonica*, Nachtrag 1859, s. 30.

⁵ *Riga-Katalog*, nr 850.

⁶ I Dæliefyndet, Holmboe pl. V: 217, och Bünstorfffyndet, Galster s. 65, funnos fragment av silverbleck, möjl. spännen, med lejonfigurer. Galster förmodar, att de äro av braunschweigskt fabrikat — lejonet är ju Braunschweigs vapendjur. Antagandets riktighet kan dock ej ådagaläggas. Här bör blott understrykas, att dessa smycken i flere avseenden skilja sig från dem vi behandlat. — Ett med all sannolikhet braunschweigskt bronshängbleck av avvikande art avbildas hos Menadier, *Deutsche Münzen* III, s. 35.

⁷ Hildebrand I, s. 804 ff., s. 894; Hauberg, *Gullands Myntvaesen*, i *Aarb.* 1891 s. 16 ff.

detta område finnas senare mynthus i Jönköping, Kalmar och Visby. Hildebrands resonemang är nu följande: »Af mynthusen synas vi dock från början böra stryka Jönköping, eftersom i dess trakt allenast ett fynd blifvit gjordt. Likaledes torde all tanke på Gotland böra utestängas, då å ena sidan de på Gotland funna mynten af detta slag äro fullkomligt lika dem, som hittats å fastlandet, hvilket icke väl stämmer öfverens med den skiljaktighet i flerfaldigt hänseende, som råder mellan Gotland och det svenska fastlandet, och då å andra sidan ingen likhet finnes mellan ifrågasvarande mynt och dem, som man med säkerhet vet vara slagna på Gotland. Det förefaller under sådana förhållanden sannolikast, att de nu afhandlade mynten kommit från mynthusen i Kalmar, som ju under hela medeltiden var en betydande stad.» Härtill kommer, att »Kalmarmynten» visa nära frändskap med de samtida östgötamynnten och även på denna grund böra anses vara slagna på fastlandet.

För påståendet, att mynten präglats i Visby, har Hauberg inga direkta bevis utöver deras ymniga förekomst i ur den rika öns jord upptagna skatter. Men denna omständighet förklaras av Hildebrand under hänvisning till Gotlands centrala ställning i ekonomiskt hänseende under den äldre medeltiden. Emellertid kan enligt Haubergs uppfattning Kalmar knappast komma ifråga, enär mynthusen därstädes genomgående tyckes ha spelat en ringa roll och f.ö. icke omtalas förrän långt senare. Av rätt stor betydelse är en av Hauberg anförd omständighet¹. Man vet, att redan omkring 1200 mynt präglats på Gotland. År 1211 utfärdade nämligen Rigabiskopen Albrecht ett påbud om att Rigamynnten skulle ha samma värde som de gotländska. Det ligger ju utomordentligt nära till hands att sammanställa den historiska notisen och den här behandlade myntgruppen, som är talrikt företrädd i gotländska fynd, medan andra samtida mynttyper saknas i dem. Om dessa mynt ej präglats på Gotland — alltså snarast i Visby — sakna vi tillsvidare mynt, på vilka uppgiften om gotländsk prägling c. 1200 kunde häntyda; och vi borde dock äga sådana mynt, ty de gotländska skattfynden från denna tid äro ej helt få.

Emellertid finnes ytterligare en hittills förbisedd synpunkt, som talar för myntens gotländska härkomst. Den ger sig vid

¹ Hauberg, a. a., s. 3.

betraktande av de i litteraturen omtalade fynden utanför Sverige: Bünstorff i Slesvig, Daelie i Hedemarken, Moon vid och Hapsal på Estlands västs kust; det är icke uteslutet, att även på Ösel dylika mynt hittats¹. Viktiga äro härvidlag de estländska fynden, anträffade i en trakt, där redan under vikingatiden det gotländska inflytandet starkt gjort sig gällande; exempel härpå skola vi måhända få tillfälle nämna i annat sammanhang. Det förefaller sannolikt, att även våra mynt kommit till de estländska öarna från Gotland, och det är ju naturligtast att antaga att Gotland här icke blott var en förmedlare utan att mynten präglats på själva ön. Ett subjektivt element gör sig naturligtvis gällande vid bedömande av frågan, men personligen är jag i varje fall böjd för att i myntens vidsträckta spridning utanför Sverige se ett stöd för antagandet att de härstamma från Gotland och icke blott, ehuru präglade i Kalmar, över Gotland förts ut i världen.

Vi återvända till de runda silverbleckspännena. Deras spridning inom Sverige är i stort sett den samma som myntens, även här uppställer sig frågan Gotland eller fastlandet (eller båda). Utanför Sverige ha vi dem som bekant i de forna Östersjöprovinserna och i Finland: även här få vi antaga, att de över Gotland — jag vore redan här benägen att säga: från Gotland — förts öster- och norrut. Om vi på andra grunder kunna göra sannolikt, att spännena förfärdigats på Gotland, gäve detta ett indirekt stöd för uppfattningen, att även mynten härstamma från den rika ön.

Dessa grunder bevisa måhända tagna var för sig ganska litet, men de antydningar de giva gå alla i en och samma riktning och förtjäna därför vårt beaktande.

Bland spännena finnas ju flere exemplar, vilkas bildyta prydes av ett träd (34, 29, 30, 13, 19, 24, 41); på att enstaka smycke ses bilden av Guds lam bärande korset (37). Båda framställningarna äro ju vanliga i nordisk medeltida konst, men det förtjänar understrykas, att de äro särskilt vanliga på Gotland: se t.ex. 13- och 1400-talens Wisbymynt, gotarna, på vilkas adwers man ser Agnus Dei, medan på reversen ett »liljetråd» breder ut sina

¹ Kruse, *Necrolivonica* s. 16: »Kleine Silbermünzchen, die denen der Fränkischen Barone aus der Merowingischen Zeit ähnlich sind —. Sie sind auf Mone und Oesel in Menge gefunden.» Jfr Nachtrag s. 30.

grenar¹ eller ännu hellre: Wisbyborgarnas sigill. De gutniska borgarnas sigill av 1280 har som kännemärke lammet eller rättare, som även ofta eljes, gumsen med korset och fanan²; samma år förde de i Wisby boende tyskarna ett sigill med grenad liljestängel³ och år 1294 hade »tyskarna som besöka Gotland» en liknande klämma⁴. När härtill kommer, att ett 1300-tals »sigillum civitatis Wisbyensis» bakom gumsen har ett »liljetråd» med tre fåglar, den mittersta, i trädets topp, med utbredda vingar⁵ som fågeln på det trädprydda Tuukkalaspännet (13), och då vi på ett annat Visbysigill av otvivelaktigt medeltida karaktär bakom lammet ha två korslagda grenar⁶, som leda tanken till ett Tuukkalaspänne (16), kan man icke undgå att tillmäta det en viss betydelse.

Slutligen ha vi ett argument av filologisk art. På det lösfunna spännet med ringkors och palmetter från Tuukkala (12) finnes som bekant en runskrift, hittills den enda från Finland⁷:

ᚷᚱᚱᚱ, , botui, Botwi
ᚱᚱᚱᚱᚱᚱ, , ?iuiamik, ? äger mig.

Namnet Botwi förekommer, påpekar Hultman, på tvenne kristna runstenar från Hablingbo och Hafdhem på Gotland⁸. Härtill kan läggas bottenskivan av ett djurhuvudformat spänne⁹ från Arges i Hemse på Gotland⁹, men andra säkra exempel på namnets användning har jag ej erhållit kännedom om. Professor Hugo Pipping har emellertid haft vänligheten att i ett brev till mig ytterligare understycka, att namnet Botwi, då Tuukkalaspännet frånräknas, icke är anträffat utanför Gotland. Detta faktum är ett kraftigt stöd för antagandet, att även Tuukkalaspännet är ett gotländskt arbete eller, om man vill vara försiktig, att det ägts av en gutnisk kvinna. Lagt till de tidigare berörda omständigheterna

¹ Hildebrand I, s. 892; Hauberg, s. 59 ff.

² A. a. I, fig. 787.

³ A. a. I, s. 335.

⁴ A. a. I, fig. 143 och s. 337.

⁵ Jöran Wallin, *Gottländska samlingar* I, pl. II: 1; *Riga-Katalog*, pl. 32: 3.

⁶ A. a. I, pl. II: 2 och s. 113; bevarat på ett dokument av 1586.

⁷ Hultman hos Ailio, s. 25.

⁸ J. G. Liljegren, *Runurkunder*. 1779, 1782; C. Säve, *Gutniska urkunder* 149, 155. Möjligen finnes Botwi även på en sten från Lärbro, Liljegren 1710, Säve 27, jfr Pippings nedan cit. arbete.

⁹ H. Pipping, *En inskrift på en spännbucklebotten från Hemse*, *Mbl* 1900, s. 50.

tyckes det mig berättiga till slutsatsen, att åtmistone en väsentlig del av våra silverspännens förfärdigats på Gotland; till yttermera visso kan man ju ånyo hänvisa till, att Dunekalken och andra gotländska korstverk visa, huru spännens teknik och ornamentik gjort sig gällande även på annat silversmide på den stora Östersjö-ön. Jag ville således hävda, att flertalet av spännena äro gotländska arbeten: detta gäller de flesta och bästa finländska exemplaren, de estländska och en stor del av de fastlandssvenska spännena från 1100-talets slut och 1200-talet. Om detta resultat är riktigt har det konsekvenser även för Knut Erikssons Kalmar- eller Visbymynt: dessas utbredning i och delvis utom Sverige stämmer så väl överens med spännens, att den snarast bör förklaras som beroende på gemensam härkomst.

De språkliga argument Tuukkalaspännet ger oss i händerna styrker den uppfattning vi på arkeologiska grunder kommit till beträffande spännens hemland. I fråga om deras kronologi sammanfaller filologernas resultat även med arkeologins. Tidigare har citerats professor Hultmans utlåtande om, att de runtyper, som ses på Tuukkalaspännet, uppkommit i Sverige under 1100-talet. Hans påstående bekräftas synbarligen av följande: Hemsespännet dateras på filologiska grunder till senare delen av 1000-talet¹. Men prof. Pipping skriver till mig: »Runtyperna på Tuukkalaspännet äro yngre än de på Hemsespännet. Några nogranna motsvarigheter till Tuukkalaspännets runor kan jag ej uppvisa bland gottländska inskrifter från 1000-talet. Gottländskt 1100-tal är märkvärdigt runfattigt, varför det är svårt att säga, när de på 1200-talet vanliga typerna begynte framträda på denna ö.» Mot den på grundval av arkeologiskt material givna dateringen till 1100-talets senare del och 1200-talet av spännena från Karelen och

¹ Pipping, a. a., s. 57. Jfr Ivar Lindquist, i *Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings tidskrift* 1918, s. 48, varpå prof. Pipping gjort mig uppmärksam. — Arkeologiskt sett kunde Hemsespännet måhända tillhöra 1100-talet: enstaka fynd med djurhuvudformiga spännens gå ned i detta sekel, och av Hemsespännet känna vi ju blott bottenskivan, vilket omöjliggör en datering; observera dock skivans rätliniga konturer, ett drag som blott finnes på de yngsta typerna. Fynd från 1100-talet: *Fornvännen* 1908, s. 241, begagnat för gruppens datering av Thurlow Leeds, i *Archeol. Journal* LXVII, 248 och senare av H. Rydh, *Dosformiga spännen*, s. 128.

Sverige resa de båda språkforskarnas uttalanden inga hinder. Vi stå verkligen inför det glädjande och ganska sällsynta förhållandet, att resultatet stämma väl överens.

Det tyckes som knötes sålunda en synnerligen betydande del av Karelska järnåldersfynd olösligt till 1100- och 1200-talen.

Silverfyndet från Rautus.

Genom studiet av de runda silverbleckspänna ha vi vunnit en fast hållpunkt för de karelska järnåldersfyndens kronologi. En annan ges oss av ett litet silverfynd, som år 1922 bragtes i dagen på Karelska näset.

Vid plöjning på en sedan gammalt odlad åker, Aluslampi åker, på en sluttning vid Aluslampi träsk, 150 m söder om P ä n n i ö - m ä k i h e m m a n n r 3 i W e h m a i s b y av R a u t u s o c k e n anträffade jordbrukaren Tuomas Lopanens dräng Aleksander Tuomaanpoika Wirkki den 13 oktober 1922 en mängd silvermynt och några silversmycken, som lägo i en hög i den stenfria mulljorden; på fyndplatsen observerades näverbitar: silvret har således varit omgivet av ett näverhölje. Så långt fynduppgifterna, vilka liksom själva föremålen giva vid handen, att vi ha att göra med ett av den yngre järnålderns även i finländsk jord rätt vanliga skattfynd, i detta fall knappast ett votivfynd, långt snarare en gårds eller en handelsmans undangömda värdeföremål.

Fornsakerna äro trots sin fåtalighet av betydande intresse: de tillföra vår förhistoria ett par nya drag. Fig. 44—50 visa alla föremål i naturlig storlek. Örhänget och örringen kräva särskild uppmärksamhet: båda företräda hittills i finländskt material okända typer, vilka som vi skola se talrikt förekomma söder- och österut. Örhänget är på ena sidan prytt med trepunkterade trianglar, koncentriska cirklar och fina tandstämpelornament, örringen med grova tandstämpelornament och cirklar. Till örhängets ornamentik ansluter sig det hästskoformiga spännets: vi ha här samma trianglar och samma fina tandstämpel. Det förtjänar även framhållas, att spännets är massivt med flat undersida och åsformig rygg och att de något avflatade knopparnas facetter äro tydligt skönjbara,

allt drag som ha betydelse för en jämförande undersökning. Alla hängblecken ha dels drivna, dels instämplade ornament: mitt-

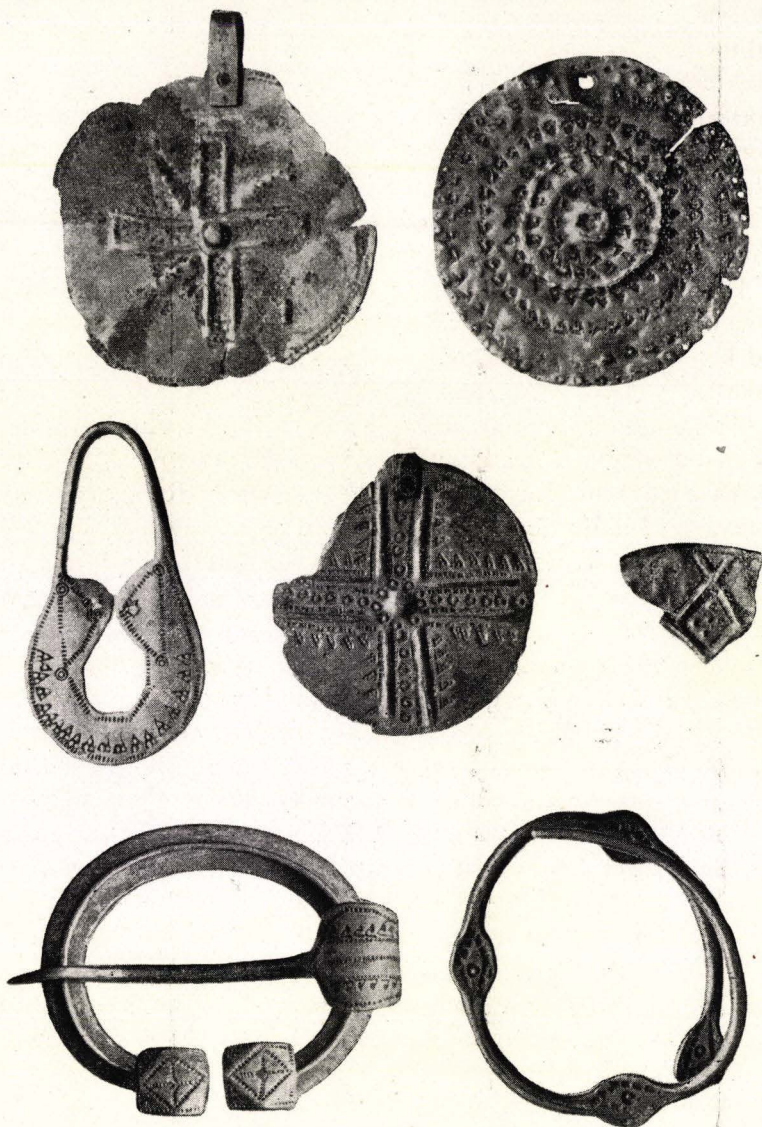

Fig. 44–50. Smycken ur Rautusfyndet.

bucklan på de tre tämligen fullständiga exemplaren, korset på två av dem, strålarna i korsvinklarna på originalet till fig. 44 m.m.

äro drivna, de punkterade trianglarna, cirklarna och tandlinjerna däremot utförda medels stämpel. Kring hängblecket fig. 45 ha löpt två kretsar små bucklor bildade genom underifrån inslagna punkter; den yttre kretsen är nu till stor del bortsliten. På fig. 44 ses längs strålarnas mittaxel på samma sätt åstadkomna små punktornament; vid strålarnas spets finnas tre dylika punkter, en omständighet som underlättar försöket att taga reda på, huru detta hängblecks dekoration uppkommit. Det lilla fragmentet ger oss ingen möjlighet att avgöra huru hängblecket varit dekorerat, men en jämförelse med andra exemplar skall dock visa oss detta.

Det är ju utan vidare klart, att smycken som de här avbildade kunna dateras till 1000-talet. Genom en jämförelse med andra fynd kunde detta lätt ådagaläggas, men tack vare mynten i Rautusskatten behöva vi ej i och för dateringen gripa till jämförelse-material från annat håll. Det är visserligen icke möjligt att här ingå på en noggrann behandling av alla fyndets mynt: jag hoppas i en uppsats över tyska medeltidsmynt i finländska fynd få tillfälle att företaga en närmare granskning även av Rautusmynten. Men en flyktig överblick är likväl av nöden för fyndets datering.

Av de sammanlagt 433 hela och 49 brutna silvermynten äro icke färre än 425 hela, 5 något skadade, $2\frac{2}{2}$, $10\frac{1}{4}$ och 9 starkt fragmentariska tyska; härvid är dock att märka, att inemot 20 hela och brutna, t.v. obestämda mynt hänförts till Tyskland, dit de otvivelaktigt höra. De övriga mynten fördela sig på följande sätt: 1 Samanid, välvilligt bestämd av prof. Arthur Hjelt, från oviss myntort, präglad för Nasr ben Ahmed 914—942/3; 1 böhmiskt mynt slaget för hertig Brzetislav I, 1037—55; $3\frac{1}{2}$ engelska slagna för Cnut den store, Harald I och Edvard Confessor, 1042—66; $3\frac{3}{4}$ danska slagna för Cnut den store, Hardeknut och Sven Estridsen, 1047—1075¹.

Fyndets ålder måste emellertid bestämmas med hjälp av de tyska mynten. Vi ha en hel mängd denarer, vilkas gränsår ligga på 1050-talet och ett mindre antal, som måste ha präglats under 1060-talet eller senare. Det yngsta Kölnermyntet (Dbg 391)² är präglat för ärkebiskop Anno och Henrik III år 1056. Bland de

¹ Det ena fjärdedels myntet osäkert; möjligen engelskt.

² Hänvisa till myntnummer hos H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit* I—IV, 1876—1905.

frisiska äro 15 av biskop Wilhelm de Pontes Utrechtmynt (Dbg 545, 546, 1544 och varianter) slagna 1054—1076. Ett par tiotal mynt (Dbg 596, 597, 773 och var.) som tillskrivas greve Hermann av Lüneburg, död 1086, äro slagna efter 1059, fyra mynt från Gittelde i Sachsen (Dbg 1221, 1222) böra hänföras antingen till greve Dietrich I, 1039—56, eller Dietrich II, 1056—85, medan 1 $\frac{1}{2}$ denar från Corvei (Dbg 736) ha slagits för abboten Arnold av Falkenberg, 1051—55 och det yngsta Speiermyntet (Dbg 839) präglats för biskop Konrad I, 1056—1060. Alla dessa mynt ge gränsår på 1050-talet, men med 10 frisiska denarer (Dbg 527, 529, 532, 534 och var.), vilka i regeln hänföras till hertig Egbert II, 1068—1090, komma vi måhända in på 1060-talet. Helt säkert är detta dock ej; enligt min uppfattning kan man ej fullständigt avvisa tanken, att mynten präglats för Egbert I, 1057—1068. Själva Rautusfyndet tyckes tala härför, enär det innehåller ett 30-tal av Bruno III:s mynt (1038—57), inga som enligt den vanliga attributionen präglats för Egbert I, men däremot som sagt 10, vilka Dannenberg efter Koehnes föredöme hänför till Egbert II. Om således de frisiska denarernas tidsställning är något osäker föras vi av det yngsta Mainzermüntet (Dgb 809), slaget för ärkebiskop Siegfried von Eppstein, 1060—84, till 1060-talet. Lika ungt, om ej yngre, är ett mynt från Erfurt (Dgb 1837). Dannenberg hänförde tidigare detta mynt, av vilket aldrig exemplar med läsbar inskrift anträffats, med tvekan till ärkebiskop Siegfried; av betydelse för denna attribution var fyndet från Sinzlow i Pommern, vars övriga mynt gävo antydning om att fyndet c. 1070 nedlagts i jorden¹. Men myntet påminner mycket om sådana, som präglats för ärkebiskop Adalbert I, 1111—1137, och då senare ett stort, c. 1120 nedlagt fynd innehållande bl.a. flere exemplar av detta mynt kom i dagen i Fulda fann Dannenberg skäl för antagandet, att myntet präglats för en av Siegfrieds efterträdare Rudhard, 1088—1109, eller för Adalbert². Även i fråga om Rautusfyndets yngsta mynt från Worms (Dbg 852 var.) tvekar Dannenberg, då det gäller att avgöra, för vilken myntherre det slagits: valet står mellan biskop Adalbero, 1065—70, och Adalbert 1070—1107.

¹ Dannenberg II, s. 746.

² A. a., IV, s. 885, 934.

Det är således rätt svårt att med bestämdhet uttala sig i frågan om Rautusfyndets nedläggningstid, och jag saknar för närvarande möjlighet att undersöka, huruvida det numismatiska material, som tillkommit efter 1905, då det sista bandet av Dannenbergs verk utgavs, ger tillfälle att lösa problemet om de ovan nämnda Erfurt- och Wormsmyntens präglingsår. Så mycket står emellertid fast, att fyndet nedlagts efter 1065 (Worms, Dbg 852), möjligen efter 1068 (Frisland, Egbert II) eller 1070 (Worms, Dbg 852). Till 1070-talet är jag i själva verket benägen att datera fyndet — om Erfurtmyntet tillhör Adalbert I ger detta ett datum på 1110-talet. Orsakerna till denna min uppfattning äro delvis av s. a. s. negativ art. Vi böra nämligen observera, att inga anglo-normanniska mynt — d. v. s. mynt präglade efter 1066 — finnas i fyndet. Men om denna omständighet icke skulle tillmätas någon avgörande betydelse, enär dylika mynt i det hela äro sällsynta i finländska fynd¹, kan det ytterligare framhållas, att tyska mynt vilka med säkerhet tillhöra t. ex. Henrik V (1106—1125), kölnerbiskopen Friedrich (1099—1131), magdeburgerbiskoparna Hartwig (1079—1102) och Adelgod (1107—1119), mainzbiskopen Rudhard (1088—1109) icke finnas i detta fynd, medan de anträffats i andra finländska myntskatter². Ett avgörande bevis är detta måhända icke, men det stöder dock starkt antagandet, att fyndet nedlagts redan under 1000-talets slut, ej under början av 1100-talet.

Men även om det mot förmodan i framtiden skulle visa sig, att det yngsta myntet präglats efter 1111, inverkar detta icke på dateringen av själva smyckena: de tillhöra alla 1000-talet; alla äro så pass slitna, att man ej behöver räkna med, att de varit alldeles nya, då fyndet nedlagts. Med all sannolikhet kunna de dateras till mitten eller måhända delvis till förra delen av 1000-talet. Till denna tid hör huvudmassan av mynten — den vida vägnar största delen är präglad under 1020—1050-talen —, blott något tiotal härstammar från tiden före 1000, ett enda — den kufiska dirhemen — från 900-talets början. Mynten spänna således över c. 150 år, men det finnes ej anledning antaga, att något av smyckena kronologiskt kunde jämföras med de äldsta bland dem.

¹ C. A. Nordman, *Anglo-Saxon coins found in Finland*, s. 81. Senare har ett av Wilhelm Eröfvarens mynt hittats på ett brandgravfält i Nykyrko, Eg. F.

² A. a., Tavastehus, s. 14 f, Kuusamo s. 18, Kuolajärvi s. 19.

Vi gå således ut från, att alla smyckena tillhöra 1000-talet. Detta resultat stämmer väl överens med, vad vi eljes veta om likartade silversaker, men det är dock skäl att utförligare behandla ett par av typerna.

H ä n g b l e c k, som ansluta sig till Rautusfyndets, ha, utom i Finland, anträffats i Skandinavien, i de forna Östersjöprovinserna, i det petersburgska guvernementet och längre inåt Ryssland. Denna utbredning inom områden, som under vikingatiden stodo i en delvis rätt livlig kontakt med varandra, fredlig och krigisk, ger anledning att antaga ett gemensamt ursprung för typen, om än de bevarade exemplaren kunna företräda lokal fabrikation och lokala varianter. I själva verket äro hängblecken en av de många

Fig. 51.
Hängbleck från Öland.

fornsakstyper, som länderna österom Östersjön lånat från Skandinavien: där finnas de äldsta exemplaren. I talrika danska och svenska silverfynd från senare delen av 900-talet och från 1000-talet förekomma små runda bleck, ofta med ögla, i regeln med en driven buckla i mitten och utgående från denna flere böjda ekrar¹. I praktfullare form förekommer samma motiv på några filigranornerade hängsmycken från fynd i Danmark, Sverige och Ryssland². I Finland har hängbleckstypen med böjda ekrar t.v. ej anträffats, men det är likväl mycket möjligt, att den, trots 900-talets synbarligen relativt svaga förbindelser med Sverige, varit känd hos oss. Även denna variant har nämligen spritt sig österut: härom vittnar bl.a. ett exemplar i en slavisk kvinnograv vid Okas nedre lopp³ och ett annat från guv. Smolensk⁴.

¹ K. Friis Johansen, *Solvskatten fra Terslev, Aarb.* 1912, s. 232. Till de här nämnda svenska fynden kunna läggas bl.a. några exemplar från Björkögravar, från Öland, (St. H. M., ett exemplar utan nr, 2 ex nr. 130), och från Glemminge, Ingelstads h., Skåne (*Fornvännen* 1911, s. 257) samt från Sigsarfve i Hejde sn på Gotland.

² Friis Johansen, a. a., s. 232. Hängsmycken med samma motiv i filigran finnas även från Björkö.

³ Spitsyn, *Mam. no apx. Poccii* 25, s. 112, grav 42, pl XXVI: 19. Ett annat exemplar avb. hos Spitsyn, i *Извѣстія имп. арх. коммисіи* XV, s. 142, fig. 196, från Perejaslav eller Juriev i guv. Vladimir; även hos Aspelin, *Antiquités* 1068.

⁴ Sizoff, *Mam. no apx. Poccii* 28, pl. V: 18.

Bland Rautusfyndets hängbleck gör fig. 45 med de koncentriskt ordnade trianglarna det äldsta intrycket, men fynd, som skulle förrycka den för vårt exemplar givna dateringen, ha likväl icke publicerats. Det är visserligen icke uteslutet, att typen uppkommit redan under 900-talet, men de få hängbleck av liknande art — från Öland (fig. 51) och Liffland¹ — jag fäst mig vid kunna icke närmare tidfästas. Samma dekorationsprincip som på Rautusmycket — den koncentriskt anordningen av tätställda ornament — gör sig gällande på ett hängbleck i det till fyndet från Toijala, Ackas sn, i Tavastland, av Appelgren daterat till 11:te eller 12:te århundradet (fig. 52)². Av betydelse för dateringen är ett nålhus av en typ, som även anträffats i ett fynd i Ronneburg i Liffland³

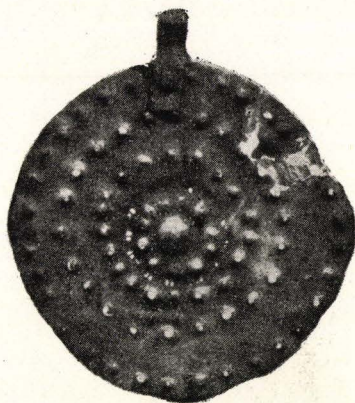

Fig. 52.
Hängbleck från Ackas, Tavastland.

¹ Öland: Statens historiska museum 130; Liffland: lösfynd från Kirchholm och Ascheraden i Dommuseum i Riga.

² *Finskt Museum*, 1898, s. 24 ff., fig. 6. — Fragment av ett liknande hängbleck i ett stort fynd från Nerike, synbarligen från mitten eller slutet av 1000-talet, se *Fornvännen* 1913, s. 268, 305, fig. 72.

³ *Riga-Katalog*, nr. 590, pl. 18: 26. Typen känd även på annat håll, t.ex. i guv. Kostroma, se Nefedoff, i *Mam. no apx. vocm. cyb.* III, pl. IV: 23. Observera dess sannolika sammanhang med nålbössor ornerade med fördärvad djuornamentik, a.a. IV: 21—22, se särskilt de båda utsprången på sidorna om öglan. Andra exemplar från trakten kring Ojat-floden sydöst om Ladoga, se Brandenburg, *Mam. no apx. Poccu* 18, s. 97, kurg. I: 3 och II, pl. V: 16, VII: 7. — Det förtjänar omnämnas att tvenne enkla nålhus, med inneliggande nål i det ena, av samma grundform hittats i en 1000-tals grav på Dalhems kyrkogård på Gotland, se *Mbl* 1903—05, s. 190 f., Rydh *Dosformiga spännen* fig. 65. Ett annat enkelt nålhus med nålar låg i en 900-tals grav på norska Vestlandet, Shetelig, *Vestlandske graver fra jernalderen*, s. 208 f., och ett liknande hör till ett gravfynd från 900-talet i Svedvi socken i Västerås län, St. hist. mus. 1511, enligt anteckning av Hackman. I förening med de av Nefedoff avbildade ryska exemplaren med nordisk 900-tals ornamentik ge dessa fakta möjlighet till antagandet, att nålhusen till sitt ursprung äro skandinaviska, ej östliga som man å priori vore benägen att tro. Då jag icke är i tillfälle att granska hithörande material skall jag inskränka mig till att påpeka, att denna möjlighet bör tagas i övervägande vid en behandling av typen.

tillsammans med ett obestämt tyskt 1000-tals mynt och tvenne av Aethelreds (—1016) penningar. Å andra sidan måste Ackasfyndet vara äldre än den fyndgrupp från senare delen av 1100-talet och 1200-talet, som i berörts i föregående kapitel och i det följande skall bli föremål för ytterligare behandling. Jag tror icke det är oberättigat att hänföra fyndet till perioden 1050—1150.

Hängbleckstypen med ett stort kors av dubbla eller flerdubbla linjer, i regeln åtföljda av trianglar, små cirklar, punkter eller dylikt, i Rautusfyndet representerad av ett exemplar (fig. 47),

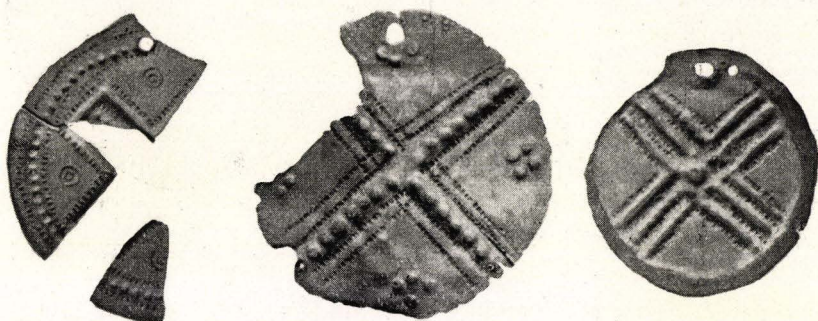

Fig 53—55. Hängbleck från Luurila, Tavastland.

är, förefaller det, vanligare än den senast omtalade. I Finland ha vi tre varianter från Luurilafyndet (fig. 53—55), som att döma av mynten tillhör tiden omkring eller kort efter 1040¹. Ett smycke, som rätt mycket påminner om fig. 47, hör till Lundoskatten², som nedlagts c. 1070³. Dessa data överensstämma väl med den s. 71 ff. givna tidfästningen av Rautusfyndets smycken⁴. Men typen är ej heller okänd utanför Finland. Ett exemplar från Allasch i Liffland är avbildat i Rigakatalogen⁵, och jag har i Rigamuseet noterat ett dylikt från Treyden. På Ösel förekommer

¹ Nordman, *Anglo-Saxon coins*, s. 14. Ett fragm. av bleck ungefär som fig. 55 i Nouisfyndet, jfr a. a., s. 6 ff.

² Appelgren, *FFT XXIII*: 2, s. 21, fig. 22.

³ Nordman, a. a., s. 11.

⁴ Särskilda hängblecksvarianter med korsmotiv användes i Östbaltikum ännu avsevärt senare.

⁵ Pl. 18: 9.

den likaledes¹. Liknande smycken äro anträffade i en kvinnograv i Gongolovo nära Gatschina i Ingermanland², bl.a. med en örring som fig. 50 från Rautus, i en kurgan vid Pascha-floden söder om Ladoga³ och i guv. Perm⁴. En sen variant föreligger i det estländska Mehntackfyndet⁵. En särform av hängblecken med kors, med en buckla i mitten och en i varje korsvinkel, även den företrädd i Luurilafyndet (fig. 56), bör ännu nämnas. Den saknas visserligen f.ö. i Finland — jämförbart är i viss mån ett exemplar av ovanligt ringa kvalitet, utan kors men med en krets av små drivna punkter kring varje buckla⁶ — men förekomma däremot t.ex. i Kurland⁷ och Liffland⁸. I ett av Birkafyndet finnes ett hängbleck med bucklorna mellan korsets dubbellinjer⁹.

Det vore onekligen frestande att framkasta antagandet, att korsmotivet på hängblecken vore en efterbildning av korsen på anglosachsiska pennies, t.ex. av Aethelreds Crux- eller snarast helkorstyp¹⁰; man kunde även tänka på mynt av senare härskare. Dessa kors äro utförda med dubbellinjer och ha i regeln en liten punkt i mitten, en motsvarighet till bleckens buckla. Kronologiskt är antagandet icke orimligt och ej heller kulturellt — man betänkte blott vilken mängd av dessa mynt som anträffats på nordisk botten — eller »typologiskt»: mynten användes ju ofta som hängprydnader. Men det kan likväl vara oriktigt, ty under den yngre vikingatiden vunno ju en mängd korsmotiv av olika ursprung insteg i Norden. Ett visst stöd för

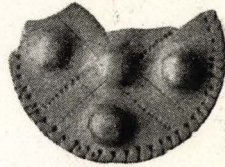

Fig. 56. Hängbleck fr. Luurila, Tavastland.

¹ Ett ex. från Orriküll, Kegel sn. Enl. teckning efter original av frk Schaeidehelm i NM:s arkiv.

² Spitsyn, *Mam. no apx. Poccii* 20, s. 59, pl. II: 5.

³ Brandenburg, *Mam. no apx. Poccii* 18, s. 110 kurgan LIV, pl. VII: 12.

⁴ *Mam. no apx. voem. zyb.* II, pl. X: 20.

⁵ *Baltische Studien z. Arch. u. Geschichte* pl. XIX.

⁶ NM 2548: 805 i det stora heterogena brandgravsfyndet från Folkölebacken i Letala; se V. A. a. F., pl. 57: 11.

⁷ Kruse, *Necrolivonica*, pl. 39: d.

⁸ Från Nitau, i Dommuseum i Riga.

⁹ Jfr en sen variant i ett fynd från Mohn, *Отчетъ имп. арх. ком.* 1895, s. 68.

¹⁰ Nordman, a. a., s. 23, pl. I: 5, 6. B. E. Hildebrands typer C och D.

antagandet ger dock en annan hängbleckstyp, som utan allt tvivel går tillbaka på 'mynt präglade för Aethelred. Jag avser typen fig. 44 i Rautusfyndet, med i tre punkter ändande strålar i korsvinklarna. Detta exemplar, som i Finland är ensamt i sitt slag, står visserligen tämligen långt från förebilden, men ett par andra

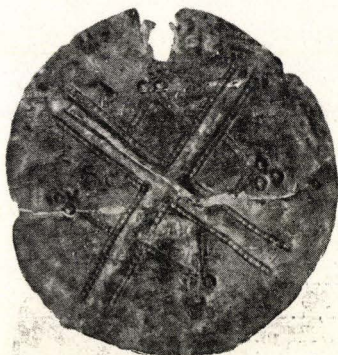

Fig. 57. Hängbleck från Sibbenarfve, Gotland.

hjälp oss att klargöra frågan. Särdeles upplysande är fig. 57 ur ett fynd från Sibbenarfve i Öja sn. på Gotland¹, nedlagt efter mitten av 1000-talet, och vid dess sida kan man ställa ett smycke från Vopscha i Ingermanland.² I förärvad form återkommer motivet på ett exemplar från Ösel³ och ett annat i det ovan s. 74 citerade gravfyndet från Okadalen⁴. Dessa hängbleck äro utförda efter förebild av reversen på Aethelreds s.k. strålhjelmstyp (fig. 58), den näst yngsta av denna konungs mynttyper, präglad någon gång

Fig. 57.

Mynt slaget för Aethelred.

under perioden 1000—1016⁵. Vi få i och med konstaterandet av detta faktum en terminus post quem för de i fråga varande hängblecken; Sibbenarfve och Rautusfynden visa att de, om än förärdigade något tidigare, varit i bruk ännu efter mitten av 1000-talet.

Av Rautusfyndets hängbleck återstår att nämna det lilla fragmentet, fig. 48, även detta av en typ, som f.ö. är okänd i Finland. Någon exakt motsvarighet känner jag ej heller på

annat håll, men en ornamentik, som påminner om fragmentets, återfinnes bl.a. på ett par hängbleck från Ingermanland⁶.

¹ St. Hist. Mus. nr 1597.

² Aspelin, *Antiquités* 1215; Spit yn, *Mam. no apx. Poccii* 20, pl. XII: 19.

³ Holzmayer, *Verh. d. gel. estn. Gesellschaft* X: 2, pl. I: 23 b.

⁴ Spitsyn, *Mam.* 25, pl. XXVI: 18.

⁵ Nordman, a. a., s. 23, 28 f., 31, pl. I: 8; B. E. Hildebrand (typ E).

⁶ Spitsyn, *Mam. no apx. Poccii* 29, pl. XXII: 11 a. Dens., *Mam.* 20, pl. XII: 26; denna typ, liksom även vissa korsornerade hängbleck, användes i Estland ännu under 1200-talet och t.o.m. senare.

Till den i det föregående omnämnda skatten från Luurila i Hattula hör ett litet brottstycke av ett hängbleck med drivna små cirkclar mellan koncentriska kretsar. Samma typ förekommer i ett par norrländska fynd, det ena — en skatt från slutet av 1000-talet ¹ — från Allmänningeby i Valbo sn i Gästrikland, det andra ur en grav på Långön i Tåsjö sn i Ångermanland ²; åtminstone det senare exemplaret är förfärdigat av två hopnitade skivor och dekorerat med snörornament (fig. 59).

Bland övriga finländska smycken av föreliggande art intar det från Hauho en ställning för sig. Det är fäst vid den präktiga silverkedjan från Lehdesmäki, som antagligen kommit i jorden under senare delen av 1000-talet ³. Själva hängblecket, vars dekoration består av koncentriskt ordnade punktlinjer kring en mittbuckla, är slitet; punktkretsen längs dess rand saknas delvis: måhända har en del av randen skurits bort för att utplåna skador. Antagandet, att smycket vore den mittersta delen av ett större föremål, en skål eller dylikt, kan icke upprätthållas ⁴. Detta hängbleck ansluter sig nära till andra, funna på olika håll ⁵, men intet därmed identiskt har t.v. avbildats.

Fig. 59.

Hängbleck från Tåsjö, Ångermanl. nd.

Ett hängbleck från Kalvola (fig. 60) kunde, bland de finländska exemplaren, trots en del avvikelser jämföras med Hauhosmycket. Det hör till en skelettgrav på gravfältet vid Pahnainmäki på Niemi gårds mark i Kalvola, undersökt av statsarkeologen Appelgren-Kivalo. Vi måste något utförligare dröja vid detta fynd, enär det

¹ B. E. Hildebrand, *Anglosachsiska mynt* 1846, s. XXXII.

² St. H. M., 13316.

³ Nordman, a.a., s. 16.

⁴ Appelgren, *FFT* XXIII: 2, s. 17, fig. 1 och 16.

⁵ Jfr t.ex. ett hängbleck i ett silverfynd från senare delen av 1000-talet från Torp, Boda sn, Öland; St. H. M. 1913.

har en icke helt ringa betydelse för den karelska järnålderns kronologi. Gravfältet låg i en åker omedelbart intill Pahnainmäki: här funnos ett par stenbundna förhöjningar, låga jordblandade rösen eller måhända rester av ett ursprungligen större brandgravfält av den finländska järnålderns typiska form. I den största av de låga kullarna, som höjde sig c. 50 cm över den omgivande marken och mätte c. 9 × 9 m i vidd, gjordes rika fynd¹. Flertalet hör till brandgravarnas inventarium och härstammar åtminstone till största delen från 1000-talet; även 1100-tals typer förekomma, däremot intet föremål som med säkerhet kunde dateras till tiden före år

Fig. 60. Hängbleck från Kalvola, Tavastland.

1000². På detta gravfält upptäcktes två skelettgravar, båda kvinnogravar, utan någon inbördes förbindelse, av vilka den ena är av betydelse för oss. Den innehöll, utom det hängbleck, som närmast föranlett denna exkurs till fyndet, ett starkt slitet genomborrat silvermynt, två små oansenliga hästskoformiga bronsspännen, tvenne ovala spännen med fördärvad, i finsk anda omformad djurornamentik, två dubbelspiralformiga kedjehållare (falska spiraler) med kedja, länkar av en stångkedja, sax, kniv med slida, örslev, björntandsformad bronsberlock och några småsaker av mindre intresse i detta sammanhang; av föremålens plats i graven framgår huru vart och ett av dem använts.

Hängblecket, fig. 60, skiljer sig från de hittills behandlade, men ansluter sig på det allra närmaste till ett dylikt ur graven nr 6 på Öfverby kyrkogård i Bjerno³. Något annat hängbleck av fullständigt samma art äger jag ej kännedom om, men tack vare Öfverbyfyndet torde det dock vara möjligt att datera Kalvola-graven. Graven nr 6 i Öfverby ligger nämligen omedelbart intill grav 3, och denna kan tidfästas. Till dess inventarium hör nämli-

¹ NM 5960, 6388.

² Bland föremålen kunna nämnas t.ex. ett runt spänne med 8 uppstående tappar, en svensk sölja med djurhuvudformad remhållare, en rund svärdknapp m.m.

³ Appelgren-Kivalo, *Suomalaisia pukuja*, s. 49, pl. IX: 13.

gen ett mynt, präglat för Henrik V, 1106—1125, i Goslar¹. Graven kan således allra tidigast härstamma från förra hälften av 1100-talet, måhända är den t.o.m. något yngre. Det finnes åter ingen som helst anledning antaga, att grav 6 vore väsentligen äldre eller yngre än den bredvidliggande graven nr 3. Vi måste gå ut från, att även den härstammar från förra hälften av 1100-talet². Denna datering torde vi utan nämnvärd modifikation kunna överföra på Kalvolafyndet. Härmed överensstämma fullkomligt några andra omständigheter, vilka tagna var för sig visserligen icke ha större beviskraft, men sammanlagda lämna ett starkt stöd för vår uppfattning. I Öfverbygravven nr 3 hittades två hästskoformiga spännen av fullkomligt samma slag som Kalvolaspännena, en örslev och ett par stångkedjelänkar av samma form och en knivslida, vars enkla geometriska mönster tekniskt och ornamentalt står nära dekorationen på Kalvolafyndets örslev. Ett gemensamt drag, i negativ riktning, är att varje antydning om vegetabil ornamentik saknas i de båda gravfynden. Nu kunde man visserligen hänvisa till Kalvolafyndets mynt, som är slaget avsevärt tidigare — det är enligt Alcenius' påtagligen riktiga bestämning ett Adelheidmynt³

¹ Appelpgren-Kivalo, a. a., s. 38, pl. IX: 1 ff. Om myntet se Dannenberg 680.

² Om dateringen jfr Appelpgren-Kivalo, a. a., s. 58. — Öfverbygravarna visa i orienteringen spår av kristen inverkan, men denna omständighet kan ej användas som dateringsmedel. — Skelettgravarna, och likaså fynd från folkvandringstiden, ha anträffats invid Öfverby kapells gamla begravningsplats, så nära intill den, att fyndområdet efter kyrkogårdens utvidgning kommit att ligga inom den; även inom kyrkogårdens äldre del skola enligt meddelande av Appelpgren-Kivalo förhistoriska gravar ha anträffats. Då det nuvarande kapellet byggts på 1700-talet, kunde detta faktum tyckas tala emot antagandet av något samband mellan den hedna och den kristna begravningsplatsen. Ett visst stöd för ett dylikt antagande ger dock den lokala traditionen, enligt vilken Öfverby kyrka vore den äldsta i Bjerno socken; se *FFT VI: Björck, Kiinteitä muinaisjännöksiä Halikon kihlakunnassa*, s. 76; jfr Leinberg, *Finlands territoriala församlingars ålder*, s. 9. Traditionens och fyndens vittnesbörd gå i samma riktning: det är mycket sannolikt, att vi i Öfverby ha ett nytt exempel på ett bl. a. i Sverige ofta iakttaget sakförhållande, att den kristna kyrkan lagts på en plats, som redan under järnåldern tjänat religiösa syften. — Litterärt är byns namn för första gången belagt i tvenne dokument från 1330, då en Symon de Ylyskölum omtalas som testamentvittne, — se *Åbo Domkyrkas Svartbok* nr 55 och 56 — ett vittnesbörd om byns höga ålder.

³ På stridsfrågan om dessa mynts präglingstid kan jag icke ingå i detta sammanhang; jfr t. ex. Dannenberg III, s. 830 ff.

— och hävda, att graven måste härstamma från 1000-talet¹. Men myntet är som redan nämdes starkt slitet, så slitet att av reversen intet annat är skönjbart än ett X och tvenne små O:n i det försvunna korsens vinklar, av reversen den korta linjen under kyrkans »golv» och själva »golvet» samt delar av bokstäverna EAHT. Myntet har varit länge i bruk, innan det hamnat i jorden: ingen skarp tidsbestämning kan byggas på det, och det kan ej anföras som bevis mot den ovan givna dateringen. Vi måste således fastslå som sannolikast, att Kalvolagraven tillhör 1000-talet, möjligen dess förra hälft. Detta faktum ger en ny hållpunkt för behandlingen av det karelska järnåldersmaterialet².

De sju hängbleck som ännu böra behandlas bilda en sluten grupp, som synbarligen i stort sett är yngre än de hittills omtalade. Äldst av dem är måhända ett bleck med i hakkorsform ställda geometriska rankornament från Rantala i Kuhmois. Här hittades på 1850-talet inom ett begränsat område utom ett antal kranier och andra människoben — alltså rester av gravar med obrända lik — flere fornsaker av former, som tycktes tillhöra 1000- och 1100-talen³. Fyndets heterogena sammansättning gör emellertid, att vi icke direkt kunna bestämma hängbleckets ålder. Vi få taga en omväg över några estländska fynd. Det är visserligen sant, att det estländska materialet är otillfredställande publicerat: i Hausmanns avhandling över Mehntackfyndet⁴ omtalas talrika fynd, men flertalet detaljer — och dessa äro här av avgörande betydelse — förbigås; fynden behandlas s.a.s. i klump, ehuru de tillhöra olika århundraden. Den generella dateringen till 1300-talet är därför ohållbar. En ganska långt driven kronologisk indeling kunde helt säkert företagas, om man hade tillgång till hela materialet, men även med hjälp av det nu tillbudsstående kunna vissa data fastslås, som äro av vikt för tolkningen av de finländska fynden.

Från Harku i Kegel socken nära Reval härstammar ett vackert depotfynd med brons- och silversaker⁵. Det innehåller bl.a.

¹ Ailio, s. 22 f., jfr s. 53 f. Ailio anser sannolikast, att graven tillhör början av 1000-talet.

² Jfr ss. 143 ff. i det följande.

³ Appelgren-Kivalo, s. 26 f., pl. IV.

⁴ *Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte*, s. 158 ff.

⁵ *Eesti Rahva Museum* 1916 ja 1917, s. 22 ff., pl. I.

5 runda hängbleck, av vilka ett med en dekoration som överensstämmer med Kuhmoisbleckets, blott med den skillnaden, att det estländska har en triskeleformad vegetabil dekoration i stället för ett liknande hakkors. Två av de övriga ha ett ornament av fyra korsvis ställda små kvadrater. Denna variant förekommer även i det präktiga fyndet från fornborgen på Moon, som förstördes år 1227; fyndets yngsta mynt ärpräglat efter 1208¹. Detta ger oss anledning att datera Kegelfyndet till tiden kring 1200, låt oss säga 1150—1250. Att denna datering är riktig bekräftas av Mehntackfyndet, som innehåller ett hängbleck med korsvis ställda kvadrater och ett annat med ett slags snoddimitation, som återfinnes på ett av Kegelfyndets bleck; Mehntackskatten har råkat i jorden vid mitten av 1200-talet (efter 1237)². Ett litet fynd från Pölula nära Wesenberg hör till samma grupp: det innehåller ett hängbleck med vegetabil triskele à la Kegel och flata hästskoformiga spännen av samma typ som Mehntackfyndets³; en av de övriga varianterna av hästskospännen i detta fynd är företrädd i skatten från fornborgen på Moon. Flata hästskoformiga spännen finnas även i ett större fynd från Torma nära Wesenberg, som ytterligare innehåller ett hängbleck med korsställda kvadrater⁴. Man kunde ännu hänvisa till, att arm- och halsringar m.m. av samma typer förekomma i de nämnda fynden, men det anförda må vara nog: fynden tillhöra en i stort sett kronologiskt enhetlig grupp. Rätt nära till denna ansluta sig t. ex. de stora skatterna från Paunküll, Kosch socken i Harrien, och från Seinigall i S:t Petri socken, Jerwen⁵, medan däremot t.ex. fynden från Malla i Maholm socken, Wierland, och Pallo, S:t Petri socken, Jerwen, äro avsevärt yngre⁶. Att här gå in på dessa och ännu yngre skatter, som sträcka sig ned över medeltidens gräns⁷, kan icke komma

¹ *Riga-Katalog*, nr 850; *Отчетъ имп. арх. комм.* 1895, s. 67 f.

² *Baltische Studien z. Arch. u. Gesch.* 1914, pl. XIX, s. 160 f.

³ *Eesti Rahva Museum*, pl. II: 2.

⁴ *Eesti Rahva Museum* nr 5061.

⁵ Båda i Revels museum, det förra har nr 1070. — Se även fyndet från Moik, S:t Jürgens sn, se Aspelin, *Antiquités*, s. 359.

⁶ Båda i Revels museum. Hit hör även t.ex. fyndet *Eesti Rahva Museum* 378 från Klein S:t Marien socken.

⁷ Se t.ex. flertalet föremål på pl. 30 i Rigakatalogen; *Sitzungsber. d. gel. estn. Ges.* 1911, s. 49 f.

i fråga. Det är nog att konstatera, att den äldsta gruppen — med bl.a. triskeleornerade hängbleck — synes tillhöra tiden c. 1150—1250.

På grundval av de estländska fynden kunna vi således hävda, att Kuhmoisblecket icke kan härstamma från en tidigare period än slutet av 1100-talet. Dateringen kan tillämpas på ett fynd från Rantue by i Sordavala socken, som för något år sedan förvärvades

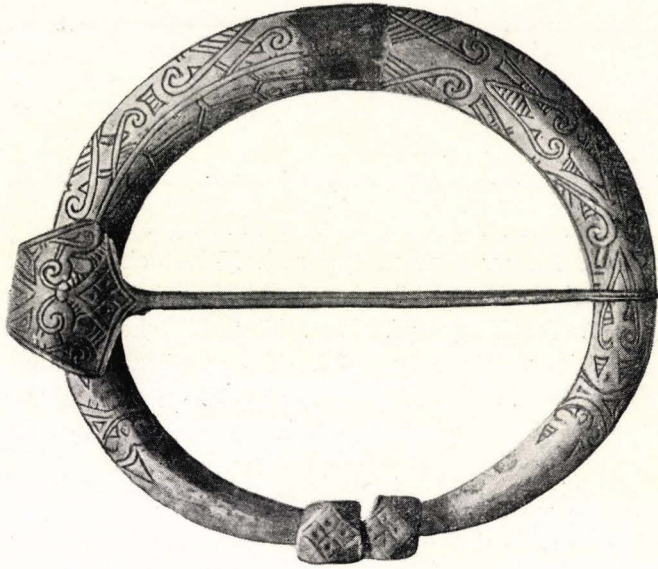

Fig. 61. Spänne från Rantue, Sordavala.

av Nationalmuseet.¹ Här hittades nära Miikkula kyrka på Riekkalansaari en avbruten, tvinnad halsring med löst påsatta hylsor, vilkas uthamrade ändplattor äro prydda med en bandflätning. Vidare ett stort hästskoformigt spänne med välvd, på undre sidan konkav båge av tunnt silverbleck med fördärvad palmett- och rankornamentik, som blott på nålhuvudet bevarat en renare stil; den tvärslå som legat över spännets mitt har fallit bort (fig. 61). Ett litet bronsspänne av samma huvudtyp har en »tvärslå» gjord i ett med bågen och är prytt med palmett- och bandornament; nålen saknas och de båda knopparna äro bortbrutna

¹ NM 8121.

(fig. 62). Slutligen höra till fyndet två hängbleck med vegetabil hakkors och inslagna cirklar och ett tredje med ett kors och ombildade palmetter; (fig. 63—64); ett fjärde hängbleck skall ytterligare ha anträffats, men det är numera försvunnet.

En jämförelse mellan Sordavalahängblecken, Kuhmoissmycket och de estländska fynden ge de förstnämndas datering: vi få hänföra även dem till tiden omkring 1200, d.v.s. slutet av 1100-talet eller 1200-talets förra hälft. Det faktum, att Mehntackfyndets hästskoformade spänne har en vegetabil ornamentik, som kan

Fig. 62—64. Spänne och hängbleck från Rantue.

ställas i samband med det stora Sordavalspännets, och att ringar med ändhylsor förekomma i fynden från Mehntack, Torma, Moik, Paunküll etc. men blott undantagsvis i äldre fynd stämmer väl överens med denna datering.

I graven 6 på Kekomäki i Kaukola lågo trenne hängbleck (fig. 3, 65 och 66), som visa att blecken — åtminstone de yngre bland dem — varit kvinnosmycken. Det ena av dem är prytt med en driven hakkorsranka, i detaljer avvikande från de ovan omtalade, det andra med en starkt fördärvad palmettdекoration, som nära nog påminner om en bläckfisk! Gravens datering framgår av det föregående — omkring 1200 — och vi kunna tillföljd härav fastslå, att det bysantiniserande hängsmycket med Mariabilden, som

utförligt omtalats s. 19 ff, ännu vid denna tid använts, ehuru det måhända förfärdigats ett sekel tidigare.

Så återstår blott ett hängbleck, apterat till spänne (fig. 67), ur dubbelgraven nr 5 på Tontinmäki i Hovinsaari byadel av Särkisalo by i Räisälä socken¹. Dess dekoration, som snarast bör uppfattas som missförstådda palmetter, återfinnes på ett av hängblecken i det estländska fyndet från Kegel² och på två bleck i Paunküllfyndet. Hur typen senare förändras visa bl. a. flere bleck i fynden från Paunküll, Pallo och Malla. Kegelfyndet hänvisar Hovinsaariblecket till perioden 1150—1250, en datering som

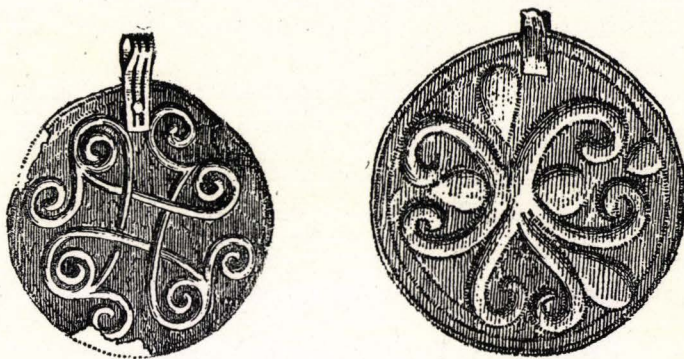

Fig. 65—66. Hängbleck från grav 6 på Kekomäki.

icke motsäges av Hovinsaarigravens övriga innehåll. Härmed harmonierar även ett fynd från Jamburgska kretsen, som jämte ett liknande hängbleck innehöll bl. a. en bred silverarmring av en typ, som genom Moonskatten och andra fynd hänföres till denna tid³. Men det bör dock påpekas, att bleck av Hovinsaarismyckest typ kommit i bruk redan tidigare. Bland de silversaker från Kersel, Klein-Marien socken, Wierland, som beskrivits av E. Frey, finnes ett hängbleck av ifrågavarande typ⁴. Samtidigt med blecket in-

¹ Schvindt, s. 65 ff. Till Tuukkalagraven 7 hör ett fragment av ett hängbleck, som möjligen är av denna typ.

² *Eesti Rahva Museum* 1916 ja 1917, pl. I: 11, 6. — Jfr även ett hängbleck från guv. Kostroma, Nefedoff, *Костм. кыр.* pl. 6: 27 i *Мат. по арх. вост. губ.* III.

³ *Зануеку умн. русск. арх. общество* VII, 1905, s. 141.

⁴ *Sitzungsberichte der gel. est. Ges.* 1910, s. 93, nr. 16.

köpte Hausmann talrika andra föremål — främst hästskoformiga spännen och mynt — av en handlande, som uppgav att alla hörde till ett och samma fynd. Denna uppgift betvivlas dock både av Hausmann och Frey, men då tvivelsmålen tyckas ogrundade måste vi taga hänsyn till fyndet. Detta innehåller 137, av Frey bestämda mynt, av vilka de yngsta (nr:s 41 antagligenpräglat för biskop Konrad av Deventer¹, 1076—1099, och 134 för Wilhelm Erövraren eller Wilhelm Rufus) hänföra skatten till c. 1100. Detta fynd bidrar således till att fylla luckan mellan de yngre hängblecken och deras eventuella prototyper: de skandinaviska hängsmycken, vilkas dekoration består av fyra dubbelspiraler eller, om man så vill, palmetter.²

Vi ha, med utgångspunkt i Rautusfyndets hängbleck, genomgått de finländska smycken som tillhöra denna grupp och därvid vunnit några kronologiska data, som kunna utnyttjas i följande kapitel. I fråga om själva hängblecken bör emellertid ännu en detalj understrykas: vi finna även hos dem den tendens till ökning av dimensionerna, som senast konstaterats i fråga om de välvda silverspännena; från de små hängblecken med hjulornament leder linjen över 1000- och 1100-talens medelstora bleck till de prälande smyckena i sena estländska fynd. Kort sagt: bland de yngsta blecken finnas de största exemplaren, men även mindre förblevo i bruk, så länge typen över huvud nyttjades. Vi kunna ytterligare

Fig 67. Hängbleck från grav 5 på Tontinmäki.

¹ Ett ex. av myntet i Kuolajärvifyndet tyckes ha inskriften ONRADV, men myntet är så slitet, att felläsning icke är utesluten. Alcenius anser inskriften återge biskop Andreas (1127—39) namn, jfr även Dannenberg s. 224 och 742. Om myntet präglats för Andreas dateras Kerselfyndet till mitten av 1100-talet. Detta datum skulle bättre harmoniera med spännenas vittnesbörd: de flesta av dem visa typologiskt sena drag, som påminna om t.ex. spännena i Kuolajärvifyndet och talrika karelska spännen med romansk ornamentik.

² Friis Johansen, a. a., s. 232 ff. Jfr dock ett bleck — från 800-talet — i ett skatfynd i kretsen Tscherdyn, *Отчетъ имп. арх. комм.* 1909—10, s. 229 fig. 279.

konstatera, att de yngsta typerna anträffats söder om Finska viken: här fortgick utvecklingen länge på de gamla linjerna. Det är samma konservativa anda, som tar sig uttryck i användningen av stora silverpärlor »krellen» långt in i nya tiden, av insydda bronsspiraler som prydnader på dräkten, av örringar som icke äro mycket olika den yngsta järnålderns, av spännen som kunna härledas ur medeltida smycketyper o.s.v. Allt detta är drag, som kunna iakttagas vid en vandring genom en etnografisk samling belysande de söder om finska viken boende finska stammarnas kultur och som finner sin förklaring i deras jämförelsevis isolerade ställning utanför de tongivande kulturspridningscentra.

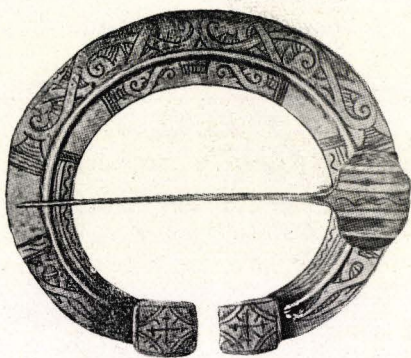

Fig. 68. Spänne från Hiitola, Karelen.

Hängblecken kunna, tack vare sin tämligen talrika förekomst i daterbara fynd, ge nog så viktiga bidrag till den yngre karelska järnålderns kronologi, och då de hittills alltid blivit förbisedda har jag velat ägna dem en något utförligare behandling. De övriga fornsakerna i Rautusfyndet kunna omtalas relativt flyktigt. Detta gäller särskilt det hästskoformiga

spännet; det kan icke komma ifråga att här ingå på dessa spännens problem i största allmänhet. Det vare nog att påpeka att Rautusmycket, som har många motsvarigheter, både stilistiskt och typologiskt, i fynd från 1000-talet, är en föregångare till en av den yngsta karelska järnålderns vanligaste silverspännetyper: de stora hästskoformiga spännena av tunnt bleck, försedda med en längdås, som vi se markerad redan på Rautusspännet (fig. 49). Ett vackert exemplar med romansk ornamentik från Hiitola ses i fig. 68; det hör till samma fynd som medaljongen fig. 7. Vid sidan av denna sena spännetyper ha vi i de yngre fynden en annan, vars förebild ses bl.a. i ett ofta avbildat spänne från Räisälä fig. 104: de äro även av tunnt bleck, men välvda, på undre sidan konkava och vid mitten försedda med en tvärslå; se t.ex. spännet från Sordavala, fig. 61, vars tvärslå dock är bortfallen; se även fig. 62.

De båda örringstyperna (figg. 46, 50) förtjäna i detta sammanhang ett något större intresse. Båda äro unika i Finland, båda beteckna ett östligt inslag i fyndet. Detta är icke någon tillfällighet. Man kan hänvisa till ett par andra i Finland funna örringar av olika typer, vilka ha östliga motsvarigheter¹, och hävda, att ingen örring i något finländskt järnåldersfynd är av västlig typ eller bygger på västliga inflytanden. Men man torde ytterligare kunna utvidga satsen. Utan att nu ha varit i tillfälle att undersöka problemet i hela dess vidd tror jag mig kunna påstå, att örringen även i den germanska Norden är ett fullständigt onationellt smycke — ett anmärkningsvärt faktum, då man besinnar vilken mängd hängsmycken av olika slag man känner från Norden — och att den först till följd av vikingatidens östliga förbindelser vann insteg i de skandinaviska länderna: man kan i detta avseende påminna om några bysantinska örhängen från Danmark² eller ett antal russo-bysantinska, delvis orientaliskt färgade smycken ur svenska fynd³. I vilken mån det sagda gäller germanerna utanför Norden må här lämnas oavgjort, men det förtjänar dock framhållas, att de talrika örringarna av olika slag i gotiska, langobardiska m.fl. fynd i Frankrike, Italien, Ungern o.s.v. mycket väl kunna finna en förklaring i östliga impulser, som på så många punkter genomsyrade folkvandringstidsgermanernas kultur; i detta avseende har, tyckes det, särskilt södra Ryssland spelat en icke ringa roll som kulturförmedlare. Men å andra sidan kan det icke förnekas, att de germanska stammarna i södern villigt upptogo impulserna: örringen blev hos några av dem fullkomligt införlivad med det egna smyckeförrådet.

Om vi närmare vilja precisera, för vilka kulturförbindelser Rautusfyndets båda örringar äro ett uttryck, måste vi undersöka fyndmaterialet i trakterna söder och öster om Ladoga i den mån detta är åtkomligt i litteraturen. Det visar sig då, att ö r h ä n g e t med b r e d n e d e l (fig. 46) tillhör en tämligen sällsynt typ, vars flesta representanter anträffats inom de finska

¹ Nordman, *Silfverringen från Ukonsaari*, FM 1922, s. 1 ff; Schvindt, fig. 187; NM 2647: 1, fig. 137 i det följande.

² Friis Johansen, s. 248 ff.

³ Arne, s. 209 ff.

stammarnas områden i Ryssland. Aspelin avbildar¹ ett liknande smycke från Ust-Sysolsk vid Wytschegda, guv. Wologda; graven, vars övriga innehåll icke ger möjlighet till en skarp datering, kan härstamma från 900- eller måhända 1000-talet. Ett annat exemplar, liksom smycket från Ust-Sysolsk ornerat med små inslagna kretsar, härstammar från trakten kring övre Kama i guv. Perm², och ett tredje, oornrat, men med förtjockad inre kant har hittats i Tscherdynska kretsen av samma guvernement³. Härifrån härstamma ytterligare tvenne smycken av samma typ, det ena med små trianglar i äkta filigran, det andra med dylik ornamentik, synbarligen i filigranimitation. I äkta eller imiterad filigranteknik äro även de tre smycken av samma typ dekorerade, som hittats i Mihailleva i Tscherdynska kretsen, Roschdestvenskoje vid Obvaflo den och Kudimkor vid Invafloden, alla i norra delen av guv. Perm⁴. Slutligen kan man nämna ett oornrat guldsmycke av samma typ från Tscherdynska kretsen⁵. Från en något sydligare och västligare trakt härstamma ett par oornrade silversmycken av samma typ, som höra till ett skattfynd från Glasoffska kretsen i guv. Vjatka; fyndet dateras genom några arabiska mynt, av vilka det yngsta präglats 978, till slutet av 900-talet⁶. Ehuru dessa örhängen således anträffats på finsk-ugriskt område — åtminstone delvis inom syrjänskt — och jag f.n. icke känner motsvarande smycken från annat håll, tror jag icke, att de till sitt ursprung äro finska. I fråga om andra örhängetyper, funna inom de finska stammarnas bosättningsområden i Ryssland, kan man med säkerhet hävda ett främmande ursprung — muhammedanska, »bysantinska» o.a. förebilder ligga bakom dem, och ofta har man t.o.m. att göra med importstycken — och detsamma kan även gälla den typ, som här intresserar oss. I fynd från södra Ryssland finnas icke få örhängen, delvis från en avsevärt äldre tid, som kunna uppfattas som typens förebilder: man kunde hänvisa t.ex. till klassiska örhängen, vilkas

¹ Aspelin, nr 679.

² *Мат. по арх. вост. губ.* II, pl. X: 15.

³ Fot. nr 47: 122 i NM:s arkiv; jfr *Отчетъ* 1900, s. 129, nr 14.

⁴ *Мат. по арх. России* 26, pl. VII: 4, 9, XXXI: 7.

⁵ *Отчетъ* 1898, s. 74, fig. 125.

⁶ *Записки имп. русск. арх. общ.* VII, 1895, s. 247, pl. XXXII: 2.

nedre del är »båtformig». Men t.v. ha vi ej rätt att antaga annat än, att Rautusfyndets smycke är ett uttryck för, måhända indirekta, förbindelser med finska stammar i östra Ryssland. Om den väg förbindelserna tagit ger ett kurganfynd från trakten av Pascha floden söder om Ladoga en upplysning¹. Fyndet till vilket bl.a. två ovala spännen med tappar, alltså en lokal typ, höra är daterat genom två tyska mynt, präglade resp. 987—996 och 995—1002. Graven kan således antagas vara anlagd under förra delen av 1000-talet. Fyndet från Pascha är en etapp på vägen från Rautus österut, mot örhängetypens utbredningscentrum; det är förbindelser som följt den gamla vikingavägen till Belozero vi ha att tacka för örhänget i Rautusfyndet.

Den andra örringen (fig. 50) för oss icke så långt österut. Som bekant är typen vanlig i det Petersburgska guvernementet². Den förekommer här både i fynd från 1000-talet³ och från senare tid⁴, i så stort antal att man med ett visst skäl kunde kalla den i n g e r m a n l ä n d s k. Men det är likväl tvivel underkastat om den till sitt ursprung är ingermanländsk eller ens finsk-ugrisk. Man kan kanske här icke fästa någon större vikt vid fynden från trakten av Gdov med deras blandning av finska och andra fornsakstyper: det förefaller dock icke osannolikt, att åtminstone en del av fynden härstamma ur slaviska gravar. Med stor säkerhet kan detta hävdas beträffande några kurganfynd i guv. Kaluga⁵, snarast inom vjajitschernas område; här förekomma dessa ringar tillsammans med fornsakstyper, som utan tvivel äro slaviska. Troligen härstammar även ett exemplar från Minska kretsen⁶ ur en slavisk grav. Om detsamma gäller ett smycke från guv. Vladimir⁷ vågar jag ej avgöra, ty bland de vladimirska fynden finnas ju typer av den mest olika

¹ *Mam. no arx. Poccii* 18, s. 130, fynd CXVII: 2, pl. IV: 1.

² Aspelin, nr 1175; *Mam. no arx. Poccii* 20, pl. I—II, *Mam.* 29, pl. XX; exemplen kunde mångfaldigas genom hänvisning till fotografier i NM:s arkiv.

³ T.ex. *Mam.* 20, s. 59, fynd VII: 6, pl. II: 14; *Mam.* 29, s. 96, fynd 269, pl. XX: 7—8 etc.

⁴ T.ex. *Mam.* 20, s. 85, fynd LIII: 70 och 95 etc.

⁵ Boulitchov, *Kourgans et gorodietz*, s. 2, kurgan 8, pl. I: 2; s. 55, kurgan 8, pl. XXVII: 8; dens., *Raskopki no части водораздѣла верхнихъ притоковъ Днѣпра и Волги* s. 55, kurgan 21, pl. XI; NM:s arkiv foto 47: 65, etc.

⁶ Tyszkiewicz, *O kurhanach na Litwie i rusi zachodniej* pl. I: 9.

⁷ *Известія имп. арх. комм.* XV, s. 113 och 139, nr 129.

härkomst: svenska, Oka-finska, västfinska, slaviska o.s.v. Men då Spitsyn säger, att typen är karaktäristisk för guv. Smolensk, inom krivitschernas område, ligger det ju nära till hands att förklara det vladimirska fyndet med hänvisning till inflytanden från Smolenskrakten; bl.a. talrika vikingafynd vittna om förbindelser på denna linje. I detta sammanhang böra även liknande smycken i kurganfynd från guv. Tver och Kostroma omtalas, ehuru de icke tyckas vara synnerligen talrika¹. Däremot äro de vanliga i guv. Vitebsk, alltså återigen inom slaviskt, inom polotschanernas, område². Möjligen kunde man påstå, att ett skattfynd från Novoselki vid Rostov, guv. Jaroslav, gäve en anvisning om våra smyckens ursprung: till fyndet, som härstammar från tiden omkring år 1000 — det innehåller en dirhem präglad 982—985 — höra flere arabiska föremål³. Men från de arabiska originalen skilja sig tekniskt och stilistiskt några andra, bland dem även örringen; fyndet löser således icke frågan om typens härkomst. Två möjligheter stå öppna: antingen är typen arabisk och har övertagits av både slaver och finnar eller också är den slavisk. Personligen är jag benägen att i den se en östslavisk fornsaksform — måhända ett slags schläfenring, snarare än örring — som vunnit en vidsträckt spridning bland finnarna i Ryssland, särskilt i Ingermanland. Över Ingermanland har Rautusmycket kommit till Karelen.

De båda örringarna i Rautusfyndet ha således importerats söderifrån, och detsamma gäller i själva verket hela fyndet. Man har visserligen hängbleck från 1000-talet i tavastländska och andra västfinländska fynd, men även på närmare håll, inom vikingarnas intressesfär i Ryssland ha ju flere exemplar anträffats. Vi ha därför rätt att se även hängblecken mot bakgrund av sydliga förbindelser, och det hästskoformiga spännet passar icke illa i denna ensemble. De västeuropeiska mynten tala icke mot antagandet: i tämligen stort antal ha dylika hittats söder om Finska viken och Ladoga⁴. Rautusfyndet ärett av de få säkra vitnesbörden om över Karelska näset knutna förbindelser, som man ville antaga varit ganska livliga, mellan

¹ *Извѣстія*, a. st., Soikkeli, i *Karjalan kirja* II, s. 155.

² Soikkeli, a. a.

³ *Записки имп. русск. арх. общ.* VII, 1905, s. 157, fig. 115.

⁴ Jfr t. ex. Коehnе, *Описание европейскихъ монетъ* s. 16.

Karelen och landskapen i söder. I flere fall finna vi däremot, att andra infallsporlar förmedlat de utländska förbindelserna: över Ladoga och uppför Viborgska viken ha många impulser nått karelanas kärnbygder vid Ladogas västra och norra kuster.

Kronologiska grupper i Karelens järnålder.

Korstågstidens rika karelska kultur har ställt vikingatidens fynd i skymundan, skelettgravarna ha stundom kommit brandgravarna att falla i glömska. Detta är icke annat än naturligt, ty i jämförelse med de sena fynden ha vikingatidens fornsaker varit få till antalet, och folkvandringstidens har man kunnat räkna på den ena handens fingrar. De senaste decennierna ha i någon mån bragt rättelse i detta förhållande; fynden som kommit i dagen, sedan Schvindts arbete utgavs, ha med något skarpare drag tecknat den bakgrund, mot vilken korstågstidens karelska kultur måste ses. Tiden är inne att skissera de kronologiska grupper, som för närvarande kunna särskiljas. Det är härvid lämpligt att i varje grupp omtala några av de viktigare fynden och fornsakstyperna — bland de senare företrädesvis sådana som hittills icke tilldragit sig intresset —, kring vilka de övriga kunna sammanställas. Genom detta förfaringssätt skapas en fast stomme för kronologin, men fullständighet ernås naturligtvis icke, varken i topografiskt eller fyndstatistiskt, stilistiskt eller typologiskt hänseende. I annat sammanhang får jag måhända tillfälle att komplettera bilden och ingå på de sidor av den karelska järnålderns problem, som här avsiktligt förbigås.¹

De o v a l a e l d s l a g n i n g s s t e n a r n a ge oss, bättre än alla övriga fornsaksformer, ett intryck av vilka delar av Finland under den äldre järnåldern tagits i besittning av människorna. De vittna visserligen icke om den fasta bosättningens utbredning — en stor del har anträffats utanför den egentliga bygden — utan om den extensiva jaktens och erämarksfärdernas betydelse för befolk-

¹ I fråga om det topografiska kan hänvisas till A. Europaeus' sockenbeskrivningar i *Suomenmaa V*, där alla viktigare fyndplatser omtalas; se även *Atlas över Finland* 1910, kartbladen 50—51.

ningen. I Karelen järnålder äro ovala eldslagningsstenar de första fornsaker som möta oss: de visa, att under den äldre järnålderns slut och folkvandringstidens början — enligt den vanliga dateringen under perioden före c. 600 — stenålderns boplatssområde åter dragits in under människans intressesfär. Ett 10-tal stenar äro kända: 2 från Säkkijärvi, 1 från Viborgs socken, 6 från Vuoksenområdet — Metsäpirtti, Vuoksela och Räisälä — 1 från Sordavala socken.¹ Kartan 50 i *Atlas över Finland* 1910 visar, huru talrika stenar av detta slag äro i västra Finland. Å andra sidan känner man t. v. blott ett enda exemplar från Ingermanland², och ehuru det är sannolikt, att typen där skall visa sig ha varit vanligare³, kan man likväl ej värja sig för uppfattningen, att de karelska stenarna äro uttryck för inflytanden från västra och mellersta Finland.

Det samma gäller otvivelaktigt den spjutspets med tånge och lång hals eller, för att använda museumskatalogens ord, det »järnspett», som hör till Nationalmuseets äldsta järnåldersförvärv⁴. Det är ett av rost starkt anfrätt exemplar, vars blad är så skadat, att dess form ej kan fastställas. Ofta är det ju svårt att i Finland med större noggranhet datera lösfunna föremål: många fornsaksformer fasthållas här tämligen stereotyp under avsevärt längre tid än t. ex. i Skandinavien. Men med all sannolikhet har Kidesspjutet likväl med rätta hänförts till 5—600-talen⁵. Liksom eldslagningsstenarna är spjutspetsen ett uttryck för västfinländskt inflytande: typen är vanlig från västra Nyland ända upp till Österbotten; bl. a. känner man många exemplar från Tavastland och övre Satakunda.

¹ Resp. Viborgs mus. 8318; försvunnen, meddelad av mag. A. Europaeus; Vib. mus. G 4224: 84; NM 1922: 386, 3809, 7754: 4; 2885: 12; 1922: 401; 2298: 22; Vib. mus. G 3402.

² Soikkeli, i *Karjalan kirja II*, s. 152 och fig. 8. Enstaka ex. i guv. Vitebsk, Pleskau, Novgorod, kretsen Gdov, guv. Kasan.

³ Jfr att i Estland, där man ansett typen saknas, c. 50 ex. anträffats; Tallgren, *Zur Archäologie Eestis I*, fig. 15 och tabell vid s. 96.

⁴ NM 66.

⁵ Hackman, i *Atlas över Finland* 1910: 50—51, s. 53.

Folkvandringstidens slut.

De karelska fynden från folkvandringstidens slut inskränkte sig länge till några lösfynd, så oansenliga att de nära nog förbiseddes. Bland dem finnas två kasts pjutspetsar med tånge och smalt blad från resp. Hynninens hemman på Hovinsaari i Särkisalo by av Räisälä socken¹ och från Naskalinmäki i Lapinlahti by av Sakkola². Hit torde även kunna föras en spjutspets med holk och smalt blad från samma Lapinlahti by³. Smyckena äro ännu färre. En bronsarmring av sällsynt typ och av baltisk karaktär från Hovinsaari⁴ kan möjligen tillhöra 700-talet (fig. 69), och detsamma gäller den nedre delen av en stor, avbruten triangelnål med tvärså⁵ enligt uppgift i museets katalog funnen i Rautus tillsammans med ett kufiskt mynt. Om uppgiften är riktig få vi snarast uppfatta föremålen som fynd från ett gravfält⁶ och behöva ej förutsätta absolut samtidighet; emellertid är det icke uteslutet, att Rautusnålen kunde härstamma från vikingatidens början.

Fig. 69. Armring från Hovinsaari, Räisälä.

Alla dessa fynd äro fullständigt tillfälliga, men som Europaeus påpekar finnes i en av Th. Schvindts rapporter till Arkeologiska kommissionen en uppgift, som tydligen avser ett brandgravfält från folkvandringstidens senare del. I en åker på M. Wiinikainens mark i Ylä-Kuusa by av Mohla socken skola i tiden ha hittats tre holfkörsedda spjutspetsar med hullingar, alltså av en typ som praktiskt taget gått ur bruk vid vikingatidens början. Vid en liten av Schvindt företagen försöksgrävning på platsen anträffades inga tidsbestämmande föremål —

¹ Schvindt, s. 99, fig. 496.

² NM 4421: 3.

³ NM 7994: 14.

⁴ Schvindt, s. 99, fig. 507. Jfr Aspelin, *Antiquités* 1919, 1999, 2000. Det bör dock understrykas, att denna armrings tidsställning är oviss; den kan tillhöra vikingatiden.

⁵ NM 701; *V. A. a. F.*, pl. 37: 21.

⁶ Det går icke an att förknippa nålen med det lilla myntfyndet från kaplansbolet i Rautus, se nedan s. 124.

en nitnagel, bronsfragment, krukbitar — men väl brända ben¹. Mera behövdes ej heller: redan detta visar, att vi ha att göra med brandgravsfynd från folkvandringstiden. Man fick emellertid vänta länge på att andra likartade fynd skulle komma i dagen. Detta skedde, då A. Europaeus år 1921 å Nationalmuseets vägnar undersökte ett lågt men ganska brett jordblandat röse med brandgrav på V. Virolainens ägor å en Arkuntanhua bys utmark inom Lapinlahti by nära Naskalinmäki, Sakkola². Fyndet, som snart skall publiceras i förteckningen över Nationalmuseets förvärv under de senaste åren, innehöll en mängd vapen, redskap och smycken: två präktiga spjutspetsar med holk³ — den ena med refflor på holken — sex kastspjutspetsar med tånge och utan hullingar, av vilka några som de ovan nämnda från Hovinsaari och Naskalinmäki, pilspets, knivar, gröppjärn, järndelar till »piska», remsöljor, ett hästskoformigt spänne av järn och ett av brons — båda med omböjda ändar⁴ —, två små likarmade spännen m.m. och slutligen ett par smycken, som även i detta sammanhang böra omtalas något utförligare.

Ett av dem är ett hästskoformigt spänne av ett med inslagna cirklar ornerat bronsband, vars ändar formats som små fyrkantiga skivor eller plattor; spännet är försett med en ihängd nål. Typen är ganska sällsynt. Likartade om än i detal-

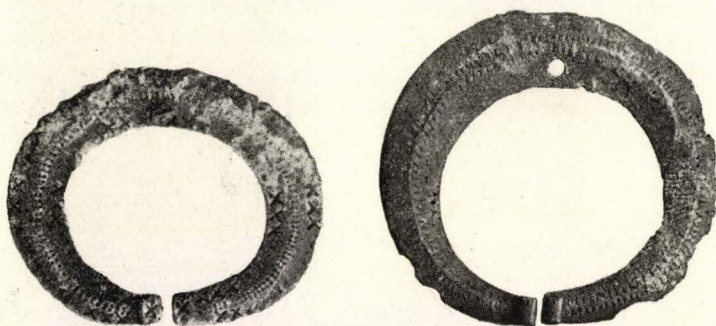
¹ Jfr A. Europaeus, i *Kalevalaseuran vuosikirja* III, s. 70; NM 2744: 18—22.

² NM 7901: 1—65; Europaeus, a.a., s. 69 f.

³ Se Jan Petersen, *De norske vikingesverd*; spjutspetsar av typ A och E, den senare utan refflor.

⁴ I samband härmed bör omnämnas, att ett järnspänne av denna typ, Schvindt fig. 243 av Schvindt hittats i Säppäis, Kaukola socken. Enligt Schvindts uppfattning hörde fyndet till en förstörd skelettgrav av den art som utmärker korstågstiden, men hans beskrivning utesluter icke möjligheten av, att den grav han omtalar anlagts i ett äldre brandgravfält, till vars inventarium spännet kunde höra, jfr Schvindt s. 101. Det bör observeras, att Schvindt alls icke vid sina undersökningar har haft uppmärksamheten fäst på, att brandgravfält under flat mark kunde anträffas i Karelén. — Ett annat dylikt spänne härstammar från en hög av stenar, jord och aska på Borgberget vid Hämeenlahti i Kronoborg, Appelgren s. 132 och fig. 69; ej heller i detta fall kan fyndet direkt dateras, men då man besinnar, att spännen av denna typ icke förekomma i gravar, som med säkerhet kunna dateras till korstågstiden, faller det sig naturligt att hänföra det till vikingatiden, men det är ej heller uteslutet, att spännet tillhör 700-talet.

jerna något avvikande spännen ha dock tidigare anträffats i Finland. Ett exemplar härstammar från Sauvala by i Lundo socken ¹, ett annat från folkskolbacken i Letala ², ett tredje från Paarskylä i Bjerno ³ — alla således från Egentliga Finland —, två fragment slutligen från Tuomisto hemman i Palviala by, Karkku socken, i övre Satakunda ⁴. Alla ha hittats på brandgravfält, vilkas inventarium är heterogent, men Sauvalaspännet låg i ett komplex av föremål, som tillhöra folkvandringstidens slut. Utanför Finlands gränser ha åtminstone tre exemplar anträffats. Två av dem (fig. 70—71) höra till det ståtliga fyndet från Jörden i Estland ⁵, som kro-

Figg. 70—71. Spännen från Jörden, Estland.

nologiskt står nära det karelska: det innehåller väsentligen föremål från folkvandringstidens slut men dessutom några, som tyckas vara yngre; om hela fyndet på en gång kommit i jorden, vilket kraftigt hävdas av Tallgren, kan det knappast ha nedlagts före början av 800-talet. Det tredje »utländska» exemplaret har hittats långt östligare, i guv. Vladimir ⁶; de närmare fyndomständigheterna äro mig okända, men det är i c k e ett kurganfynd. Sannolikt är typen, ur finländsk synpunkt sett, sydlig: typologiskt taget är det ena spännet från Jörden, med upprullade ändar, det ursprung-

¹ A. M. Tallgren, i *SM* 1914, s. 30 ff., fig. 5.

² *V. A. a. F.*, pl. 40: 9.

³ NM 3315: 20.

⁴ NM 5203: 151 och 5853: 48.

⁵ A. M. Tallgren, i *FM* 1923, s. 1 ff. — Tallgrens uppgift a. a., s. 10, att typen vore känd från S:t Karins i Eg. Finland, är icke riktig.

⁶ *Извѣстія имп. арх. кѣм.м.* XV, s. 127 och 157, nr 408.

ligaste, och Tallgrens antagande, att formen utvecklats i Litta-
uen—Vitryssland, förefaller plausibelt; däremot är det knappast
berättigat att som förebilder hänvisa till vissa spännen med
bred »krage» från Okadalen¹. Man kunde visserligen, med tanke
på spännet från Vladimir, framkasta antagandet, att typen öster-
ifrån införts icke blott till Estland utan även till Finland och till
stöd härför påpeka, att både i fynden från Lundo², Letala, Bjerno

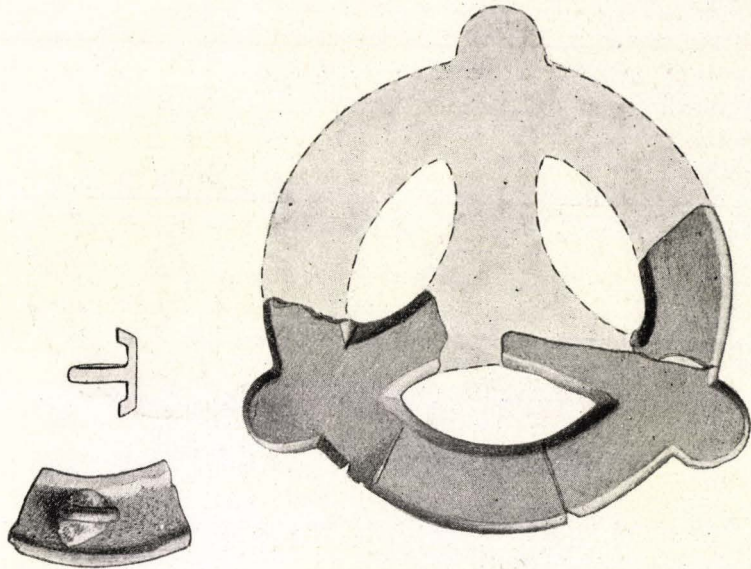

Fig. 72. Bronsbeslag från Ristimäki, S:t Karins.

och Karkku³ förekomma östliga fornsaksformer, men detta an-
tagande tyckes mig sakna fog: typen förefaller mig ha baltisk karak-
tär, och dess förekomst österut kan måhända sättas i förbindelse
med de baltiska inflytanden, som tidigt göra sig gällande på de
finska områdena i Ryssland.⁴

¹ Tallgren, a. a., s. 10.

² Tallgren, *SM* 1914, s. 34, fig. 14.

³ A. Hackman, i *FM* 1913, s. 68, fig. 20.

⁴ I en kurgan vid Paschafloten har hittats ett hästskoformigt spänne med
ihängd nål, dock av en annan variant än de ovan beskrivna. Fyndet kan ej
närmare dateras, men tillhör otvivelaktigt vikingatiden. Brandenburg, *Mam.*
no apx. Pocciiu 18, s. 119, fynd LXXXVI, pl. II: 6.

Till Lapinlahtifyndet höra ytterligare några fragment av ett bronsföremål, som man måhända kunde vara benägen tillskriva östlig härkomst. Dess utseende visas av fig. 72, som återger ett exemplar från Ristimäki gravfält i S:t Karins¹; det förefaller rimligt, att det är ett beslag hörande till något remtyg, snarast huvudtyget på en häst. Som exemplaret från S:t Karins visar förekommer typen västerut; det enda jag känner utöver de båda finländska härstammar från Ösel², och denna utbredning dementerar kraftigt alla antaganden om att det karelska föremålet skulle vara av östlig proveniens.

Slutligen återstår att nämna ett litet brottstycke av ett runt genombrutet bronsspänne som fig. 73; originalet till denna avbildning härstammar från folkskolbacken i Letala, och flere exemplar äro överhuvud ej för närvarande kända. Typens föregångare kunna ej heller med säkerhet påvisas, men det är höjt över allt tvivel, att de skola sökas i länderna kring Östersjön, ej i Ryssland³.

Jag har nämnt det genombrutna spännet, emedan vi senare, vid behandlingen av vikingatidsfynden, skola stöta på icke mindre än två runda spännetyper, vilka stundom sammanblandats med den nu berörda; det är skäl att påpeka, att de tre typerna eller typvarianterna distinkt skilja sig från varandra. Det hästskoformiga spännet och remtygsbeslaget ha åter måst omtalas för att klarlägga, att de ej äro östliga inslag i Lapin-

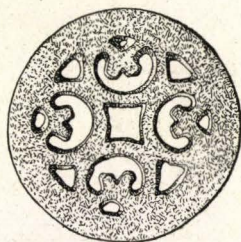

Fig. 73. Spänne från Letala.

¹ A. M. Tallgren, i *FM* 1915, s. 46 ff.

² Kopia i NM:s arkiv av teckning av fröken Schmiedehelm efter original i Arensburg museum. — Jfr ett korsformigt silverbeslag från Björkö, enl. Hackman ur grav 511, som dock rätt mycket avviker från de övriga.

³ Det låge nära till hands att hänvisa till de vanliga skandinaviska smycken av olika art med ofta fyra inbördes förenade dubbelspiraler på ett fält med cirkelformig begränsning, jfr Friis Johansen, a. a., s. 232 ff.; men kronologiska svårigheter möta försöket att hävda dessas prioritet gentemot spännena. — Sannolikt står typen i förbindelse med baltiska genombrutna spännen från den äldre järnåldern, ehuru f.n. flere länkar i kedjan saknas. Emellertid är det ej heller uteslutet, att man på Gotland kunde finna spännena, som vore föregångare till de finländska, jfr Nerman, *Ant. tidskr.* 22: 4, s. 48.

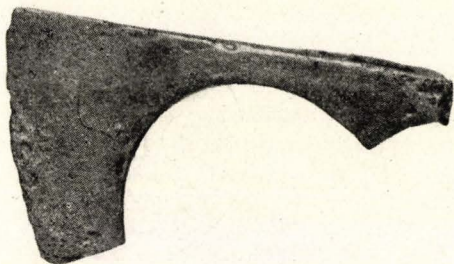

lahtifyndet. De överensstämma häri med fyndets övriga fornsaker, vilka alla ha motsvarigheter i västra Finland. Vi konstatera således, att — som understruket även av Europaeus — både fornsaker och gravskick äro av samma art som i västra Finland, liksom även de fåtaliga lösfynden från 700-talet och föregående sekel ha analogier i väster.

800= och 900=talen.

Fynd¹:

Vederlaks sn, Pitkäpaasi, Essaari, Muurikanniemi. NM 7328, 7424: 1—14. Brandgrav i oregelbundet lågt stenröse. Litteratur: A. M. Tallgren, i *SM* 1918, s. 20 ff.

Mohla sn, Ylä-Kuusa by, vid H. Kemps stugubyggnad. NM 2744: 16—17 yxa, järnhandtag till gryta; svärd, i privatsamling, foto NM 126: 16, funna tillsammans, utan närmare upplysningar.

Fig. 74. Yxa från Uosukkala, Valkjärvi. Valkjärvi sn, Uosukkala by. NM 3870: 1—4, 4024: 23. Svärd, spjutspetsar, yxa (fig. 74). Brandgrav. Föremålen lågo på ett stenlager.

Räisälä sn, Hytinjahti by, E. Asikainens mark. NM 3693: 1—3 hästskoformiga bronsspännen, järnhammare och låsdel funna »i jorden på en ängsudd», utan närmare upplysningar; bronsföremålen ha snarast mossfyndspatina.

Räisälä sn, Unnunkoski by, Hoppendorfs gård. NM 2836: 17, 2924: 12, 3001: 9, 3130: 1—9, 3318. Bronsarmringar och delar av halsringar etc. Föremålen funna i blåsvart, kolhaltig jord i åkern Niemipelto, i åkerns lägst belägna del, som enligt traditionen ännu i början av 1800-talet varit sumpig och tidigare varit ett träsk. Föremålen ha mossfyndspatina. Depotfynd?

Kronoborg, Kauppakylä, Lopotti borgberg. NM 2163: 1—22, 2612, 2645: 1—12, Vapen, smycken och redskap. Brandgravfält vid foten av borgberget. Litteratur: Appelgren, *Suomen muinaislinna*, s. 148 ff., fig. 120—149.

¹ Fyndförteckningen avser blott att genom exempel på säkra gravfynd, större fynd etc. från förevarande period ge ett intryck av fyndens utbredning; i texten omtalas även lösfynd m. m., som i ett eller annat avseende äro av intresse.

Med vikingatiden blir materialet rikare: ströfynd och gravfynd i ett icke helt ringa antal ha bragts i dagen, väsentligen i socknarna längs Ladogas västra och nordvästra kust. Vi kunna här förbigå fyndet från Essaari i Vederlaks skärgård. Det härstammar ur en brandgrav i stenröse — otvivelaktigt en vikingagrav¹ — men fyndorten ligger utanför den i egentlig mening karelska järnåldersbygden och står ej i något påvisbart samband med dennas fynd.

Däremot föras vi av fyndet från Ylä-Kuusa i Mohla — den by där även ett folkvandringstidsfynd anträffats — till socknarna kring nedre Vuoksen. Till fyndet höra en yxa, som påminner om J. Petersens typer F och K, och ett svärd av hans typ H. — Med en viss sannolikhet kan fyndet således dateras till 900-talet, kanske helst dess förra hälft. Vapenfyndet från Uosukkala i Valkjärvi — grannsocken till Mohla, Rautus och Sakkola — är äldre. Det innehåller — utom ett par oansenliga järnföremål — ett svärd av typen H, två spjutspetsar som fig. 75, och yxan fig. 74, d.v.s. typer från början av vikingatiden. Jag vore snarast benägen att datera fyndet till 800-talets förra hälft, men det kan även vara något yngre. Till samma sekel höra ett par små vapenfynd från Räisälä och Kaukola. På Kalmistomäki vid Räisälä gård ha bl.a. hittats två spjutspetsar, av vilka åtminstone den ena², som fig. 75, av äldre vikingatidstyp. Ett vackert exemplar av samma slag (fig. 75) har hittats under en sten på Kuusikkomäki på Hovinsaari i Särkisalo by³, en annan i Hytinlahti by⁴, båda

Fig. 75. Spjutspets från Hövinsaari, Räisälä.

¹ Från 800-talet eller början av 900-talet. Till fyndet höra bl.a. en spjutspets av J. Petersens typ E och bronsbeslag, som f.ö. hittats t.ex. i sena 800-tals- och 900-tals gravar i Gnezdovo, jfr *Изв. арх. ком. м. XV*, s. 50 grav 86, s. 52 grav 90. — På Essaari och andra öar i Vederlaks skärgård finnas flere rösen, som kunna tillhöra vikingatiden.

² NM 2298: 150. En spjutspets av enl. uppgift samma typ från samma fyndplats förd till S:t Petersburg. På Kalmistomäki ha funnits skelettgravar och troligen även brandgravar; jfr Schvindt, s. 94.

³ Schvindt, s. 99. NM 2298: 158.

⁴ NM 2836: 14.

i Räisälä socken. Från okänd fyndort i Räisälä härstamma en yxa (jfr fig. 83) och ett svärdfragment, med nedre hjältet bevarat, av Jan Petersens typ E¹. Fästet till ett dylikt svärd (med avvikande ornamentik) har tillvaratagits i Rokosina by i Kaukola (fig 76)², nedre hjältet till ett annat i Timoskala by i Räisälä (fig. 77)³. I detta sammanhang bör även nämnas en miniatyryxa från Autiopelto på Hovinsaari i Räisälä, även den ett ströfynd, som synbarligen tillhör äldre vikingatid⁴; typen är den samma som ses i yxan från Valkjärvi. En stor yxa (jfr. 83) härrör från Unnunkoski, Räisälä⁵. Medan de hittills omtalade vapnen alla tillhöra västliga typer ha vi i den lilla yxan fig. 78 från Kalmistomäki vid Räisälä gård en representant för en östlig form, vars typologiska samband med talrika i Ryssland och Östbalticum funna yxor är påtagligt; från Nyland och Satakunda känner man enstaka exemplar av en närstående typ. Formen plägar dateras

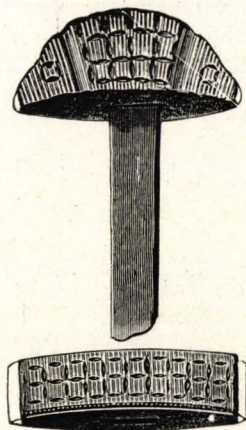

Fig. 76. Svärdfäste från Rokosina, Kaukola.

till förra delen av vikingatiden⁶.

En avsevärt allsidigare bild av den äldre vikingatidens kultur i Karelen ger emellertid det jämförelsevis stora fyndet från brandgravfältet vid foten av Lopotti borgberg i Kauppakylä, Kronoborg socken. Fyndplatsen är ett flatmarksgravfält av vanligt slag, fornsakerna — vapen, redskap

Fig. 77. Svärdshjält från Timoskala, Räisälä.

¹ NM 7794: 15—16.

² NM 1922: 432. Schvindt, s. 100; Aspelin *Antiquités* 1628.

³ NM 2298: 151. Schvindt, s. 96.

⁴ NM 2836: 12.

⁵ NM 3551: 15.

⁶ NM 7292: 2. Jfr Hackman, i *Hist. tidskr. f. Finland* 1917, s. 263, och där citerad litteratur; vidare t.ex. *Извѣстія* 15, s. 156, fig. 390; *Мат. по арх. Россіи* 14, pl. XV: 7. — Typen kan möjligen gå in på 1000-talet.

och smycken — till stor del av från västra Finland kända typer. Bland järnföremålen ha vi spjutspetsar och svärd, yxa, betsel och piskskaft av former, som för så vitt de äro exakt daterbara — kunna hänföras till vikingatidens förra del. Av dem är piskskaftet på sätt och vis intressantast (fig. 79): det är unikt i Finland, men formen är i olika varianter känd från Uppland¹ och från vikingakolonierna söder om Ladoga² och vid Smolensk³; dess utbredningsriktning är väst-östlig. De publicerade exemplaren tillhöra äldre vikingatidsfynd, men ett piskskaft av annat slag från Malax i Österbotten visar, som Hackman påpekar, att en liknande facettering på skaftets »hals» förekom redan under folkvandringstiden⁴; också det triangulärt utvidgade fästet för remseslagets ring förekommer tidigare. Av vapnen måste spjutspetsen fig. 80 omtalas med några ord, enär man måhända — under hänvisning till fig. 26 i Jan Petersens *De norske vikinge-*

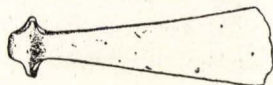

Fig. 78. Yxa från Kalmistomäki, Räisälä.

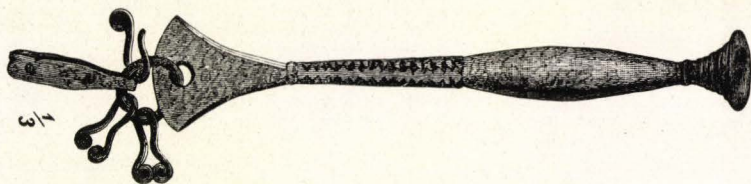

Fig. 79. Piskskaft från Lopotti, Kronoborg.

sverd — kunde anföra den som bevis för att några fornsaker i Lopottifyndet tillhörde vikingatidens slut eller korståg tiden. Likheten mellan de båda spjutspetsarna är i själva verket så stor — observera t.ex. de två små bågarna vid övergången mellan blad och holk — att ett typologiskt sammanhang otvivelaktigt måste förefinnas, men vårt exemplar bör likväl hänföras till en något

¹ Stolpe och Arne, *Vendel* pl. XXII: 4. Det är icke uteslutet, att detta fynd, vars piskskaft gör ett primitivare intryck än Kronoborgskaftet, kunde härstamma från 700-talets slut. Arnes datering till början av 900-talet, a. a., s. 59, kan jag lika litet som J. Petersen, s. 26, omfatta.

² *Мат. по арх. Поволж* 18, pl. IX: 5, 6.

³ *Известия* 15, s. 64, fig. 117. Uvaroff, *Ant. Mériennes*, pl. XXX: 23.

⁴ NM 3853: 19.

avlägsnare tid än de av Petersen citerade. Det finnes nämligen, utom Lopottispetsen, några andra fynd, som visa, att denna typ använts redan så tidigt, och det förtjänar annoteras, att bladet på dessa äldre exemplar i regeln är längre än på det av Jan Petersen avbildade. Från Karelen kan ett odaterbart ströfynd anföras — från Hovinsaari i Räsälä¹ —, andra tillhöra vikingatidsfynd från Nousis², Lundo³ och Nykyrko⁴ i Egentliga Finland, från Eura⁵, Karkku, Tyrvis, Kangasala⁶ och Ylöjärvi⁷ i Satakunda, från Vänä⁸, Janakkala⁹, Kuhmois, Asikkala och Iittis¹⁰ i Tavastland o.s.v.

En dylik spjutspets från Säby i Barva sn, Södermanland, har avbildats av Arne¹¹; den visar huru nära förevarande typ står de oornerade exemplaren av J. Petersens typ E. Bland fynden från Gnezdovo vid Smolensk finnas även dylika spjutspetsar¹² och ett vackert exemplar från Ascheraden i Livland avbildas i Riga-katalogen¹³. Dessa fynd, till vilka många andra kunde fogas, visa typens vidsträckta men som det synes östnordiska spridning; de tillhöra alla vikingatiden, flere av dem — se t.ex. fynden från Vanajantaka i Janakkala och Tiihala i Kangasala — dess förra del; intet av dem är medeltida. Vi ha således ingen anledning att skilja spjutspetsen från Lopotti från de övriga Lopottifynden: ingenting hindrar att den hänföres till vikingatidens

◆ 1/3

Fig. 80.
Spjutspets
fr. Lopotti
Kronob:g.

¹ NM 2836: 13; möjligen även spjutspetsen NM 2590.9 från Kuusikkomäki på Hovinsaari.

² Aspelin, *Antiquités* 1298.

³ NM 3792: 1.

⁴ NM 2336: 182—183.

⁵ *FM* 1913, s. 67.

⁶ NM 5203: 265; 5868: 3574: 509 m. fl.; 5897: 4 m. f.

⁷ Aspelin, *Antiquités* 1517.

⁸ *V. A. a. F.* 72: 10.

⁹ Aspelin, *Antiquités* 1587.

¹⁰ NM 1253; 2622: 40, 2709: 1

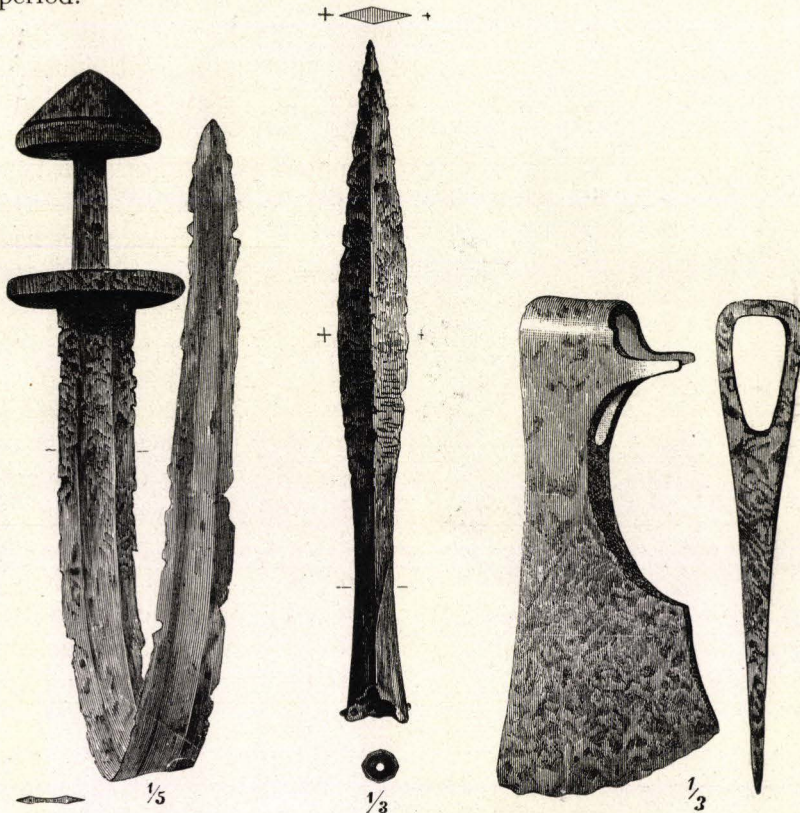
¹¹ *Bidrag t. Södermanlands äldre kulturhistoria* XVI, s. 63, fig. 62.

¹² *Известия имп. арх. комм.* XV, s. 62, fig. 106.

¹³ Pl. XXIII: 3.

förra avsnitt. De av Jan Petersen citerade liknande spjutspetsarna från övergången mellan vikingatiden och medeltiden och t.ex. en spjutspets från Suotniemi i Kexholms sn¹ visa blott, att typen, måhända något modifierad, var i bruk ända in i följande period.

Figg. 81—83. Vapen från Lopotti, Kronoborg.

I fråga om de övriga järnföremålen från Lopotti kunna vi nöja oss med en hänvisning till figg. 81—83 och till Appelgrens arbete över Finlands fornborgar, men däremot kräva flere av smyckena en behandling. Främst bland dem står en serie fibulor, bl.a. två enskaliga ovala spännen som fig. 84. Deras ornamentik består av

¹ Fig. 164. Relativt ung är väl även den i noten 10 å föregående sida citerade spjutspetsen från Kananoja i Iittis.

djurfigurer med drag av karolingiska gripdjur eller, för att använda Lindqvists uttryck, klängdjur, men även med reminiscenser av den yngsta folkvandringstidens djurornamentik; de heterogena elementen ha sammansmält till en ny och nog så säker stil. Utan att närmare pröva denna blandstils kronologiska ställning har jag tidigare¹ utan reservation anfört den av Montelius på typologiska

Fig. 84. Oval spännbuckla från Lopotti, Kronoborg.

spännenas och ornamentikens ställning i stilistiskt och kronologiskt hänseende, men ett par fakta böra dock anföras; det skall visa sig, att de icke motsäga dateringen till 800-talet.

Vi kunna icke bygga en noggrann tidsbestämmelse på de fåtaliga fragment av dylika spännena, som anträffats i västra

¹ *FM* 1923, s. 23.

² En omdatering av spännena i denna riktning behöver knappast nämnvärt rubba den *FM* 1923, s. 23 f. givna dateringen av Birkamynten till c. 800—850; måhända borde man hellre säga: början eller mitten av 800-talet.

grunder givna och av Stjerna m.fl. accepterade dateringen till slutet av 700-talet. Mot denna framför Lindqvist, med erkännande av det stilistiska sambandet med folkvandringstidsornamentiken — en berättigad invändning, i det han hänvisar till spännenas stränga ramindelning, som påminner om yngre Osebergstil, och till ornamentikens likhet t.ex. med Osebergklektikerns ornamentik. Oseberggraven anses ju vara anlagd inemot mitten av 800-talet, och vi skulle således, om vi accepterade Lindqvists stilistiska parallell som grundval för en tidsbestämning, få hänföra även Lopottispännena till denna tid². Det kan icke komma ifråga att här företaga en utförlig granskning av

Finland — intet av dem hör till ett slutet fynd — och i den arkeologiska litteraturen ha ej många genom andra fornsaker daterbara fynd beskrivits. Ett par kunna dock nämnas. Viktigt är framför allt ett gravfynd från Lillevang på Bornholm¹. Här hittades bl.a. tvenne ovala spännen, av vilka det ena av den typ som här intresserar oss, det andra med ett stort djurmotiv flankerat av mindre djurfigurer i yngre folkvandringstil (stil III, yngre Vendelstil)². Detta spänne kan knappast ha förfärdigats efter 800. Om man kan lita på Magnus Petersens teckning är det mycket välbevarat och torde därför ej ha varit synnerligen gammalt, då det lades i graven. Vi ha skäl att antaga, att detta skett under början av 800 talet och kunna således gå ut från, att redan vid denna tid spännen dekorerade som vår fig. 84 varit i bruk. Men å andra sidan kan en grav vid Paschafloten, söder om Ladoga, till vars innehåll hörde bl.a. ett dylikt spänne, knappast ha anlagts före mitten av 800-talet³. Vi få väl f.n. räkna med, att typen väsentligen tillhör förra delen och mitten av 800-talet; med århundradets slut har den antagligen redan försvunnit ur bruk.

Fyndets övriga spännen tillhöra typer, vilka i motsats till de ovala skandinaviska spännbucklorna blivit h.o.h. införlivade i den finländska järnålderskulturen. Detta gäller i synnerhet de båda runda spännena med en dekoration, vars huvudmotiv består av fyra ormliknande djur, en form som Appelgren ägnat en ingående analys⁴; med all sannolikhet kunna de hänföras till 800-talet. Utom

¹ Vedel, *Bornholms Oldtidsminder og Oldsager*, s. 387, grav 2.

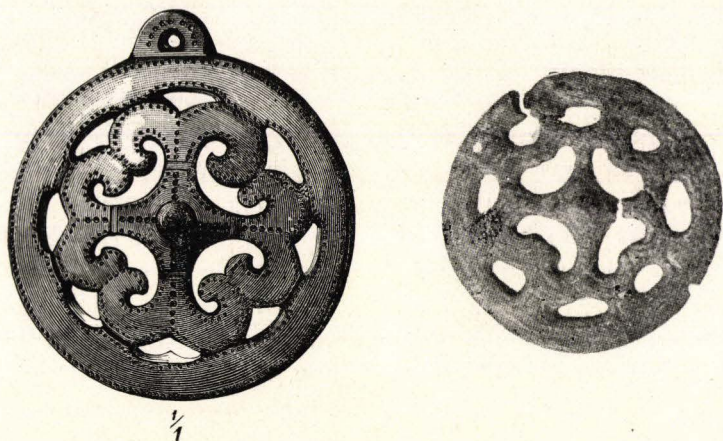
² Vedel, a. a., fig. 366.

³ *Mam. no apx. Pocciiu* 18, s. 122, kurgan XCV: 2, pl. I: 2; Arne, s. 24, fig. 3.

⁴ *FM* 1897, s. 1 ff., s. 9. Ehuru prototyperna t.v. äro okända har Appelgren synbarligen rätt i sin härledning av djurfigurerna ur svensk folkvandringstidsornamentik; jfr i detta avseende särskilt detaljer som djurkropparnas längdstriering, vilken imiterar förebildernas karvsnitt och »pärlinjen» t.ex. hos Appelgren fig. 5, som återfinnes på svenska fornsakers, bl.a. gotländska runda spännens, djurkroppar både i stil II och III; stundom även på yngre föremål. Man kunde tänka sig, att ornamentiken bygger på impulser från stil II. I detta avseende är det av intresse, att till fyndet från Folkskolbacken i Letala, som bl.a. innehåller några typologiskt tidiga finländska spännen av i fråga varande typ, även hör fragment av ett gotländskt runt spänne med triskeleformigt ställda stil II djur, NM 2548: 197 och 552. Ehuru intet av de finländska spännena med säkerhet kan dateras till 600-talet är det dock tänkbart, att de redan då kommit i bruk. — Emellertid är det även möjligt, kanske t.o.m. sannolikast, att också

de djurornerade spännena hör som bekant till Kronoborgfyndet det i fig. 85 avbildade genombrutna spännet, vars stilhistoriska samband med de s. 99 omtalade smyckena från Sakkola och Letala

Figg. 85–86. Spännena från Lopotti, Kronoborg och Kotsalonmäki, Lillkyro.

är påtagligt. Även Kronoborgvarianten är sällsynt: närmast detta exemplar komma tvenne, även typologiskt äldre spännena från ett gravfält, vars inventarium tillhör 700-talet — tiden inemot 800 —

de svenska förebilderna till spännenas ormar varit extremitetlösa djurfigurer, ormar sådana man känner dem i fynd från 700-talet. Obs. t.ex. ormarna på det emaljerade bletslet ur Vendel III — Stolpe & Arne, *Vendel* pl. XIII: 3 och 4 —; sedda i profil måste dessa ormar ha sett ut ungefär som Appelgren a. a. fig. 1–4 och nedan fig. 90–91. Vendelföremålets ormar ha dels »pärlornering» dels karvsnittsåsar. Visserligen känner jag inga svenska smycken med dylika ormar i profil, men likheten är så slående, att den bör noteras. Vendelbetslet har ornament i tidig stil III; dess datering, till 700-talets förra del harmonierar ej illa med de finländska spännenas kronologiska ställning. Jfr även de ormlika, enbenta djurfigurerna på det norska beslaget Salin, *Thierornamentik* 582. Inflytanden både från stil II och III kunna ha sammansmält på våra smycken. T.ex. i ornamentikens rytm finnes likheter mellan de finländska och gotländska spännena i stil II och tidig stil III. — Även korsmotivet på våra spännena, vars härledning t.v. är osäker, kan vara beroende av gotländska förebilder jfr Nerman, *Ant. tidskr.* 22: 4, s. 43 och fig. 58. — Bandkorset på Appelgrens fig. 3 ses på ett litet runt spänne från Hyytti hemman i Kakkulais by av Kumo socken, *FM* 1911 s. 54, fig. 18; fyndet tillhör sannolikt tiden kring 700. I Skandinavien förekommer det icke sällan, se t.ex. ett så tidigt spänne som Stjärna, *Ant. tidskrift* XVIII; fig. 119.

å Kotsalonmäki i Savilahti by av Lillkyro socken, Österbotten (fig. 86)¹. Huru typen urartar ses av tvenne spännen från resp. Pärkkö i Nykyrko socken, Eg. Finland², och Alavo i Österbotten³. Typens härledning ur baltiska — eller eventuellt gotländska — runda spännen från folkvandringstiden torde icke böra betvivlas men kan ej ännu i detalj påvisas.

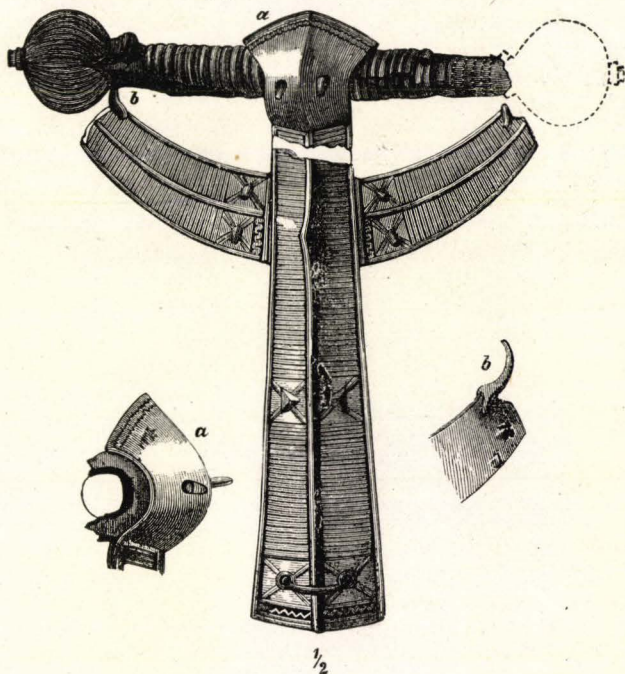

Fig. 87. Spänne från Lopotti, Kronoborg.

Däremot är det stora armborstspännets, fig. 87, utvecklingshistoria fullkomligt klar⁴. Som Kemke⁵ och Åberg⁶ påpekat

¹ NM 4750: 23 f.

² V. A. a. F. 39: 17. Gravfält med fornsaker från folkvandring- och vikingatid.

³ FM 1915, s. 37, fig. 51, vikingatidsfynd. -- Ögla som kedjefäste, à la Kronoborgspännet, på ett runt spänne av samma huvudgrupp, från Olonets, FM 1916, s. 28.

⁴ Benämningen »spänne med vallmoformiga knoppar», är föga lyckad: det är icke vallmon utan vallmons fröhus knopparna likna.

⁵ *Sitzungsberichte Prussia* 23, s. 55 f.

⁶ *Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit*, s. 143 ff.

har typen sina förutsättningar i östgermanska fibulor med smal djurhuvudformad fot; dessa tillhöra 500-talet. Typens vidare utveckling tyckes ha försiggått på littauiskt område, delvis helt säkert i Ostpreussen, men även i Lettland och Estland äro flere exemplar kända¹. I Nationalmuseet förvaras minst 18 exemplar

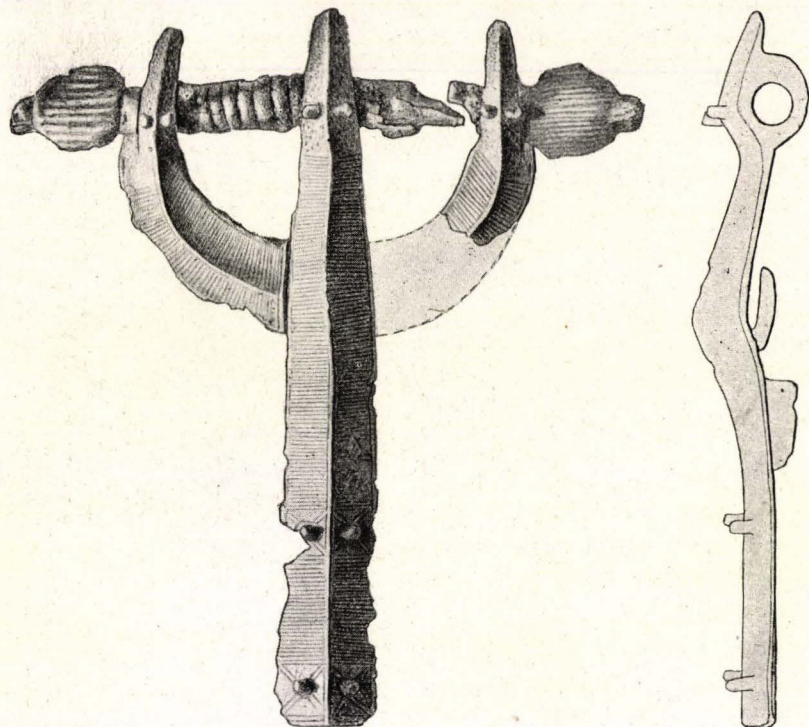

Fig. 88. Spänne från Mietois.

från Finland, funna i Nyland, Eg. Finland, Satakunda, Österbot-
ten och Karelen². Av dessa bevara, för så vitt man av de tillvara-

¹ Ebert, *Präh. Zschr.* 1913, s. 546; Tallgren, *FM* 1923, s. 2 f., s. 9.

² Nyland: 7751: 14 Etterkilen, Kila by, Karis. Eg. Finland: 3315: 16 Paarskylä, Bjerno; 3315: 17 samma fyndort, *V. A. a. F.* 42: 6, detta spänne är i Finland ensamt om ett representera varianten med båge och sträng gjutna i ett; 7752: 40 Tiikkinummi, Lupaja, Bjerno; 5512: 42 Mustamäki, Halikko; 4968: 17 Rautios parcell, Tursunperä, Virmo; 5395: 8—9 Paavola, Mietois, *FM* 1910, s. 8; 2496: 233 och 2548: 69 Folksskolbacken, Letala, *V. A. a. F.* 42: 8—9. Satakunda: 2698: 23 Lauhianmäki, Eura; 2001: 40 Leikkimäki,

tagna fragmenten kan döma, blott tvenne ett typologiskt så tidigt drag som de över strängen skjutande djurhuvudena: det ena — från Päiväniemi — härstammar troligen från folkvandringstidens slut; det andra (fig. 88) — från Mietois —, som f.ö. helt igenom är av sen karaktär, hör till ett fynd med bl.a. ett spänne av den yngsta varianten av samma form, två spjutspetsar av Jan Petersens typ E, ett svärd av typen H, en yxa av C-typen och två obestämbara fragment av kufiska mynt. Fyndet tillhör således 800-talet eller snarast en något senare tid. Ett par fragment — från Folkskolbacken i Letala, Leikkimäki i Kumo och Kirkkovainio i Karkku — ha en relativt smal fot och kunna i viss mån jämföras med Åberg fig. 199. Dessa spännen äro ej direkt daterbara, men måhända kan åtminstone något av dem tillhöra 700-talet: Kirkkovainiofyndet innehåller väsentligen föremål från folkvandringstiden. De övriga exemplaren, av vilka ett rätt väl bevarat från Tiikkinummi i Bjerno utmärker sig för kolossala dimensioner — även i fråga om denna typ kunna vi konstatera, att de yngre spännen i regeln äro större än de äldre — härstamma troligen alla från vikingatiden: de användes väsentligen under 800-talet men även under 900-talets början: detta framgår av ett fynd ur en skelettgrav på Lauhianmäki i Eura med ett enligt mag. H. Grenmans av professor Arthur Hjelt bekräftade tolkning troligen circa 900 i Samarkand präglat mynt; fyndet innehöll f.ö. bland annat en spjutspets av typen E och ett med fördärvad djurornamentik prytt eldstål, fig. 95, till vilket vi återkomma.

Dessa spännen, av vilka flere visa en längre driven utveckling än flertalet av de i den arkeologiska litteraturen avbildade, utanför Finlands gränser funna exemplaren — jfr t.ex. att tapparna eller

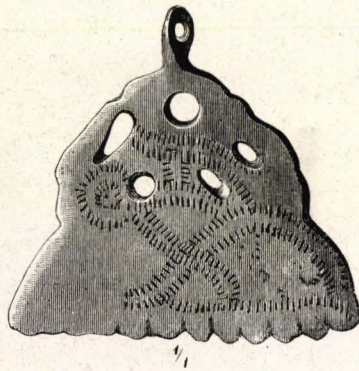

Fig. 89.

Kumo; 3574: 169 Hiukkavainio, Sampu, Hvittis; 4573: 23 Kirkkovainio, Karkku; 5853 Tuomisto, Palviala, Karkku; 3304: 22 Päiväniemi, Lembois, V. A. a. F. 42: 5, *Analecta archaeologica* IV pl. 2: 2. Österbotten: 2941: 9 Karhulahti, Halsö, V. A. a. F. 42: 2. Karelen: Kronoborgspännet.

»hornen» på bågen stundom förenas till små bågar¹ — vittna otvivelaktigt om ett starkt östbaltiskt inflytande på den finländska kulturen, men då man låter dem gå under beteckningen »baltiska» torde man likväl göra sig skyldig till en misstolkning av deras ställning. De yngre exemplarens utbredning och deras talrikhet i finländska fynd antyda nämligen, att en inhemska fabrikation ägt rum: det torde ej råda tvivel om, att dylika spännen förfärdigats i Finland.

I anslutning till de runda djurornerade spänna hadelämpligen Kronoborgsfyndets bronskam eller kanske hellre kamfor-

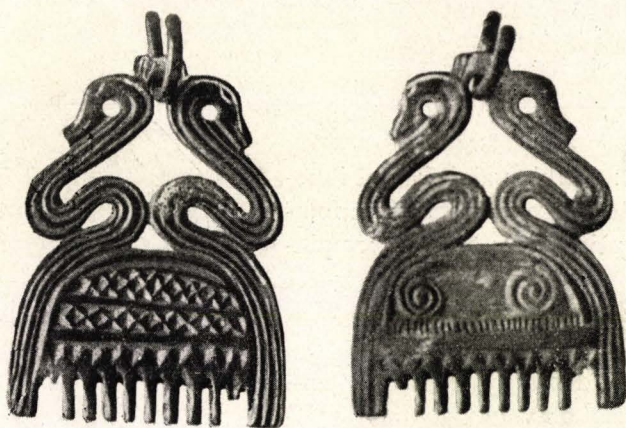

Fig. 90–91. Kam från Papinsaari i Kuhmois.

made hängprydnad, fig. 89, kunnat omtalas. Det är en förskämd kopia av ett original, vars utseende kopian knappast låter oss ana; de i tremolérstick utförda bandornamenten bilda inga rediga figurer. Ett något bättre exemplar härstammar från Folkskolbacken i Letala²; det visar, att kammens övre del bildas av två ormliknande djurfigurer. Andra starkt skadade kammar ha hittats på Saramäki brandgravfält i S:t Marie³ och

¹ De båda »hornen» äro dock ej hopväxta. Det är, åtminstone i regeln, djurhuvudernas ögon — ej öron — som bliva horn, jfr *FM* 1923, s. 3. — Ett spänne av denna typ, tyckes även ha anträffats i Estland *FM* 1923, s. 8, not 4. Även bland fynden från Ljutsin, guv. Vitebsk finnes ett spänne, vars på foten befintliga horn bilda en ögla, *Mam. no apx. Poccii* 14, pl. VI: 18.

² *V. A. a. F.* 57: 16.

³ *FM* 1918, s. 3, fig. 28.

på Franttila hemmans gårdsplan i Tursunperä by av Virmo socken¹, båda orterna i Eg. Finland. Alla dessa kammar äro dock dåliga arbeten. Genom det ståtliga fyndet från Papinsaari i Kuhmois², vid Päijänne, alltså i Tavastland, erhöll Nationalmuseet emellertid bl.a. — utom en kam av samma kvalitet som de redan nämnda — ett förträffligt exemplar, fig. 90—91, som visar huru förebilden till alla de övriga sett ut. Vi finna här samma ormfigurer som på de av Appelgren behandlade runda spännena: t.o.m. i en sådan detalj som huvudets form är överensstämmelsen mellan kammen och de bästa spännena fullständig³. Kuhmoisspännet och fyndet kan dateras tack vare ett vackert hängsmycke med två affronterade fåglar, tämligen organiska, man ville säga nästan »klassiska», men likväl med tydliga drag av sen svensk folkvandringstil, fig. 92: fyndet har med all sannolikhet nedlagts c. 800, eller i intet fall före slutet av 700-talet. Under denna tid har man således redan använt så »degenerade» kammar som det sämre Kuhmois-exemplaret — man måste här, som alltid, räkna med motsatsen mellan den dugliga konsthantverkarens och klåparens arbeten — men å andra sidan är det sannolikt, att dylika dåliga exemplar, kopiors kopior, varit i bruk och måhända även förfärdigats in på 800-talet (jfr de runda spännena). Kuhmoisfyndet kan således knappast i och för sig föranleda en datering av Kronoborgskammen till 700-talet; en annan sak är, att kammen är starkt sliten och således kan ha varit gammal, då den placerades i graven. På grund härav kan man ej helt avvisa möjligheten av att den förfärdigats under folkvandringstidens sista decennier, men den torde ännu ha varit i bruk samtidigt med fyndets huvudmassa, under den begynnande vikingatiden⁴.

Fig 92. Hängsmycke från Papinsaari i Kuhmois.

¹ NM 7962: 16.

² NM 7854.

³ Jfr *FM* 1897, s. 2 och 4.

⁴ De heterogena Letala- och S:t Mariefynden tillåta ingen direkt datering av de enskilda föremålen. Virmofyndets kam hittades i ett komplex av föremål från folkvandringstiden.

Kammen och de ormornerade spännena leda oss osökt över till tvenne små ormformiga bronsbeslag, vilka medels naglar varit fästa vid något nu försvunnet underlag; under det bästa exemplaret, som återges i fig. 93, finnes ännu vid en av naglarna en bit av en tunn bronsskiva, vars inre kant på avbildningen ses vid ormens huvud, i öglan. Vid första anblicken får man snarast intrycket, att dessa ormbeslag äro östliga arbeten: man påminnes om Gljadenovfyndets mängd av föremål i ormskepnad¹. Gljadenovfyndet är visserligen väsentligen äldre än fornsakerna från Kronoborg, men då man ytterligare drar sig till minnes, t.ex. att ett beslag, som mycket liknar våra, är funnet i en kurgan vid Gnezdovo² kunde Kronoborgbeslagens östliga härkomst förefalla

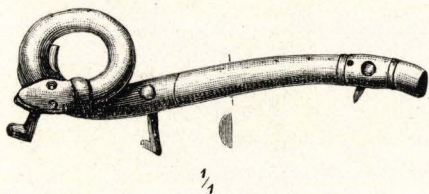

Fig. 93. Beslag från Lopotti, Kronoborg

sannolik. Emellertid ställer en närmare undersökning saken i annat ljus. Å ena sidan kan man på goda grunder hävda, att Gnezdovofyndet, även om det är ett lokalt arbete, ingenting bevisar i fråga om typens östliga ursprung, och å andra sidan kan man hänvisa till en mängd ormframställningar i skandinavisk konst. Man behöver i detta hänseende icke gripa till de ovan citerade ormarna på det emaljerade Vendelbetslet eller ormliknande figurer i folkvandringstidens ytornamentik.³ Hellre kunde man då peka på Osebergvagnens gavlar med deras vimmel av bl.a. tämligen naturalistiska ormar⁴, av vilka flere

¹ *Записки имп. русск. арх. общ.* XII, 1901, pl. VI: 8, VII: 2, 10, 21, 23, VIII: 2, etc.

² *Mém. no arch. Poccii* 28, s. 56, pl. VII: 4. Ornamentiken på detta stycke är en annan, men beslagets form och den underliggande bronsskivan påminna om fig. 93. Jfr även a. a. pl. VII: 3. Sizoff finner hos dessa föremål gotiska drag.

³ Från Finland känner man — utom kammarna, de ögleformade och de runda spännena — ett exempel på dylika framställningar: på svärdsknappen från Gullydynt, se t.ex. Hackman i *Det svenska Finland* II, s. 29, fig. 38. — Jfr även de skandinaviska beslagen med fågel och orm från sen folkvandringstid, på vilka ormarna, ehuru lösgjorda från ytan, behandlats h.o.h. som ytornament, utan reliefverkan.

⁴ *Osebergskipet* III pl. IV och V, fig. 19 och 20.

äro ornerade på ett sätt som påminner om Gnezdovobeslaget; som Shetelig visat ha vi i vagnen ett arbete från c. 800, ehuru i dekoreringsen finnas många påtagliga reminiscenser av äldre Vendelstil (stil II)¹. Men även plastiskt utformade ormar kunna anföras i icke helt ringa antal. Några exempel böra nämnas. I det praktfulla Hoenfyndet från Norge — 800-talet — ha vi en guldblock i form av en hoprullad orm; det bör framhållas att på denna² ormens huvud begränsas mot kroppen av ett »halsband» alldeles som på Kronoborgbeslaget fig. 93. I en Björkögrav låg en block av silver, formad som en hopringlad orm³. Ett par djurformade spännen, kring vilkas ben ormar slingra sig höra även in i detta sammanhang. Det ena, som härstammar från Lousgaard på Bornholm,⁴ har påtaglig anknytning till stil III, men uppter även, bl.a. i reliefbehandlingen, inverkan från den karolingiska stilen; det kan knappast ha förfärdigats mycket före 800, låt oss säga c. 800. Det andra spännet — från Öland, synbarligen ett ströfynd — anses även tillhöra folkvandringstiden⁵, men denna attribution är oriktig. Styckets stil hänvisar det till vikingatiden: jämför både den kraftiga reliefbehandlingen av ormar och ryggrad och detaljer sådana som de senkarolingiska huvudena och fötterna, vilka i denna form snarast tillhöra Borrestilen; spännet kan knappast ha förfärdigats före den senare delen av 800-talet. Och slutligen: från Björkö härstammar slidan till en stor huggkniv av den typ, som än känd t.ex. från Vendelgraven IX⁶. Dess öglor äro formade som ormar! Det är mig obekant, under vilka omständigheter Björköslidan hittats; den tillhör likväl under alla omständigheter vikingatiden, och Vendelfyndet visar, att huggknivar av den typ, till vilken slidan hör, användes ännu under 900-talet.

¹ A. a. s. 34 ff.

² Rygh 690. Jfr en block hos Gustafson, *Norges Oldtid*, fig. 522. Likadana ormbilder finnas på de i Slesvig eller Birka slagna mynten. Se även en vikingatidsnyckel från Sande, Järlsberg och Larviks amt, *Norsk Aarsberetning* 1871, pl. III: 14.

³ Grav 844, enl. Hackmans anteckningar.

⁴ Vedel, *Efterskrift*, s. 87, fig. 92; s. 145, grav 12; Stjerna, *Ant. tidskr.* 18: 1, fig. 46.

⁵ Montelius, *Svenska Fornsaker* 436; Stjerna, a. a., s. 151, fig. 48.

⁶ Stolpe & Arne, *Vendel* pl. XXIV: 2. Björköslidan har jag fått kännedom om genom en av dr Hackman utförd teckning.

Dessa exempel må vara nog; vill man ha flere ge bl.a. runstenarna, från Jellingestenen framåt, talrika tillfällen att konstatera, vilken popularitet ormmotivet, delvis helt säkert på sagohistoriska eller mytologiska grunder, åtnjöt under vikingatiden. De plastiskt utformade ormarna på smyckena och detaljer sådana som Hoenberlockens ge oss även anledning antaga, att Kronoborgbeslagens härkomst är västlig, ej östlig som man a priori vore benägen tro. Jag ser intet avgörande hinder för att de, liksom de ovala spännbucklorna i Kronoborgfyndet, skulle vara svenska arbeten.

Om något tvivel möjligen råder på denna punkt, står man däremot på säker grund vid behandlingen av det egendomliga föremålet fig. 94 — enligt den vanliga terminologin ett remändbeslag — bestående av två bronsskivor med ögla, dekorerade med geometriska ornament och fyra djurhuvud, som dock föga framträda på bilden. På skivornas undre sida ses spår av rost och under den ena finnes ännu en liten järnbit; redan detta visar, att föremålet ej kan vara ett rembeslag. Djurhuvudena ge dateringen: de äro »senkarolin-giska», av en form som ej visar sig före slutet av 800-talet och användes i 900-talets ornamentik; ej heller skivornas fältindelning är främmande för denna tid. Kronoborgbronsen är ej ensam i sitt slag i Finland. I den grav på Lauhianmäki i Eura — daterbar till början av 900-talet —, som omtalats ovan s. III, låg ett exemplar av liknande art, dekorerat med starkt förskämd djurornamentik (fig. 95); även här finnes rost mellan bronsskivorna. Utanför Finland äro flere exemplar kända. Ett av dem, ett ströfynd från Estland, ävenledes med till ytterlighet degenererad ornamentik, visar vad dessa föremål egentligen varit: här finnes mellan bronsbeslagen en järnskiva, som skjuter fram utanför bronsen; dess kanter löpa parallellt med bronsbeslagens ¹. Det är intet tvivel om, att det estländska föremålet är ett eldstål; den förklaring, som tillämpats på ett norskt stycke, varav blott bronsen bevarats — att det vore en fällkniv — visar sig ohållbar. Någonstädes inom det forna ryska riket — fyndorten är okänd — har ytterligare ett eldstål av samma form, anträffats; det påminner synnerligen starkt om det estländska exemplaret ².

¹ Föremålet förvaras i Eesti Rahva Museum i Dorpat.

² *Каталогъ собранія древностей графа Алексѣя Сергѣевича Уварова*, pl. VIII, fig. 20 och s. 28 f. Här noteras mycket riktigt ornamentikens likhet med

De eldstål av förevarande typ, som hittats öster om Östersjön, äro alla i viss mån präglade av skandinavisk smak, och i själva verket är typen, om än sällsynt, känd även på västnordisk botten. Jag har minne av att ha sett ett dylikt föremål bland de utställda Björköfynden i Statens historiska museum i Stockholm, och i den arkeologiska litteraturen omtalas åtminstone tre exemplar från Norge. Ett av dem, varav blott den ena bronsskivan — måhända

Figg. 94—96. Eldstålsbeslag från Kronoborg, Eura och Norge.

omändrad till spänne? — bevarats, hör till ett något osäkert syd-norskt 900-tals fynd¹. Det andra, ett tämligen välbevarat eldstål, härstammar, liksom troligen det förstnämnda, från Jarlsbergs amt:

dekorationen på nordiska föremål i meriska gravar, men om eldstålet säges dock, att det är ett kurganfynd från Altai och härstammar från brons-åldern. Lika oriktig som dateringen måste i allt förnufts namn fynduppgiften vara. Granskar man de övriga föremål med samma fynduppgift, som avbildas i boken, finner man visserligen, att flertalet är av former, som äro karaktäristiska för Sibirien — de flesta äro sena järnålderssaker — men även andra, t. ex. pl. VII: 11, som torde härstamma från annat håll. S. 25 säges ytterligare, att Uvaroff köpt föremålen av en privatsamlare och att de flesta av dem härstamma från Altai. Under dessa omständigheter torde man få taga för givet, att eldstålet hittats någonstades i det europeiska Ryssland.

¹ *Oldtiden* VI, s. 211.

Kaupang i Tjölling socken¹. Till fyndet höra ytterligare flere vikingatidsföremål, men fyndbeskrivningen möjliggör ej en noggrannare datering. Slutligen ha vi ännu en bronsskiva till ett eldstål från Fonbæk i Ullensaker socken, Akershus amt, alltså återigen från södra Norge. Detta beslag (fig. 96) som är förvillande likt Kronoborgstycket, har hittats i en grav med bl.a. ett ovalt spänne som Rygh 652, d.v.s. en 900-tals typ².

De nu anförda fynden visa, i förening med föremålets ornamentik, att eldstål av denna typ vunnit burskap i Skandinavien och använts under vikingatiden, huvudsakligen under 900-talet men även tidigare. Emellertid ha de bronsbeslagna stålen haft föregångare av ungefär samma form men med enklare ornamentik, utan djurmotiv. Jag syftar på tvenne eldstål, av vilka det ena härstammar från Birka³, det andra från det märkliga fyndet på Kunilepa mark i Jörden socken i Estland⁴. Det förra, som av Keyland anföres bland stål från tiden 900—1100, är antagligen helt av järn: det består av en genombruten skiva med två bas, vid vilken en liten ögla, och trubbig spets; längs öppningens kanter löpa snoddornament, mellan dem finnes en vågformig metalltråd⁵. Det estländska exemplaret är i detaljerna avvikande: innanför ramen finnas två järnsträngar, skenbart snodda, mellan smala genombrutna bronsband; ögla är avbruten. Detta stål tyckes vara rätt gammalt: flere av fyndets övriga fornsaker äro 700-tals arbeten och dess nedläggningstid kan icke gärna sättas senare än till början av 800-talet. Det formella sambandet mellan de båda stålen och den grupp, som här behandlats, är påtaglig, och det är under sådana omständigheter nog så anmärkningsvärt, att Jörden- och Birka-exemplaren icke göra ett avgjort skandinaviskt intryck: det finnes i Ryssland icke helt få föremål, vilka stilistiskt påminna om dem; särskilt kan i detta avseende nämnas, att seden att utfylla öppningar å föremålets ytor med utspända strängar är vanlig på

¹ *Aarsberetning* 1890, s. 77 f., nr 136. Med reservation tolkat som fällkniv.

² *Aarsberetning*, 1890, s. 95 och pl. III, fig. 17.

³ Keyland, i *Fataburen* 1916, s. 208, fig. 10 b.

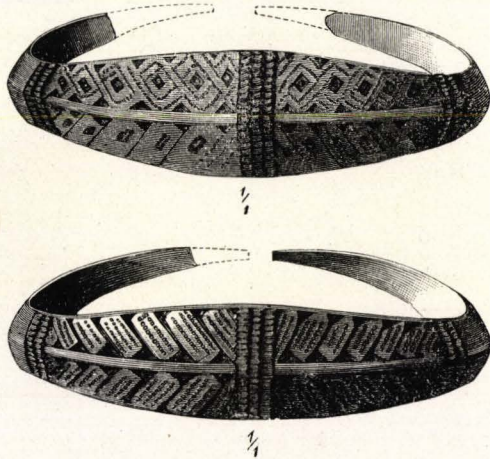
⁴ Tallgren, i *FM* 1923, fig. 14.

⁵ Keylands datering bygger på meddelanden av svenska arkeologer. Stålet är funnet i Björkögraven 456, vars innehåll är mig okänt, men jag ville likväl hålla före att stålet är ett 800-tals arbete. Jfr det estländska fyndet.

detta håll.¹ T.v. skola vi likväl icke lägga någon större vikt på denna likhet; det är icke uteslutet, att även stålen från Birka och Jorden företräda en skandinavisk typ.

De övriga smyckena i Kronoborgfyndet kräva ej här många ord. Hästskeformiga spännen med upprullade ändar, spiralfinger-ringar och dylika armband äro vanliga i Finland, sällsyntare äro ringar med ögla och facetterad knopp, en typ, varav ett fragmenterat bronssexemplar — en halsring med ornament som imitera spiralvridning — hör till fyndet. Denna »permiska» form, vars förhållande till den arabiska silverimporten ännu ej är fullt klarlagd, härstammar väsentligen från 800-talet² och det följande århundradet, men några bronssexemplar i finländska fynd ge nog så kraftiga antydningar om dess användning redan före vikingatidens början. I detta avseende kan man anföra ett fyndkomplex med en dylik ring bland fynden från Ristimäki i S:t Karins; det har, som helhet taget, otvivelaktigt sen folkvandringstids karaktär³. Ytterligare bidrag till frågans lösning ger det redan tidigare omtalade fyndet från Papinsaari i Kuhmois, till vilket en dylik ring hör; hängsmycket fig. 92 med de två fåglarna, i vilkas behandling stil III tydligt lyser igenom, kan icke ha förfärdigats senare än c. 800 och ungefär vid denna tid måste själva fyndet ha nedlagts: hängsmycket ser ut som vore det alldeles nytt. Det är således sannolikt, att ringar med facetterad knopp förfärdigats re-

Figg. 97—98. Armband fr. Lopotti, Kronoborg.

¹ Observera dock, att just på eldstål vågformiga strängar ofta förekomma i Skandinavien; avgörande är argumentet således icke.

² Jfr t.ex. Sophus Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen* 636—640; Friis Johansen, i *Aarbøger* 1912, s. 253; Arne, s. 167 etc.

³ Tallgren, i *FM* 1915, s. 52, fig. 7, s. 55.

dan c. 800, kanske t.o.m. tidigare. — Armbanden figg. 97—98 höra även till en i västra Finland tämligen vanlig typ — någon exakt motsvarighet till varianten fig. 98 känner jag dock icke ¹ — som anträffats t.ex. i S:t Karins ², Letala ³ och Nykyrko ⁴ i Egentliga Finland, Hvittis ⁵ i Satakunda och Tyrvändö ⁶ i Tavastland. F.ö. är typen i flere varianter, med rombönster eller bandflätning, känd både i Skandinavien och Östbaltikum ⁷. De i litteraturen omnämnda daterbara fynd jag observerat tyckas kunna föras till vikingatidens förra del; några säkra belägg för datering till 700-talet känner jag icke.

Sammanfattande kunna vi ifråga om brandgravsfyndet från Kronoborg konstatera, att det innehåller ett kronologiskt sett tämligen homogent material. Några av föremålen tillhöra typer, som uppträda redan under 700-talet, men det är likväl ovisst om gravfältet använts under denna tid. Alla säkert daterbara fornsaker tillhöra vikingatidens förra hälft och tyckas gå in på 900-talet; de eventuellt äldre föremålen kunna ha varit i bruk ännu under 800-talet.

Ett par fynd, i vilka vapnen ingen roll spela, komplettera i någon mån det karelska formförrådet från mitten av vikingatiden. Det ena, som förefaller vara en depot, härrör från Hoppendorffs gård i Unnunkoski by av Räisälä. Det innehåller fragment av ett par halsringar och icke mindre än 8 armringar som fig. 99, alltså en karaktäristisk vikingatidstyp, som i olika varianter — ofta i ädel metall — förekommer i skandinaviska fynd, främst från 900- och början av 1000-talet ⁸; men typens härkomst är ännu ej klarlagd. I Finland ha dylika armringar anträffats blott i ringa antal. Tre

¹ Jfr ett snarlikt armband med zigzagband i stället för de snedställda romberna från Folkskolbacken i Letala, NM 2548: 458.

² FM 1917, s. 64, fig. 23.

³ V. A. a. F. pl. 51: 7; NM 2548: 716, från Folkskolbacken i Letala.

⁴ NM 3336: 13—16 etc. från Pietilä, Hallu by.

⁵ NM 3697: 12, Virkonmäki, Nauhiankylä.

⁶ NM 8120: 3—4, Surmamäki, Stjernsund.

⁷ Jfr t.ex. Rygh 720; Gustafson, *Norges Oldtid*, fig. 533; *Fornv.* 1907, s. 211; 1911, s. 268; Berg, *Bohusläns forntid*, fig. 25; Aspelin, *Antiquités* 2058 (rätt starkt avvikande variant) m.fl.; *Материалы* 18, pl. IV: 6; *Известия* 15, s. 149, fig. 275; Uvaroff, *Antiquités Mériennes*, pl. XXXII: 33 etc.

⁸ Ett vackert exemplar t.ex. Montelius, *Svenska Fornsaker* 599.

exemplar härstamma från Syllöda i Saltvik på Åland¹. Ett exemplar av samma slag härstammar från Vännä i Tyrvis² och en likartad ring är funnen i Kaerla i S:t Marie³. En annan variant, utan tvärbälte (fig. 100), är hittad i Kiisanlahti, Räisälä;⁴ den låg i svart jord under ett stenröse: synbarligen ha vi att göra med ett brandgravsfynd. En tredje variant, med flera tvärbälten, är företrädd i ett fynd från Juokko, Paimela i Hollola; mot vanligheten äro här även tvärbältenas linjer fördjupade och stå ej i relief⁵. Ett brottstycke av en dylik ring hör till fyndet från Sampu i Hvittis⁶. — Unnunkoskifyndets halsringsfragment⁷ hör till en i Finland vanlig typ⁸ (jfr fig. 101 från Äimälä i Kumo socken), av vilken några tiotal exemplar förvaras i Nationalmu-

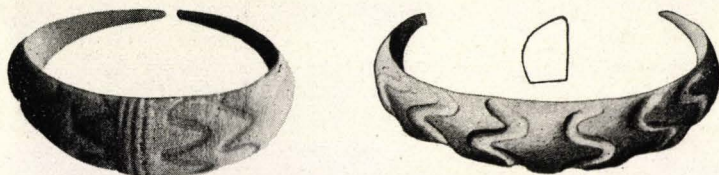

Fig. 99–1000. Armband från Unnunkoski och Kiisanlahti, Räisälä.

seet. Fynden ge emellertid ingen direkt datering: att typen använts under 900-talet är säkert, vissa fynd — t.ex. Osmanmäki grav 15 — tyder på att den varit i bruk redan under 800-talet och det är ingalunda osannolikt att den överskrider milleniumskiftet.

¹ Jfr Aspelin, *Antiquités* 1698.

² NM 6390: 70.

³ NM 6868: 1.

⁴ NM 2206: 8. Schvindt, s. 97.

⁵ NM 3145: 2. *V. A. a. F.* 51: 6; ringens ändrar äro breda; jfr *Mam. no apx. Poccia* 20, pl. IV: 20; Aspelin, *Antiquités* 1997. — Denna variant är sannolikt baltisk. Typen har f. ö. beröringspunkter med typen figg. 97–98.

⁶ NM 3574: 121.

⁷ Att dylika stora ringar, även om de måhända stundom tjänat andra syften, verkligen använts som halsringar visas av skelettgraven 15 på Osmanmäki i Eura, jfr NM 4633: 80–81.

⁸ Känd t.ex. från Sagu, Lundo, S:t Bertils, Letala och Nykyrko i Eg. Finland, Eura, Karkku, Tyrvis och Kangasala i Satakunda, Janakkala och Vånå i Tavastland etc.

De talrika baltiska¹ och de få i Skandinavien² funna ringarna av samma slag höra väl även väsentligen till 900-talet. Det måste likväl erkännas, att då Unnunkoskifyndet här hänföres till detta sekel, dateringen icke är alldeles säker, men felet kan i intet fall vara av grövre art.

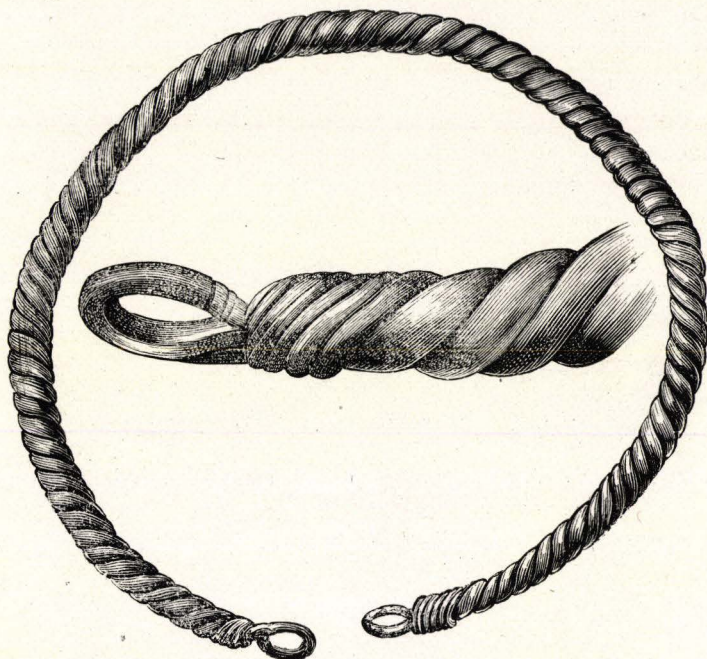

Fig. 101. Halsring från Kumo.

Samma osäkerhet vidlåder dateringen av det i fyndförteckningen nämnda fyndet från E. Asikainens mark i Hytinlahti by i Räisälä. Utom en hammare och ett låsfragment innehåller det 7 hästskoformiga spännen av en och samma typ: de rombiska knopparna äro på undre sidan facetterade, upptill plana och ha, på dessa exemplar nästan omärkligt, insvängda sidor; bågens tvärsnitt är sexkantigt. Typen är vanlig i Finland — även från Hovinsaari i Räisälä ha vi ett dylikt spänne³ — liksom i Balticum, och av de

¹ T.ex. *Riga-Katalog* 15: 17; *Riga-Führer* fig. 55; *Mam. no apx. Poccii* 14, pl. III: 9 etc. Typen är måhända baltisk i sin upprinnelse.

² Arne, fig. 101.

³ NM 1922: 413; Schvindt, fig. 505.

finländska fynden tyder det enda, som låter sig användas i och för dateringen, på att formen använts redan under 900-talet och kanske t.o.m. tidigare. Det är ett fynd ur en skelettgrav på Osmanmäki i Eura (fig. 102): i graven hittades ett svärd och två spjutspetsar vilka man ej gärna ville föra till en senare tid än, låt oss säga, mitten eller senare delen av 900-talet¹. Emellertid finnas på Gotland, där typen är allmännare än annorstädes i Sverige och liksom ofta eljes ornerad, stundom med silverbeläggning på knopparna, fynd som troligen nedlagts under början av 1000-talet². Särskilt i fråga om mindre karaktäristiska, formellt förflackade exemplar som flere av de finländska låter en sen datering försvara sig; även de karelska spännena från Hytinlahti och Hovinsaari kunna tillhöra 1000-talet.³

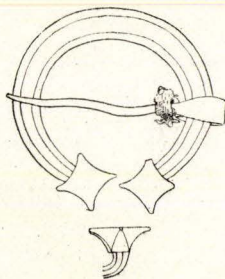

Fig. 102.
Spänne från Eura.

Vikingatidens slut.

De hittills behandlade vikingatidsfynden härstamma väsentligen från 800- och 900-talen eller innehålla typer, vilkas första uppträdande kan hänföras till dessa sekel. Till dem ansluter sig en grupp fynd från 1000-talet, vilkas äldsta beståndsdelar, om än de måhända anförtrotts åt jorden under början av det andra årtusendet, likväl i några fall förfärdigats tidigare; de yngsta av fynden gå ned i 1100-talet. Omstående förteckning upptager de viktigare bland dem.

Skattfynd:

Heinjoki sn, Ristseppälä. »32 hela och 28 fragment samt skärvor av tyska medeltidsmynt från tiden omkring 1050.» Litteratur: W. Lagus, *Numismatiska anteckningar* II, s. 166, nr 262. De i Universitets myntkabi-

¹ FM 1914, s. 58 och fig. 15. Jfr Jan Petersen, fig. 85; spjutspets typ E.

² T.ex. St. hist. mus. 7582: 28 från Havor i Hablingbo, (teckning av dr Hackman); bl.a. mynt av Ethelred. Typen kan vara baltisk, jfr isynnerhet att föremål med silverbeläggning äro vanliga öster om Östersjön.

³ Jfr t.ex. fyndet LXXX: 104, s. 96 i *Mam. no apx. Poccii* 20, vilket troligen bör dateras till 1000-talet.

nett under fyndbeteckningen Heinjoki förvarade, övertvägande frisiska och värtyska mynten ha alla präglats under 1000-talet; 1068 tyckes vara gränsåret, i det några av de mynt, som tillskrivas den frisiske greven Egbert II höra till fyndet; även Egbert I är företrädd, jfr ovan s. 72. Vi få antaga, att skatten nedlagts på 1070-talet.

Rautus sn, Wehmais by, Pänniömäki. Se ovan s. 69.

Rautus sn, Mäkrä by, kaplansbolet. 9 arabiska, 8 västerländska mynt. Av de arabiska är det äldsta präglat 936, det yngsta 1008, om de västerländska saknas alla upplysningar. Litteratur: Lagus II, s. 68, nr 52.

Räisälä sn, Tiuri by, Linnasaari. Smycken och mynt. Se ovan s. 8.

Kronoborg sn, Kuuppala by. »Flera hundra silvermynt», av vilka sammanlagt 73 anglosachsiska, tyska, irländska och danska blivit tillvaratagna. Av dessa är det yngsta, präglat för Sven Estridsen, slaget efter 1047; det förefaller sannolikt ett fyndet nedlagts under den tredje fjärdedelen eller slutet av 1000-talet. Litteratur: Lagus II, s. 135, nr 172; Nordman, *Anglo-Saxon coins*, s. 17 f.

Inärheten av Viborg hittades 1846 jämte anglosachsiska och andra medeltida mynt ett antal dirhemer, av vilka de flesta präglats mellan 838 och 1012, men två redan så tidigt som resp. 759 och 773. En del av dirhemerna finnas förtecknade hos A. Markoff, *Топография кладовъ восточн. монетъ*, S:t Petersburg 1910, s. 59, under hänvisning till Soret, *Lettre à M. le professeur Stickel sur des médailles koufiques inédites, trouvées aux environs de Vibourg*, särtryck ur *Mémoires de la Société d'histoire et d'archéologie de Genève*, V, 1847; det sistnämnda arbetet har jag icke haft tillgång till.

Små myntfynd¹:

Rautus. Den s. 95 omnämnda triangelnålen skall ha hittats tillsammans med ett arabiskt mynt.

Kivinebb, Linnanmäki. Ett tyskt medeltidsmynt av oviss art, möjligen från långt senare tid. Litteratur: Lagus II, s. 151, nr 216.

Kexholms sn. Vid Vuoksen nära Kexholms stad. 3 dirhemer präglade resp. 714, 725 och 832. Fyndet tillhör väl vikingatidens förra del. Litteratur: Lagus II, s. 92, nr 77.

Kronoborg, Borgberget vid Hämeenlahti. I två av de jordkullar som finnas inom borgområdet ha hittats resp. ett fragment av en dirhem, präglad mellan 816 och 912, och två tyska mynt, det ena slaget i Thiel under början av 1000-talet, det andra av en typ, som tillskrives Egbert II av Frisland, 1068—1090. Litteratur: Appelgren, *FFT XII* s. 134 f., fig. 116—118.

Viborgs län. 1849 erhöill Universitets myntkabinett bl.a. 5 arabiska mynt, präglade mellan 748 och 948, vilka antagligen funnits i Viborgs län. Litteratur: Lagus II, s. 98, nr 96.

¹ Se även nedan s. 126 fyndet från Hennonmäki i Sakkola.

Gravfynd och viktigare ströfynd:

Metsäpirtti sn, Koukunniemi by, Lääenmäki, Simo Käkönens mark. NM 5707: 2, 5712: 1-3, troligen gravfynd. Spjutspets

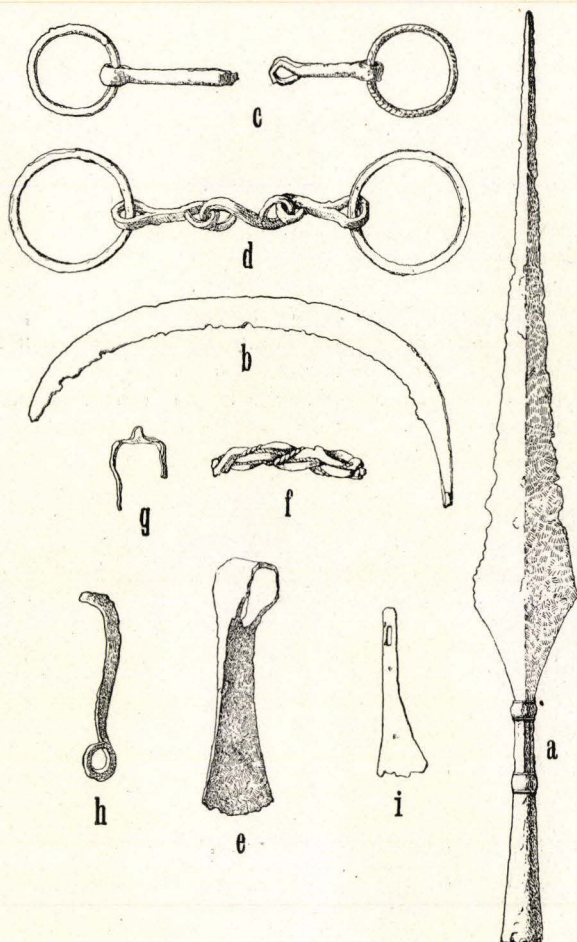

Fig. 103. Gravfynd från Hennonmäki, Sakkola.

av Petersens typ G med förstörd tauschering, spjutspets som fig. 103, lie som fig. 103, betsei fig. 121. Litteratur: FM 1911, s. 55.

Metsäpirtti sn, Koukunniemi by, Lääenmäki, Matti Lopenens åker. NM 5707: 3, 6188: 3, 8113: 5. Funna på stenslägning, synbarligen del av gravfält. Spjutspets jfr fig. 115, svärd fig. 118, yxa jfr fig. 117. Fyndet åtminstone delvis snarast från 1100-talet. FM 1911, s. 55, 1914, s. 60.

- Metsäpirtti sn, Raaju by. NM 6969: 2. Hästskoformigt bronsspänne med tappar på knopparna, som äro fast förbundna medels en tvärså, fig. 105.
- Sakkola sn, Lapinlahti by, Naskalinmäki. NM 6923, 7291: 1—17. Fyndförteckning i *FM* 1917, s. 72 och 1918, s. 49. Synbarligen brandgravfält, vars karaktär missuppfattats av Schvindt som företagit grävningar på platsen. Väsentligen 1000-tal, enstaka föremål yngre.
- Sakkola sn, Lapinlahti by, Hennonmäki, Martti Kallons mark. Brandgravfält. NM 7625: 1—13, 7754: 5—59. Den förra nummerns fornsaker förtecknade *FM* 1920—21, s. 47 f., varifrån fig. 103 lånats. Bland de övriga fornsakerna märkas en spjutspets som fig. 103, pilspets fig. 119, 1 helt och 1 skadat bronsbeslag som Arne 144—5, 2 beslag som Arne 241—2, 2 fragment som Arne 243, 2 silverfragment möjligen av hängbleck, silverarmring med omlindade ändar fig. 111, ett starkt slitet och skadat arabiskt mynt och ett fragment av en i Köln slagen denar (Otto, ovisst vilken kejsare av detta namn), litet hästskoformigt bronsspänne med flata knoppar, ett fragment av ett t.v. obestämbart bronsföremål, diverse bronsspiraler etc. Fyndet, vars äldsta beståndsdelar förfärdigats under 900-talet, härstammar väsentligen från det följande seklet.
- Sakkola sn, Lapinlahti by. NM 2520: 34. Spjutspets med svag vulst på holken, invid bladet, fig. 115.
- Räisälä sn, Särkisalo by, Hovinsaari, Autiomäki. NM 5606: 1—2. Fragment av hästskoformigt spänne med låga tappar på knoppen, likarmat spänne med låga tappar, jfr fig. 106 men större och obetydligt avvikande i detaljerna. *FM* 1911, s. 55.
- Räisälä sn, Hytinlahti by. Väkelä. NM 2999: 47—48. Spjutspets jfr fig. 115, kniv.
- Räisälä sn, Tiuri by, nära Wuoksen. NM 1922: 43. Armrings, *V. A. a. F.* pl. 51: 10.
- Räisälä sn, utan närmare fyndupplysningar. NM 2306: 2. Hästskoformigt silverspänne, fig. 104.
- Kaukola sn, Koverila by, Kulhamäki. NM 3717. Armrings, fig. 110.
- Kronoborg sn, utan närmare upplysningar. NM etnografiska avdelningen D 323. Betsel fig. 120.
- Hiitola sn, Kilpolansaari, Haapalahti by. NM 2520: 47. Invid stenhög; röse? Yxa, fig. 117.
- Hiitola, Kilpolansaari, Kilpola by, Pöystinmäki. NM 2298: 176. Remdelare fig. 109.
- Jakimvaara, Metsämikli by, Matti Pekkonens mark, vid öststranden av Parkonjärvi sjö. NM 4757: 1—7. Hästskoformigt spänne jfr fig. 105 men utan tvärså mellan knopparna, glaspärlor.
- Parikkala sn, Mäntylahti by, A. Sinkkonens mark. NM 2116. Hästskoformigt spänne jfr fig. 105 men utan tvärså.
- Sordavala sn, vid Diakonissanstalten. NM 6763. Likarmat spänne, fig. 106.

Uguniemi sn, Matrinkylä. NM 5080. Utmärkt hästskoformigt spänne som fig. 105.

Salmis sn, Miinala by, Papru by adel. NM 4698: 1—6. Utan tvivel gravfynd. Blå spjutspets jfr Petersens typ G, fig. 114, yxa fig. 116, hacka jfr fig. 103, kniv.

Libelits sn., Ruokolaks by, Pillonsaari. Spjutspets med silvertauschering, av J. Petersens typ G, i Kuopio museum.

Suojärvi sn. NM 2306: 1. Hästskoformigt spänne som fig. 105.

Pielisjärvi sn, Kelvä by, Kinnula hemman, Multiniemi. NM 7218. Runt genombrutet spänne med tappar fig. 107.

Den här givna fyndförteckningen ådagalägger huru få ansenligare karelska fynd från vikingatidens slutskede man f.n. äger kännedom om. Om ej skattfynden vore skulle detta avsnitt te sig ännu fattigare än den äldre vikingatiden. Icke ett enda större gravfynd har kommit i dagen, men de få antydningar fynden ge visa dock, att gravskicket fortfarande var det gamla: likbrännningen florerade fortfarande, flatmarksgravfält voro i bruk. Däremot äro säkra rösen ej anträffade: det röse på Läänmäki i Koukuniemi by av Metsäpirtti, under vilket järnföremålen NM 5707: 1—2 och 5712: 1—3 skola ha legat, var enligt Europaeus, som besökt orten, ett odlingsröse; men på platsen har troligen funnits ett flatmarksgravfält. Ättehögar och skelettgravar lysa även med sin frånvaro, en nog så anmärkningsvärd omständighet, då man påminner sig mängden av högar, med delvis svenskt inventarium, söder och öster om Ladoga och korstågstadens talrika skelettgravar i de karelska kulturbygderna.

Liksom fyndens är även fornsaksformernas antal rätt begränsat, och få typer av större intresse förekomma. Några av dem ha dock utförligt omtalats i samband med beskrivningen av Raustusfyndet, som möjliggör fornsakernas tidfästade med stor noggrannhet. De övriga formerna måste här underkastas en summarisk granskning.

Vi börja med smyckena. Bland dem spela de hästskoformiga spännena en framträdande roll. Vissa oansenliga brons exemplar skulle icke kunna tidfästas med ledning av formen, men fyndet från Hennonmäki i Sakkola visar, att de även i Karelen stundom tillhöra vikingatidens slut¹. Silverspännet

¹ Jfr även 2836: 1 från Hovinsaari, Särkisalo, Räisälä.

från Rautus, fig. 48, bildar som tidigare sagt utgångspunkten för den ena serien av silverspännena, som är talrikt representerad i kors-tågstidens gravar. Tämmligen nära Rautusexemplaret står ett spänne från Rungonsuo i Kronoborg men det är troligen något yngre, från början av 1100-talet¹. Förutsättningen för den andra serien se vi som anført i spännet från Räisälä, fig. 104, en sen representant för en typ, som väsentligen tillhör 1000-talet. Formen kan tidfästas bl.a. genom några gotländska fynd, men även det på denna punkt fattiga finländska materialet ger oss en dateringsmöjlighet. Till gravfyndet från Virusmäki i S:t Marie vid Åbo hör bl.a. ett spänne av denna typ, tvärsån på dess båge är prydd med ett djurhuvud

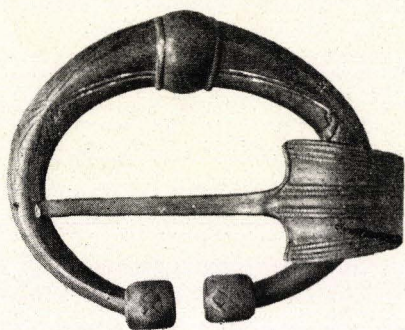

Fig. 104. Spänne från Räisälä.

och bandslingor i tusentalets stil². Räisäläspännet, vars dekoration är en annan, är yngre, kanske från tiden c. eller efter 1100³. Det är icke osannolikt, att Gotland haft en stor betydelse för typens spridning; bl.a. dess förekomst i Östbaltikum, där den anträffas i olika varianter, allmännast på Ösel, kunde tyda härpå. I de yngre fynden icke blott i Karelen utan

även i Estland och Ingermanland är den vanlig; det förefaller t.o.m. som användes den inom vissa områden ännu under 1300-talet⁴.

Om vi således i de båda silverspännena från Rautus och Räisälä ha typer, som förekomma på båda sidor om Östersjön, äro däremot de hästskoformiga bronsspännena med tappar på knopparna, fig. 105, en finländsk form, anträffad i talrika exemplar i olika delar av vårt land⁵. I Karelen ha flere hittats. Det avbildade, från Metsäpirtti, är näst Uguniemi-exemplaret kanske det vackraste

¹ NM 5504: 3; *Präh. Zschr.* 1914, s. 165, fig. 73 b.

² FM 1916, s. 66, fig. 40. Djurhuvudet framträder tydligast då bilden ses upp och ned.

³ För detaljer i dekorationen jfr t.ex. det gotländska spännet Hildebrand, *Sveriges Medeltid II*, fig. 201, från slutet av 1000-talet.

⁴ Jfr *Riga-Katalog*, pl. 30: 7.

⁵ Jfr t.ex. Aspelin, 1374, 1412, 1539, 1646; *V. A. a. F.* pl. 40: 17, 21, 22; FM 1918, s. 50, fig. 40 etc.

bland dem, men i fyndförteckningen s. 125 ha ytterligare fyra spännen från Räisälä, Jakimvaara, Parikkala och Suojärvi anförts; härtill kommer ännu ett ströfynd från Hovinsaari i Räisälä¹. Att typen verkligen tillhör 1000-talet betygas visserligen ej av något slutet fynd, men kan hävdas på stilistiska grunder: en jämförelse med de yngre av de runda spännen Appeltgren behandlat och på goda grunder hänfört till denna tid visar, att påståendet är berättigat². På stilistiska grunder måste vi även hänföra de båda likarmade spännen från Sordavala (fig. 106) och Räisälä till 1000-talet. Härmed harmonierar förekomsten av ett dylikt spänne i fyndet från Naskalinmäki i Sakkola, vars inventarium huvudsakligen tillhör detta sekel³. Formen är som bekant gammal och skandinavisk till sitt ursprung, men dessa degenererade exemplar, utan spår av den tidigare ofta förhärskande djurornamentiken, äro sena och kunna med tämligen stor sannolikhet sägas vara förfärdigade utanför Skandinavien.

Det runda spännet fig. 107 från Pielisjärvi förtjänar något större intresse. Ett dylikt härstammar som bekant från Ruokolaks i södra Savolax, vid den karelska gränsen⁴. Det är ju påtagligt, att dessa spännen stå i ett ganska nära samband med de tidigare omtalade runda, genombrutna spännen från Sakkola och Lopotti borgberg i Kronoborg⁵, men de kunna likväl ej direkt härledas ur någondera av dessa typvarianter: de representera en ny variant eller typ, vilket ord man nu vill föredraga.

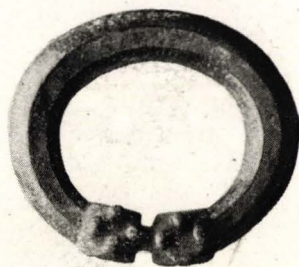

Fig. 105.

Spänne från Metsäpirtti.

Fig. 106.

Spänne från Sordavala.

¹ Schvindt 506.

² FM 1897, s. 10. — Ett litet hästskoformigt bronsspänne med nästan flata knoppar, NM 2836: 16, från Hovinsaari i Räisälä kan även möjligen tillhöra 1000-talet.

³ Ovan, s. 126, och FM 1918, s. 49.

⁴ FM 1918, s. 48.

⁵ Ovan ss. 99 och 108.

Vissa drag hos denna variant kunna förklaras genom hänvisning till spännet fig. 108 ur det redan omtalade fyndet — troligen nedlagt inemot eller omkring 800 — från Papinsaari i Kuhmois¹. Pielisjärvi- och Ruokolaksmyckenas datering är emellertid ej fullt klar. De ha hänförts till 800-talet², men denna datering är troligen något för tidig. Då inga användbara fynd föreligga, måste vi hålla oss till stilistiska egendomligheter. I detta avseende få vi hänvisa till spännenas uppstående tappar: i så markerad form förekomma dessa veterligen icke under vikingatidens början. Spännena kunna knappast ha förfärdigats förrän under 900-talet, och det hade väl i själva verket varit riktigare att behandla dem i samband med föremålen från detta sekel; men icke ens en datering till c. 1000 förefaller alldeles utesluten.

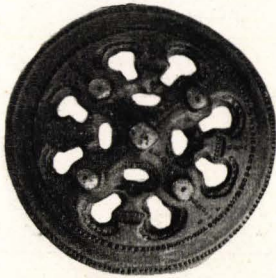

Fig. 107.
Spänne från Pielisjärvi.

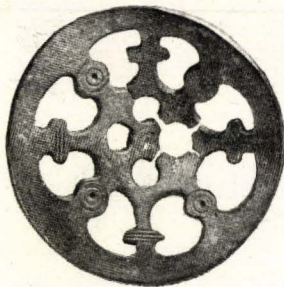

Fig. 108. Spänne från
Papinsaari i Kuhmois.

Det är höjt över allt tvivel att Pielisjärvispännet är ett inhemskt arbete. Remdelaren från Kilpolansaari i Hiitola, fig. 109, betecknar åter ett varjagiskt inslag i det karelska materialet. Typen är, delvis i ännu mera färdärvad form, företrädd i flere fynd från guvernementet Petersburg³, men saknas däremot t.ex. i vikingafynden från trakten av Smolensk. Detta är ej överraskande, ty som bekant sammanhånga djurhuvudena på alla dessa remdelare med den allra yngsta vikingatidsornamentiken (medan t.ex. Gnezdovofynden väsentligen äro något äldre): de ha förebilder och stilistiska motsvarigheter i 1000-talets djurornamentik, sådan den förekommer synnerligen allmänt på gottländska

¹ Ovan s. 113.

² FM 1918, s. 48.

³ Spitsyn, *Mam. apx. Poccii* 20, pl. X: 3, XIV: 23, 28, XV: 12. Till och med i östra Ryssland (gouv. Kasan) har typen anträffats, se ett ex. hos Tallgren, *Coll. Zaussailov* II, pl. VIII: 30. Etc.

metallarbeten¹. Från Sverige ha föremål i denna stil spritts österut i ej helt ringa antal, och detta gäller kanske främst just remdelarna; dessas utbredning utesluter ej möjligheten av spridning från ett kraftigt handelscentrum: man tänker naturligtvis i första hand på Gotland. På Ösel äro remdelarna vanliga², och även på det östbaltiska fastlandet ha de anträffats³. I Karelen är Kilpolansariexemplaret visserligen ensamt i sitt slag, man däremot är typen ej synnerligen sällsynt i västra Finland. Ett exemplar härstammar från Uskela⁴, ett annat från Nykyrko⁵ i Eg. Finland, från Kumo i Satakunda känner man minst sex exemplar⁶, och från Kalvola i södra Tavastland finnes ett djurhuvud av samma typ fäst vid en sölja av gotländsk art⁷.

På fyndplatsen i Nykyrko har en dylik sölja tillvaragits⁸; förmodligen har den hört till samma remtyg, kanske ett bälte, som djurhuvudet. Det bör emellertid framhållas, att praktiskt taget alla de västfinländska exemplaren närmare än det karelska ansluta sig till de svenska förebilderna: observera

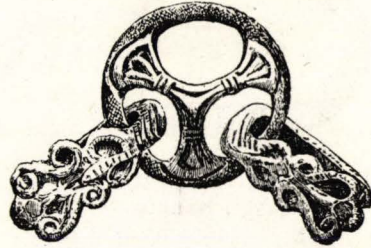

Fig. 109. Remdelare från Hiitola.

t.ex. att nackflikarna på den karelska remdelaren äro alldeles missuppfattade. Medan åtminstone en stor del av de östbaltiska och västfinländska exemplaren torde vara svenska, snarast kanske gotländska arbeten, ger det karelska styckets avvikande karaktär anledning till antagandet, att det förfärdigats utanför Sverige: det förefaller troligt, ehuru det ej är med full visshet bevis-

¹ Jfr t.ex. *Svenska Forn saker* 515, 516; *Mbl.* 1882, s. 107; Hildebrand, *Sveriges Medeltid* I:2 fig. 256; *Fornv.* 1908, s. 284; etc.

² Ett ex. avb. i *Riga-Katalog* 29: 19; Aspelin, *Antiquités* 1950; anteckningar av fröken Schmiedehelm i NM:s arkiv.

³ T.ex. *Riga-Katalog* 14: 12; Aspelin, *Antiquités* 2015.

⁴ NM 4557: 15.

⁵ NM 5683: 5. Blott ett djurhuvud bevarat, hör möjligen ej till en remdelare; detsamma gäller enstaka andra av de här anförda exemplaren.

⁶ Jfr Aspelin, *Antiquités* 1439, 1515; *V. A. a. F.* 62: 3, 4.

⁷ NM 6388: 66 och 50.

⁸ NM 5683: 4. — Söljor med djurhuvud i samma stil som remdelarnas förekomma bl.a. på Ösel; på det östbaltiska fastlandet, Aspelin 2116.

bart, att det härstammar från de varjagiska kolonierna söder om Ladoga och härifrån kommit till Finland. Ej heller kronologiskt kan föremålets ställning exakt fastslås. Visserligen har den ornamentala stil, varav vår remdelare visar en sen utlöpare, sin blomstring under början och kring mitten av 1000-talet, men man kan ingalunda förneka möjligheten av att degenererade exemplar gjorts betydligt senare, ännu under 1100-talet. Till en senare tid ville man ej gärna hänföra remdelaren: huru korstågstidens remdelare ofta se ut visas av fig. 142 vars i bandflätning utlöpare palmetter ge ett gott exempel på den yngsta ornamentiken i det förhistoriska Karelen¹.

Fig. 110. Armbygel från Kulhamäki, i Kaukola.

Även i fråga om de båda, inbördes något skiljaktiga, armringarna från Kaukola fig. 110 och Räisälä², stå vi kronologiskt taget på rätt osäker botten. Ringarna ha ju flere drag gemensamma med t.ex. de s. 121 omtalade armbyglarna från Unnunkoski m.fl. fyndorter, men dekorationen gör ett sent intryck: till en avlägsnare tid än 1000-talet är jag ej benägen att föra dem, eventuellt kunna de t.o.m. vara en aning yngre. Korsdekorationen förebildar på sätt och vis det centrala motivet på de egendomliga ihåliga, om man så vill enkolpieartade, armbyglarna från korstågstiden, men å andra sidan visar t.ex. Räisäläringens punktdekoration likhet med ornamentiken på relativt gamla svärdfästen och exempelvis armringar³ från 1000-talet. Om således Kaukola- och Räisäläbyglarna äro ströfynd tillhör däremot den enkla silverarmringen fig. 111 från Hennenmäki i Sakkola ett större fynd och låter sig datera med en viss noggrannhet: den är antagligen ett av de äldre föremålen i fyndet och torde kunna hänföras till tiden omkring år 1000⁴. I silverfyndet från Savitaipale, daterat genom några dirhemer från slutet av 900-talet, ha vi en liknande armring⁵, som synbarligen

¹ Originalt till fig. 142 härstammar från grav 2 på Kekomäki i Kaukola.

² V. A. a. F., pl. 51: 10.

³ T.ex. V. A. a. F., pl. 51: 9.

⁴ Till detta fynd hör även ett fragment av en halsring, fig. 103, från 900- eller snarast 1000-talet.

⁵ Hackman, i *Präh. Zschr.* 1914, s. 166.

härstammar från samma tid som Hennonmäkiexemplaret. Till Sysmäskatten, nedlagd omkring 1010, hör även en dylig armring¹. Härmed överensstämmer, att i Skandinavien armringar med om varandra lindade ändar väsentligen tyckas härstamma från 900-talet och tiden omkring milleniumskiftet².

Hennonmäkifyndet tillför emellertid det fattiga karelska smyckebeståndet ytterligare några former, av vilka ett par här böra framhållas: de österländska bronsbeslagen i vilka man gärna såge tecken på direkta förbindelser med områdena söder om Ladoga. På tal om fyndet från Vederlaks, antagligen nedlagt c. 900, omnämndes redan (ovan s. 101) några importerade beslag, ehuru av avvikande typer. Smyckena från Hennonmäki sakna dock icke, ehuru rätt sällsynta, närmare analogier i det västfinländska materialet: t.ex. i Satakunda ha liknande beslag anträffats³. Dessa beslag med de orientalska växtmotiven leda tanken till ett annat, möjligen österländskt arbete i ett karelskt fynd: det runda silverspännet från Tiurinsaari i Räisälä, troligen använt under 1100-talet.

Fig. 111. Armring från Hennonmäki i Sakkola.

Tiurinsaari-fyndet förtjänar en något utförligare behandling. Till skatten hör bl.a. det i fig. 112 återgivna hängsmycket, en troligen östlig typ, som i Finland är företrädd även i det praktfulla fyndet från Halikko, vars nedläggning ej kan ha ägt rum förrän under 1200-talet. Denna datering binder dock ej i och för sig hängsmycket till en så sen period. Vi ha tvärtom här att göra med en typ, som tyckes ha kommit i bruk redan under 1000-talet. Ett par fynd böra anföras som stöd för detta påstående. Man kunde tolka ett skattfynd från guv. Vitebsk, Vitryssland⁴, i denna riktning: det innehåller bl.a. en armring av den troligen sydryska typ, som Arne behand-

¹ Nordman, *Anglo-Saxon coins*, s. 16 f.

² Jfr. t.ex. *Fornv.* 1913, s. 304 f.

³ Jfr Aspelin 1511, 1514; *V. A. a. F.* 60: 21, 6–9, 18. Dessutom några opublicerade exemplar i NM.

⁴ *Отчетъ* 1892, s. 91 f.

lat¹. Men en säkrare datering vinnes genom typens förekomst i en redan tidigare citerad skatt från Bjelogostitska klostret nära Rostoff, guv. Jaroslav², bl.a. innehållande ett par kufiska mynt från 900-talets sista decennier. Och ytterligare kan man anföra ett fynd från Repshof, Torma sn, Liffland (nu Estland) med bl.a. tvenne dylika smycken, arabiska 900-tals mynt och tyvärr obestämnda tyska denarer från 1000-talet, dessutom anglosachsiska pennies slagna för Aethelred och Cnut³. Av skandinaviska fynd kunde man hänvisa till den nyligen publicerade skatten från Gullunge, Skederids socken, Uppland⁴, som dock är något yngre: dess yngsta föremål tyckas härstamma från c. 1100⁵.

Fig. 112. Hängsmycke från Tiurinsaari.

Av de citerade fynden framgår således, att hängsmycken som fig. 112 använts från och med 1000-talet och in på 1200-talet. I fråga om Tiurinsaarismyckets och fyndets nedläggningstid är jag snarast benägen att tänka på 1100-talet, ehuru hängsmycket, liksom kanske det runda spännet, troligen förfärdigats tidigare. De övriga föremålen motsäga icke

en dylik attribution. I detta avseende är Repshoffyndet åter av intresse. Till det hör ett föremål, som beskrives som »ein aus

¹ Arne, s. 206.

² *Записки олд. русск. и слав. арх. имп. русск. общ.* VII: 1, s. 158.

³ *Sitzungsberichte d. gel. estn. Ges.* 1870, s. 95; *Riga katalog* 685. — Av typen äro även dåliga kopior kända, se t. ex. *Mam. no apx. Pocciiu* 26, pl. VII: 21.

⁴ *Fornv.* 1919, tillväxten, s. 14, 22 f.

⁵ Se t. ex. djurhuvudena på kedjan som bär krucifixet. Jfr härmed djurhuvudena på kedjan till det öländska Gåtebokkrucifixet — B. E. Hildebrand, *Teckningar* II, pl. 4a. Till Gåtebofyndet höra bl. a. tvenne spännen, pl. 4: d och e, med rank- och till ytterlighet fördärvad djuornamentik, utförd i filigran. Ett rätt nära stående spänne finnes i fyndet från Johannishus i Blekinge — *Svenska Fornsaker* 581; *Mbl.* 1886, s. 182, nr 114 — vars yngsta engelska mynt präglats för Wilhelm Erövraren eller Wilhelm Rufus; då dessutom mer än 3500 t. v. obestända tyska m. fl. mynt höra till fyndet är dateringen till c. 1100 tämligen provisorisk, i högre grad torde den dock ej komma att rubbas (en datering till mitten av 1000-talet kan ej upprätthållas, se Statens historiska museum, *Vägledning i medeltidsavdelningen*, s. 9). T. ex. Tingbyfyndets — från inemot 1200 — spänne av samma art är om möjligt ännu mer degenererat: även djurens ögon ha nu försvunnit, se *Teckningar* II pl. 6: k.

Silberdraht geflochtener Wulst mit Oesen an den Enden und einem Dorn» eller »silbernes feines Drahtgewinde mit zwei Oesen und Nadel in einer Oese». Avbildningarna¹ ge vid handen, att föremålet är ett hårsmycke av den typ, varav många anträffats i karelska gravar från korstågstiden (jfr fig. 113). Ett dylikt hårsmycke hör som bekant även till Tiurinsaarifyndet, och det ansluter sig fullkomligt till de övriga karelska exemplaren och skiljer sig proportionerna — jämför den större tjockleken — från Repshofsmycket, som är äldre än alla de i Finland funna. Det förefaller således som skulle även i fråga om denna typ utvecklingen gå i riktning mot de större, mera pålande formerna. En typologisk detalj som denna bestyrker antagandet, att de yngre Tiurinsaari-sakerna förfärdigats senare än Repshofsmyckena och att den förra skattens nedläggningsdatum därför med skäl kan sättas till 1100-talet. Till Tiurinsaarifyndet höra ytterligare, utom en unik dubbelkedja

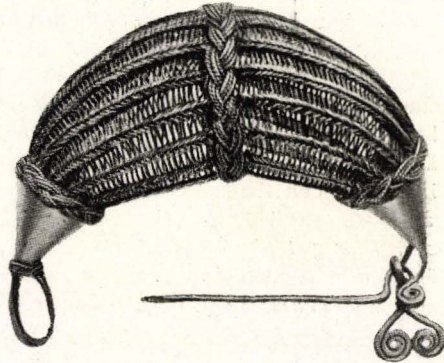

Fig. 113. Hårsmycke från Hiitola.

i samma flätteknik som hårsmycket, åtskilliga stora silverpärlor, klotformiga, dubbelkoniska, melonformiga etc. Synnerligen närstående pärltyper höra till svenska 1100-tals fynd² och till Halikkoskatten, vars äldre föremål äro 1100-tals arbeten, även om de troligen nedlagts i jorden långt in på 1200-talet³.

¹ *Sitzungsber. d. gel. estn. Ges.* 1870, s. 95; *Riga katalog* pl. 27: 10.

² Äldre fynd: t. ex. *Elfkarleby*, se *Mbl* 1891, s. 162. Yngre fynd: t. ex. *Alfvidsjö*, se B. E. Hildebrand, *Teckningar* II, pl. 5.

³ Halikkofyndet, som tyvärr aldrig underkastats en ingående analys, — för avbildningar se *V. A. a. F.* pl. 49 och Hildebrand, *Sveriges Medeltid* II, fig. 315—318 — innehåller synbarligen föremål av olika ålder. Yngst är det med en präktig kedja försedda krucifixet med Maria och Johannes på var sin sida om den korsfäste, som är förfärdigad skilt för sig och med tre nitar fäst vid underlaget. Dateringen av detta smycke, näst Borgåkalken vår medeltids dyrbaraste silversmide, ger även en utgångspunkt för bestämmande av själva fyndets nedläggningstid. Härom ett par synpunkter. Prof. Sarre, som vid ett besök i Hel-

singfors var i tillfälle att studera krucifixet, var senare nog vänlig att skriva till mig följande: »Meine Vermutung, dass es sich um eine deutsche Arbeit handeln dürfte, wird durch das Urteil von Prof. v. Falke und Dr. Remmler, dem Direktor unserer deutschen Abteilung, bestätigt; auch sie glauben, dass die Arbeit central (sächsischer) — oder ev. auch ostdeutscher Herkunft ist, etwa Mitte des 13. Jahr., oder auch etwas später. Die Formen der Kette, die doch wohl dazugehört, sind den Herren, auch mir, nicht so geläufig und müssen noch näher geprüft werden. Die Arbeit schien beiden Herren auch sehr bemerkenswert und selten, ein ganz besonders schönes Stück.» Om denna härkomstbeteckning och datering äro riktiga, reser sig frågan om kedjans och krucifixets ursprungliga samhörighet. Tekniskt och stilistiskt skilja de sig från varandra: det är klart, att de härstamma ur olika konstkretsar. Den lejonprydda relikgömmen, som är kedjans nackstycke, fogar element från ett tredje håll till ensemblen. Det är väl utan utförligare bevisföring givet, att Halikkokedjan icke kan vara ett mellaneuropeiskt arbete; den måste ha förfärdigats i Norden, jag tror man kan hävda: på Gotland. Både flät- och niellotekniken etc. förekomma här under vikingatiden och den äldre medeltiden, och dessutom äro sennordiska djurhuvud sådana som de, vilka bära krucifixet och bita i ringarna vid den runda relikgömmen, t. v. kända framför allt genom gotländska fynd. Man kan i detta avseende hänvisa till smycken från Dune och Slängs (*Sveriges Medeltid* II, fig. 319, 323) och Stånga sn (*Rydbeck, Bidrag t. Lunds domkyrkas byggnadshistoria*, fig. 92 e). Till de förra höra även relikgömmor som påminna om Halikkofyndets (*Sv. Medelt.* II, fig. 319; *Salin, Ant. Tidskr.* XI, s. 109); de kunna möjligen, ehuru deras manyviga romanska lejon en face med skäl anses gå tillbaka på österländska djurbilder, vara nordiska, gotländska arbeten. Om således kedjan är gotländsk och krucifixet tyskt — observera dock, att af Ugglas *Gotlands medeltida träskulptur* ss. 192 ff., kunnat påvisa ett starkt sachsiskt inflytande på den gotländska konsten under 1200-talets förra hälft — är det troligt, att de på Gotland förenats till en helhet. Då kunde man, åtminstone teoretiskt taget, räkna med möjligheten att kedjan skulle vara äldre än korset, att den skulle härstamma från 1100-talet. I själva verket skulle några drag icke illa förlikas med ett dylikt antagande. Behandlingen av djurhuvudenas mun- och nackflikar, ögon etc. kort sagt djurhuvudenas hela stil leder tanken på 1100-talet. Det förefaller rätt otroligt, att ännu vid eller efter mitten av 1200-talet en djurhuvudtyp, som så nära ansluter sig till 1000-talets, klart och rent kunnat fasthållas i gotländskt konsthantverk. Man kunde säga, att denna uppfattning är helt apriorisk, men den vinner ett stöd genom jämförelse med den snabba stilväxlingen inom vikingatidens djuornamentik (jag talar blott om de verkligt goda, stilbildande och stilbärande arbetena). Därför bevisar ej heller en hänvisning till de sena djurhuvudena på relikskrins och stavkyrkors gavelnockar, att Halikkokedjans djurhuvud tillhöra en mycket sen period: de förra skilja sig mer än kedjans från konsten under 1000-talets slut. Där emot kunde man med Rydbeck påpeka, att Dunefyndet, till vilket ett kedjesmycke med djurhuvud hör, nedlagts omkring mitten av 1300-talet; men Dunefyndets innehåll är heterogent — det sträcker sig från 1100- till 1300-talet — och därför kan ej den ifrågakvarande kedjan direkt dateras. Detsamma gäller kedjan i skatten från Slängs i Lärbro, vars äldsta föremål gå tillbaka till 1000-talet.

Detta om de viktigare bland de fåtaliga smyckena från vikingatidens slut. I fråga om vapen och redskap kunna vi fatta oss ännu kortare.

Spjutspetsarna äro få, av färre former. I första rummet ha vi att göra med den vanliga 1000-tals typen med kort, tjock holk och ett nedtill brett, långt blad, som nära holken bildar en trubbig vinkel¹. Vi känna denna typ från fyndplatsen på Simo Käkönens mark på Läänmäki i Metsäpirtti, här med förstörd tauschering, från Libelits, ävenledes tauscherad, vidare från Vaskela by i Metsä-

Av vilken art de övriga fornsakerna i Stångafyndet, som enl. Rydbeck nedlagts i början av 1300-talet, äro känner jag icke. Men jag tror dock, att vi t. v. få tillmäta de stilistiska argument en viss betydelse, vilka tala för att Halikkokedjan ej förfärdigats senare än under 1100-talet. Emellertid måste ytterligare en omständighet påpekas. Mellan krucifixet och själva kedjan finnes en ormdekorerad, genombruten pärla, som i behandlingen ansluter sig till korset (även dess förgyllning liknar mest korsets), och ett ganska komplicerat mellanstycke, vars stilsamband med själva kedjan är höjt över allt tvivel. Mellanstyckets mitt upptages av en fågel, stående på ryggen av ett annat djur, synbarligen avsett att vara en fisk, i vars huvud den hackar; fisk och fågel vända båda huvudet mot kedjan, från krucifixet. På var sin sida om denna grupp finnes, vänd i motsatt riktning, en vingad drake, som biter i den ten, varmed mellanstycket är fäst vid »pärlan». Dessa drakar kunde möjligen leda tanken på t. ex. gotiska drakar och tvinga oss att datera även kedjan till 1200-talet. Men både drakarna och fisken ha nackflikar, som påminna om motsvarande detalj på kedjans djurhuvud; bland de drakfigurer från 1200-talet eller en senare tid jag sett avbildade har jag aldrig observerat detta drag. Och då man besinnar, att vingade drakar, om också i regeln löpande ut i bandslingor, förekomma redan på 1000-talets runstenar, hindrar ju icke deras förekomst här oss att t. v. hänvisa kedjan till 1100-talet. Hur naturlig tanken än vore, att kedjan på Gotland förfärdigats till det importerade sällsynta krucifixet, har jag svårt att tro, att den gjorts c. 1250 eller senare. — De båda enkolpiekorsen äro antagligen 1100-tals arbeten, hängsmycket och pärlorna kunna även härstamma från detta sekel, men möjligen kan en del av pärlorna dock vara yngre. Fyndets nedläggningstid bestämmes således av krucifixet med de plastiska figurerna, förutsatt att dess datering är riktig, till tiden efter 1250, kanske inemot 1300, ty krucifixet är rätt slitet.

¹ Jan Petersens typ G.

Fig. 114.
Spjutspets
från Salmis.

pirtti ¹ och i något modifierad form från Miinala i Salmis (fig. 114). På en variant av typen är bladets kontur jämnt bågformig. Från fyndet på Naskalinmäki i Sakkola härstamma 2 exemplar av denna avart, ett tredje föreligger som ströfynd från Lapinlahti i Sakkola (fig. 115) — observera vulsten vid övergången från blad till holk; på Matti Lopenens mark på Lääenmäki i Metsäpirtti och i Väkelä, Hytinlahti by, Räisälä sn, ha ytterligare tvenne dylika anträffats. Båda varianterna — med bågformig och vinkelböjd bladprofil — tillhöra hos oss väsentligen 1000-talet, men det är ingalunda uteslutet att enstaka exemplar äro ännu yngre. Däremot känner jag f.n. ej något säkert belägg för att typen i Finland skulle uppträda redan under 900-talet ².

Fig. 115
Spjut-
spets,
Sak-
kola.

Lika vanlig som dessa båda varianter är den typ som ses i fig. 103, synbarligen ett derivat av 1000-tals typen med vinkelböjd bladprofil. Bladet har i stort sett samma form, om ock dess bredaste punkt flyttats något närmare spetsen, holken är relativt smalare och längre, ofta försedd med en eller två vulster, hela spjutspetsen stundom synnerligen lång och smäcker. Vi ha här att göra med en typ, vars första framträdande troligen faller under senare delen av 1000-talet — jämför bl.a. frånvaron av tauschering — men av de karelska exemplaren tillhöra med stor sannolikhet några det följande seklet. Utom det avbildade exemplaret har ytterligare ett hittats på samma fyndplats, andra härstamma från Simo Käkönens mark i Metsäpirtti, från Tiuri by i Räisälä ³ och Riekkola by i Kronoborg ⁴ etc. En spjutspets som i viss mån närmar sig dessa har anträffats i Raaju by i Metsäpirtti ⁵; även den bör väl hänföras till 1100-talet.

De karelska spjutspetsarna ha alla talrika motsvarigheter i västra Finland ⁶, det är onödigt att här uppräknas dem. Detsamma

¹ NM 2909: 31.

² De ex., vilka kunna dateras tack vare holkens silvertauschering, visa sig härstamma från tiden efter år 1000.

³ NM 2816: 3.

⁴ NM 6188: 1.

⁵ NM 6460: 20. Jfr *V. A. a. F.*, pl. 72: 2.

⁶ Jfr t. ex. *V. A. a. F.*, pl. 73.

gäller yxor na. T.v. ha vi i det torftiga fyndmaterialet blott få exemplar, som med tämligen stor sannolikhet kunna hänföras till 1000-talet. Ett, fig. 116, härstammar från Miinala i Salmis och står i närmaste samband med de äldre yxor, på vilka vi se exempel i fig. 74¹. En bredeggad yxa hör till Naskalinmäkifyndet från Sakkola², vars övriga innehåll delvis tillhör 1000-talet, delvis antagligen 1100-talet; yxan kan nästan lika väl räknas till det ena som det andra seklet. En liknande yxa, ävenledes med starkt markerad avsats ett stycke från eggen, är anträffad på fyndplatsen på Matti Loponens mark i Koukunniemi by av Metsäpirtti; även den kan härstamma från 1100-talet. Det avbildade exemplaret, fig. 117, är funnet i Haapalahti by i Hiitola.

I fråga om svärd en äro vi ej stort bättre ställda. Från gravfältet på Matti Loponens mark ha vi ett svärd, fig. 118, av en typ, som även är anträffad på Naskalinmäki i Sakkola. Dessa svärd stå t.v. tämligen ensamma i det finländska materialet; det avbildade exemplaret har dock anknytningspunkter med svärdet fig. 128 från Kalvola, Sakkolaklingan närmar sig snarare t.ex. ett svärd från Padasjoki³. Fyndomständigheterna ge inga entydiga dateringsmöjligheter; typen kan måhända taga sin början under slutet av 1000-talet, men den användes främst under 1100-talet. De långa klingorna och långa nedre hjaltena äro sena drag; knappens form åter, ur skandinavisk synpunkt sett, rent medeltida. Men hjaltet är ännu jämbrett, utan de utvidgningar

Fig. 116. Yxa från Salmis

Fig. 117. Yxa från Hiitola.

¹ Från Niemenpää, Koukunniemi by, Metsäpirtti, härstammar en yxa, NM 6919: 2, som möjligen tillhör denna typ; den är dock så starkt medtagen, att en säker form- och tidsbestämning ej kan göras.

² Jfr V. A. a. F., pl. 77: 22 f.; Jan Petersens typ M.

³ NM 2033: 1.

som senare under 1100- och 1200-talen äro vanliga; jag tror icke det är skäl att ge våra svärd en så sen tidsbestämning — 1100-1200-talen — som Forrer tillämpar på en rätt analog variant¹.

Ännu återstå att nämna ett par *h a c k o r* från Hennonmäki, Sakkola, (fig. 103) och Miinala i Salmis, samt ett par *l i e b l a d* från Hennonmäki (fig. 103) och Simo Käkönens mark på Lääenmäki

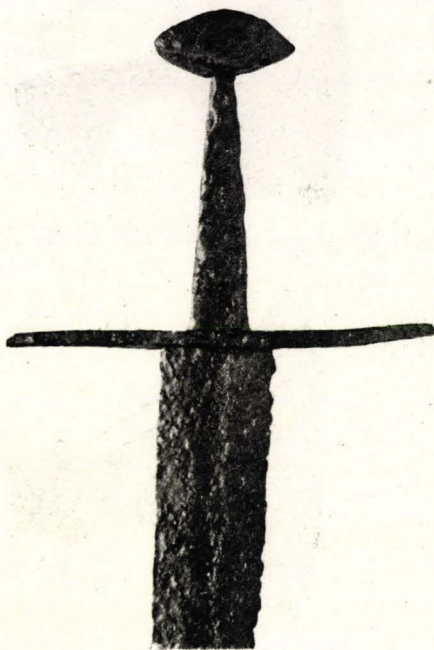

Fig. 118.

Svärd från Koukunniemi, Metsäpirtti.

Metsäpirtti; slutligen *p i l s p e t s e n* fig. 119 från Hennonmäki, allt typer som av fyn-den hänföras till 11. och början av 12. århundradet men förbli i bruk ned genom korstågstiden. Av *b e t s l e n* äro företrädda både den vanliga formen, med eller utan mellanlänk — från Hennonmäki (fig. 103) och Naskalinmäki i Sakkola — och ett par särtyper. Den ena, representerad av ett exemplar från Kronoborg, fig. 120, är känd även från Karkku i Satakunda², av den andra är blott ett exemplar — från Simo Käkönens mark på Lääenmäki i Metsäpirtti (fig. 121) — anträffat i Finland. Typen är enligt meddelande av A. M. Tallgren en gång funnen i Estland, och även Kronoborgstypen har hittats söder om Finska viken³. Ingendera formen torde vara alldeles ovanlig utanför Finlands gränser, ehuru blott få exemplar avbildats⁴.

I alldeles övervägande grad äro, som framgått av det föregående, de t.v. i Karelen funna fornsakerna från 1000-talet (och det följande seklets början) av former som anträffats även i västra

¹ *Die Schwerter und Dolche in ihrer Formenentwicklung*, fig. 53.

² NM 5868: 19.

³ *Riga-Katalog*, pl. 28: 18.

⁴ Jfr t. ex. Rygh 574, 575.

Fig. 119.
Pilspets,
Hennon-
mäki,
Sakkola.

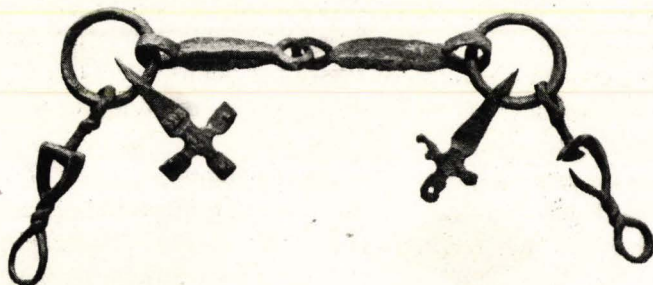

Fig. 120. Betsel från Kronoborg.

Finland. Även gravskicket är detsamma. Men några typer bära redan vittne, om, att förbindelserna österut blivit starkare; det är icke heller osannolikt, att en hel del av silvret i de karelska skatterna införts till Karelen från trakterna söder om Ladoga. I slutkapitlet få vi möjligen tillfälle att något närmare beröra dessa frågor.

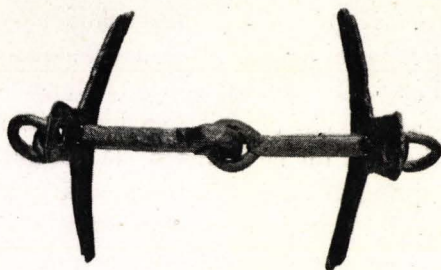

Fig. 121. Betsel från Metsäpirtti.

Korstågstiden.

I kapitlet om silverbleckspännena har, hoppas jag, på ett bindande sätt ådagalagts, att de savo-karelska exemplaren härstamma från slutet av 1100- och, kanske huvudsakligen, 1200-talet. Fynden, till vilka de höra, ha nedlagts och det övriga inventariet har använts under denna tid, dock så att de yngsta fynden naturligtvis äro något yngre än de yngsta spännena. Utan att dogmatiskt fast-

hålla vid årtalens betydelse kunna v således hävda, att fynden böra hänföras till tiden 1150—1300; den fortsatta undersökningen skall ge oss anledning att fixera periodens slut till c. 1323, det år då den enhetliga savo-karelska kulturens område klövs av Nöteborg-redens gränslinje.

Detta om själva fynden, men deras och de till dem hörande fornsakernas datering till denna period utesluter ju icke, att samma fornsaksformer redan tidigare varit i bruk. I många fall är detta på rent teoretiska grunder givet — t. ex. i fråga om de djurornerade spetsovala spännbucklorna, vilkas skandinaviska förebilder gå tillbaka till c. 900: under tiden 900—1150 måste likartade spännen, f. n. praktiskt taget saknade länkar, ha förfärdigats och burits — men de teoretiska resonemangen, vilkas värde är obestriddigt, då det gäller att förklara, huru korstågstidens kultur uppkommit, sakna givetvis betydelse för värderingen av själva fynden, d. v. s. för fastställande av deras kronologi: en aldrig så riktig teoretisk slutsats motbevisar icke en konklusion, byggd på ett daterande faktum. I kapitlet om silverspännena uppräknades 12 gravar (ss. 6 ff. 19) och 2 skattfynd (s. 10, nr:s 17—20, s. 19) med spännen och hängbleck från korstågstiden, i kapitlet om Rautuskatten fogades ytterligare ett par fynd härtill (s. 84 ff). Detta måste väl i all rimlighets namn vara tillräckligt: spännena och hängblecken ha givit oss den archimediska punkt vi behöva för hävstången, då det gäller att lyfta den yngsta karelska järnålderskulturen på dess rätta plats i det kronologiska schemat. Då spännena ständigt uppträda i likartade fyndkombinationer följer som korollarium, att den enhetliga kultur fynden avspegla tillhör spännenas tid. Vi ha rätt att tro, att i stort sett hela den kulturgrupp, med jordandet som förhärskande gravskick, varmed Schvindts och Heikels fynd från Kexholms härad och Tuukkala vid S:t Michel först gjort oss bekant, verkligen tillhör korstågstiden och icke, som nyligen sagts, i övertvägande grad tiden mellan 900 och 1100.

Jag sade, att silverspännena givit oss en stödjepunkt för hävstången, och mer än en punkt ha vi ej bruk för. De få säkra fakta, eller om man så vill ett enda faktum, äro av avgörande betydelse, men hypoteserna äro den intellektuellt lockande nödhjälpen, som gärna tillgripes, då fakta brista eller ej äro entydiga. Men här ge oss spännena erforderliga data. Därför skall jag icke i detta ka-

pitel göra ett försök att utvinna alla de, mer eller mindre säkra, i samma riktning gående kronologiska anvisningar, vilka en ingående granskning av det övriga fyndmaterialet ger. Men om under undersökningens gång några av dem utan besvär kunna infogas i framställningen må detta ske. I övrigt överlåter jag åt framtida forskningar att, med hjälp av nya fynd, bekräfta eller motbevisa den datering jag nått.

Då frågan reses, huruvida någon längre driven kronologisk indelning av fynden från korstågstiden kan givas, står man på osäkrare botten. Man kan visserligen visa, att några fornsaksformer ha sina rötter långt tillbaka i tiden och att andra uppträda sent, i vissa fall så sent som under 1200-talet, och enstaka fynd kunna tidfästas med rätt stor säkerhet, men att genomföra en noggrann indelning fynd för fynd låter sig ej göra. Jag nöjer mig i detta sammanhang med att behandla hela fyndgruppen under ett, utan mera ingående distinktioner; blott i enstaka fall skall några fynds kronologi ytterligare preciseras. Jag känner mig berättigad att begränsa uppgiften på detta sätt, då jag ännu en gång understryker denna studies karaktär av förarbete till en definitiv och uttömmande behandling av den karelska järnådern.

Emellertid vore det av vikt att kunna klargöra, huruvida några av de karaktäristiska fynden och de karaktäristiska fornsaksformerna gå tillbaka till början av 1100-talet eller till 1000-talet eller möjligen till en ännu avlägsnare period. En liten undersökning i denna riktning måste företagas av hänsyn till den av Ailio framförda uppfattningen, att de spetsovala spännbucklorna och med dem många fynd tillhöra vikingatidens senare del, tiden efter 900. Visserligen finnas i de fynd, som behandlats i det föregående, många spetsovala spännen, och dessa exemplar äro med fynden fastlåsta till korstågstiden, men ifråga om typerna kunde förhållandet, som ovan antytt, vara ett annat. Det är lämpligt att härvid utgå från den ss. 79 ff, omtalade och till c. 1150 daterade graven från Kalvola.

I Kalvolagraven var en kvinna jordad: smyckena och det övriga gravgodset ge ett oförtydligt vittnesbörd härom. Men vid gravens fotända lågo tvenne svärd, av vilka det ena är synnerligen anmärkningsvärt. Dessa svärd har man räknat till gravgodset, måhända utgående från tankegången, att deras placering i eller

vid graven skulle innebära en hedersbetygelse åt den avlidna.¹ Frånsett att andra dylika fall veterligen äro ytterst sällsynta — från Finland känner jag intet exempel härpå — finnas ett par fakta, som icke sammangå med avtagandet. Det ena svärdets rikt ornerade fäste (fig. 122) har på ena sidan tydliga spår av eldskada;

Fig. 122.

Svärd från Kalvola, Tavastland.

klingan är något böjd, men icke mera än att det skulle kunna tillskrivas jordtrycket. Däremot är det andra svärdet starkt böjt och sönderbrutet, ett drag som är oförenligt med, att det skulle höra till skelettgravens gods. Svärden höra således icke ursprungligen till kvinnograven, de måste — liksom ett par stora fragment av en svärds klinga, hittade nära skelettets huvud² — härstamma från någon av de eldbegängelser, om vilka brända ben och talrika föremål på Pahnainmäkigravfältet bära vittne. Om detta är riktigt, ligger det ju nära till hands att draga slutsatsen, att svärden äro äldre än skelettgraven.³ Men huru gamla? Det har sagts, att det ornerade svärdet vore ett 900-tals arbete; som stöd har anförts

en detalj i nedre hjaltets ornamentik (fig. 123), som jämförts med dekorationen på några i Ryssland funna beslag, antagligen härstammande från det tionde århundradet.⁴ Jag tror icke, att jämförelsen har beviskraft och att dateringen är hållbar. Mot den tala

¹ Ailio, s. 53 f.

² Till detta svärd hör sannolikt en rund knapp, som anträffades c. 2 meter från klingan; andra delar av svärd hittades ej på gravfältet.

³ Chanserna för att slutsatsen vore oriktig äro ej stora, men de finnas dock.

⁴ Ailio, s. 50 o. 52. — Man kunde även säga, att svärdet på typologiska grunder — se t. ex. knappens form — icke kunde härstamma från en senare tid än 900-talet, men även detta argument saknar värde.

flere omständigheter. Man kan hänvisa till, att brandgravgodsets massa icke kan föras längre tillbaka i tiden än till 1000-talet och att svärdet, då det kom i jorden, icke kan ha varit gammalt: se hur skarpt och klart ornamenten stå jämförda t. ex. med dekorationen på Sakkolasvärdets knapp.¹ Även detaljer i själva ornamentiken motsäga dateringen till 900-talet. Vi skola här förbigå fästehylsans palmettdекoration, ehuru även den har motsvarigheter i yngre fynd, och hålla oss till nedre hjaltets mittornament (fig. 124), som förekommer på daterbara föremål från olika fyndorter. Det är vanligt t. ex. på fingerringar. Till en ståtlig skatt från Svjatoe osero i guv. Tschernigov höra bl. a. tvenne fingerringar med samma motiv (fig. 125—6).² Fyndet kan genom jämförelse med andra dateras till 1100-talet³; längre bakåt än till 1000-talet kunna vi således icke föra de ifrågasvarande ringarna. Härmed samstämmer, att två dylika ringar höra till den ståtliga skatt från Mihailoffska klostret i Kieff, som omtalats i det föregående och daterats till senare delen av 1000-talet.⁴ Vidare kan man nämna en fingerring från Kieffska guvernementet⁵ och ett hängbleck från guv. Kostroma, möjligen förfärdigat av en sönderklippt fingerring⁶. Det är icke olämpligt att vid sidan härav ställa ett spännebeslag ur en grav på Kulhamäki i Kåukola (fig. 127)⁷, som — i över-

Fig. 125. Detalj från Kalvolasvärdets fäste.

¹ Ailio, s. 48, fig. 27. — Jag kan icke dela Ailios uppfattning, att knappen vore yngre än fästehylsan: knappen är sliten, fästehylsan verkar nästan ny. F. ö. vore konsekvensen av denna uppfattning, att knappen icke färdigats före senare delen av 1100-talet: tidigare tyckas ej ornament som hylsans förekomma i Karelén.

² Samokvasoff, *Раскопки северянских кургановъ въ Черниговъ*, s. 39, fig. 11, 12; *Отчетъ имп. рос. историческаго музея имени имп. Александра III*, 1910, pl. 11.

³ Jfr t. ex. *Collection Khanenko V*, s. 21, fynd IX—X m. fl.; se även Kondakoff, *Русскіе клады*, flerstädes.

⁴ Se ovan s. 26; *Отчетъ имп. арх. комм.* 1903, s. 184 ff., fig. 378, 379. Hur samma motiv, i geometrisk form, behandlas i textil ses a. a. fig. 346.

⁵ *Coll. Khanenko, V*, nr. 1019.

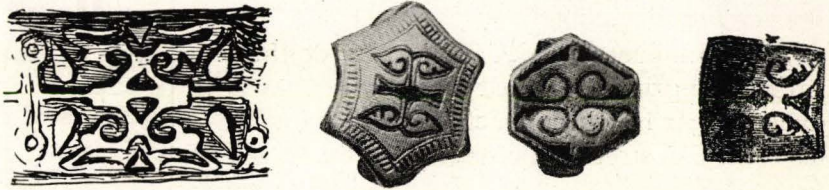
⁶ Nefedoff, a. a. pl. VI: 28.

⁷ Se ovan s. 6, nr. 2.

enstämmelse med framställningen i kapitlet om silverbleckspännena — icke kan ha anlagts före slutet av 1100-talet, snarast senare. Dessa data torde tillräckligt kraftigt motbevisa antagandet om svärdets höga ålder: de ge oss icke anledning att hänföra det till en äldre tid än 1100-talet, eller allra tidigast till 1000-talets sista decennier.

Vi kunna vinna ytterligare ett stöd för denna datering. Vid gravens fotända låg, som nämnt, icke blott det nu behandlade svärdet, utan även ett annat, enklare svärd av en form, som är främmande för vikingatiden (fig. 128). Fästeknappen är nedtill tjock och avrundad, upptill rak och skarpt åsformig; hjaltet är långt och rakt. Enligt vedertagen datering var denna typ ej i bruk

Figg. 124—127.

före 1100-talet¹; till denna tid få vi även hänföra den runda svärdknapp, som hittats på gravfältet. Alla tecken tyda således på, att vi icke ha rätt att hänföra det ornerade Kalvolasvärdet till en tid, som ligger bortom c. 1100.

Emellertid är det skäl att ännu dröja vid svärdfästets ornamentik. Denna vittnar otvivelaktigt om bronsjutarens tekniska skicklighet och står i det hela taget framom de övriga likartade svärdens. Men det är likväl oberättigat att på denna grund hävda, att svärdet förfärdigats i en av det bysantinska kejsardömetets vapensmedjor. Ornamentikens hela stil vittnar värtaligt däremot och man kan, om man icke vill låta detta generella intryck gälla för fullt, även i detalj påvisa antagandets ohållbarhet. En punkt bör nämnas som stöd för detta påstående. På de omtalade finger-ringarna se vi, huru »korsarmen» mellan akanthusbladen är tvärt avslutad. Hela motivet har övertagits av svärdets mästare, men han har helt oorganiskt fogat ornamenten på hjaltet ända till det

¹ R. Forrer, *Die Schwerter und Dolche in ihrer Formenentwicklung*, s. 15 f.

centrala motivet: man ser tydligt den tvära avslutningen på detta, mot vilket de övriga ansatts med hjälp av en smal »stängel». Och medan mittmotivet upprepar bladformen på fingerringarna, äro de vegetabila ornamenten på ändarna av helt annan art. Detta vittnar icke om någon synnerligen utvecklad stilkänsla hos gjutaren: han har helt enkelt placerat två växtmotiv av olika ursprung bredvid varandra utan att försöka sammansmälta dem till en ny och egen stil.¹ Någon motsvarighet till en dylik ytlig stilblandning torde man förgäves få leta efter i bysantinsk konst. Kalvolasvärdet är således icke något bysantinskt original, och det betecknar inte ens någon konstnärlig kulmen, men detta hindrar icke, att detaljer i ornamentiken möjligen kunde härledas ur bysantinska källor. Till dessa detaljer hör bl. a. hjaltets mittornament. De i Ryssland funna fingerringarna med samma motiv ha med all sannolikhet förfärdigats inom det rika kieffska området, en sannskyldig degel, där impulser från Bysanz och Orienten, lika väl som från Skandinavien möttes och upptogos. Men det förefaller likväl sannolikast, att det motiv som nu intresserar oss i sista hand icke är ett lån från Bysanz utan från östligare länder: det torde vara i muhammedansk konst vi få söka dess ursprung.

Fastställandet av Kalvolafyndets ålder är i tvenne hänseenden av betydelse för värderingen av det karelska fyndmaterialet. Å ena sidan står det vackra svärdfästets ornamentik som Ailio påpekat

¹ Härmed vare ej sagt, att denna process först ägt rum på Kalvolasvärdet; detta kan naturligtvis vara en kopia.

128. Svärd från Kalvola.

i närmaste samband med dekorationen på de »kräftornerade» spets-ovala spännena, å andra sidan höra till Kalvolagravens inventarium tvenne ovala spännen med fördärvad djuornamentik.

Vi dröja först vid spännbucklorna med »kräftornament». I och med att Kalvolasvärdet hänföres till tiden c. 1100 eller senare bortfaller det enda direkta stödet för spännenas datering till 1000-talet, det sekel de enligt Ailio väsentligen tillhöra.¹ De övriga argumenten för en så tidig datering äro av typologisk art och sakna för så vitt jag kunnat finna bindande kraft; det skulle föra för långt att här punkt för punkt diskutera dem. Det må vara nog att hänvisa till de gravfynd med bl. a. »kräftornerade» spännen, som behandlats i det föregående. Dessa äro:

Suotniemi grav 3, enl. Ailio senare delen av 1000-talet, enl. min på det runda silverspännet stödda datering 1200-talet, jfr ovan s 52.

Kekomäki grav 5 (en mans- o. 2 kvinnogravar), enl. Ailio c. 1000 till början 1100-talet, enligt min uppfattning slutet av 1100—1200-talet, jfr ss. 50, 53.

Tuukkala grav 9, enl. Ailio början av 1100-talet², enl. mig troligen 1200-talet, jfr s. 51.

Tuukkala grav 16, enl. Ailio senare delen av 1000-talet, enl. mig 1200-talet, jfr s. 52.

Tuukkala grav 26, enl. Ailio senare delen av 1000-talet, enl. mig 1200-talet, jfr ss. 43, 57.

I dessa fall är det således 100 à 200 års differens mellan dateringarna — en icke ringa tidsrymd då det gäller den yngsta järnåldern — men jag bör understryka, att även om, som jag tror, min tidsbestämmelse har mera skäl för sig, detta icke utesluter, att »kräftornerade» spännen kommit i bruk före senare delen av 1100-talet. Men det tyckes mig för närvarande ogörligt att i det bevarad materialet särskilja en fyndgrupp, som med säkerhet skulle kunna dateras till förra hälften av 1100-talet, för att nu icke tala om föregående sekel.

¹ Ailio, s. 53 ff. — Till förteckningen över spännen av denna typ kunna läggas tvenne exemplar funna i en grav med karelskt inventarium i Mischkina by i Schlüsselburgska kretsen, guv. S:t Petersburg, se *Отчетъ* 1904, s. 109.

² Ailios antagande, att det till fyndet hörande ringspännet skulle vara modärnt, torde ej ha fog för sig; jfr likartade spännen i andra gravar, se även nedan s. 176 f.

Detta om de »kräftornerade» spännena. Men Kalvola g r a v e n innehöll som redan nämnt tvenne ovala spännen med förskämd djurornamentik, vilka även ge anledning till några anmärkningar. Ornamenten på dylika spännen kunna som länge känt och av Ailio i tryck påpekat¹ härledas ur dekorationen på skandinaviska spännen i sen karolingisk eller, för att använda det nyaste uttrycket, i Borrestil. Förebilderna dateras i regeln till senare delen av 800-talet; synnerligen klart har bl. a. Shetelig hävdad detta.² Måhända tål den skarpa formuleringen någon modifiering, åtminstone vad de nordiska kolonierna i Ryssland beträffar: det är långtifrån osannolikt att spännena österut överskrida sekelskiftet³, men en senare datering än till tiden omkring 900 tillåter det f. n. kända materialet likväl icke. Det är då onekligen rätt anmärkningsvärt, att icke blott de skandinaviska spännenas ovala form utan även djurornamenten, lätt igenkännliga om ock starkt degenerade, gå igen på smyckena från Kalvolagraven, vilken vi funnit tillhöra 1100-talet. Låt vara att gravinventariets båda spännen möjligen förfärdigats under 1000-talet, det blir likväl en klyfta på minst 150 år mellan förebild och efterbildning. Att fylla denna klyfta blir framtidens sak, ty på grundval av teoretisk-typologiska resonemang kan Kalvolafyndets datering ej rubbas. Det är emellertid sannolikt, att något av de övriga exemplaren i den lilla av Ailio⁴ sammanställda grupp på drygt ett halvt dussin spännen, vilka jämte den ovala formen relativt troget bevara förebildernas ornamentik, är äldre än Kalvolasmyckena, ehuru fynden icke tillåta direkta slutsatser härom; på stilistiska grunder kan detta förmodas t. ex. i fråga om spännet från Viitasaari i Tavastland. Det är således tänkbart, att detta förfärdigats redan under 900-talet, men materialet är t. v. så litet, att luckan ingalunda kan fyllas. Å andra

¹ Ailio, s. 18 ff.

² *Osebergfundet* III, s. 296 f.

³ Jfr bl. a. det faktum att typiska Borrestilsföremål, om vi få tro fynduppgifterna, i Gnezdovo hittats tillsammans med 900-talsaker; jfr Arne, s. 38 f.; *Извѣщанія имп. арх. ком.м.* XV, s. 46 ff., kurgan 74. — Karakteristiska Borrestilssaker, bl. a. ett fyrkantigt beslag med organisk djurfigur av den art, i vilken Brøndsted ser Jellingestilens första representanter, i ett fynd från Bjeschets, gub. Tver, NM 1399: 84.

⁴ Ailio, s. 20. Härtill kommer ytterligare ett exemplar från Inkere by i Ingermanland, se Soikkeli, i *Karjalan kirja* II, s. 154, fig. 11.

sidan visar ett exemplar ur Tuukkalagraven 22, att typen i denna sin äldre form icke blott i Kalvola använts under 1100-talet.

Den yngre varianten av de djurornerade spännena, vars spets-ovala form och starkt fördärvade ornamentik skiljer den från de äldre exemplaren, användes enligt Ailio från tiden före 1050 till in på början av 1100-talet. Jag vill ingalunda bestrides, att formen kommit i bruk redan under 1000-talet, ehuru fynden ej ännu ge säkra stöd för en dylik uppfattning, men däremot tror jag mig kunna hävda, att de voro vanliga under det följande seklet. Kvinnogravarna Kekomäki 1 och 6, Kulhamäki och Leppäsenmäki 4, vilka alla omtalats i det föregående, bära oförtydligt vittne om typens användning efter 1000-talets slut, och en mängd av de övriga fynden torde tillhöra samma tid; detta gäller t. ex. de av Ailio omtalade fynden med dylika spännbucklor, som även innehålla hästskoformiga spännen och andra föremål med rank- och palmformig ornamentik: dessa gravar ha i intet fall anlagts före 1100-talet. Men teoretiskt taget är det sannolikt, att de djurornerade spännena, liksom de i sitt ursprung gå längst tillbaka i tiden, komma ur bruk tidigare än vissa av de övriga spetsovala spännetyperna.

Vi måste även uppställa frågan, varifrån förebilderna för de finländska spännena härstamma och på vilka vägar kännedomen om dem nått Finland. Det har antagits¹, att Öland vore om icke annat så åtminstone spännenas »utskeppningsort», men denna hypotes kan ej upprätthållas. Typen är icke sällsynt i Skandinavien. De vackraste exemplaren äro norska², men i litteraturen omtalas ytterligare, utom från Öland³, dylika smycken från Helsingland⁴, Jämtland⁵, Danmark⁶ och — vad som är viktigare för oss — från Ryssland. Till det skandinaviska fyndmaterialet från både gud. Vladimir⁷ och trakten söder om Ladoga⁸ höra spännen av denna

¹ Ailio, s. 22. Hypotesen stöddes här av i samma riktning gående antaganden rörande några andra fornsaksformer, men antagandena sakna beviskraft.

² Rygh, 651; *Oldtiden* VIII, s. 216; det sistnämnda även *Osebergskibet* III, fig. 303. Andra norska spännen *Oldtiden* VIII, s. 309 f.

³ *Månadsbladet* 1877, s. 469, fig. 24.

⁴ *Fornvännen* 1911, s. 238. Synbarligen importstycke från Norge.

⁵ *Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift* 1912, s. 116 f.

⁶ Bähr, *Die Gräber der Liven*, pl. XX: 10 a.

⁷ *Труды первого арх. съезда* 1869, pl. XXVIII: 48; samma ex. *Известия арх. комм.* XV s. 129, fig. 8, och Arne fig. 16.

⁸ Tolstoj & Kondakoff, *Русскія древности* V, fig. 204.

art. Det sistnämnda hör till just den variant av typen, som ligger till grund för de finländska spännena. Jag tvivlar icke om att typen på den östliga vägen, via vikingakolonierna söder om Ladoga-nått Finland¹. Under vikingatiden existerade även genom andra fynd betygade förbindelser mellan befolkningen på båda sidor om Ladoga. Och om vi kasta blicken västerut finna vi icke blott, att denna spännetyp saknas i kulturbygderna i sydvästra Finland utan även att i det rika västfinländska materialet från senare delen av 800-talet och från 900-talets början, om vapnen frånräknas, finnas relativt få vittnesbörd om inflytande från Sverige. Även detta gör det osannolikt, att svenska spännena av ifrågavarande typ allmänt skulle ha varit i bruk i västra Finland och att här en inhemsk fabrikation skulle ha vuxit fram på den svenska grunden.

Kalvolafyndet och undersökningen av de runda silverspännena ha således gett oss anledning att omdatera även de spetsovala spännbucklorna med »kräft»- och djuornamentik. Men om således inga av dessa med säkerhet, på grund av daterande fyndomständigheter, kunna hänföras till en äldre period än korstågstiden, frågar man sig, om icke i den rika senjärnålderskulturen i Karelen finnas andra former och fynd, som kunde tillskrivas 1000-talet. För att kunna avgöra detta måste vi summariskt granska det karelska fynd- och formmaterialet. Fullständighet eftersträvas härvid lika litet som i avsnittet om vikingatiden; det förblir framtiden förbehållet att på denna punkt ge en framställning i stil med *Die ältere Eisenzeit in Finnland*.

Schvindts arbete ger fortfarande, i fråga om fornsakstyper och gravskick, en tämligen fullständig bild av de yngsta karelska fynden. Men geografiskt är ju verket begränsat till Kexholms härad. Därför har i nedanstående lilla förteckning, som i olika avseenden avrundar den Schvindtska bilden, väsentligen upptagits fynd från andra delar av Karelen: vi få härigenom en ungefärlig föreställning om utbredningen av den karelska kulturen under korstågstiden, sådan vi för närvarande känna den; f. ö. kan i detta sammanhang hänvisas till kartan i *Atlas över Finland* 1910, där de flesta av de här uppräknade fynden, och flere därtill, antecknats.

¹ Det är icke ens uteslutet, att den karelska formen uppstått utanför Finlands gränser.

Viborgs socken, den gamla begravningsplatsen på Kirkkosaari, enligt meddelande av statsarkivarien J. V. Ruuth en liten, nu försvunnen holme utanför Revonhätä, norr om Salakkalahti, invid Viborgs stad. NM 1538: 1—2. Litet odecorerat ringspänne av dåligt silver, hängsmycke av brons (figg. 166—7).

Mohlasn, Mohlab y. NM 2744: 6. Hästskoformigt bronsspänne (fig. 129)

Fig. 129.
Spänne från Mohla.

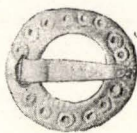

Fig. 130.
Spänne från
Rautus.

Fig. 131.
Smycke från Sakkola.

Mohlasn, Paakkolaby. NM 5956. Spjutspets jfr fig. 103 men smalare, se *FM* 1913, s. 70.

Rautusn, Haapakylä, vid Rautu station. NM 7066: 1—8. Två skellettgravar etc. Nära gravarna bl. a. ett ringspänne, fig. 130. Se *FM* 1918 s. 49 f.

Metsäpirttisen, troligen Koukunniemi by. NM 6458: 2. Spetsovalt spänne, A 135, av typ fig. 143 med ur palmettornamentik härledd bandflätning och randbård i form av geometriserad ranka.

Sakkolasn, Lapinlahti by. NM 4636: 3. Spetsovalt spänne av typ som det föregående, A 118, brandskadat.

Sakkola, Lapinlahti, Loposenmäki. NM 4421: 6. Del av slutstycke till relikgömma, av förgyllt silver, mähända använd som hängsmycke, fig. 131.

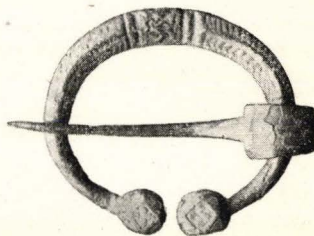
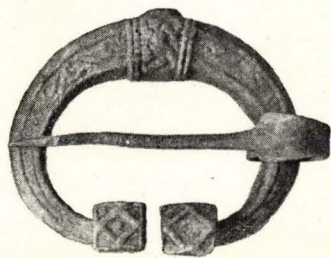

Fig. 132—133. Spännen från Sakkola.

- Sakkola, Lapinlahti, Pajamäki. NM 7291: 18—33. Skelettgrav med kvinnosmycken etc. Se *FM* 1918, s. 49. Bland smyckena det hästskoformiga bronsspännet, fig. 132.
- Sakkola, Lapinlahti, Likolahti. NM 4636: 1. Hästskoformigt bronsspänne, fig. 133.
- Sakkola, Ojanieni by. NM 6297. Knivslidebeslag av brons, fig. 134.
- Vuoksela sn (tidigare del av Sakkola och Valkjärvi), Noisnieni by. NM 1922: 410, spetsovalt spänne m. »kräftornament», A 4.
- Pyhäjärvi sn, Kiimajärvi by, Herrainmäki. NM 2520: 48. Spetsovalt spänne med bandornament, A 82.
- Räisälä sn, Ivaskanmäki by, S. Haikonens gård. NM 1922: 417—29, se Schvindt, s. 95 f. Bland föremålen bör framhållas ett brandskadat spetsovalt spänne med »kräftornament», A 10.
- Räisälä, Ivaskanmäki, Ollinaho gård. NM 3130: 10—17, synbarligen fynd ur en skelettgrav, ehuru upplysningar saknas. Bl. a. 2 spetsovala spännen med djurornament, A 105—6; 3 tvärorade rör till kedja, med bjällerformade berlocker; kedja med dåliga bronspärlor jfr S. 210; bronsspiraler, knivskaft med bandflätning, litet enkelt silverringsspänne etc.
- Räisälä, Kiisanlahti by, NM 2206: 8. Ihålig armring, fig. 135.
- Räisälä, Unnunkoski by. NM 2768: 1, lösfynd. Ihålig armring, se *V. A. a. F.* pl. 51: 15.
- Räisälä, Särkisalo by, Hovinsaari, Laukonens mark. NM 3118: 10—11, två örslevar, den ena med rankornamentik, den andra fig. 136.
- Samma fyndort. NM 3310: 27, örslev med enkel bandflätning och trepunkterade trianglar.
- Vuoksenrantas sn (tidigare del av S:t Andreae sn), Korpilahti by. NM 3310: 29, variant av spetsovalt spänne m. »kräftornament», Ailio fig. 25.
- Kaukola sn, Koverila by, Kekomäki. NM 3091: 12, »permiskt» fågelhängsmycke, jfr Heikel fig. 74.
- Hiitola sn, Kokkola by, J. Rehos mark. NM 3247: 11—12, ur röse? Örslev jfr S. 278 men med 4 öglor vid kanten, d:o jfr *V. A. a. F.* 56: 14 men med ornamentet upp och ned.
- Hiitola, Kilpola by, J. Hannukainens mark. NM 3247: 14—16, utan närmare fyndupplysningar. »Permiskt» fågelhängsmycke jfr S. 339 men med ett huvud, enkelt ringspänne av brons, etc.
- Samma fyndort. NM 5237: 8, lösfynd. Spetsovalt spänne med »kräftornament», A 124, brandpatina.

Fig. 134.
Knivslidebeslag
från Sakkola.

Kronoborgsn, Säkkinmäki. NM 2053: 1—5, skelettgrav. Två spets-
ovala spännen m. »kräftornament», A 13—14, två enkla svagt välvda häst-
skoformiga bronsspännen med spår av ornamentalt tvärså, bronspärla,
kniv *V. A. a. F.* 66: 7, örslev med palmettornament *V. A. a. F.* 56: 14.

Samma fyndplats. NM 2616: 5, ihålig armring, se Appelgren fig. 154.

Samma fyndplats. NM 2644: 1—10, enl. uppgift förstörd skelettgrav; troligen
brandgravfält. Två knivar, järnring,
fragm. av bronsgryta, krukbiter,
spjutspets påminnande om fig. 103,
dubbelspiralförmig kedjehållare med
brandpatina.

Fig. 135. Armring från Räisälä.

Kronoborg, Tervunkylä, I. Ku-
ronens mark. NM 5237: 9, 5446: 1.
Spetsovalt spänne m. »kräftornament»,
A 128, ihålig armring.

Kronoborg, Kauppakylä, Lo-
potti fornborg. Fragment av ihålig
armring, Appelgren fig. 153.

Kronoborg, Kauppakylä, Näreniemi. NM 5703: 3, ihålig arm-
ring utan lock.

Kronoborg, Rummunsuoby. NM 5504: 2, ihålig armring utan lock.

Kronoborg, Hämeenlahti fornborg, se Appelgren ss. 136 ff.

Jakimvaara, Miklinkylä. NM 4635: 19, spetsovalt spänne m. »kräft-
ornament», A 116.

Jakimvaara, Miklinkylä, P. Jerkkus mark. NM 5649: 3, spets-
ovalt spänne m. »kräftornament», A 129.

Sordavala sn, Putsinlahti by. NM 2231: 26—27, två spetsovala
spännen med resp. bandflätning och »kräftornament», A 16—17, se även
Killinen i *FFT XI*, fig. 15.

Fig. 136.
Örslev från
Räisälä.

Sordavala, Putsinlahti, Kirkkoveräjä ås. NM
2647: 1—3, örring m. silverblåsor fig. 137, remdelare jfr.
Mam. 26, pl. *IX*: 4, krukbiter.

Sordavala, Hymppölä by, Pikkarainens mark. NM
3452: 7—11, två spetsovala spännen m. »kräftornament»,
A 110—111, hästskoformigt bronsspänne jfr S. 246, två
kedjehållare av typerna S. 267 och 272.

Salmis sn, Paprunkylä. NM 4698: 6, hästskoformigt
bronsspänne, jfr S. 246.

Nurmes sn, Savikylä, Jussinsaari. NM 2573: 9, yxa jfr
S. 39 ff.

Lagda till de av Appelgren beskrivna karelska
fornborgarna och Schvindts fynd, av vilka ett par av
olika skäl här anförts, ge fynden i ovanstående för-
teckning en tämligen god bild av den karelska bosät-

ningen under korstågstiden: det är fortfarande den västra och nordvästra Ladogakusten och trakten kring den östra Vuoksaarmen, som är dess kärnbygd; praktiskt taget inga större fynd ha anträffats utanför detta område. De få fynden i norra Karelen vittna om att denna landsända dragits in under Ladogakarelarnas intressesvär men behöva knappast tolkas som bevis för en fast bosättning av större betydelse. Anmärkningsvärd är den nästan totala fyndbristen vid Finska vikens kust: liksom största delen av Nyland under järnåldern var tavasternas erämark tyckes den karelska kusten vid Finska viken ha varit en obygd, där ingen större kolonisation ägt rum; men man får likväl räkna med, att den gamla Vuoksengrenen, som mynnade ut i Viborgska viken, varit en viktig handelsväg. Utöver dessa antydningar skola vi icke gå i detta sammanhang; redan tidigare har jag påpekat, att en noggrann undersökning av fyndens topografi icke kan få ett rum i denna avhandling.

Även från en skildning av de kulturella förhållanden fynden belysa få vi här avstå, och detta kan göras så mycket lättare som Schvindt i den senare delen av sitt arbete ger en i många avseenden förträfflig utredning härav — jag hänvisar en gång för alla till hans behandling. Appeltgrens undersökning om fornborgarna kompletterar på en väsentlig punkt bilden. Det är dock några omständigheter, som här kraftigare böra framhållas. Bland dessa är frågan om gravskicket.

Det har engång sagts, att likbränningen aldrig blev sed i Karelen.¹ Sannolikt har med detta yttrande avsetts just korstågstiden, ty i fråga om de föregående perioderna är påståendet absurt: de få gravfynd vi känna från folkvandrings- och vikingatid härröra ju från brandgravar. Men även i fråga om korstågstiden tarvar det ett förtydligande, ty t. o. m. i fynd från denna tid se vi minnen om det gamla gravskicket: brandgravar och eldskadade fornsaker. Ännu under 1200-talet brändes stundom inom det karelska kulturområdet

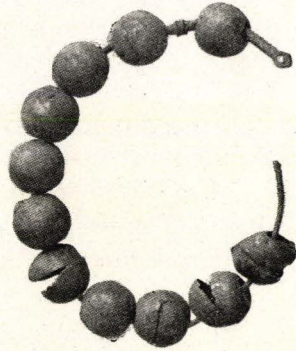

Fig. 137.

Örring från Sordavala.

¹ Ailio, *Hämeentinnan esi- ja rakennushistoria*, s. 6.

den döde, en märklig konservatism. Några fyndhänvisningar betyga riktigheten av saken. I förteckningen s. 152 ff. omtalas brandskade spetsovala spännen från Lapinlahti i Sakkola, Ivaskanmäki i Räisälä och Kilpola i Hiitola; de båda sistnämnda ha »kräftornament», det förstnämnda en till brandflätning ombildad palmettornamentik. Från Säkkimäki i Kronoborg ha vi en dubbelspiralformig kedjehållare, som legat i elden. I vilken mån fornsakerna och de brända benen från Tiurinsaari i Räisälä¹, som kommo i dagen vid Appelgrens och Hackmans grävningar, höra till brandgravar från förevarande period må lämnas osagt, och de brända benen i Schvindts 1886 undersökta grav 1 på Tontinmäki, Hovinsaari, Räisälä², ge ej heller anledning till säkra konklusioner. Däremot är den 1888 undersökta brandgraven 13 på Tontinmäki³ en egendomlig representant för det försvinnande gravskicket: inom en träram lik de vanliga skelettgravarnas men något kortare lågo brända ben och fornsaker, vilka synbarligen hänföra sig till mer än en person. Tuukkalahavarna 4, 6, 8, 10 och 28⁴ äro alla mer eller mindre dubiösa, men kvinnograven 7⁵ innehöll utom brända ben bl. a. spetsovala spännen med »kräftornament» och »akanthusdekoration» och ett hästskoformigt bronsspanne med snedstrierad båge. Nu skall man måhända invända, att ingen av dessa gravar bevisligen tillhör korstågstiden, och det är ju i själva verket fallet, att ingen av dem innehåller något genom fynd t. ex. i Skandinavien direkt daterbart föremål. Det är också möjligt, att t. ex. Tontinmäki-graven 13 är relativt gammal, låt oss säga från början av 1100-talet, ty som redan Schvindt framhållit innehåller den kedjelänkar av en form, som ej förekommer i de karelska skelettgravarna⁶, men däremot t. ex. i Överbygraven 3⁷ och Kalvolagraven⁸, vilka kunna tillhöra mitten av 1100-talet. Däremot tyckas t. ex. akanthus-spännena i Tuukkala 7 och det brandskadade Lapinlahtispännet

¹ Schvindt, s. 87 ff.

² Schvindt, s. 52 f.

³ A. a., s. 76 f.

⁴ Heikel, s. 201 ff., 214.

⁵ A. a., s. 202.

⁶ Schvindt, s. 184, fig. 293—4. Även i Tuukkala, Heikel 70.

⁷ Appelgren-Kivalo, *Finnische Trachten*, pl. IX: 2.

⁸ Ovan s. 80.

— för att nu nämna föremålen med »romansk» växtornamentik eller ur en dylik avledd dekoration — visa, att fynden till vilka de höra härstamma från korstågstiden. Men man kan ge ytterligare ett stöd för påståendet, att under detta avsnitt, närmare bestämt under 1200-talet, likbränning förekom i Karelen. Jag hänvisar till graven 3 i Suotniemi vid Kexholm¹, som tack vare det runda silverbleckspännet, fig. 36, ogensägligt kan dateras till detta sekel; till fyndet höra som anført ytterligare spetsovalå spännen med djurornament, »kräftornament» och bandflätningar, knivslida med fördärvade växtornament, ett benföremål med mänskofigur och till bandflätning ombildade palmetter (fig. 138) etc. Det bör emellertid observeras, att de få säkra brandgravar vi hittills känna skilja sig från vikingatidens: i Suotniemi tycktes benen ha nedlagts samlade i ett träkärl, i Tontinmäki 13 lades ben och gravgods inom en träram på över en meters längd; det äldre »trasiga» brandgravfältet känna vi t. v. icke genom fynd från denna tid. Korstågstidens gravskick avspeglar på sätt och vis förhållanden som den mittersta bronsålderns, men i omvänd ordning: nu är det likbränningen som måste ge vika.

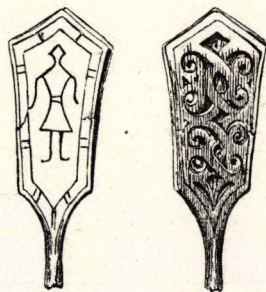

Fig. 138. Benföremål från Suotniemi, Kexholms sn.

Jordandet av de döda, som alltså förhärskade under korstågstiden, har utan tvivel vunnit insteg i Karelen till följd av inflyttningen från grannlandskapens och grannländernas av kristendomen mer eller mindre påverkade befolkning. Men mycket därutöver gick ej heller det kristna inflyttandet: det rika gravgodset vittnar om att det hedna gravskicket ännu var obrutet, ännu begravas de döda i all sin ståt med smycken, redskap och vapen. Schvindt omtalar tecken som tyda på offer vid graven och annan gravkult², och det förtjänar annoteras att ej ens gravarnas orientering, i motsats till t. ex. Överbygravarnas³, var den kristna väst-östliga; oftast låg huvudet i norr, fötterna i söder. I detta hänseende intaga Tuukkala-

¹ Ovan s. 6. I *Atlas över Finland* 1910, texten till kartbladen 49–51. s. 79 ha Suotniemi och Tontinmäkigraven 13 förväxlat.

² Schvindt, s. 188.

³ Appelgren-Kivalo, a. a., s. 29.

gravarna en särställning: här tyckas de flesta ha varit anlagda ungefär i V—Ö. Om orsaken till denna olikhet mellan gravarna i Tuukkala och Kexholms härad vågar jag icke f. n. uttala någon bestämd mening; en väsentlig kronologisk skillnad dem emellan kan icke påvisas. Om således det karelska gravskicket under korstågstiden på väsentliga punkter har en hednisk karaktär finnes dock, som Schvindt med rätta framhåller¹, skäl till antagandet, att flere av de personer, vilkas gravar funnits och undersökts varit döpta. Korsen i tre av Kekomäki, en av resp. Suotniemi, Lapinlahti och Tontinmäkigravarna, i regeln burna i en kedja om halsen, kunna knappast tolkas som blott och bart smycken, de äro helt säkert symboler för den tro deras ägare, om än aldrig så ytligt, omfattat. De karelska skelettgravarna med krucifix kunna jämföras med Ansgartidens Björkögravar, vilkas små silverkors bära vittne om den första missionen i Mellan-Sverige.

Även den karelska korstågstidens ornamentik bör i korthet beröras i detta sammanhang, ehuru en noggrann undersökning av dess ursprung och utveckling — en svår uppgift — t. v. måste anstå. Vi få åter nöja oss med några antydningar.

De runda silverbleckspänneas romanska och gotiska ornamentik har behandlats i det första kapitlet, men det bör understrykas, att den enligt allt döma icke haft någon nämnvärd betydelse för utformande av ornamentiken på i Karelen förfärdigade föremål. Silverbleckspännena äro importvara, de spela nästan ingen roll för det karelska konsthantverkets utveckling. Det samma gäller vikingatidens nordiska djurornamentik, av vilken spår ännu finnas på bronser från korstågstiden: vi minnas de spetsovala spännena med djurornament, i vilka drag av den gamla Borrestilen, grundligt förvanskade, ännu kunna skönjas. Men spänneas fördärvade djurornamentik, som dock visar, att man en gång försökt efterbilda de nordiska originalen, leder icke till någonting nytt: de sista djurornamenten ge vika för en växtornamentik av medeltida karaktär. Det är denna växtornamentik, som jämte bandflätningar ständigt, utförd i olika teknik, möter på bronser och silverarbeten från korstågstiden; det är egentligen dessa båda element, som bilda kärnan

¹ Schvindt, s. 190.

i den karelska ornamentiken, vars nationella karaktär, trots det främmande ursprunget, med rätta framhållits. Vid sidan härav spelar det motiv, som kallats »kräftornamentet» på talrika spets-ovala spännen åtminstone konstnärligt sett en mindre roll: det är tämligen stereotyp, och den utveckling som möjligen kan iakttagas från de bästa och troligen äldsta föremålen — jämför t. ex. Kalvolasvärdet — är i stort sett blott och bart en degeneration. Motivet, som t. v. endast observerats på gjutna bronser, har som Ailio framhållit¹ utan tvivel ett vegetabiliskt ursprung; att förebilderna äro östliga är sannolikt, men de ha hittills varken lokalt eller kronologiskt kunnat exakt fixeras

Det är således den av Appलगren analyserade² »romanska ornamentiken», som är den karelska korstågstedens främsta konst-

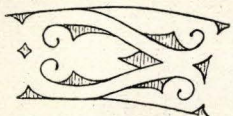

Fig. 139. Palmettmotiv.

Fig. 140. Del av halsband, Kekomäki.

form. Appलगren understryker kraftigt betydelsen av »det ensidiga akanthusbladet med vågformig ranka» som grundläggande element i denna ornamentik, och han visar, huru rankan steg för steg ombildas, så att i många fall en ren banddekoration uppstår. Denna utredning träffar utan tvivel i väsentlig grad det rätta, men det tyckes mig som borde ett annat, likvärdigt element även framhållas. Appलगren benämner det »sammansatt ranka» (fig. 139) och anser att det uppkommit genom att två enkla rankor med tvåflikiga blad lagts mot varandra sålunda, att en serie palmett- eller hjärtformiga figurer bildats. Jag förstår saken något annorlunda. Utom det vanliga rankornamentet har Karelen utifrån mottagit ett utbildat palmettornament — jfr t. ex. de små prässblecken av silver till halsband ur Kekomäkigraven 6, fig. 140 — men under inflytande av samma tendens till bandornamentik, som ses i behandlingen av den vanliga karelska akanthusrankan, omformas även palmetten: dess mittblad drages ut i bandflikar och även i

¹ Ailio, s. 45 ff.

² FM 1910, s. 83 ff.

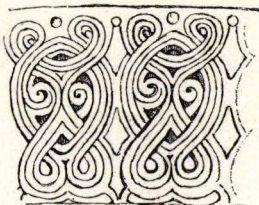

Fig. 141. Detalj från
knivskaft, Tuukkala.

övrigt förändras ornamentet så, att nästan ren bandflätning blir resultatet. Början till denna utveckling ses redan i fig. 139 — jfr palmettens kluvna mittblad —, en detalj från det ena hästskoformiga spännet från Kekomäki 6, och på det större spännet, fig. 61, i det s. 84 omtalade fyndet från Sordavala. Åtskilligt längre framskriden är processen t. ex. i dekorationen på ett knivskaft från Tuukkala, fig. 141, eller på de präktiga bronsbeslagen ur Kekomäkigraven 2, fig. 142, men även här ses ännu spår av de ursprungliga palmetterna. Exemplen kunde mångfaldigas; jag skall

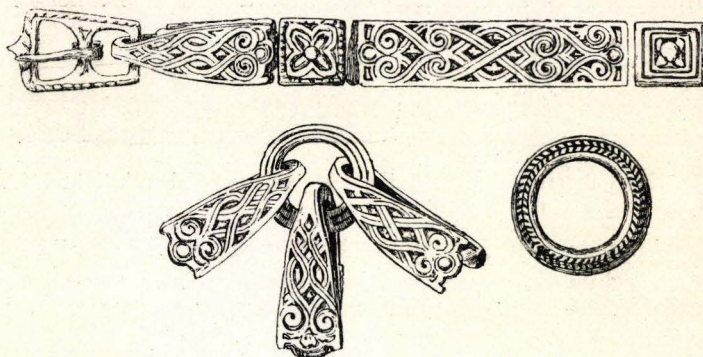

Fig. 142. Rembeslag etc., Kekomäki 2.

här blott ytterligare hänvisa till de spetsovala spännen Ailio sammanfört i sin grupp bandornerade spännen med 8-formad dekoration: en jämförelse mellan rembeslagen och spännet fig. 143, vars kantornament är en enkel geometrisk ranka, visar att det 8-liknande motivet bör härledas ur palmettornamentik, som ombildats till bandflätning.¹

Vi kunna således med Appelgren konstatera, att växtornamentiken i Karelen visar en stark tendens till att bli bandornamentik. Både den enkla rankan och palmettrankan omformas i denna riktning, och vi kunde på rent stilistiska grunder uppställa

¹ Jfr Ailio, s. 36. Hänvisningen till ornamentiken på gotländska spännen som Rydh, *Dosformiga spännen från vikingatiden*, fig. 74 är missvisande. Dateringen till mitten av 1000-talet kan icke upprätthållas.

en fornsakserie, som visar utvecklingen. Men någon praktisk, kronologisk, betydelse får denna serie icke: stilistiskt sett äldre och yngre typer ha använts sida vid sida.

I utomordentligt många fall kan man alltså visa, att den karelska bandornamentiken har sitt upphov i en växtornamentik. I Schvindts och Heikels arbeten ses talrika exempel härpå — hästskoformiga och spetsovala spännen, knivskaft och knivslidor, örslevar och rembeslag etc. — men bandornamentikens problem är icke löst i och med konstaterandet av detta faktum. Det torde förhålla sig så, att bandornamentiken i Karelen är det primära, om man så vill mera nationella: emedan tendensen till bandflätningar är djupare rotad uppgå också växtornamenten i bandslingor. Detta antagande kan måhända icke bevisas — bl. a. emedan det äldre materialet är fattigt — men några resonemang skola likväl förtydliga saken.

Bandornamentiken har överhuvud i Norden urgamla anor. Vi kunna här se bort från den yngre bronsålderns säregna bandornamentik och ännu äldre likartade företeelser, t. ex. de skurna bandflätning-imiterande ornamenten på några svärdslidor från den äldre bronsåldern. Men under järnåldern möta vi, från och med Vendeltidens början, ständigt bandornamentik tävlande med djurornamentiken, som starkast präglar det nordiska konsthantverket för att dock gång på gång duka under. De karolinska djurmotiven, Jellingedjuren, »det stora djuret» alla upplösas de eller dragas ut i bandslingor och flikar.

Se vi på materialet från Finland finna vi även här belägg för att bandornament av olika slag spelat en rätt stor roll under den yngre järnåldern. Vi kunde nämna de ögleformiga spännena med deras bandlika djurkroppar, de runda djurspännena från folkvandringstidens slut och deras derivater, på vilka inga spår av djurhuvudet mera är synligt. Därutöver kan man hänvisa till ett mindre antal föremål av olika art från vikingatiden och 1100-talets början — arm- och fingerringar, benföremål etc., för att icke tala om rent skandinaviska arbeten, t. ex. silvertauscherade spjutspet-

Fig. 143.
Spänne fr. Kaukola.

sar — på vilka enkla bandflätningar förekomma; Appलगren upp-
räknar ett par av dem. I Karelen äro dylika föremål t. v. mycket
sällsynta: eventuellt kunde en armring från Kronoborg, fig. 97,
beröras i detta sammanhang, ty rombmönstret återkommer stund-
om på liknande ringar i form av en bandfläta. Dessutom kan man
nämna en örslev från Räisälä med en enkel bandfläta som centralt
motiv och en räckta trepunkterade trianglar längs kanten. Ytter-
ligare kan en detalj som ornamentet på tvärslån på flere hästsko-
formiga spännen, t. ex. fig. 62, påpekas: här förekommer i flere
fall en bandornamentik, som icke kan härledas ur vegetabilia motiv,
och då man minnes, att bandartade djuornament i sen 1000-tals
stil förekommer på samma plats på något äldre spännen — t. ex.
det s. 128 citerade från S:t Marie — ligger det nära till hands att
sammanställa dessa fakta. Men t. v. är det likväl omöjligt att i
detalj utröna, huru starkt den äldre finländska bandornamentiken,
1000-talets nordiska djur- och bandornamentik och nya bandmotiv,
som inkommit jämsides med växtornamentiken, inverkat vid den
karelska stilens uppkomst och utveckling.

Även frågan, varifrån de inflytanden kommit, som givit upp-
hov till den karelska korstågstidens mest kännetecknande dekora-
tionssätt, är svårlost. Benämningen romansk ornamentik ger visser-
gen kronologiskt taget det rätta svaret, men för så vitt namnet
skall innebära att stilen, om än i sitt ursprung bysantinskt och orien-
taliskt influerad, västerifrån, genom påverkan t. ex. från Sverige
vunnit insteg i Karelen, torde det vara vilseledande eller rättare
alltför ensidigt betonat.

Det är sant, att i den mellan- och nordeuropeiska konsten
finnas ett otal motsvarigheter och synnerligen acceptabla förebilder
till rank- och palmettornamentiken på de karelska föremålen, och
det är lika säkert, att ett starkt västligt, synbarligen väsentligen
gotländskt inflytande gör sig gällande i den karelska korstågstidens
kultur; jag behöver blott påminna om de runda silverbleckspänna.
Men å andra sidan ha liknande motiv hemortsrikt i Rysslands by-
santinska konst under 1100-talet och t. o. m. något tidigare. I den
kyrkliga konsten icke blott i Kiev utan överallt i det ryska riket
möta de ständigt. I Stassoffs stora arbete ses talrika exempel härpå;
jämför t. ex. ett evangeliarium från 1120-talet, tidigare i Novgorod.¹

¹ W. Stassoff, *L'ornement slave et oriental*, pl. LIII.

Det är ju a priori ej osannolikt att ett rätt starkt inflytande från detta håll skall skönjas i Karelen, som från 1100-talet allt mera drages in under Novgorods intressesfär. Och det vore icke ens omöjligt, att den rent kyrkliga konsten hade påverkat den karelska folkkonsten; ett dylikt fall skildras av Brøndsted, då han visar Winchester-skolans betydelse för utformande av den nordiska Ringerikestilen.¹ Emellertid är det ju naturligtast att antaga, att icke den monumentala kyrkliga konsten eller kalligrafernas verk varit de direkta förebilderna för de karelska silversmederna, bronsgjutarna och gravörerna; helt säkert ha inflytandena förmedlats av småkonsten, konsthantverket. Problemet blir då att påvisa dylika russo-bysantinska, delvis kanske orientaliskt färgade produkter av småkonsten. Och här stå vi på en rätt så osäker botten: det mig genom litteraturen tillgängliga materialet är sparsamt och sporadiskt. Hängblecken å la Kaukola- och Hiitolasmyckena, fig. 5 och 7, kunna ej utnyttjas för vårt syfte, men däremot förtjäna i detta sammanhang de små silverblecken i fyndet ur Kekomäki-graven 6 (fig. 140) en särskild uppmärksamhet. De äro utan tvivel importföremål: pressbleck av tekniskt sett samma art förekomma ej bland de med säkerhet inhemska fornsakerna och bleckens ornamentik är ej karelsk. Vid sökandet efter motsvarigheter stanna vi vid några liknande pressbleck, ornerade med akanthusblad och palmetter, vilka hittats i det gamla Rjasan.² Ätminstone en del av dessa, fig. 144, tillhör en skatt, som troligen härstammar från tiden omkring 1100 eller är något yngre. Rjasanfyndet för oss vidare till det tidigare omtalade skattfyndet från Michailoffska klostret i Kieff, till vilket några små pressbleck med avvikande ornamentik höra.³ Härvid förtjänar påpekas, att i samma fynd förekomma några fingerringar med växtornament av det slag, som ovan s. 145 ställts i samband med ornamentala detaljer på Kalvolasvärdets fäste och på vissa hästskoformiga spännen,⁴ och ytterligare att på en annan fingerring finnes ett akanthusblad, som påminner om dem på pressblecken från Rjasan och som i något förändrad form

¹ J. Brøndsted, *Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden*, ss. 89 ff.

² *Труды VII арх. съезда въ Ярославль*, 1887, II, pl. V; NM foto. 326: 116, 138.

³ *Отчетъ* 1903, ss. 184 ff., figg. 358 ff.

⁴ Jfr fig. 127 med *Отчетъ* 1903, figg. 378, 379, 346.

återkommer på några karelska hästskoformiga spännen,¹ fig. 145. Men fyndet från Kieff är intressant även därutinnan, att det innehåller föremål — textilfragment — med palmett- och rankornamentik,² som uppvisar en tydlig främdskap med den karelska. I det forna ryska riket äro emellertid pressblecken från Rjasan och Kieff ingalunda ensamma i sitt slag; bl. a. ha några exemplar från guv. Vilna avbildats; bland Vilnafynden finnes även en armring, som visar huru Rjasanbleckens bladornament efterbildats i annan teknik.³ Slutligen kunna analoga föremål, i enstaka fall med växtornament, från guv. S:t Petersburg omnämnas; ⁴ bland dem finnas även små runda bucklor, som kunna jämföras med dem i den första Suotniemigraven funna, ⁵ och fyrkantiga beslag med mitthål lika ett par ströfynd från Tuukkala ⁶.

Fig. 144. Del av hals- eller ännband, Rjasan.

Huruvida växtornamentiken på pressblecken från Rjasan, Kaukola etc. i sitt ursprung är bysantinsk eller orientalisk skall här lämnas oavgjort; för vårt syfte är det nog att framhålla dess betydelse som impulsgivare vis à vis den karelska stilen. Det är dock sannolikt, att främst ett östligt element gör sig gällande i decorationen; man kan bl. a. påminna om det faktum, att flerstädes i Ryssland något äldre orientaliska arbeten, oftast i silver, anträffats, vilkas akanthusornamentik lätt kunde ställas i samband med de föremål vi här omtalat. Även på sådana fornsaker som

¹ Jfr *Отчетъ* 1903, fig. 354. På fig. 145 ses ett liknande tvärställt blad i den yttre ornamentbården, på båda sidor om det centrala växt-bandmotivet. Huru bladet förändras till en enkel S-slinga ses i Schvindt fig. 256.

² *Отчетъ* 1903, figg. 344, 350.

³ *Записки имп. русск. арх. общ.* XI, 1899, s. 308, fig. 20; pl. V: 1 ff. Här omtalas s. 305 liknande föremål från kretsen Kieff och guv. Minsk.

⁴ *Материалы* 20, pl. XII: 6 m. fl.; NM foto A 47: 5.

⁵ Schvindt 193.

⁶ Heikel 48; *Материалы* 20, pl. XII: 1—2; NM foto. 47: 5. Det är icke uteslutet, att något av de ingermanländska fynden kunde härstamma från slutet av 1000-talet eller tiden omkring 1100.

de bekanta flätade silverarmringarna från 1000-talet, vilkas fabriktionscentrum enligt Arne är Dnjeprområdet, förekomma ofta — på ändplattorna — vegetabla ornament, som ha en i viss mån orientalisk prägel, och detsamma har sagts om andra grupper av föremål.

Bland dessa föremål kunna vi icke nämna de växtornerade hästskoformiga spännena från östra Estland och Ingermanland¹: de tillhöra den karelska gruppen; även bandornamentik som den karelska förekommer i Ingermanland.² Däremot har Arne hävdad, att växtornamentiken på vissa halvmånformiga hängsmycken, troligen från tiden c. 1100, går tillbaka på orientaliska förebilder.³ Det är möjligt, att så förhåller sig, men själva smyckena, vilkas dekoration har anknytningspunkter till den karelska, äro icke orientalska arbeten; de ha förfärdigats i Ryssland, men

Fig. 145. Spänne från Kekomäki, grav. 6.

knappast — som Arne antar i fråga om de filigranornerade exemplaren av samma typ — i rikets sydvästra delar.⁴ En ornamentik som liknar lunulasmyckenas förekommer även på ett antal andra föremål: armringar, vilkas form påverkats av de flätade ringarna

¹ Resp. *Baltische Studien z. Arch. u. Gesch.* 1914, pl. XIX och *Материалы* 20, pl. X:17. Tvärsåornamentet på det ingermanländska spännet är en förvanskning av ornamentet på fig. 127. — I detta sammanhang kan påpekas, att mittornamentet på fingerringar som Schvindt figg. 296 och 299 är identiskt med hälften av ornamentet på fig. 127; på ringen Schvindt 301 är motivet redan helt fördärvat.

² Jfr t. ex. *Материалы* 20, pl. XI: 12, XIX: 26.

³ Arne, s. 113 och fig. 72; *Известия имп. арх. Коммиссии XV*, s. 144, fig. 228; *Отчетъ имп. рос. ист. арх. Музея* 1913, s. 98, fig. 20. Nefedoff, *Ростр. кург.* pl. V, *Мат. по арх. бост. губ. III*.

⁴ Observera formens utbredning, som tyckes tala för ett nordligare fabriktionscentrum.

med niellerade ändplattor¹, ringspännen², ringar som möjligen hört till dylika spännen³, etc. Intressant är bl. a. armringen fig. 147 från Wiidl i Olonets⁴, som tillhör ett sent men icke direkt daterbart gravfynd. Slutligen kunna även hästskeformiga spännen som fig. 146 anföras. Originalen härstammar från Sakkola; det är t. v. unikt i Finland, men själva typen kan möjligen härledas ur de i Östbalticum vanliga, men även i Finland och t. ex. på Gotland förekommande hästskeformiga spännen med »Mohnkopfen»⁵. Föregångarna härstamma från vikingatiden, men det växtornerade Sakkolaspännet är yngre om än ej genom fyndomständigheterna direkt daterbart.

Fig. 146. Spänne från Sakkola.

Spännen av samma typ ha anträffats i Ingermanland⁶ och guv. Vladimir⁷. Ett även i fråga om ornamentiken analogt men stilrenare exemplar härstammar från Gräträskfyndet⁸, och en likartad dekoration finnes, om än något fördärvad, på föremål från Ingermanland⁹. Härtill kommer att ett dylikt spänne med rankornamentik hittats på Gotland.¹⁰

Denna omständighet reser problemet om icke spännenas ornamentik kunde vara gotländsk och om icke, trots allt, gotländska »romanska» motiv kunde ligga till grund för den karelska ornamentiken. Utan att bestämt våga förneka spännetypens gotländska härkomst betvivlar jag den, och vad frågans senare del beträffar tror jag icke man utan vidare kan besvara den jakande. För det första kan icke, trots betydande likheter, dekorationen på de ifrågakvarande

¹ *Извѣстія* XV, s. 149, fig. 271.

² *Матеріалы* 20, pl. X: 1, 13.

³ *Записки русск. арх. общ.* V, 1902, pl. XXI: 3.

⁴ FM 1916, s. 33.

⁵ T. ex. *Rīga-Katalog* pl. 19: 14; V. A. a. F., pl. 40: 13,

⁶ *Матеріалы* 20, pl. IX: 8.

⁷ *Извѣстія* XV, s. 147, fig. 249.

⁸ Arne, fig. 76.

⁹ *Матеріалы* 20, pl. VIII: 6.

¹⁰ St. H. M. 5057, enl. Hackmans anteckningar.

spännena sägas utgöra den direkta förebilden för den typiska karelska ornamentiken. Och för det andra talar den totala bristen på svenska fynd med sådana föremål, som i Karelen äro försedda med växtornamentik, mot dennas svenska, resp. gotländska ursprung. Till förtydligande av det sagda vill jag påminna om de båda karelska varianterna av hästskoformiga silverspännan: med välvd båge och med flat båge försedd med en längdås, båda förfärdigade — av sparsamhetsskäl — av tunnt silverbleck. Båda varianterna ha visserligen föregångare, mer eller mindre massiva, i svenska fynd, men den extrema utvecklingsform de karelska exemplaren företräda är ej funnen i Sverige, men är rätt så vanlig öster om Östersjön. De karelska spännetyperna saknas således, och då härtill kommer, att i de ganska talrika svenska skatfynden från 1100- och 1200-talen motsvarigheter eller rättare förebilder till de karelska spännenas ornament ej tyckas förekomma, förefaller det ej oberättigat att söka dem på annat håll.

Jag tror således, att man med tillgång till det nu kända materialet måste hävda, att den karelska växtornamentiken — då man bortser från skandinaviska importföremål, t. ex. de runda silverbleckspännena — väsentligen bygger på bysantinsk-orientaliska motiv, som över Ryssland — södra Ladogatrakten, Novgorod — nått Karelen. Definitivt avgjord kan frågan icke sägas vara: det är möjligt, att det västliga »romanska» inslaget ännu skall visa sig vara starkare än man nu är benägen antaga.¹ Däremot tror jag icke, att något direkt samband förefinnes mellan 1000-talets liviska växtornamentik och den karelska. Kardinala olikheter i ornamentens behandling kunna iakttagas, och beröringspunkterna äro av så allmän art, att man icke på dem kan bygga en hypotes om livisk påverkan på det karelska materialet. Och lika litet bevisar förekomsten av ovala spännbucklor och några andra fornsakstyper i Liffland—Kurland och Karelen något för här föreliggande fråga.

Härmed skulle vi kunna lämna ornamentiken. Men det är likväl skäl att understryka, vilken uppfattning av de rank- och

Fig. 147. Armband från Olonets.

¹ Det är tänkbart, att t. ex. skandinaviska växtornande ringspännan skulle kunna hittas, vilkas dekoration påverkat den karelska stilen.

palmettornerade föremålen kronologi fynden ge anledning till. Det är möjligt, att något av de i Ryssland funna föremålen med vegetabil ornamentik i en stil, som i det föregående antagits spelat en roll vid den karelska stilens uppkomst, förfärdigats före år 1100; i varje fall har palmett- och rankornamentiken kort efter 1100 blivit tämligen vanlig i olika delar av det ryska riket. Men vad Karelen beträffar ha vi tillsvidare intet belägg för, att något föremål med typisk karelsk växt- eller bandornamentik skulle härstamma från tiden före 1100, medan

Fig. 148.
Örslev från
Kulhomäki.

tvärtom ett stort antal bevisligen tillhör fynd från 1100- och 1200-talen. Jag hänvisar här blott till de gravfynd, som uppräknats i kapitlet om de runda silverspännena: till dem höra talrika dylika föremål. För att nämna några exempel: I Suotniemigraven 3, genom spännet fig. 36 daterad till 1200-talet, låg en knivslida med bandornament av vegetabilt ursprung. Till Kulhamäkigravens — antagligen 1200-talet — inventarium hörde delar av av bl. a. ett hästskoformigt silverspänne som det större på fig. 3 med tvärsån fig. 127 och en örslev med palmettornamentik (fig. 148). De palmett- och bandornerade spännena Schvindt 250, 256 och 258 hittades i Kekomäkigraven 5. O. s. v., o. s. v. Den som önskar flere bevis för den här givna dateringen finner dem lätt med ledning av fyndförteckningen ss. 6 ff.

Dessa data visa ojävbart, att 1100- och 1200-talen voro den karelska ornamentikens blomstringstid. En noggrann datering av de enskilda stilfaserna vore av intresse, men då föremål på olika utvecklingsstadier förekomma i gravarna sida vid sida och i fullständigt samma fyndkombinationer visar detta, att en skarp kronologisk delning av materialet icke låter sig genomföra. Det är ej heller f. n. möjligt att med hjälp av säkert daterbara fynd hänföra en del av föremålen till 1300-talet, ehuru utan tvivel under seklets början föremål i den gamla stilen fortfarande voro i bruk; i några fall, t. ex. i fråga om örsleven fig. 136, kan man på stilistiska grunder ha skäl för antagandet, att ifrågavarande föremål äro sena.¹

¹ Jfr t. ex. FM 1901, s. 63, fig. 12.

Efter dessa spridda anmärkningar om ornamentiken är det nödvändigt att i korthet dröja vid fornsakstyperna. Många av dem ha redan, mer eller mindre utförligt, berörts i det föregående och kunna därför nu förbigås, men om några andra äro vissa detaljiakttagelser på sin plats. Dessutom förtjäna några generella synpunkter beaktande.

Det är alldeles påtagligt, att det karelska fornsaksmaterialet från korstågstiden, grovt taget, kan fördelas på tre grupper. Å ena sidan ha vi det svenska importgodset, vars ovärderliga betydelse ligger i de kronologiska hållpunkter det ger; hit höra bl. a. de runda silverbleckspännena och ringspännena, om vilka nedan. Å andra sidan ha vi ett östligt inslag, dels av bysantiniserande art eller orientaliskt färgat, dels påtagligt finsk-ugriskt. I detta sammanhang böra nämnas bl. a. Kaukola- och Hiitolamedaljongerna (figg. 5, 7), de små pressblecken (fig. 140), ett antal örringar (figg. 46, 50), vidare fågelformiga berlocker (fig. 149), bronsrör med öglor etc. etc.; även ett par av dessa typer skola nedan omtalas. Och slutligen ha vi en icke helt ringa serie fornsaker, vilkas förbindelse med äldre finländskt, även västfinländskt, och baltiskt material icke låter sig jäva.

Fig. 149.
Hängsmycke
från Räisälä.

Jag vill här särskilt understryka det sistnämnda elementets betydelse, emedan man på grund av den karelska kulturens säregna karaktär är benägen att förbise eller åtminstone underskatta den. Det är sannolikt, att en undersökning av t. ex. byggnadskicket, folkdräkten i dess helhet — ej blott enstaka smycketyper — näringar, religion o. s. v., i den mån en sådan är möjlig, i ännu högre grad skulle framhäva styrkan av de band, som förena Karelsens korstågstid med vikingatidens västfinska kultur. Men här måste en dylik undersökning anstå; vad folkdräkten beträffar torde den komma att behandlas i professor Sirelius arbete över de finsk-ugriska folkens dräkter. Här skola vi blott hänvisa till likheten i sådana rätt konstitutiva drag som bruket av bronsspiraler på dräkten och till förkärleken för kedjesmycken.¹

¹ Bland äldre finländska fynd bör särskilt det från Kuhmois med ett präktigt kedjesmycke framhållas; se även *V. A. a. F.* pl. 58; för Östbalticum se t. ex. *Riga-Katalog*, flere planscher.

För västra Finlands vidkommande har Appelgren behandlat de spiralprydda rätt talrika dräktfragmenten; även hos de finska folken i Östbalticum ha likartade dräkter varit vanliga.¹

Men även i talrika detaljer kan, som nämnt, sambandet spåras. Kedjesmyckena uppbäras t. ex. ofta av dubbelspiralformiga kedje-

Fig. 150.

Del av kedjesmycke från Räisälä.

hållare: de karelska² äro uppenbart avledda ur former sådana som ofta anträffats bl. a. i västra Finland, här i ett par tiotal exemplar.³ En egendomlig hängprydnad, som hör till ett kedjesmycke från Hovinsaari i Räisälä (fig. 150) har föregångare i västra Finland, där bl. a. i Letala, Hvittis⁴, Kumo och Sääksmäki hittats likartade hängsmycken, om vilkas utseende fig. 151 ger en föreställning. Detta exemplars ornamentik, som tämligen stereotyp går igen på de övriga, består av bandslingor, som synbarligen äro en förvanskning av någonting annat; karakteristiska äro även de böjda linjerna vid den nedre kanten, som bilda en vinkel med spetsen inåt. Om man jämför fig. 151 med, fig. 92, som återger det vackra hängsmycket från Kuhmois, faller omedelbart en viss likhet i ögo-

nen: på båda föremålen finnes vinkeln vid den nedre kanten, på båda är kompositionens tyngdpunkt — fåglarnas kroppar och de runda bandslingorna — placerade på ungefär samma plats. Jag tror man kan påstå, att Kumosmycket och de likartade exemplaren, som tillhöra 1000-talet, äro fördärvade kopior efter hängsmycken

¹ Appelgren, *Finnische Trachten*; t. ex. *Riga-Katalog*, pl. 25.

² T. ex. Schvindt 276 ff.

³ Se t. ex. *V. A. a. F.* pl. 58.

⁴ *V. A. a. F.* pl. 57: 1.

från äldre vikingatid med två affronterade fåglar eller andra djurfigurer — ett bevis bland många på den nordiska djuornamentikens oförenlighet med den finska smaken —, men onekligen saknas t. v. mellanled, som skulle visa, »utvecklingens» gång; Hovinsaari-smycket fig. 150 företräder att ännu yngre, ännu mer degenererat stadium av typen.

I kapitlet om Rautusfyndet ha redan hängblecken behandlats: de få växtornerade karelska exemplaren ha föregångare både i västra Finland och Östbalticum. Vidare kunna stångkedjelänkar nämnas; man jämföre t. ex. Schvindt 294 med dylika föremål från västra Finland.¹ Ett måhända viktigare belägg ge knivarna med ornerade slidbeslag av brons: i Östbalticum äro ju dylika, om än utan vegetabilisk dekoration, vanliga, och de saknas ej heller i västra Finland.² Det är icke uteslutet, att denna typ, som blev så utomordentligt vanlig inom de finska folkens bosättningsområden, till sitt ursprung är västlig, skandinavisk.³ Detsamma kan möjligen gälla örslevarna, om de ej snarare tillhöra den formvärld, som genom vikingatidens orientaliska handel vann insteg i Norden. Vad särskilt den karelska typen beträffar återfinna vi den, utan växtornamentik, i västra Finland, bl. a. i Bjerno.⁴

Fig. 151. Hängsmycke från Kumo, Satakunda.

De egendomliga armringsarna med ett lock (fig. 135) som täcker en hålighet, i vilken antagligen legat ett par småstenar eller dylikt, så att armringsarna varit ett slags skallror — på sätt och vis en analogi till bronssmyckena med vidhängda bleck eller »bjällror» — torde även, trots sin i Finland östliga utbredning, stå i förbindelse med äldre finländsk och baltisk kultur. Det kors som ofta indelar

¹ Appelgren, a. a., pl. IX: 2. De västfinländska exemplaren tillhöra huvudsakligen 1000-talet och 1100-talet.

² T. ex. Appelgren, a. a., pl. IX: 4.

³ Montelius, *Svenska Fornsaker* 486; Stolpe & Arne, *Gravfältet vid Vendel*, pl. XXIV: 2; Mbl. 1903—5, s. 245; Hackman: kniv från Halla, Gotland; Björkö.

⁴ Appelgren, a. a., pl. IX: 3. — Orientalisk örslev: *Отчетъ* 1909—10, s. 229.

deras yta har analogier i dekorationen på något äldre armringar (jfr fig. 110), medan de skurna ornamenten på de bevarade exemplaren äro så fördärvade, att deras ursprung ej kan klargöras. Man kan tänka sig dessa ringar som motsvarigheter till relikgömmor eller enkolpier — en del av en dylik har ju hittats i Sakkola (fig. 131). Från dessa ihåliga föremål kunde de karelska bronsgjutarna möjligen ha fått idén till ringarnas hållighet, men i stället för relikgömmor blevo ringarna skullror! Att typen är karelsk är givet: den har ej anträffats utanför Karelen och Savolax. Dess tidsställning är däremot i viss mån osäker, enär den aldrig hittats i något av de stora gravfynden. Det är icke uteslutet, att den tillhör början av korstågstimen; dess tillhörighet till denna period visas av fyndet från Tervunkylä i Kronoborg (s. 154), där en dylik ring skall ha hittats tillsammans med ett spetsovalt spänne med »kräftornering», ett fynd som dock icke möjliggör en skarpare datering.

Det är ingalunda alltid lätt att avgöra, om typer, som äro gemensamma för västra Finland, Karelen och Östbalticum, införts till Karelen från det ena eller andra hållet. I synnerligen många fall är det sannolikt, att inflytandena kommit över Ingermanland.

Om vi till exempel undersöka, huru saken ställer sig ifråga om korstågstidens hästskoformiga spännen finna vi visserligen, att föregångare till de båda silverspännetyperna, som tidigare påpekat, förekomma i västra Finland och att dessas utbredning i Finland och Östbalticum åtminstone delvis måste ses mot bakgrund av den gotländska handeln. Men det visar sig även, att mot de relativt få västfinländska spännen från 1100-talet¹, som kunna jämföras med t. ex. Räisälä och Mohlasmyckena (fig. 129) står ett stort antal delvis identiska spännen från bl. a. Ingermanland.² Det förefaller under sådana omständigheter naturligtast att ställa de karelska exemplaren i samband med förbindelser mellan Karelen och trakten söder om det karelska näset. Att Sakkolaspännet (fig. 146) på detta håll har förutsättningar och motsvarigheter har redan framhållits.³ I fråga om de övriga hästskospännen tecknar

¹ Appelgren, a. a., pl. IX: 10—12.

² *Материалы* 20, pl. VIII ff. Jfr t. ex. fig. 129 ovan med *Mat.* 20, pl. VIII: 12, 13.

³ Gråträskspännet av denna typ hör till det karelska inslaget i Nordskandinaviens kultur.

sig ej förhållandet lika klart. Spännen som figg. 132—3 stå visserligen i närmaste stilistiskt samband med en del av silverspännena, men den vanliga typen fig. 152 med snedstrierad båge intar en plats för sig. De savo-karelska exemplaren tillhöra åtminstone till största delen korstågstiden — detta betygas både av växtornamentiken på nålarna till flere av spännena och av deras förekomst i daterbara fynd — men typens ursprung går säkert tillbaka till vikingatiden. Den förekommer både på Gotland och i Estland-Lettland¹ och dessutom rätt så allmänt i Ingermanland.² På vilken väg den vunnit insteg i östra Finland må lämnas oavgjort; snarast ville man dock tänka på ett inflytande söderifrån.

Det förefaller även sannoliktast, att förekomsten av kedjehållare i form av ett flätat kors — jfr t. ex. fig. 150 — i Karelen beror på baltiska, ej västfinländska impulser: ett par likartade föremål från Liffland avbildas t. ex. i Rigakatalogen³; på Gotland är åtminstone ett enstaka, till spänne apterat exemplar anträffat.⁴ De i svenska vikingatidsfynd tämligen vanliga krucifixen med tre rundlar på varje korsarm⁵, som ännu under korstågstiden användes i Karelen⁶, ha troligen även från Ingermanland införts till Karelen; de äro sällsynta i västra Finland.⁷ Typens härkomst är oviss, men man får räkna även med en skandinavisk, kanske också varjagisk fabrikation av dylika kors.

Om således några av de senast omtalade fornsakstyperna, ehuru troligen importerade till Karelen från södra kusten av La-

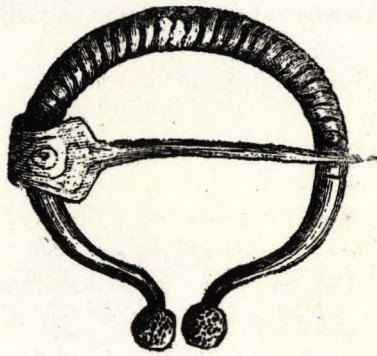

Fig. 152. Spänne från Räisälä.

¹ T. ex. *Riga-Katalog*, pl. 19 och 29.

² *Материалы* 20, pl. IX.

³ Pl. 18: 14 f.

⁴ Enligt Hackmans anteckningar.

⁵ Arne, s. 208, fig. 348.

⁶ Schvindt 225 f.

⁷ *FM* 1916, s. 66, fig. 39.

doga och Finska viken, gå tillbaka på skandinaviska förebilder eller äro produkter av nordiskt arbete, kunna flere andra i Karelen funna föremål med säkerhet sägas vara östliga. Detta gäller som sagt de russo-bysantinska medaljongerna från Kaukola och Hiitola, de små pressblecken, de i kapitlet om Rautusfyndet omtalade örringarna, etc. Till de östliga örringarna kan man även räkna det präktiga exemplaret från Ukonsaari i Enare träsk¹ och ringen fig. 137 från Putsinlahti i Sordavala socken. Den sistnämnda hör till en typ, som är vanlig både på finsk-ugriskt och slaviskt område i Ryssland, t. o. m. så långt österut som i guv. Tobolsk.² I Estland-Lettland hör den däremot ej hemma, medan den förekommer i det petersburgska guvernementet.³ De finska stammarna ha troligen övertagit den av slaverna. Fynd på bolgariskt område⁴ kunde antyda, att typens ursprung är orientaliskt och att den senare lånats både av de slaviska och finsk-ugriska stammarna; över södra Ladogatrakten har den nått Finland, där Sordavalaexemplaret t. v. är ensamt i sitt slag. Från Kekomäkigraven 3 härstammar en annan, ävenledes östlig örringsvariant⁵, och i ytterligare ett par fynd föreligga silverpärlor, som troligen hört till örringar.

Då man särskilt vill framhålla något östligt drag, som skiljer den karelska kulturen från den västfinländska plägar man gärna hänvisa till de fågelformiga hängsmyckena med vidfästa bjällror eller bleck i form av simfågelfötter (fig. 149). Liknande bjällror och bleck hänga vid talrika av de två- och fyrörade bronsrör, som höra till de karelska kvinnornas bröstsmücken.⁶ I själva verket ha ju dessa fornsakstyper en vidsträckt spridning österut, och de förekomma väl att märka uteslutande inom de finska stammarnas bosättningsområden: här är icke tal om orientaliska eller bysantinska föremål. Fågelberlockerna bruka kallas permiska — en beteckning som knappast avser mycket mera än att framhålla deras östliga spridning — och de förekomma ju i Kama-

¹ C. A. Nordman, *FM* 1922, s. 2, fig. 1.

² Foto XI: 65 i NM:s arkiv.

³ *Материалы* 20, pl. II: 2, 15; XII: 11; fotos i NM:s arkiv etc.

⁴ Uvaroff, *Бытовые памятники древней болгарии*, pl. VII: 17.

⁵ Schvindt 187.

⁶ Schvindt 266 ff. — Remdelaren i Putsinlahtifyndet även östlig.

dalen¹, där även bjällerförsedda rör anträffats. Men också längre västerut, särskilt i guv. Kostroma, äro fågelsmyckena vanliga.² Går man ännu västligare blir typen måhända sällsyntare, men ännu i guv. S:t Petersburg förekomma talrika exemplar³; i Estland-Lettland färre. Det förefaller som kunde man kontrastera den baltiska flata, genombrutna fågelberlocktypen med den östligare plastiskt utformade. Att utan kännedom om de ryska samlingarna försöka ge en närmare skildring av förhållandet mellan baltiskt, oka-finskt och permiskt är emellertid lönlöst; måhända är man nu alltför benägen att i typer med östlig spridning se typer av östligt ursprung och att underskatta den påtagliga baltiska kulturexpansionen under vikingatiden. Vi få emellertid tillsvidare uppfatta de karelska fågelformiga berlockerna, rören med bjällror etc. som former, vilka från Central-Ryssland, möjligen t. o. m. Kama-området, spritt sig västerut och troligen över södra Ladogatrakten införts till Karelen; här har därefter en inhemsk fabrikation ägt rum. Uteslutet är ej heller, att vägen norr om Ladoga spelat en viss roll — föremål av samma art ha hittats i Olonets⁴ — men t. v. tyckes de karelska fyndens spridning snarare tala för förbindelser över Karelska näset och sjöledes över Ladoga än norr om den stora sjön.

Ännu måste en antagligen östlig fornsakstyp nämnas. Jag avser det i fig. 153 avbildade rovfågelhuvudet med holk; ett bronsskaft till något föremål. Det är i Finland alldeles unikt, men ornamentiken är den karelska; var det förfärdigats är således klart. I viss mån likartade föremål äro f. ö. icke okända: på Gotland, i närheten av Visby, har ett rovfågelhuvud med holk i nordisk sen rooo-tals stil anträffats.⁵ Men trots detta tror jag man kan hävda, att typen härstammar österifrån, att den måhända ursprungligen hör hemma på muhammedansk botten. Räisäläexemplaret har genomborrade öron; orsaken härtill visar originalet till fig. 154, från Ojat i Olonets; de vidhängda »bjällror» bero på inflytanden

¹ T. ex. Nefedoff, i *Матерьялы по арх. вост. губ.* III, s. 72 och pl. 12; *Материалы по арх. России* 25, pl. VII: 9, XXI: 10; *Материалы* 26, passim.

² Nefedoff, a. a., s. 234, pl. III.

³ *Материалы* 20, pl. VIII: 15 — 19; XIII: 5, 6; *Материалы* 29, pl. XXIV: 21, 23 etc.

⁴ Tallgren, i *FM* 1916, s. 32.

⁵ *Fornvännen* 1907, s. 265.

från de finska stammarna längre inne i Ryssland. Det är troligen genom dessas förmedling även Karelen mottagit typen; men dess hemort tyckes vara det bolgariska riket: här känner man flere enkla bronser i form av rovfågelhuvud med holk.¹ Ett särskilt intresse väcker ett vackert exemplar från kretsen Tscherdyn i guv. Perm.² Typens östliga karaktär accentueras ytterligare av ett äldre fynd i Ungern.³ Det tyckes mig sannolikt, att både det gotländska och det karelska exemplaret, ehuru de äro förfärdigade

Figg. 153—154. Bronsföremål från Karelen och Olonets.

i trakter där de anträffats, gå tillbaka på inflytanden österifrån. Det är t. o. m. tänkbart, att bakom föremålen skulle ligga en tradition från folkvandringstiden i södra Ryssland.

I den karelska korstågstidens formvärld finnas egentligen blott några få smycketyper, vilka helt igenom äro skandinaviska. Bland dem äro de runda silverspännena de viktigaste och nära nog de vanligaste. Vid deras sida kan man nämna det i fig. 131 avbildade föremålet, utan tvivel en del

av ett dylikt slutstycke, som man finner på ett antal medeltida kedjor bl. a. från Gotland; i Halikkofyndet ha vi ju ett liknande med¹ ett romanskt lejon en face.⁴ Jag har emellertid icke sett något exemplar med en figurframställning som på Sakkolaexemplaret, men detta är likväl importerat västerifrån.

Den tredje, relativt vanliga, form, som här bör nämnas, är ringspännet eller söljan, varav några varianter äro avbildade i figg. 155-7; typen är ju känd både från Karelen och gravplatsen vid Tuukkala. Rent a priori ville man säga, att det är en karaktäristisk medeltidsform, men de ojävbara daterande fynden äro tämligen få. I Finland

¹ T. ex. Tallgren, *Collection Zaussailov* II, pl. VI: 1—2; Boulitchov, *Antiquités de la Russie orientale*, pl. VII: 6; etc.

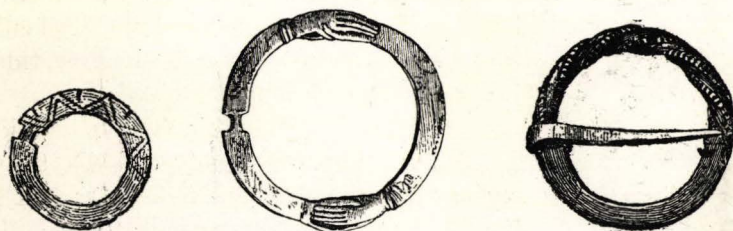
² *Албомъ рисунковъ*, s. 300, fig. 1926.

³ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, pl. 483.

⁴ Jfr ovan s. 136.

ha likartade spännen hittats vid grävningar i det gamla Åbo¹, men fyndomständigheterna tillåta ingen direkt tidsbestämning; man ville närmast tänka på 1300-talet, i varje fall ej på ett avsevärt tidigare datum. I Ingermanland äro dylika spännen tämligen vanliga: där förekomma flere olika varianter, i flere fall synbarligen lokala arbeten.² Av de ingermanländska exemplaren är ett — identiskt likt ett Åbospanne — funnet med bl. a. en »permisk» tvåhövdad fågelberlock³, alltså en typ från korstågstiden; två, av avvikande former, med örringar som Sordavalaringen fig. 137⁴, ett tredje med bl. a. sena varianter av örringar som fig. 50 från

Figg. 155–157. Ringspännen från Karelen.

Rautus⁵, de övriga med icke direkt daterbara fornsaker. Allt detta tyckes tyda på, att spännen i själva verket tillhöra korstågstiden, och detta visas ju även av deras förekomst i genom runda silverspännen daterbara karelska granar. Också majuskelinskriften på spännen från Kaukola, Tuukkala och Åbo⁶, som man icke gärna vill hänföra till en synnerligen avlägsen tid, pekar i samma riktning. Men ett yttrande av Stjerna väcker likväl en viss tvekan, ty man kunde ju ha anledning tro, att han granskat det svenska materialet, vars vittnesbörd naturligtvis har den största betydelse. Under hänvisning till en avbildning av ett enkelt spanne av detta slag säger Stjerna⁷: »De äldre söljorna av rund form äro varandra lika

¹ Appलगren, *FM* 1901, s. 63, fig. 22 f., s. 65, fig. 25.

² Se t. ex. *Материалы* 20, pl. X: 10 ff., XIV: 9; *Mam.* 29, pl. XXIV: 14, 27.

³ *Mam.* 29, pl. XXIV: 14, jfr XXIV: 21. Jfr med *FM* 1901, s. 63, fig. 22.

⁴ *Mam.* 20, pl. X: 1, 9, XII: 11.

⁵ *Mam.* 20, pl. X: 2, jfr I: 1, 13.

⁶ Schvindt 239; Heikel 30; *FM* 1901, s. 65.

⁷ *Historisk tidskrift för Skåneland* III, ss. 181 f.

under vikingatiden och 1000-talet.» Gentemot detta vill jag då först framhålla, att jag aldrig sett ett dylikt spänne i något fynd från vare sig äldre vikingatid eller 1000-talet. Och de svenska fynden tyckas ingalunda bestyrka Stjernas påstående. Genom skatten från Kyrkoköpinge i Skåne¹ dateras ett spänne som fig. 156 med två par händer till förra delen av 1300-talet. En annan sölja, dock med dekoration av fullständigt avvikande art, från Vestmanland är ett lösfynd; den dateras av Hildebrand till 1300-talet², och en granskning av huru Hildebrand eljes tidfäster spännen av likartade typer, ger vid handen, att han genomgående hänför dem till 1200- och 1300-talen.³ Det samma gäller ett spänne som fig. 158⁴; här

Fig. 158. Spänne från Suotniemi.

är bl. a. fyndet från Tölö kyrka i Halland av intresse.⁵ Emellertid kunde ju den möjligheten antagas föreligga, att nytt material, som tillkommit efter Hildebrands tid, gäve anledning till en annan datering. Detta visar sig emellertid icke vara fallet. Dr Friis Johansen svarar på förfrågan, att spännen av förevarande form, som i Danmark äro sällsynta, icke förekomma i något säkert fynd före det 13. århundradet; detta gäller både de enkla exemplaren och de mera komplicerade. Och från Sverige meddelar Lindqvist, att typen icke anträffats i något vikingatidsfynd; Hallström har icke observerat något fynd före 1400-talets början. Även om vi icke behöva acceptera denna sena datering, som strider mot den eljes vunna, som det tyckes säkra tidsbestämningen av de karelska fynden, kunna vi konstatera, att Stjernas uppgift måste bero på något missförstånd. Vi ha anledning, att fasthålla vid, att typen i Karelen tillhör 1200-talet och 1300-talets början; måhända är något exemplar t. o. m. yngre.

På grundval av denna spännegrupps utbredning kunna inga slutsatser dragas om de karelska exemplarens härkomst, men Got-

¹ *Teckningar* 2 häftet, pl. 10: m. — Se även Törefyndet, *Fornv.* 1916, tilllägg s. 57.

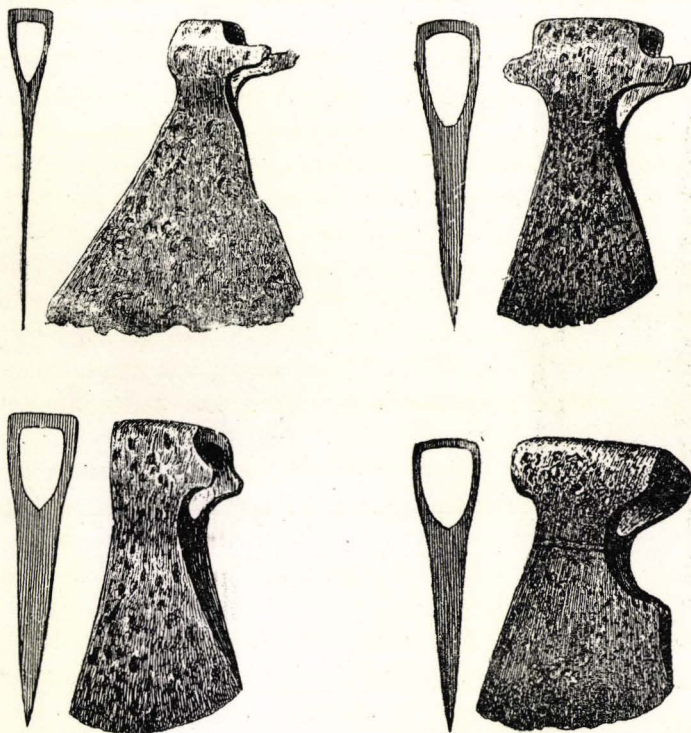
² A. a., pl. X: k.

³ *Sveriges Medeltid* II, s. 375.

⁴ A. a., ss. 373 f.

⁵ *Teckningar*, 2 häftet, pl. 8.

lands starka kommersiella maktställning gör det likväl sannolikt, att gotlänningarnas handel spelat en väsentlig roll för typens utbredning österut; det förtjänar även antecknas, att flere av de exemplar Hildebrand avbildar härstamma just från Gotland, ett

Figg. 159–162. Yxor från Karelen.

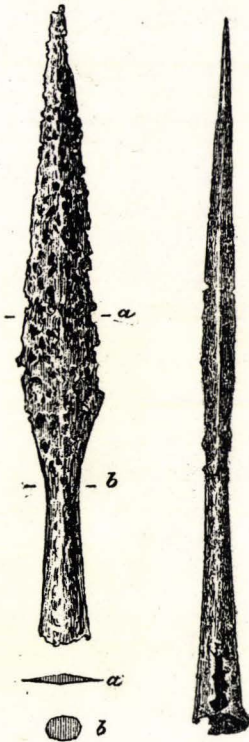
bevis för att ringspännena, i motsats t. ex. till de ovala spännbucklorna, varit i bruk på ön.

Vapnen och järnföremålen i det hela taget ha t. v. fullständigt förbigåtts i detta kapitel. Detta har kunnat ske bl. a. emedan formskalan knappast på någon väsentlig punkt utökats sedan Schvindts arbete utkom; järnföremålens betydelse för en kronologisk undersökning som den föreliggande är även relativt ringa, och vi få därför nöja oss med ett par ord.

I fråga om yxorna kan man ytterligare hänvisa till Appelgrens studie.¹ Figg. 159-162 ge en serie yxor ur karelska gravar från korstågstiden. Den första formen ansluter sig nära till några av de yxor som behandlats i föregående avsnitt (jfr fig. 117) och gå in

på 1100-talet. Bl. a. i Tuukkalafynden förekomma även andra varianter som stå 1000-talets nära², och de kunna möjligen tillhöra korstågstens början. Att exakt datera de enskilda exemplaren är ogörligt, men bland typerna urskilja vi äldre och yngre. Yxan med lång botten — ett gott exemplar avbildat i fig. 162 är ny för korstågstiden, men formens samband med äldre typer kan likväl skönjas; det bör understrykas, att på dessa yxor ofta finnas enkla lineära ornament.

Figg. 163-164. Spjutspetsar från Suotniemi.

Två spjutspetsar ur Suotniemigravarna visas i figg. 163-4, å ena sidan en långsmal bajonettliknande form, å den andra en kraftigare, bredare; den senare är möjligen den allmänna. Dessutom finnas spjutspetsar som ännu tydligare visa sin nära avhängighet av 1000-talets och det begynnande 1100-talets.³ Bland pilspetsarna uppträder vid sidan av andra former den tväreggade för första gången i större antal, och bland järnredskapen ha vi fortfarande gräftar och liar men även fullt karaktäristiska skärar bli nu allmänna. Eldstål, hästbroddar, som även anträffats i något äldre fynd, knivar etc. etc.

måste här helt lämnas ur räkningen, och tyvärr är jag ej heller i tillfälle att ägna någon plats åt keramiken, som städse då det gällt Finlands yngre järnålder blivit synnerligen styvmoderligt behandlad; de stora bronskittlarna som användes jämsides med lerkärlen förbigås även.

¹ SM 1897, ss. 17 ff.

² Yxor som likna Heikel 1 och 2, jfr ovan fig. 116 yxan från Salmis.

³ Jfr t. ex. Schvindt 33 med spjutspetsar som fig. 114.

Däremot bör det framhållas, att bland svärden flere praktstycken — om ett så ståtligt ord kan användas — förekomma: Sakkolasvärdet och svärdet ur den första Kekomäkigraven bildade jämte det från Kalvola¹ en liten inhemsk grupp, och ur Suotniemigraven i härstammar en klinga, vars fäste liksom de nämndas typologiskt i viss mån ansluter sig till vikingatidens, ehuru svärdet hittats i en grav, som icke kan vara anlagd tidigare än under 1200-talet.² De flesta övriga svärden äro av en rent medeltida karaktär. Detta gäller till exempel originalet till fig. 165, tyvärr starkt angripet av rost: fästets formella och ornamentala samband med t. ex. det präktiga svärdet från Pappilanmäki i Eura, vår medeltids ståtligaste huggvapen³, är i ögonen fallande. I det föregående ha nämnts ett par klingor, som möjligen härstamma från 1100-talet⁴, och både Kalvolafyndet och ett av Överbyfynden i Bjerno visa att enkla svärd med runda knappar troligen förekommo redan vid seklets mitt; det överraskar icke att finna dem i Karelen.⁵

Också de västliga medeltida svärden i de karelska gravarna tillhöra korstågstiden; de kunna tidfästas och resultatet blir det samma som tidigare vunnits: under 11- och 1200-talen voro de i bruk i Karelen, men i vad mån de gå in på följande århundrade är ej lätt att avgöra. Deras förekomst här i dessa östliga bygder måste ses mot bakgrund av den vapenhandel, mot vilken påvarna ofta ivrade.⁶ Man vill åter helst tänka sig att Gotlands handel spelat en roll för klingornas spridning österut.

Fig. 165.
Svärd från Kekomäki.

¹ Ailio, fig. 27; Schvindt 27; ovan fig. 122.

² Schvindt 28. I samma grav ringspännet fig. 156.

³ V. A. a. F., pl. 68: 7.

⁴ Ovan s. 139.

⁵ Jfr t. ex. Schvindt 30.

⁶ Se t. ex. *Finlands Medeltidsurkunder* I, s. 56 f.

Några synpunkter på Karelen s järnålder.

Gjutformsfragmentet och lerkruksbitarna från Räisälä gårds mark, härstammande från Ananjinotiden¹, äro ett av de ganska få vittnesbörden om en åtminstone i någon mån bofast befolkning inom den östliga bronsålderskulturens område i Finland. Samtidigt är Räisäläboplatsen en av de otvetydiga länkarna i kedjan av östliga kulturförbindelser, som från stenåldern till järnålderns slut knyter Finlands förhistoria till mellersta Rysslands. Vi kunna knappast mera tvivla på den relativa kontinuiteten i dessa förbindelser. Från stenålderns kamkeramiska kultur leder oss den östliga linjen över Pielavesi-yxorna från den äldre bronsåldern² till bronsålderns slut, då Räisäläfyndet ingalunda är ensamt om att markera den. Den äldre folkvandringstidens glesa fynd av östliga bronser³ fortsätta linjen, och senare tilltaga fynden i antal. Snett över Finland, från SO mot NV, gå dessa inflytanden så långt tillbaka vi kunna nå, värtaliga uttryck för en växelverkan mellan långt från varandra belägna områden.

Men de äldsta fynden från Karelen s järnålder avspegla likväl inflytanden västerifrån: både de lösfunna eldslagningsstenarna och de få övriga fynden från folkvandringstiden höra alla till typer, som sedan gammalt äro kända i västra Finland, delvis även i Östbalticum. Nu kunde man visserligen säga, att den äldre järnåldern och folkvandringstiden i Ingermanland och angränsande delar av Ryssland äro synnerligen litet kända och att där typer ännu kunna anträffas, vilka överensstämma med en del av de i Karelen funna. Denna möjlighet kan icke helt avvisas. Eller man kunde hävda, att de karelska fynden skulle bära vittnesbörd om strömningar, som från Estland, över Ingermanland och Karelska näset, nått socknarna kring Vuoksen; för detta antagande kunde tala, att faktiskt några av fornsakstyperna i Karelen ha motsvarigheter i Estland och att under folkvandringstiden verklig en söderifrån — från littauiskt område — norrut gående kulturväg gör sig

¹ Tallgren, i *FM* 1914, s. 11 ff.

² Tallgren, i *Studier tillägnade O. Almgren*, s. 252.

³ För fynden intill 1905: A. Hackman, *Die ältere Eisenzeit*, s. 351 f.; se även Hackman, i *Atlas öfver Finland* 1910, kartblad 49—51, s. 58.

märkbar i Östbalticum.¹ Men dessa resonemang stranda mot det faktum, att bland de karelska fynden — jag framhäver särskilt gravfyndet från Lapinlahti i Sakkola, som bragts i dagen av Europaeus² — finnas typer, t.ex. små likarmade spännen, vilka i alldeles utpräglad grad, om än gående tillbaka på skandinaviska eller andra förebilder, äro västfinländska; likaså är gravskicket det samma som i västra Finland.

Redan på grundval av de få fynden från folkvandringstiden vågar man alltså påstå, att en från västligare delar av Finland utgående bosättning ägt rum i Karelen. I vilken mån landskapet tidigare, under århundradena närmast e.Kr. och under början av folkvandringstiden, var taget i besittning av människan undandrar sig för närvarande vårt avgörande, men fynden av eldslagningsstenar göra troligt, att tavastländska jägare genomströvat skogarna. Uteslutet är det likväl icke, att Karelen redan nu på sätt och vis var indraget i andra stammars intressesvär, men ströfynd, som skulle tala om österifrån komna inflyttare eller nomadiserande lappar saknas, och några vittnesbörd om en mer eller mindre kulturlös kultur i stil med t.ex. gorodischtschekulturen inom vidsträckta områden av Ryssland äga vi ej.

Den första fasta bosättning vi kunna konstatera under Karelen järnålder är således helt igenom västfinländsk³, och under en stor del av vikingatiden dominerar fortfarande det västfinländska inslaget; det bestämmer i stort sett utvecklingens riktning. Med tillgång till det material, som nu inrymmes i Nationalmuseets skåp och vitriner, låter det sig emellertid icke med noggranhet avgöra, varifrån denna västliga strömning och invandrarna kommit: helst tänker man på södra och sydöstra Tavastland. Fynd bl.a. från Sysmä och Gustaf Adolfs, Nastola, Itis, Valkeala, Mäntyharju, Savitaipale och Ruokolaks markera senare förbindelselinjer mellan Tavastland och Karelen, och redan långt före folkvandringstidens slut nådde den tavastländska bosättningen trakterna österom Päijänne, jfr t.ex. gravfynd från Sysmä och ströfynd från Valkeala. Med hjälp av ortnamnen, som visserligen äro kronologiskt svårbestämbara, har Voionmaa trots sig kunna konstatera ett par

¹ Jfr A. M. Tallgren, *FM* 1923, 1 ff.

² Ovan s. 96.

³ Jfr A. Europaeus, *Kalevalaseuran vuosikirja* 3, s. 70 ff.

förbindelselinjer från Tavastland österut: den ena, sydligare, markerad av namnen Vånå, Hollola, Heinola, Mäntyharju; den andra ledande från Sääksmäki över Sysmä mot nordost till mellersta Savolax¹. Måhända kunde man sammanställa dessa linjer med de arkeologiska data.

Men även om den första f.n. påvisbara bofasta befolkningen i Karelen härstammar från Tavastland är det icke sagt, att *karelarna* västerifrån ha invandrat till det landskap, som bär deras namn. Det är sannolikt, att den senare befolkningen i det finländska Karelen, karelarna i den bemärkelse vari vi här använt ordet, sammanmält av inflyttarna från väster och av österifrån kommande folk-element, att stammen bildats där den sedan botten och verkat, att dess kultur formats under impulser från olika håll, av den geografiska och andliga miljön, av stammens egna öden. Vilket element som utgör stammens huvudbeståndsdel och grundstomme är t.v. oklart — måhända kan det icke ens definitivt avgöras på arkeologisk väg — det är framtiden förbehållet att mer i detalj klargöra detta. Att det arkeologiska materialet härvid kommer att spela en viktig roll är givet, men innan fynden ökas och genomarbetats, innan i främsta rummet den finsk-ugriska järnålderskulturen i Ryssland är närmare känd kan man icke nå synnerligen långt. Men jag tror likväl, att redan nu själva faktum kan konstateras.

Ty det förefaller som skulle redan under vikingatidens vissa drag skilja den karelska kulturen från den västfinländska, huru starka beröringspunkterna och de sammanbindande elementen än må vara. Synnerligen talrika äro dessa drag visserligen icke, och deras beviskraft är ej större än att vägande invändningar möjligen skola resas mot ett försök att taga dem till intäkt för östliga förbindelser av etnisk art. Men de förtjäna likväl understrykas.

Det förefaller som vore i det karelska vikingatidsmaterialet föremål av svenskt ursprung och sådana avledda ur svenska förebilder relativt talrikare än i Tavastland och västra Finland. På vapnen kan man visserligen intet bygga, ty de äro i hela landet i stort sett av vanliga vikingatids- eller om man vill vikingatyper; man observere dock den östliga, icke svenska, yxan fig. 78 från

¹ *Suomen karjalaisen heimon historia*, s. 30 f.; *Hist. Aikakauskirja* 1924, s. 1 ff.; *Europaeus a.a.*, s. 72.

Räisälä. Men bland de fåtaliga bronserna finnas sådana, som kunna bero på samkväm med de svenska kolonierna söder om Ladoga: t.ex. eldstålsbeslagen och de ovala spännbucklorna från Lopotti i Kronoborg. Vissa andra föremål kunna ha importerats från Ingermanland, likaväl som västerifrån. Då härtill kommer, att senare, under korstågstiden, de spetsovala spännbucklorna äro ett av de främsta nationella smyckena i Karelen, medan de aldrig på allvar tyckas slagit igenom i Västra Finland, är man benägen att ställa detta faktum i förbindelse med inflytanden från de varjagiska samhällena. Härtill kan läggas, att i silverfynden, som äro jämförelsevis talrika, förekomma smycketyper — örhängen etc — som bevisligen härstamma österifrån; även det myntade silvret k a n delvis ha införts från södra Ladogatrakten; detta gäller t.ex. Rautusfyndet. Och slutligen finna vi under korstågstiden ett stort antal fornsaker — delvis behandlade i det föregående kapitlet — vilkas spridning är avgjort östlig och vittnar om utsträckta förbindelser med de finsk-ugriska stammarna i Ryssland. Från sydöst ha även de bysantiniserande föremålen införts, och jag har sökt göra sannolikt, att den karelska växt- och bandornamentiken i hög grad bygger på impulser från detta håll, även om andra faktorer medverkat vid dess uppkomst.

Allt detta kunde nu visserligen föras på handelns och kulturförbindelsernas konto, men även om man ser bort från de filologiska vittnesbörden, vilka jag saknar möjlighet att behandla, och de historiska källorna med deras skarpa åtskillnad på karelare och tavaster, tyckes det starka östliga inslaget i den karelska korstågstidens kultur visa, att verkligen en viss stamskillnad förefinnes mellan dem som uppbära den yngsta järnålderns kultur i västra Finland och Karelen; hela den karelska befolkningen kan icke ha invandrat västerifrån. Bygdens koncentrerings på Ladogatrakten och Vuoksenområdet tyckes även tala härför; mellan denna bygd och den tavastländska finnes ett vidsträckt område, som att döma av fyndfattigdomen varit en erämark, en gränsmark mellan de båda bebyggelsecentra.

För närvarande tror jag man således kan hävda, att den äldsta fasta järnåldersbosättningen i Karelen är av västligt, tavastländskt ursprung, men det är möjligt, att redan samtidigt eller kanske tidigare — utom möjligen lappar — också österifrån komna finnar

strövat i de karelska jaktmarkerna. Fyndtillväxten under vikingatiden, särskilt dess slut, och framförallt korstågstiden måste däremot sättas i samband med, att nya befolkningstillskott även österifrån — dels över Karelska näset, dels kanske på vägen norr om Ladoga — tagit Karelen i besittning; vilken betydelse sjövägen haft veta vi ej. En förklaringsgrund härtill kunde ligga i Novgorods växande inflytande: trycket från slaverna kan ha spelat en roll för folkförskjutningar i riktning mot Karelen. En annan väsentlig orsak, av ekonomisk natur, skola vi genast komma till.

Men först måste en annan punkt beröras, frågan om en svensk bosättning i Karelen. Några forskare ha sammanställt de svenska fornsakerna i karelska vikingatidsfynd med Erik Emundssons tåg till Karelen, under senare delen av 800-talet, och önskat göra troligt, att en del av fornborgarna anlagts av den svenska konungen¹. Man kunde kanske hänföra t.ex. Lopottifyndets svenska fornsaker till Erik Emundssons tid, men icke desto mindre måste man säga, att grundvalen för sammanställningen är mer än lovligt svag. För det första äro de svenska fornsakerna relativt fåtaliga och kunna lättast förklaras under hänvisning till förbindelser med södra Ladogaområdet; f.ö. kan man säga, att det icke är särdeles logiskt att främst anföra kvinno Smycken, de ovala spännbucklorna, som bevis för ett krigståg. För det andra ha fornborgarna, som jag här måst förbigå, icke ännu blivit föremål för en undersökning, som skulle tillåta oss att bestämma någon av dem som svensk. Och slutligen känner man t.v. inga svenska gravar, ättehögar etc., av den art, som städse kännetecknar en fast vikingabosättning även utanför Nordens gränser.

Däremot är det mer än sannolikt, att svenska vikingar, åtminstone tillfälligt, tagit en del av skärgården längs Finska vikens östra kust i besittning. Fyndet från Essaari i Vederlaks (ovan s. 100 f.) härstammar troligen från en vikingagrav, och uttalandet i Magnus Erikssons brev av 1347² om »Karelomen som boo vestan Korsn s» i Säckijärvi uppfattas ju ofta som gällande en svensk befolkning³. Också gamla ortnamn bära vittne om svenskt språk

¹ Neovius, *FM* 1907, ss. 41 ff.; Aspelin, *Opuscula archaeologica O. Montelio dicata*, ss. 359 ff.

² *Finlands Medeltidsurkunder* I, s. 203.

³ Voionmaa, a.a., ss. 23, 38 f.

i dessa trakter, och det heter t.o.m., att invånarna vid havskusten från Viborg till Sibbo ännu under 1500-talet talade svenska¹. Huruvida dessa svenskar voro ättlingar av vikingar, som bosatt sig här, må lämnas oavgjort, men det arkeologiska materialet tillåter oss i varje fall icke att operera med en svensk fastlandsbefolkning under vikingatiden. Då tyckes hela den karelska havskusten ha varit praktiskt taget obebodd; ett vittnesbörd om vilken ödemark trakten kring Viborgska viken var ännu år 1323 ges av det Nöteborgska fredsfördraget², vari rätt till fiske och b ä v e r f å n g s t i vattnen nära Viborg förbehålles karelarna på ryska sidan gränsen.

Vi äga f.n. blott ett enda fynd — två föremål — med typer från korstågstiden, anträffat på Karels kust vid Finska viken. Det härstammar från Kirkkosaari vid Viborg, en liten nu landfast holme innanför slottet, norr om Salakkalahti; fyndplatsen är en gammal kyrkogård.

Figg. 166—7 visa de båda föremålen: ett ringspänne och ett hängsmycke³ av former, som hittats i flere gravar i Karelen och Savolax. Det är icke helt uteslutet, att fyndet härstammar från tiden efter grundläggningen av Viborgs slott, men det kan även vara

äldre, tillhöra 1200-talet; det är mycket möjligt att den kristna kyrkogården lagts, där ett »förhistoriskt» gravfält funnits. Om så är fallet ger fyndet ett icke föraktligt bidrag till diskussionen om platsen för det gamla Viborg. På Kirkkosaari kan före slottets grundläggning ha funnits ett handels- eller fiskeläge.

Det är i intet fall någon tillfällighet, att det enda karelska kustfyndet kommit i dagen i denna trakt, vid mynningen av den urgamla vattenväg, som handeln på Karelen följde. Silverfynden

Figg. 166—167.

Spänne och hängsmycke, Viborg.

¹ J. W. Ruuth, *Viborgs stads historia* 1, s. 3.

² *Medeltidsurkunder* 1, ss. 121 ff.

³ En liknande fornsakstyp i annan stil, se *Riga-Katalog*, pl. 18 :2, från Liff-land; jfr även ett föremål från »Ruriks gorodischtsche» i Novgorod, foto. A42: 1, no 18, i NM:s arkiv. — I det finländska beståndet av dylika hängsmycken kunna olika utvecklingsvarianter särskiljas.

från Heinjoki och Tiurinlinna markera längre inne i landet samma väg, som ledde till den karelska kulturens kärnbygder, och vid Ladogakusten ha vi det lilla myntfyndet från Kexholm; möjligen härrörde även en år 1582 i Kexholm anträffad silverskatt från vikingatiden¹. Vid denna handelsväg lågo de äldsta »städerna» i Karelen: Kexholm och Tiurinlinna, nämnda resp. 1293 och 1404², båda antagligen befästa under korstågstiden.

Det är mot bakgrunden av denna handel de talrika importföremålen i Karelen och fyndens rikedom måste ses. Men vari låg den djupare orsaken till handelns intensitet under slutet av vikingatiden och under korstågstiden?

Man har stundom ställt den karelska kulturens uppblomstring under järnålderns slut i direkt förbindelse med vikingatågen till Ryssland. Jag ville formulera saken något annorlunda: den sammanhänger kanske snarare med vikingatågens upphörande. Vikingatidens krigståg och handelsfärder gingo i stort sett förbi Karelens dörr. Viborg—Vuoksenvägen hade ej ännu samma betydelse som lät oss säga Neva eller Volchov. Ryssland, Bysanz och Orienten lockade, det arabiska silvret strömmade söder om Karelens gränser till Skandinavien; hela landskapet var ännu ett periferiområde, som blott i mindre grad utnyttjades. Men i längden förblevo dess naturrikedomar ej obeaktade. Det förefaller som om Karelen fått sin stora chans omkring mitten av 1000-talet, då efter Jaroslavs död det svenska politiska inflytandet i Ryssland blev minimalt och handelsvägarna söderut avklippes av erövrade nomadfolk. Handeln med Orienten och det bysantinska riket fick genom dem en grundstöt, men handeln på Novgorod fortbestod, och i Karelen funno nordborna ett rikt område, som hittills blott i ringa mån tyckes gjort sig gällande. Silverfynden från Heinjoki, Kronoborg och Rautus höra till de första tecknen på den växande handeln. Nu kom vattenvägen Viborg—Vuoksen till sin rätt, och Vuoksenområdets handelspolitiskt lyckliga läge gav denna del av Karelen en central betydelse.

Det råder intet tvivel om, att pälsverken voro den rikedomskälla som drog de utländska handelsmännen till Karelen; kvinno-

¹ Lagus, *Numismatiska anteckningar* II, s. 34. Femtio lod silver. Samma är ett annat fynd bestående av 550 deningar, som Lagus framhåller, troligen ryska silvermynt.

² *Medeltidsurkunder* I, ss. 77 f.; Appelgren, *FFT* XII s. 101.

handeln hade väl däremot ej samma betydelse som tidigare, då leveranserna till österlänningarnas harem voro en faktor att räkna med. Vikingatiden och korstågstiden var i Karelen i eminent grad den »pälsverkstid» Voionmaa talar om¹, men naturligtvis bör ej begreppet fattas för bokstavligt: fynden med åkerbruksredskap visa att jordbruket, svedjebruket, åtminstone från vikingatidens början var en av karelarnas näringar. Vuoksenområdet och den nordöstra Ladogakusten var den centrala bygden, men pälsverks-handeln bygger på den extensiva jakten: karelarnas erämarks-färder till norra Karelen, Savolax och längre norrut under 1000-talet förebådade helt säkert den karelska kolonisation på olika håll, som fynd från korstågstiden lära oss känna.

Gotland är utan tvivel den viktigaste faktorn i den nordiska handeln på Karelen. Fornsaksmaterialet ger antydningar härom. Medan i de äldre vikingatidsfynden säkert gotländska föremål ej kunna påvisas, finna vi senare gång på gång gotländska typer. Redan i fråga om spännen som fig. 104 från Räisälä kan man antaga gotländskt ursprung, och även de västerländska myntfynden — Heinjoki, Kronoborg — kunna snarast ställas i samband med gotländsk handel. Men under korstågstiden ligga förhållandena ännu avsevärt klarare: de runda silverspännena äro gotländska eller — om detta förnekas — ha åtminstone genom den gotländska handeln införts till Karelen och Savolax; troligen gäller detta även ringspännena och t.ex. ett föremål som fig. 131 från Sakkola, och om en del av vapnen kan man kanske påstå detsamma. Men de talrika importföremålen tyckas på sätt och vis vara flytgods på den karelska kulturens yta: de förefalla ej djupare ha påverkat den karelska smaken; de införda smyckena fogades till den nationella folkdräkten men dennas väsen förändrades icke.

På arkeologisk väg kan således det gotländska inslaget konstateras, men även historiska källor veta berätta om gotlänningar i Karelen, f.ö. också om tyskar, vilkas spår vi likväl icke f.n. med säkerhet kunna påvisa i fynden. I ett möjligen 1262 avfattat dokument omtalas gotlänningar och tyskar, som besöka Karelen², och i en annan, några år yngre handelstraktat talas åter om dem³;

¹ A.a., ss. 74 ff.

² *Medeltidsurkunder* I, ss. 49 f.

³ A.a., I, ss. 53 f.

Björkö nämnes nu som en handelsplats¹. Till yttermera visso stadfäster Magnus Ladulås 1285 gotlänningarnas privilegier i fråga om rätten att segla på Karelen². Om denna genom de historiska uppgifterna betygade handel vittna de karelska fynden. Huruvida de gotländska gästerna haft sina kvinnor med sig veta vi ej, men fynden lära oss, att de haft gotländska kvinnosmycken; det är väl också naturligt att uppfatta Tuukkalaspännet med ett gotländskt kvinnonamn som ett föremål importerat till det karelska området av någon gotländsk köpman, hellre än att på grundval av spännet uppkonstruera savo-karelska härjningståg till Gotland, om vilka inga källor tala³.

Det har gång på gång påpekats, att trakten kring nedre Vuoksen och socknarna norr därom voro karelarnas viktigaste bygder under korstågstiden, men i själva verket föllo synnerligen vidsträckta områden inom deras intressesvär⁴. Söderut har ett enstaka gravfynd anträffats i närheten av Schlüsselburg⁵, och Inkerefyndet till vilket spännet fig. 26 hör har även karelsk karaktär; härtill kommer ett mindre antal lösfynd. Dessa data göra det icke osannolikt, att också söder om Neva funnits en karelsk befolkning. Om förbindelserna österut lära oss t. v. i främsta rummet de historiska källorna; deras uppgifter om karelarna öster om Finlands gräns måste dock här förbigås, och likaså måste de talrika notiserna om karelarnas färder och strider långt norrut, på rysk, finländsk och norsk botten lämnas obeaktade. Detsamma gäller de karelska förbindelserna med mellersta och norra Österbotten och Lappland, ehuru även fornfynd, om än fåtaliga, bära vittne om dem. Däremot

¹ Arkeologiska belägg för Björkös betydelse som handelsplats saknas. Det frisiska inflytande, som enligt några författare kan spåras i Björkös äldsta kända namnform — Berkö — kan icke påvisas i fynden; de frisiska mynten i 1000-talets skatter bevisa i detta avseende intet. — I Skandinavien gör sig det under vikingatiden arkeologiskt gripbara frisiska inflytandet starkast gällande under 800-talet.

² A. a., I, s. 66.

³ Ailio, s. 26.

⁴ I fråga om historiska uppgifter, se bl. a. Voionmaa, a. a., s. 26 ff. och där anförd litteratur.

⁵ *Отчетъ* 1904, s. 109. Enl. meddelande av Tallgren har nyligen i Ingermanland anträffats en skelettgrav med bl. a. 2 ovala — ej spetsovals — spännbucklor med fördärvad djuornamentik; detta styrker ytterligare antagandet, att typen från detta håll införts till Karelen.

få vi ett ögonblick dröja vid den karelska bosättningen i Savolax och östra Tavastland. Ty att en sådan funnits är höjt över allt tvivel.

Starkast och klarast se vi kolonisationen framträda i Savolax: Tuukkalagravfältet minner om en karelsk bosättning av icke ringa omfång i trakten av det nuvarande S:t Michel, och enstaka lösfynd, t.ex. en spetsoval spännbuckla med djur- och växtornamentik från Jockas och ett par armringar från Taipalsaari, ge antydningar i samma riktning. Men anmärkningsvärdare är, att i Nastola, alltså i östra Tavastland, anträffats gravfynd med tämligen talrika fornsaker av helt igenom karelsk karaktär¹. Lagda till skatten med runda silverspännen, som troligen beror på över Karelen förmedlade inflytanden, ge de oss anledning till antagandet, att karelare under korstågstiden bott här. Fynden tyda således på en savo-karelsk bosättning av någon varaktighet, och man kan härmed sammanställa själva ortnamnet Nastola, som skall vara av ortodoxt ursprung².

Men ej nog härmed. Från Padasjoki härstammar ett spetsovalt spänne med »kräftornament», från Tuulois två spännen med resp. rankornament och spiraler, från Tyrvändö en örslev med växtdekor och ett spetsovalt spänne med »lilja», från Ackas ett spänne med »kräftornament», och från Kalvola två med djurornament, från Urdiala ett dylikt etc. Gå vi längre norrut ha vi från Keuru, Töysä, Kivijärvi, Konginkangas, Viitasaari o.s.v. flere fynd, oftast lösfunna spetsovala spännen, ibland som t.ex. i Konginkangas gravfynd. Långt västligare, i Påmark, Kankaanpää och Kumo ha enstaka föremål — resp. ett spänne med djur- och växtornamentik, ett annat med bandflätning och vidhängande kedjehållare och ett tvåörat bronsrör — anträffats, och i söder ha vi från Tusby ett enstaka »kräftornerat» spetsovalt spänne.

Frågan blir då huru alla dessa fynd skola uppfattas. Det faller omedelbart i ögonen, att i den urgamla kulturbygden i Eg. Finland inga karelska föremål anträffats. Två av exemplaren från

¹ NM 5374, 6995, 7088, 8115. Fyndet från Ristmäki i Ruuhijärvi by. Bland föremålen 2 spetsov. spännen med bandornament, 2 med »kräftornament», 2 korsformade kedjehållare med hängsmycken av karelsk typ, ett par tvåörade rör till bröstkedja, en tvehövdad fågelberlock etc.

² Voionmaa, *Historiallinen Aikakauskirja* 1924, s. 13.

nedre Satakunda äro lösfynd, hittade i forsar, offerfynd? De bevisa intet i fråga om en karelsk bosättning. Kankaanpääfyndet skall härstamma från ett röse; skulle man här verkligen ha att göra med en grav? Tusbyspännet är åter ett lösfynd utan bebyggelsehistorisk betydelse. Med de tavastländska fynden ställer sig saken något annorlunda. Voionmaa påpekar¹, att i trakten väster om Päijänne i ortnamnsskicket finnas drag, som kunde antyda, att vid sidan av en tavastländsk även en karelsk befolkning funnits här. T.ex. Padasjokifyndet kunde förklaras sålunda. Betraktar man åter de nordligare fynden och jämför deras spridning med den t.ex. av Voionmaa återgivna kartan över de östfinska dialekternas utbredning², finner man att de flesta ligga öster om eller, som Töysäfyndet, alldeles nära denna linje. Det är en nära till hands liggande tanke, att ett visst samband skulle finnas mellan de karelska fyndens och de östliga dialekternas utbredning, att gränslinjerna skulle täcka varandra. Men med det knappa material, som står till vårt förfogande, kan ingenting bestämt utsägas härom. Så mycket är dock klart, att flere av fynden i södra Tavastland anträffats långt västerom dialektgränsen. Dessa fynd ville man snarast förklara under hänvisning till tavasternas livliga förbindelser, fredliga och framförallt krigiska, med karelarna under korsståg tiden; det kan nämnas, att de flesta föremålen äro kvinno Smycken: de kunna ha tillhört karelska kvinnor, som tavasterna medfört från sina färder österut. I intet fall behöver man taga dem som bevis för en verklig karelsk bosättning i de tavastländska bygderna. Ännu en möjlighet dyker ständigt upp i medvetandet: kunde icke dessa fornsakstyper vara nationella också i Tavastland, kunde de icke härifrån ha spritt sig österut. Omöjligt är det icke, men vi känna likväl ej i Tavastland fornsaker, som kunde vara deras föregångare och förutsättningar: både spetsovala spännen och t.ex. tvåörade bronsrör finna lättare sin förklaring i annat material än det tavastländska.

Den karelska järnåldern under folkvandringstiden och vikingatiden är i stort sett västligt orienterad: gammal finländsk kultur bildar i mycket dess botten, och skandinaviska fornsaker — bl.a.

¹ A.a., s. 13.

² *Karjalaisen heimon historia* s. 33; *Atlas över Finland 1910*, kartblad 46: 5.

vapen — införda över Tavastland eller direkt längs handelsvägen uppför Viborgska viken bilda en del av fyndmaterialet. Härtill kommer mot vikingatidens slut en uppblomstring av den gotländska handeln, markerad bl.a. genom silverfynden. De österifrån införda vikingaföremål, som anträffats i Karelen, bero på förbindelser dels med varjagkolonierna söder om Ladoga, dels med karelarnas släktfolk i Ryssland; de röja i typer och smak sin härstamning. Det bysantinskt färgade elementet, som under korstågstiden kan påvisas, saknas ännu. Vi stå här inför ett faktum, som torde finna sin förklaring i historiska förhållanden.

Bristen på »bysantinska» fynd i Karelen motsvaras av tystnad i de novgorodiska urkunderna. Det förefaller som om Novgorod under vikingatiden föga haft att göra med karelarna: vikingaområdena sträckte sig som ett skyddande bälte mellan karelare och slaver. Men med 1000-tals slut eller 1100-talets början förändras bilden. År 1143 omtalas karelarna för första gången i den novgorodiska krönikan¹; anmärkningsvärt nog säges det, att de blevo slagna i strid med jämerna. Få vi häri se en antydning om, att karelarna icke ännu stodo i något bundsförväntskaps eller avhängighetsförhållande till Novgorod? Senare då de uppträda som Novgorods vänner eller hjälptrupper omtalas de nästan alltid som segrare. 1191 berättas om karelarnas och novgorodernas härjningståg till jämernas land, 1228 slå de tillsammans med ladogabor anfallande jämer etc.² Av rätt ingripande betydelse måste de händelser varit, som med ett förtätat uttryck skildras i en uppgift av 1227: då lät novgoroderfursten Jaroslav Vsevolodovitsch döpa en mängd karelare, och föga fattades, att alla människor blivit döpta³. Spår av den kristna missionen se vi även i fynden (jfr s. 158); kanske kunde t.o.m. vissa föremål, t.ex. den bysantinska medaljongen med Mariabilden, uppfattas som tecken på ägarinnans ortodoxa tro och icke blott på hennes lust att smycka sig med en blänkande silverskiva.

Vi måste emellertid i fråga om behandlingen av den karelska korstågstidens historia hänvisa till andras arbeten, t.ex. till Voionmaas ofta citerade, sällsynt fångslände bok om den karelska stam-

¹ *Medeltidsurkunder* I, s. 10.

² A.a., ss. 16, 25 f.

³ A.a., s. 25.

mens historia. Här är det nog att konstatera, huru Novgorods inflytande stärktes under 1100- och 1200-talen. Men att trots detta karelarna bevarade ett ganska stort mått av självständighet — skola vi säga autonomi — visas av den redan omtalade traktaten av 1262, vari novgoroderna uttryckligen fritaga sig från allt ansvar för eventuella obehagligheter, vilka kunde möta de tyska och gotländska köpmännen i Karelen.

Sålunda avspegla fynden och de historiska källorna analoga fenomen: dokumenten tala om bundsförvantskap eller kanske skattskyldighet under Novgorod, men likväl om frihet inåt; fynden visa en kultur, underkastad starka och kulturellt övermäktiga inflytanden från Novgorod och Gotland, men likväl bevarande en viss mån självständig karaktär och hämtande styrka hos karelarnas frändefolk i öster, i mindre grad hos tavasterna. Här slog fiendskapen ofta ut i lågor, helt säkert underblåst av de makter, som tävlade om hegemonin i Finland. Det är intet tvivel om att en stor del av fornborgarna tillhör just korstågstiden, även om några väl uppförts under föregående period. Kulturen i västra Finland och Karelen utvecklades nu under olika auspicer: medan västra Finland med Tavastland definitivt drogs in under det svenska väldets och den katolska kyrkans maktsvär, fördes kristendomens talan i öster av den ortodoxa kyrkan, som vars representant Jaroslav Vsevolodovitsch, novgoroderfursten, uppträder. Det är sannolikt, att den gamla gräns, som följt Kymmene och norrut ungefär sammanfallit med landskapsrån mellan Tavastland och Savolax¹, engång — kanske under senare hälften av 1200-talet, efter Birger Jarls korståg — betecknat den linje där de tävlande makternas intressesvärer möttes. Det är också tänkbart, att denna gräns varit en stamgräns, men i det arkeologiska materialet låter sig detta icke påvisa. En konsekvens skulle emellertid accepterandet av Kymmenelinjen som en skarpt markerad stamgräns hava: det skulle giva en terminus ante quem för de karelskt färgade fynden i Tavastland. Jag vill icke tillsvidare lägga alltför stor vikt på denna omständighet, men det förtjänar likväl framhållas, att intet av dessa fynd direkt kan dateras till en så sen period som tiden efter 1250; det enda undantaget utgöra de runda silverspännen från Nastola.

¹ J. W. Ruuth, *Historiallinen Arkisto XI*, ss. 271 ff.

Trots det starka beroendet av impulser utifrån var, förefaller det, korstågstiden Karelen glansperiod. De stora fynden vittna om en tidigare okänd rikedom; i konsthantverket utformas en egen stil, vars bästa produkter, trots drag av barbari, icke sakna smak. På sätt och vis är den karelska ornamentiken från korstågstiden, ehuru uppbyggd på främmande motiv och långods, den första nationellt finska av ett visst konstnärligt värde; möjligen kunde en del av stenålderskeramiken med dess geometriska tandstämpeledekoration ställas vid sidan härav, men den karelska ornamentik från senare tider man lär känna i Nationalmuseets samlingar når ej — åtminstone vad metallarbetet beträffar — den nivå, som en del av korstågstidens silversmeden och bronsarbeten beteckna.

Men huru länge bevarade då denna kultur sin livskraft? Vi ha sett, att fynden under slutet av 1000-talet ökades i antal, att under 1100-talet den specifikt karelska korstågstidens kultur utformades och att talrika fynd med säkerhet kunna hänföras till 1200-talet. Men lika litet som man exakt kan datera vart och ett av 1100—1200-tals fynden — man får nöja sig med en allmän tidsbestämning — lika litet kan man med år och datum på arkeologisk väg ange de yngsta fyndens ålder. Man kan blott säga, att enstaka fynd mycket väl kunna tillhöra 1300-talet.

Här få vi emellertid hjälp i resonemang av historisk art. Den savo-karelska kulturen är praktiskt taget enhetlig: Tuukkala-fynden och fynden från Kexholms härad tillhöra samma tid liksom de tillhöra samma kulturkrets. Men därför kunna de ej härstamma från tiden efter 1323, det år då Nöteborgsfredens gränslinje skar itu detta område, vars öden fordom varit förenade. Efter 1323 tillhöra Savolax och Ladoga—Karelen var sin maktsvär, utvecklingen kan ej då mera på båda sidor om gränsen följt samma banor. Därför måste fynden tillhöra tiden före 1323. En bekräftelse härpå kan man finna i det faktum, att redan 1329 Savilahti socken omtalas; senare kan Tuukkalagravfältet med dess dock i hög grad hedna gravskick icke ha anlagts, även om någon grav kunde vara yngre.

Nöteborgsfreden beseglar den karelska kulturens undergång, men dödsdomen hade fallit tidigare. Då Torkel Knutsson med ett genialt grepp anlade Viborgs slott slog han i lås den viktigaste port, som ledde till Karelen: handeln på Viborg—Vuoksenlinjen,

som tillfört Karelen så många kulturella impulser, underbands, och utan dem tynade den karelska kulturen. De båda åren 1293 och 1323 äro kanske de avgörande, men resterna av det hedna gravskick vi ha att tacka för de stora fynden skulle snart definitivt försvinna. Som en gravsten över den karelska korstågstidens kultur ter sig ett kors av rysk kalksten och av en form vanlig i Ryssland, anträffat på Kilpolansaari i Hiitola (fig. 168) ¹, och tillika som ett monument över den makt och den kyrka, som för långa tider framåt var den främsta faktorn i Karelen historia.

¹ Kalkstenen bestämd av prof. Ramsay och dr Metzger. — Korset svår-daterbart, typen förekommer i Ryssland ännu under nya tidens början, jfr Spitsyn, *Записки имп. русск. арх. общ.* V, 1903, ss. 203 ff.

Fig. 168. Kors från Kilpolansaari, Hiitola.

Förkortningar.

- Aarb.*, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.*
Ailio, J. Ailio, *Karjalaiset soikeat kupurasoljet*, FFT XXXII: 3.
Ant. Tidskr., *Antikvarisk Tidskrift för Sverige.*
Arne, T. J. Arne, *La Suède et l'Orient.*
Aspelin, J. R. Aspelin, *Antiquités du Nord Finno-Ougrien.*
Dbg., H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit.*
FFT, *Finska Fornminnesföreningens tidskrift.*
FM, *Finskt Museum.*
Fornv., *Fornvännen.*
Heikel, A. O. Heikel, *Tuukkalan löytö*, FFT X.
Извѣстія, *Извѣстія императорской археологической комиссії.*
Mat. eller *Материалы*, *Материалы по археологии Россіи.*
Mbl, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad.*
Отчетъ, *Отчетъ императорской археологической комиссії.*
Riga-Führer, *Führer durch die vor- und frühgeschichtliche Sammlung des Dom-museums d. Gesellschaft f. Geschichte u. Altertumskunde d. Ostseeprovinzen Russlands.*
Riga-Katalog, *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896.*
Schvindt, Th. Schvindt, *Tietoja Karjalan rautakaudesta*, FFT XIII.
SM, *Suomen Museo.*
Sv. FFT, *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift.*
Teckningar, *Teckningar ur svenska statens historiska museum*, utg. av B. E. och H. Hildebrand.
V. A. a. F., A. Hackman och H. J. Heikel, *Vorgeschichtliche Altertümer aus Finnland.*

NM, Finlands Nationalmuseum.

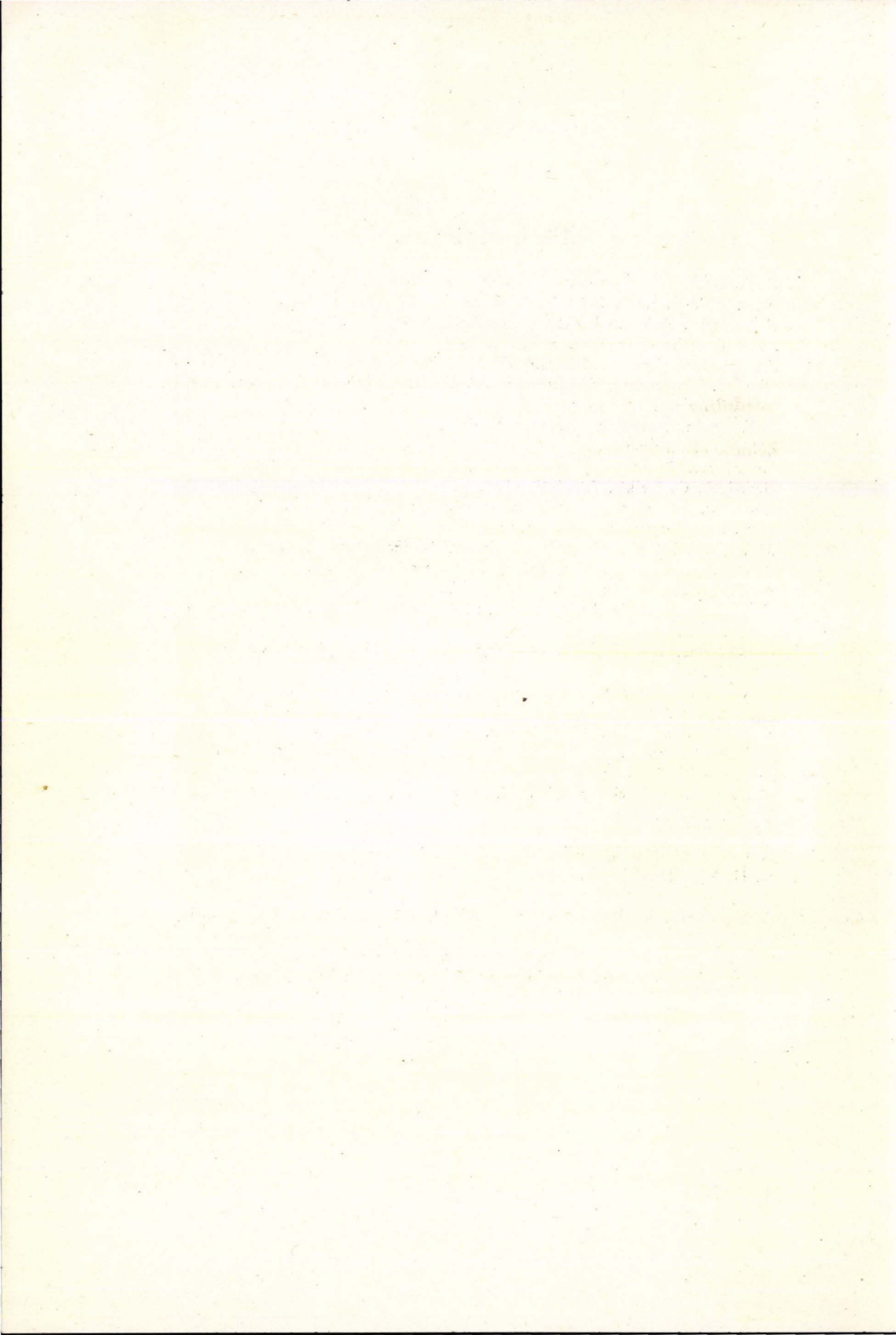
St. H. M., Statens historiska museum i Stockholm.

A 1, A 5 etc., hänvisning till nr i fyndförteckningen i Ailios ovan anförda arbete.

H 1 etc., hänvisning till avbildning i Heikels ovan anförda arbete.

S 1 etc., hänvisning till avbildning i Schvindts ovan anförda arbete.

Innehållsförteckning.

	Sida
Inledning	1
Runda silverspännen	5
Fyndförteckning s. 6. Allmänna anmärkningar s. 14. Vikinga- tidsspännen s. 15. Hängsmycken s. 19. Spännen av lejon- typen s. 28. Övriga spän- nen med djurfigurer s. 34. Trädtyperna s. 35. Övriga typer med enbart vegetabil dekor s. 43. Spän- nen med korsformigt ställda inåtvända palmetter s. 45. Spän- nen med kors och utåtvända palmetter, ringkorstypen s. 50. Övriga spän- nen med korsdekoration etc. s. 52. Spän- nen med figurframställningar s. 55. Översikt av de runda silverspännen, deras kronologi etc. s. 56. Spän- nenas ursprung s. 61. Mynt- fynden, Knut Erikssons »Kalmarmynt» s. 63. Spän- nena troligen gotländska s. 66.	
Silverfyndet från Rautus	69
Mynten s. 71. Hängblecken, deras typer, utbredning och date- ring s. 74. Kalvolafyndet s. 79. Hästkos- spännet s. 88. Ö- ringarna s. 89. Import s. 90.	
Kronologiska grupper i Karelens järnålder	93
Ovala eldslagningsstenar	93
Folkvandringstidens slut	95
Småfynd s. 95. Gravfyndet från Lapinlahti s. 96.	
800- och 900-talen	100
Fyndlista s. 100. Småfynd s. 101. Gravfyndet från Lopotti i Kronoborg s. 102, vapnen s. 103, spän- nen etc. s. 105, eldståls- beslag s. 116, armringar s. 119, fyndets tid s. 120. Unnun- koskifyndet s. 120. Hytinlahtifyndet s. 122.	
Vikingatidens slut	123
Fyndlista s. 123. Gravskicket s. 127. Spän- nen s. 127. Remde- lare s. 130. Armringar s. 132. Bronsbeslag s. 133. Häng- smycke s. 133. Halikkofyndet s. 135. Spjutspetsar s. 137. Yxor s. 139. Svärd s. 139. Övriga järnföremål s. 140.	

Korstågstiden	141
Kronologin s. 141. Kalvolafyndet s. 142. Ornamentiken på svärdfästet s. 145. Gravfynd med spetsovala spännbucklor s. 148. Förteckning över fynd från korstågstiden s. 152. Fyndens utbredning s. 154. Gravskicket s. 155. Anmärkningar om ornamentiken s. 158. Fornsaktyperna s. 169, västfinländska former s. 169, ingermanländska s. 172, östliga typer s. 174, svenska s. 176, vapnen s. 179.	
Några synpunkter på Kraelens järnålder	182
Kulturförbindelser österut s. 182. Västliga typer s. 182. Tavastländsk bo ättning s. 183. Österifrån importerade typer s. 184. svensk bosättning s. 186. Viborg—Vuoksevägen och handeln s. 187. Gotland s. 188. Karelsk kolonisation utanför Karelen s. 190. Arkeologiska data och historiska s. 192. Korstågstidens slut s. 195.	
Förkortningar	197